د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام اول (لومړی ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 6

اسلامي سیاست 8

اسلامي نظام 23

اسلامي هېواد 49

جګړه یو لنډمهالی انتخاب 59

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ) 66

د مسلمانانو جګړه‌ییز تاریخ 77

د اسلامي تاریخ اصطلاح.. 82

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتیا 87

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه 97

مذهبي زغم.. 104

نړۍ واله سوله 108

نظافت... 114

لومړیتوبونه پېژندل 121

له دیني لیدلوري د هدف او وسیلې اړیکه 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګرو شوي شي ګټه اخيستل 132

عادتي عبادت 136

شرعي تعبير 145

په ټولنه کې د خپل شخصيت ځای ټاکنه 150

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟ 155

زموږ نومونه زموږ په ژبه 159

زموږ سنه 169

زموږ د ټولنې نامنظم خيراتونه 173

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زيانونه يې 178

د زغم اړتيا او ارزښت.. 185

تنګ نظري 187

د اسلام او سياست اړيکه 192

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار.............................. 200

په شرعي تعبيرونو کې د شريعت عمومي روح ته د نه پام تشه..... 205

د مدرسو نصاب؛ نيمګړتياوې او اړتياوې 209

موسيقي په رواياتو کې.. 231

د نوروز په اړه يو وضاحت 251

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا 258

بيعت که انتخابات؟ 263

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز 269

په اسلام کې د مرتد سزا.. 280

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختيار مسله 292

د انبياؤ د معصوميت مسله 300

مراجع 305

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دغه کتاب مې د هغو مقالو ټولګه ده چې له تېرو څو کلونو مې د اسلامي موضوعاتو په اړه کښلې دي. مقالې متنوعې دي، له سیاسته تر معاملاتو پر ګڼو موضوعاتو بحث شوی او له خپل وس سره سم مې د موضوع په تړاو خپل اند په واضحو ټکو وړاندې کړی دی.

دا مقالې به وخت ناوخته بیا هم لیکم او د کتابونو په بڼه به یې خپروم، د همدې لړۍ لپاره مې د پیغام نوم غوره کړی دی، چې په دې لړ کې «پیغام اول» نشروم، په داسې حال کې چې د «پیغام دوم» مواد هم پوره دي او تر سمونې او ډیزاین وروسته به یې خپور کړم.

د دې مقالو لیکلو مهال مې زیاتره وخت د مراجعو په برخه کې تکیه د مکتبې شاملې پر کتابونو کړې ده چې یو لورته پکې د هر شي پیدا کول اسانه وي او بل خوا یې حواله هم اسانه شوې ده، نو ځکه مې په زیاتو حوالو کې د شاملې پر کتابونو تکیه کړې ده.

د کتاب ځینې مقالې په ویبسایټونو کې هم خپرې شوې دي او نورې بیا تر اوسه نه دې خپرې شوې، له دې امله مې وغوښتل چې یو نوی نظر پر وکړم او د کتاب په شکل دا ټولې مقالې سره اوډم چې له نشره پاته مقالې هم پکې ځای شي او که یې څوک د لوستلو مینه وال وي هغوی ته به یې پر یوه ځای لوستل اسانه شي.

د قران کریم د ایاتونو حوالې کله په مقاله کې دننه ورکول شوې دي او کله بیا د مقالې په اخیر کې، له قرانه ماسیوا نورې ټولې حوالې د مقالو اخیر کې ور کول شوې دي، د ځینو مشهورو احادیثو حوالې مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله ایله کړې دي، ځکه هغه حدیث له حوالې سره په همدې کتاب کې
څو ځایه تکرار شوی وي.

د کتاب په اړه نور څه نه لرم، بس تر لوست وروسته د نظروالو نظر، مشورې، وړاندیز او نقد ته به مو غوږونه څک وي، چې که یو چا زموږ په اړه د ګټې خبره وکړه او زموږ فهم په ورسید، نو به یې ومنو او له ناسمې به تېر شو، تر خبرو به تېر شم او د کتاب لوستلو مخه به مو خالي کړم!

۱/۷/۲۰۲۰

کابل – افغانستان د شپې یوولس نیمې بجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سياست

غالبا ۲۰۱۴ کال و؛ يوه نژدې ملګري د فيسبوک پر پاڼه ليکلي و چې اسلام کې د هرې مسلې حل شته، ځکه اسلام له بيت الخلا بيا تر مسجده د مسلمان لارښود دی نو حتمې خبره ده چې هره مسله بايد پکې وي. زموږ يوه بل ملګري ويل چې ما ورته وويل، ته لا په ډېرو مسلو نه يې پوه؛ ځکه نو دا ډول ادعاوې در ښخه کېږي.

زموږ په ټولنه کې دا يادې ادعاوې خورا ګرم بازار لري او که د دې مخالفت وکړې، نو بيا د ملحد، بې دينه او که وړه ټاپه در کړي نو د سيکولر په نوم به دې ياد کړي. په داسې حال کې چې هيڅ اړتيا يوه او بل نوم کارولو ته نه شته بلکې هر کس دې د خپلې ادعا په اړه دليل وړاندې کړي او که تر دې وروسته هم سره قانع نه شول نو هيڅ بده خبره نه ده د هر يوه خپل ليدلوری او خپل يې دليل. مهم شی په ټولنه کې د اختلافي موضوګانو په اړه بحثونه دي چې يو بل ته قناعت ور کول پکې حتمي نه دي؛ خو لوستونکو او خپله د بحث مخته وړونکو ته هم ګټه رسوي. يوه لويه ګټه د زغم پياوړتيا ده چې بحثونه ورته لار پرانيزي او بل مهم ټکی د معلوماتو تبادله چې بحثونه يې ډېره ښه ذريعه ده. د دې ترڅنګ نور لوستونکي هم ځنې ګټه اخلي او د اينده لپاره تيار مواد دي چې هر کس په اسانه استفاده ترې کولای شي.

د اسلامي سياست په موضوع کې مې دا پورته خبرې ځکه وکړې چې زموږ د ټولنې زياتره کسان پر دې موضوعاتو د بحث مهال بې زغمه کېږي او خپل مخاطب په ناسمو نومونو يادوي. په انساني ټولنه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د بحث وړ ده او وي به. له دې امله بايد هر چا ته د خپل نظر وړاندې کولو وخت ور کړل شي او دا يې بشري حق هم دی.

د اسلامي سياست په اړه يوازې اوس د نظر اختلاف نه دی را پيدا شوی، بلکې د مسلمانانو د دوو لويو فکري مکتبونو سني او شيعه ترمنځ له ډېره پخوا څخه د نظر ژور اختلاف موجود دی او تر ننه هم شته. د وخت په تېرېدو ډېرى واړه اختلافونه هم د نوي اختلاف نوې زاوې پيدا کوي او خورا نور بعدونه د مکان او زمان له غوښتنو سره سم پکې رامنځته کيږي. د اسلامي سياست موضوع هم اوس تر پخوا ډېره جنجالي شوې او د نظري اختلاف خليج يې تر پخوا اوس ډېر پراخ شوی دی.

زه خپله له دې اصطلاح سره هم جوړ نه يم. ځکه اسلام کې د سياست لپاره نه اصول شته او نه قواعد، نه يې پر اساساتو بحث کړی دی او نه يې پر جزياتو، نو بيا اسلامي سياست څه معنا؟!

زه دلته اړينه بولم چې د اسلام مقدس متنونه دوو برخو ته ووېشم: يوه برخه يې دين ده او بله يې شريعت.

دين پر خالق د باور، د هغه د احترام او ميتافزيک موضوعاتو بحث کوي، د دين موضوع کلي وي، تغيير ته اړتيا نه لري، د وخت له غوښتنو سره ټکر نه راوړي او د ټولو رسولانو او زياتره نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دي.

دين په هيڅ وخت کې له سياست سره تماس نه نيسي، ځکه سياست مکان او زمان ته په کتو تغيير کوي او دين له دې شيانو سره کار نه لري. دين کې بايد هر څوک هر وخت په هر ځای کې چې وي، خالق ته درناوی ولري او هم پرې باور. په دې توګه دين د هيڅ وخت، هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور او هیڅ مکان له غوښتنو سره په ټکر کې نه راځي، نو ښکاره خبره ده چې له سیاست سره په مقدس متن کې شریعت اړیکه لري. د شریعت په لمن کې هم ځینې بیخي کم داسې احکام شته چې ثابت دي، لکه د زنا حرمت، لکه د یتیم مال نه خوړل، خو لویه برخه مسایل د شرایعو متغیرات وي چې د وخت، ځای او غوښتنو له تغییر سره؛ تغییر کوي.

دا چې اړیکه یې څنګه ده؟ ډېره ژوره، هراړخیزه او پر کلیاتو و جزیاتو یې بحث شوی دی، که هسې ـ تصادفي ځینې ځایونو کې د سیاست یادونه شوې ده او ځینې نبیانو د اړتیا له مخې یو شمېر سیاسي چارې مخته وړې دي؟

زما د معلوماتو له مخې د هیڅ شریعت اساسي موخه سیاست نه و او نه هیڅ رسول یا نبي د سیاسي مشر په نوم نومول شوی دی؛ البته د نبي، رسول، بشیر او نذیر په القابو یاد شوي دي.

په شرعي نصوصو کې ځینې داسې احکام چې مخامخ له سیاست سره اړیکه لري او ځینې هغه ایاتونه چې په لوی لاس له سیاست سره اړیکه ور کول شوې ده، د دې سبب شوي چې واک غوښتونکي او د اسلامي سیاست په نوم د شخصي ګټو تضمینونکي دې ته لمن ووهلې چې په اسلامي شریعت کې د اسلامي سیاست په نوم ځانګړې اصطلاح رامنځته او پر امت په دې له ځانه جوړه شوې اصطلاح ډېری هغه څه وتپي چې شریعت کې یې اساس نه شته او په دې توګه یوه خاصه ډله، ځانګړی قوم تر لامحدوده وخته و نامحدودې جغرافیې پوري خلک لومړی استعمار، بیا استثمار کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې فکر د عاملو لپاره داسې علماء هم را پيدا شول چې د واک غوښتونکو لپاره يې په ارادي او شعوري توگه دا ډول کتابونه وليکل چې همدې فکر ته يې عموميت ورکاوه او ځينو بيا په ناخبري د دې فکر لپاره ښه په پيخر کار وکړ. د دې پر ځای چې د مسلمانانو په تاريخ کې هغو حکومتونو ته نظر وکړو چې تر همدې نومونو لاندې يې واک چلولی؛ ښه به دا وي چې لومړی په قران او سنت کې هغه موارد را وسپړو چې د اسلامې سياست اصطلاح ترې را پيدا شوې.

په قران کريم کې له څو مواردو ناسم تفسير د دې سبب شوی چې د اسلامي سياست اصطلاح وزيږوي:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً .(١)

ژباړه: او کله چې ستا رب فرشتو ته وويل، زه په ځمکه کې يو خليفه پيدا کوم.

له دې ايت څخه استدلال شوی چې دلته ياد شوی خليفه هماغه خليفه دی چې د اسلامي نظام په رأس کې قرار لري او هم خلافت ځني مراد دی. خو که ښه فکر وکړو، نو دلته له ياد شوي خليفه څخه کومه ځانگړې اصطلاح هدف نه ده، بلکې خليفه دلته د هر انسان لپاره کارېدلی لفظ دی او هدف ترې پر ځمکه انسان ته واک ورکول دي. ځکه دلته د انسان د پيدايښت بيان کوي او له هغه خلافت سره هيڅ اړه نه لري چې ځيني کسان يې له همدې ځايه د اخيستلو هڅه کوي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له تاسو چې چا ایمان راوړی او نیک اعمال یې وکړو، الله ور سره ژمنه کړې چې ارو مرو به دوی په ځمکه کې واکمنوي لکه چې تر دوی مخکنیو ته یې واک ور کړی و.

له دې ایت څخه هم ګڼشمېر کسانو د خلافت، اسلامي نظام او اسلامي سیاست تعبیرونه را کښلي، په داسې حال کې چې دلته د نص د مراد ښکارولو له څلورګونو طریقو (عبارت النص، اشارة النص، دلالة النص او اقتضاء النص) څخه یوه یې هم دا شی نه ثابتوي، . قران همدغه د (لیستخلفنهم) هم توری د واک لپاره کارولی دی. شاهد یې په قران کې بل هم شته:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.(۳)

ژباړه: بني اسرایلو (موسی ع) ته وویل، تر دې مخکې چې ته موږ ته راشې هم موږ ته اذیت رسول شوی او ستا تر راتلو وروسته هم. موسی ع وویل: نژدې ده چې ستاسو رب ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو ته په ځمکه کې واکمني در کړي چې بیا وګوري تاسو څنګه عمل کوئ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ .(۴)

ژباړه: بیا موږ تاسو تر دوی وروسته په ځمکه کې واکمن کړئ چې وګورو تاسو څنګه عمل کوئ.

په دې دواړو ایاتونو کې د (یستخلفکم او خلائف) توري د واکمنی لپاره کارېدلي. دا ډول صیغې چې هر ځای کارېږي یوازې هماغه د ادم ع د پیدایښت مهال چې د کوم هدف لپاره د خلیفه توری استعمال شوی دلته په ټول قران کې هر ځای له دې مادې جوړ الفاظ د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخې لپاره کاريږي نه دا چې يوه ځانګړې اصطلاح ده او د هغې د ثابتولو لپاره دې يو ځانګړی نظام جوړ شي او په ځانګړي چوکاټ کې دې سياست مخته يوشي.

يو بل ځای هم قران کريم وايي:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ.(٥)

ژباړه: الله هغه دی چې تاسو يې په ځمکه کې واکمن کړي ياست، نو که چا انکار وکړ د خپل انکار سزا به ګالي.

دلته وينو چې همدا د خلائف توری د هغه چا لپاره هم کارېدلی چې کافر کېږي. له دې جوتېږي چې له دې مادې جوړ ټول الفاظ د واکمن او واکمنۍ لپاره کاريږي او هيڅ کومه اسلامي ايډيالوژيکه اصطلاح ترې هدف نه ده. د داؤد ع په اړه هم وايي:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الأَرْضِ .(٦)

ژباړه: ای داووده! بېشکه موږ ته په ځمکه کې واکمن کړی يې.

قران کريم هيڅ ځای هم داؤد ع ته د اسلامي خليفه، اسلامي امير، شرعي نظام، شرعي و اسلامي سياست اصطلاحات نه دي کارولي، له دې ښکاري چې داؤد ته د لته د خليفه نوم ور کول داسې دی لکه د هر انسان په اړه چې قران کريم ويلي موږ هغه په ځمکه کې خليفه کړی دی.

د اسلامي سياست په اړه يو خورا مشهور روايت هم شته چې د احاديثو په زياترو کتابونو کې نقل شوی دی:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «فُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ویل، د بني اسرائیلو سیاست انبیاؤ کاوه، هر کله چې به یو نبي وفات شو، بل به یې ځای ونیوی او بېشکه تر ما وروسته بل نبي نه شته او ژر به خورا ډېر خلیفه گان شي، اصحابو ویل، نو ته څه امر کوې؟ ده ویل، د لومړي بیعت ور پوره کړئ، د هغوی حق ور کړئ، بېشکه الله له دوی څخه د خپل رعیت د حال پوښتونکی دی.(۷)

له دې روایت څخه ثابتېږي چې سیاست د انبیاؤ کار دی او هر نبي په خپل وخت کې سیاست کړی، کله چې یوه نبي خپل ژوند پای ته رسولی نو دا کار یې بل نبي پر غاړه اخیستی. له دې نو په ښکاره د اسلامې سیاست اصطلاح راوتلې. دلته د دې روایت په اړه څو مهمو نکتو ته تم کېږم:

په قران کریم الله تعالی څو ځایه د بني اسرایلو د نبیانو په اړه ویلي چې وژل شوي، نو که یې سیاسي واک په لاس کې وای، څنگه ممکنه وه چې خلك یې د اسلامې دعوت په خاطر ووژني؟ ځینې یې داسې هم دي چې په خپل وخت کې هیڅا ایمان نه دی پرې راوړی، له چا سره یوه، له بل سره دوو او له ځینو سره بیخي کمو کسانو ایمان راوړی، نو سیاست له یوه او دوو کسانو سره څنگه وکړي؟ دلته څو بېلگې ستاسو په وړاندي ږدم:

وکَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ.(۸)

ژباړه: او له ډېرى نبیانو سره یو ځای یې نژدې ملگري هم وژل شوي.

دلته ویل شوي چې له نبیانو سره یو ځای یې ډېرى ملگري هم وژل شوي، نو که سیاسي واك ورسره وای، څنگه یې مخالفان په وژلو توانیدل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ .(۹)

ژباړه: او موږ په هیڅ کلي کې نبي نه دی لیږلی، مگر د هغه کلي اهل مو تنگ کړي او زیانمن کړي مو دي چې ښايي عجزي وکړي.

دلته له نبیانو سره د خلکو د نه منلو او هغوی د عذاب خبره راغلې، نو چې څوك دې خبر نه مني سیاست پر چا وکړي؟ همداشان د بقرې په (٦١) او د ال عمران په (۲۱) ایت کې هم د یهودو له لوري د خپلو نبیانو د قتل کیسې راغلې چې هغوی خپل نبیان وژل. که څوك نبي په شهادت رسوي، بیا سیاست څنگه وکړي؟ قران لا دا هم وايي چې تر موسی ع وروسته یوه نبي د سیاست لپاره خپل امت ته بل عادي کس مشر ور ټاکلی چې دې روایت د هغه پرخلاف خبره کړې ده.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا .(۱۰)

ژباړه: او دوی ته یې نبي وویل، بېشکه الله تاسو ته طالوت پاچا ټاکلی دی.

له دې ښکاري چې نه ټولو نبیانو سیاست کړی او نه یې قران له داؤد، سلیمان او یوسف علیهم السلام پرته د نورو یادونه کړې ده.

یو بل ټکی دا هم دی چې ولې دا دومره مهم روایت په اصحابو کې یوازې یوه صحابي (ابوهریره) نقل کړی دی؟ په داسې حال کې چې د روایت په متن کې د جمعې صیغه(قالوا) ذکر شوې او له هغې ښکاري چې هلته گڼشمېر اصحاب موجود دي، نو ولې یوه صحابي دا روایت نقل کړ چې نور یې په اړه پټه خوله دي؟

په روایت کې دا هم دي چې تر ما وروسته نبي نه شته البته زیات خلفاء به وي. دا الفاظ یې د بخاري له هغو روایاتو سره سر نه خوري چې وايي؛ خلفاء یا امراء به (۱۲) وي. اوس دلته کوم روایت د منلو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ؛ د بخاري دا روایت چې د خلفاؤ شمېر زیات بولي ، که هغه روایت چې یوازې (۱۲) یې بولي ؟ که هغه روایت ددې روایت داسې تفسیر وګڼو چې دوولس هم ډېر دي او ترمنځ یې هیڅ ډول ټکر نه شته ، بیا د هغو کسانو ادعا له ګوانښ سره مخېږي چې د اسلامي سیاست اصطلاح نن هم د کار وړ بولي . که خلفاء او اسلامي امیران یوازې دوولس وي ، نو بیا نن د څه لپاره نارې وهي چې اسلامي نظام راولي او اسلامي سیاست کوي ؟!

له دې نکتو څخه معلومه شوه چې د روایت په متن کې څومره لویې ستونزې دي ؟ نه له قران سره اړخ لګوي ، نه روایاتو سره او نه عقل دا مني چې د دومره مشهورې قضیې په اړه دي د دومره زیاتو موجودو اصحابو له جملې یوازې یو صحابي روایت نقل کړي ؟ دا هم په داسې حال کې چې د اسلامي سیاست د پلویانو له قوله چې له سیاست پرته د دین او شریعت اقامه مشکله ده او دا یې اساس دی ، له دومره اهمیت سره بیا د شارع له لوري ولې داسې د ضمني مسلو چلند ورسره شوی دی ؟ دا هغه بنیاد دی چې د اسلامي سیاست معبرینو د خپل سیاست ستره ماڼۍ پرې درولې وه . د خلافت او امارت په اړه نور روایات هم شته چې ما په خپل بل کتاب (جهاد او خلافت) کې پرې تحقیق کړی او دلته یې بیا راوړلو ته اړتیا نه وینم .

یو شی چې زما هم اوس ور پام شوو هغه دا دی چې دا اصطلاح او دې ته ورته نوري اصطلاګانې که د اسلامي شریعت جز وبولو ، نو زما په ګومان دا یو ستر بدعت دی . ځکه رسول الله ص په خپل وخت کې نظام در لود ، رسول الله ص یې خپله مشر و ، نه یې نظام اسلامي ګڼلی ، نه یې د اسلامي سیاست اصطلاح رامنځته کړې ، نه یې ځان اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یا اسلامي خلیفه بللی، ښه که رسول الله ص د خپل ځان او خپل نظام په اړه داسې څه نه وایي او نه یې د شریعت برخه بولي، له ده پرته بیا څوك حق لري چې د خپل ځان تعبیر د شریعت برخه وبولي؟

یوه بله خبره چې دوی له پامه اچولې ده هغه د رسول الله ص د ځانګړو واکونو نه ځانګړي کول دي چې د دوی له تعبیر سره سم هغه عمومي دي او زموږ لپاره د هغه هر شی الګو دي، اما دا تعبیر بیا په ګڼشمېرو ځایونو کې له واقعیت سره ټکر کوي او ډېری ځایونه دوی هم مجبور شوي دي چې د ځان په ګټه نصوصو کې لاس ووهي. هغه د دې ترڅنګ چې یو رسول و، په ټولنه کې سیاسي او نظامي مشر هم وو. له دې امله یې په هره برخه کې ځینې ځانګړي واکونه ځان ته لرل. رسول الله ص د اختر او جمعې په بیانونو کې هم ځینې سیاسي بیانونه کړي دي. لامل یې همدا وو چې هغه د اسلامي لاربنود تر څنګ سیاسي رهبر وو، خلکو ته یې باید د حالاتو په اړه خبرې کړې وای او همدا لویه اجتماع یې تر ټولو ښه ځای و. هغه نظامي قومندان و، له دې امله به یې د جمعې او اختر لمانځه ته له لرې ځایونو خلك راتلل چې تر لمانځه وروسته یې ډېری اصحابو ته د نظامي چارو په اړه هدایات ور کول. ځینې وختونه یې مختلفو لوریو ته سریې استولې. یعنې د جمعې او اختر بیان او بیا وروسته لمونځ د هغه هم دیني مسوولیت و او ترڅنګ یې سیاسي بیانونه او نظامي چارې د خپل سیاسي او نظامي رهبرۍ له امله ور له غاړې وې. تر ده وروسته چې څوك په یوه وخت کې دا ټولې چارې د هغه په شان مخته وړي او بیا یې د شریعت برخه هم بولي، زما په اند دا تعبیر نه یوازې مشکلات ایجادوي، بلکې د رسول او هغه ته د الهي وحې په وسیله ور کول کېدونکي هدایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکي مور داسې اخلو چې مور هم د هغه په شان يو او هغه امتيازات چې ده لرل مور يې هم د لرلو صلاحيت لرو، دا نه يوازې په ژوند کې د تعميل ور نه دي بلکې دين او شريعت ته داسې افکارو لار پيدا کړه چې اصلا له دې چينې سرچينه نه اخلي خو دين و شريعت ور سره بدنام شول.

په اصحابو کې لومړی د خليفه اصطلاح د ابوبکر صديق رض لپاره له دې امله کارېده چې هغه د رسول الله ص ځای ناستی و، اصحابو هغه ته ويل چې يا خليفة رسول الله، عمر فاروق رض ته بيا ويل کېدل چې يا خليفة خليفة رسول الله او د همده په زمانه کې بيا د امير المومنين لقب هغه ته ور کول شو او د خليفه نوم په عمومې توګه نه کارېدی. تر دې وروسته د امويانو په زمانه کې د خلافت د شرعي جنبې لپاره ډېر کار وشو او ګڼشمېر روايات هم ورته جوړ شول چې تر خپل منځ يې ژور توپير هم سره در لود.

امويانو نه يوازې دا چې د خپل واک لپاره روايات جوړ کړل او ځانونه يې په شرعي پوښښ کې پټ کړو، بلکې ښکاره يې ځينې داسې چارې هم مخته وړې چې د شريعت له عمومې لارښونو سره يې مخالفت در لود او په ټولنه کې د بدېو او فساد سبب شوې. واک له پلاره زوی ته په ميراثي توګه پرېښودل او بيا همداسې دا لړی پسې غزول د همدې امويانو ابتکار و او دا کار د سترو فسادونو سبب هم شو. له همدې واک څخه په ګټې اخيستنې يې ظلمونه وکړو او د خلکو شخصي- ملکيتونه يې ترې غصب کړو، د واک لپاره يې يو بل سره ووژل او د هيواد پراخونې شوق تر روسيې، چين او فرانسې ورسول. د همدې واک پر سر د علويانو، عباسيانو او امويانو ترمنځ کشماکش روان و او پر امويانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسيانو د عجمو په وسيله بريالي شول، هغوی يې داسې وکوټل چې نيول شوي کسان يې ورته مړل کړل او د هغوی پر جسدونو برسيره يې خوراک وکړ. علويانو هم د واک لپاره هلې ځلې کولې او په مصر کې يې بېل خپل واک تر لاسه هم کړ چې د سلطان صلاح الدين ايوبي په مټ عباسيانو له واکه ګوښه کړو.

له نظام سره تړلي زياتره اصطلاحات د امويان په وخت کې را پيدا او بيا د عباسيانو په زمانه کې ښه پسې ترويج شول. د اسلامي نظام، اسلامي امير، خليفه ظل الله، حل و عقد شورا، اسلامي سياست، يو ستر داسې اسلامي هيواد چې تر منځ يې سرحدونه نه وي، دار الحرب و دار الاسلام او... ټول هغه څه دي چې د رسول الله ص په زمانه کې چا پېژندل هم نه، اما وروسته خلکو رواج کړو او تر دې اندازې غلو پکې وشوه چې بيخي د شريعت لاينفک جز وګڼل شول. زه په خپل ذات کې له دې اصطلاحاتو سره د هغه وخت په شرايطو کې مخالف نه يم، خو له دې سره يې مخالف يم چې يا د شريعت اجزاء وبلل شي او يا يې ځينې نن هم د ترويج او پلي کېدا لپاره متې راونغاړي. نن بېل وخت، بېل ځای او بېلې غوښتنې دي، لازمې نه ده چې د هغه وخت د خلکو او پوهانو له شريعت څخه شوي تعبيرونه دې نن موږ حتمن وپالو او د نوي تعبير په وړاندې دراوزې بندې کړو.

څومره چې په ژوند کې رنګيني او تنوع ده همدومره د شريعت نوي تعبير ته هم اړتيا ده. هر وخت که له شريعته پر تعبير بنديز ولګېد، نو د ژوند رنګيني، تنوع، جاريوالی او پر مختګ به هم ور سره ودرېږي او انساني ژوند به له سترو خنډونو سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په لومړي سر کې له دې سره جوړ نه یم چې سیاست د شریعت برخه وبولم، بیا که فرض کړو چې سیاست هم د شریعت یوه برخه ده او په اړه یې هدایات لري، نو بیا د هغې زمانې د خلکو لپاره ممکنه ده چې برخه یې وبولي؛ خو نن ورځ دا سې هیڅ امکان نه لري. نن ژوند په چټکۍ بدلیږي او که سیاست د شریعت برخه وبولو، نو یو خو یې مسلو ته ځواب نه شي ویلای، بل د اسلامي هیوادونو سیاستونه نن داسې جوړ شوي چې یو له بل سره لاس و ګریوان دي، که هر یو خپل سیاست اسلامي وبولي نو لکه پخوانو خلفاؤ چې د دې نوم تر پوښ لاندې په خپلو کړنو شریعت ته ستره صدمه ورسوله موږ به هم په لوی لاس شریعت هم د نامسلمانو ترمنځ بندنام کړی وي او هم به د مسلمانانو زړه ترې تور شي. د وخت غوښتنه دا ده چې شریعت فردي کړای شي او له سیاسي میدانه یې را وباسو. په دې سره به مو د شریعت د بدنامۍ مخه هم نیولې وي، اسلام ته د منسوبو اورپکو ډلو توره به مو هم ترې اخیستې وي او د مسلمانانو ترمنځ د تکفیر، ارتداد او شریعت ته منسوبو وژنو مخه به مو هم ډب کړې وي.

د پام وړ ټکی دا هم دی چې که شریعت کوم خاص چوکاټ د سیاست او حکومتولۍ لپاره ایښی وای، نو لومړی به د څلورو خلفاؤ د ټاکنې طریقې سره مخالفې نه وې او بیا به نن موږ له ستر چیلنج سره مخ وای. ځکه موږ ته معلومیږي چې سیاست هر وخت خپل روخ بدلوي، نوي چوکاټونه یې رامنځته کیږي، شکل یې بدلون مومې، جوړښت یې تغییر کوي، واکونه یې مختلفو ادارو ته وېشل کیږي او هر وخت نوي ضوابطو ته اړتیا لري چې هم یې نن مثالونه زموږ په وړاندې دي او هم په تاریخ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په متن کې مکان زمان او د کلتور مسایل دومره په پام کې نیول شوي چې په ښکاره نصوصو يې نن عمل نه کېږي. لکه: حج و عمرې ته د میقاتونو ټاکنه، نن هیڅوک هم هغه خاص ځای ته په رسېدو احرام نه تړي، ځکه هغه نه شي تعین کېدای، په الوتکه کې تګ دا ټول روایات د عمل له ساحې وایستل، بلکې احرام په میدان هوایي کې تړل کېږي. بل مثال يې د اس فضایل دي چې د جهاد لپاره يې پر ساتنه څومره ټینګار شوی او فضایل يې ذکر شوي. موږ نن وینو هیڅوک هم پر اس جهاد نه کوي او نه په دې نیت اسونه اوس پالل کېږي. د تورې، نېزې، غشي، لیندې او ډال په اړه هم روایات شته چې نن يې څوک په کار نه لري. د اس یادونه په قران کریم کې هم شوې ده، خو له دې سره نن څوک په دې یوه شي هم جهاد ته نه وړاندې کېږي.د غلام ازادولو یادونه هم په قران کریم کې شته او هم روایاتو کې، مګر نن د غلام په نه شتون کې هغه نصوص هم د عمل له میدانه وزي. تر درو ورځو اضافه د غوښو له ساتنې منعه هم په روایاتو کې راغلې، خو وروسته يې جواز ور کړی او د زمانې و مکان غوښتنې پکې له ورایه معلومېږي. هدیرې ته له تلو منعه او بیا يې جواز هم له دې برخې دی. د کعبې جوړښت له ابراهیمي جوړښت پرته د مکېانو پر ناقص جوړښت ایله کول هم، د زمان و مکان د غوښتنو اهمیت را ښیي.

له سیاست سره تړلي شرعي مسایلو ته نوې کتنه زموږ نن یوه اړتیا ده چې د زمانې جبر ورته مجبور کړي یو. که څوک دا اړتیا نه شي درک کولای، نو نه یوازې دا چې له خنډونو سره به مخ وي، بلکې د زمانې بې رحمه توره به يې داسې وکوټي چې تر ډېره وخته به د پاڅېدا توان هم ونه مومي. زموږ په وړاندې هیڅ شرعي مانع نه شته؛ بلکې مجوزِ يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا لرو، که فرض کړو چې منعه هم تـرې شـوې، نـو ضرورتونـه مـو دا غوښتنه کوي چې دا بنـدیز مـات کـړو او انسـاني اړتیـاو تـه لاس رسـی وکړو. ځکه شریعت کې د ضرورت په خاطر ځینې ممنوعه شیانو ته هم اجازه ور کول شوې. له دې امله نن اړتیا ده چې د سیاست له کټګـورۍ شریعت بېل کړو او ټولنې ته د مخاطِب پر ځـای یـې فـرد تـه مخاطِـب وګڼو.

۵/۴/۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)(البقره: ۳۰)

(۲)(النور: ۵۵)

(۳)(الاعراف: ۱۲۹)

(۴)(یونس: ۱۴)

(۵)(فاطر: ۳۹)

(۶)(ص: ۲۶)

(۷)(بخاري: ۳۴۵۵)

(۸)(ال عمران: ۱۴۶)

(۹)(الاعراف: ۹۴)

(۱۰)(البقره: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

په ګڼ شمېر مسلمانو هېوادونو کې نن خورا زياتي ستونزې دي. کله چې ددې ستونزو پر عواملو او حللارو خبرې کيږي، نو ډېرى کسان لا په دې نظر دي چې د اسلامي نظام نه شتون د دې ټولو بدمرغيو سبب دى او که اسلامي نظام راشي نو دا هر ډول ستونزې اتومات حليږي. هغه کسان چې د اسلامي نظام لپاره په مبارزه اخته دي، د هغوى لوى هدف همدا دى او دا د هر ډول ستونزو حل هم ګڼي.

راځو دې ته چې اسلامي نظام څيش دى؟ د اديانو (شريعتونو) لوى هدف هم اسلامي نظام وي، که هسي د واک غوښتونکو له لوري دين ته منسوب يو تعبير دى؟ د دې نظام په اړه شرعي نصوصو کې څه راغلي؟ د دې نظام په اړه د خداى د رسول او د هغه د اصحابو تګلاره څه وه؟ او ...

که د اسلامي نظام له غوښتونکو پوښتنه وشي چې اسلامي نظام يعنې څه؟ دوى وايي، اسلامي نظام دا معنا چې حدود نافذ وي، اسلامي امير موجود وي، د اساسي قانون پر ځاى د خداى قانون د عمل وړ وي، له کفارو سره اړيکې غوځې وي، د کفارو خلاف جهاد روان وي، خلک په دولتي کچه له بدو منعه او ښو ته را بلل کيږي.

که لومړۍ خبره باندې فکر وکړو، نو دوى د يوه ناوړه کار د اسبابو د درک پر ځاى د هغه کار سزا ته خوشاله وي. د دوى په اند لاس غوڅول د شريعت هدف دى، خو دې ته فکر نه کوي چې لاس پرېکول د جرم د مخنيوي په خاطر و، نه د يوې شرعي موخې په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باید د جرم عوامل له منځه یووړل شي، اسباب یې درک شي او که د دې ټولو سربېره چا جرم وکړ نو د سزا وړ دی.

دا نه یوازې د عقل غوښتنه ده، بلکې نقل یې په صراحت تایید هم کوي. له دې امله رسول الله ص خلکو ته داسې توصیه کوي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمرو بن العاص روایت کړی چې رسو الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود سره معافوئ، که په یوه حد زه خبر شم، نو حد واجبیږي.

له دې حدیث څخه ښکاري چې پر خلکو د حدودو له جاري کولو باید تر خپله وسه ډډه وشي. که خلکو تر خپل منځ ستونزې سره حل کولې، د حدودو اړتیا نه شته. حد له خپلو ټولو شرایطو سره که امیر (د اوس وخت قضا) ته خبره ورسېده، نو د نفاذ وړ دی. دا هم ترې ښکاري چې اساسي هدف سزا نه ده، د سزا لپاره خوشالي بې ځایه ده، اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی، له دې امله نو عمر فاروق رض ویلي:

قَالَ عُمَرُ: «لَا يُقْطَعُ فِي عِذْقٍ وَلَا عَامِ السَّنَةِ».(۲)

ژباړه: عمر رض ویلي: د خورما پر ښاخ د پاته خورما له امله او وچکالي کې دې لاس نه پرې کېږي.

عمر فاروق د خپل خلافت مهال په وچکالي کې د غلا حد ځنډولی وو. پاس جمله هم د دې ادعا پوره تایید کوي. ما د دې مقالې لیکلو پر وخت د هغو عالمانو لیکنې هم ولوستې چې د عمر فاروق د دې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع يې کړې وه. د همدې څنډېدنې له امله پر عمر فاروق خورا ډېرې نيوکې هم شوې چې ګڼو ديني عالمانو يې ځوابونه ويلي دي.

په همدې اړه ابن قيم د امام احمد قول نقلوي:

قَالَ السَّعْدِيُّ: سَأَلْت أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ: الْعِذْقُ النَّخْلَةُ، وَعَامُ سَنَةٍ: الْمَجَاعَةُ، فَقُلْت لِأَحْمَدَ: تَقُول بِهِ؟ فَقَالَ: إي لَعَمْرِي، قُلْت: إنْ سَرَقَ فِي مَجَاعَةٍ لَا تَقْطَعُهُ؟ فَقَالَ: لَا، إذَا حَمَلَتْهُ الْحَاجَةُ عَلَى ذَلِكَ وَالنَّاسُ فِي مَجَاعَةٍ وَشِدَّةٍ.(٣)

ژباړه: سعدي ويل، له احمد بن حنبله مې د دې حديث په اړه پوښتنه وکړه، ده ويل: عذق مانا خورما او عام سنة د لوږې مانا لري. دی وايي، احمد ته مې وويل، ته يې هم منې؟ ده ويل: هو، په خپل عمر مې قسم. ما وويل: که چا په لوږه کې غلا وکړه ته يې لاس نه پرېکوې؟ ده ويل: نه، که خلک په لوږه او سختي کې وي او يو کس د اړتيا له مخې غلا وکړي، نو دا کار نه کوم.

په اعلام الموقعين کې ابن قيم رح پسې وايي:

وَعَامُ الْمَجَاعَةِ يَكْثُرُ فِيهِ الْمَحَاوِيجُ وَالْمُضْطَرُّونَ، وَلَا يَتَمَيَّزُ الْمُسْتَغْنِي مِنْهُمْ وَالسَّارِقُ لِغَيْرِ حَاجَةٍ مِنْ غَيْرِهِ، فَاشْتَبَهَ مَنْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَدُّ بِمَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ، فَدُرِئَ.

يعنې په وچکالي کې اړتيا وي او مجبور کسان زيات وي، نو په خلکو کې د شتمن او هغه چې له اړتيا پرته يې غلا کړې وي له بله توپير نه کېږي. له دې امله د هغه چا چې حد پر واجبېږي له هغه سره فرق نه کېږي چې حد پرې نه شته، ځکه نو حد ترې ايسته شوی.

له دې قولونو معلومه شوه چې حد د جرايمو د مخنيوي لپاره دی. تر دې مخکې چې د جرم علتونه درک او بيا يې د له منځه وړلو کار پيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي دې ته خوشاله وي چې د يـو چا لاس غوڅ کړي، بل پـه ډبـرو ويشـتلو مـړ کـړي، يـو بـل خـوار بيـا قصاص ته ودروي او نور بيا په دروو ووهي. پـه داسـې حـال کـې چـې ټول فقهاء په يوه خوله وايي، د حدودو جاري کول د امير يا نايـب کـار دی. هغه څوک چې نه د جرم علتونه پېژندلای شي، نه يـې د لـه منځـه وړلو وس لري او نه پوهه، نه يوه لوېشت ځمکه تر واک لاندې لري، نه يې محکمه او څارنوالي مالومه وي، شـل واره يـې اعـتراف کـړی چـې بېگنا کسان يې په محکمه کې تورن شـوي او بيـا سـزا ور کـول شـوې. دغسې ډلې ټپلې په هيڅ مذهب او اسلامي فقه کې د حدودو د جـاري کولو واک نه لري.

د بدايع ليکوال د حدودو په بحث کې کاږي: وَأَمَّا شَرَائِطُ جَوَازِ إقَامَتِهَا فَمِنْهَا مَا يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا ، وَمِنْهَا مَا يَخُصُّ الْبَعْضَ دُونَ الْبَعْضِ ،أَمَّا الَّذِي يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا فَهُوَ الْإِمَامَةُ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْمُقِيمُ لِلْحَدِّ هُـوَ الْإِمَـامُ أَوْ مَنْ وَلَّاهُ الْإِمَامُ .(۴)

ژباړه: د حدودو د جاري کولو شرايط ځيني يې ټولو حدودو تـه عـام دي او ځينې په نورو پسې خاص دي، هغه شرايط چې ټولو حدودو تـه عامېږي، يو يې امامت دی: امامت دادی چې د حد جاري کوونکی به امام او يا هغه څوک وي چې امام استازی ټاکلی وي.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: أَرْبَعٌ إِلَى السُّلْطَانِ الْحُدُودُ، وَالْجُمُعَـةُ، وَالزَّكَـاةُ، وَنَسِيَ رَاوِيُّ الْحَدِيثِ الرَّابِعَ .(۵)

ژباړه: حسن بصري ويل: څلور شيان د سلطان دي، حدود، د جمعـې لمونځ، زکاة او څلورم شی راوي هير کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې لمونځ هم د امير له لوري ور کول کېده، يا به هم امير خلك ورته ټاکل، اما وروسته له امامت پرته هم جواز ور کړل شوی دی. لکن زکاة د رسول الله ص په دور کې يوازې د رسول الله ص استازو جمعه کاوه، همدا شان حدود هم د هغه صلی الله عليه وسلم کار وو. له دې امله نو زکات اخيستل هم د يوه برحاله نظام کار دی او هم حدود له نظام سره ربط لري.

دغه کسان په هغو وروسته پاته ټولنو کې د اسلامي نظام چيغې وهي چې خلك يې له لوږې مړه کېږي. د بېکارۍ له امله په مياشت کې زرگونه ځوانان نورو هېوادونو ته تېښته کوي. د مېرمنو مهرونه له اسمان سره خبرې کوي، وچکالي يې کښتونه، باغونه، رمې او نور د کار و کسب شته داسې ورختم کړل چې که نن له چا سره يو څه شته هم، نو پر هيڅ حساب دي. د زدکړو په برخه کې دومره پاته دي چې ان ابتدايي تعليم هم د گوتو په شمار کسان لري. د لسگونو کالو جنگونو يې د هېواد بنسټونه وران کړي، عامه تاسيسات خراب شوي، د امن ساتلو اورگان له بيخه ويستل شوی، د خلکو د هېواد پالنې، ملت پالنې او خپلو ارزښتونو پالنې روحيه سخته کوټل شوې او په خلکو کې اوس د خدمت جذبه نه ده پاته. په دغسي ټولنو کې عقل او شريعت دواړه دا وايي چې لومړی د هر جرم لامل په گوته شي، حللار يې وښودله شي، خلك له ستونزو را وکښل شي او بيا د اسلامي نظام شعار پورته شي، خو زموږ افراطيان د دې ټولو ستونزو حل په اسلامي نظام کېويني. حقيقت دا دی چې ستونزې خپل عوامل او حللاري لري. که هر څوك يې له هماغو لارو د حل هڅه ونه کړي، نو د هيڅ نظام مفاهيم يې هم نه شي حل کولای. دا نظامونه تجربه شوي دي. له نن څخه سوونه کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې چې خلافت موجود و هم اسلامی نړۍ یو عالم ستونزو په مخه کړې وه او نن بیا دوه چنده مشکلات ورته رامات دي. که موږ ځمکني حقایق ونه منو او هسې په خیالي نړۍ کې د خوشالۍ هڅه وکړو، نو تل به مو همدا حال وي لکه اوس چې ور سره مخ یو.

د اسلامي نظام او اسلامي امیر اصطلاحات هم د دین او شریعت په نصوصو کې نه شته. قران کریم هیڅ پیغمبر ته د شرعي سلطان، شرعي امیر، شرعي خلیفه او شرعي نظام د ورکړې یادونه نه ده کړې. خو هر ځای یې دا ورته ویلي چې نبي یې، رسول مواستولی یې، د خلکو په دیني چارو کې لار ښود یې. رسول الله ص چې په خپل ژوند کې د دیني رهبر تر څنګ سیاسي او نظامي مشر هم و، د خپل ځان په اړه هیڅ ځای نه دي ویلي چې زما نظام شرعي نظام دی او زه یې شرعي امیر یم. خپل حکومت یې د خلافت په نوم نه دی نومولی او د ټولو چارو په اړه یې د اصحابو له مشورو سره سم کار کاوه. قران کریم امر کړی دی چې د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره تر سره کیږي او کار باید اهل کار ته وسپارل شي. همدې دوو اصولو ته په پام رسول الله ص د جنګ لپاره خالد غوره کاوه او د دیني پوهاوی په پار به یې معاذ یا مصعب استول. د جنګونو، سولې، له مخالفو کسانو سره د تړون کولو، بندیانو، امیر ټاکلو او دې ته ورته نوري سترې دندې به یې د اصحابو په مشوره مخته وړې او هر ځای یې د اکثریت په مشوره عمل کړی دی. له دې خپله ښکاري چې حکومت یوه دنیوي چاره ده او د کارونو په اړه یې انبیاء علیهم الصلاة و السلام ته هم وحې نه کیده. حتا د نبیانو او رسولانو لویه برخه هغه څوک دي چې هیڅ ډول نظام یې نه در لود او قران کریم د هغو یادونه هم کړې ده چې د بل تر مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يې خپل كـار تـه ادامـه ور كولـه.(البقره: ۲۴۷) ځينـې نبيـان پـه زندانونو كې په همدې اعزاز نازول شوي او بنديانو ته يې خپل دعـوت رساوه. (يوسف: ۴۰)كه له دين او شريعت څخه هدف نظام وي، نو ايا په بنديخانه كې نظام جوړېداى شي؟ ولې د نبيـانو غـوځ اكثريـت هـيڅ نظام نه لري؟ د ټولو نبيانو په لړ كـې يـوازې درې يـا څلـور كسـان يـې داسې دي چې د نظام په راس كې قرار لري؟ ولې رسول الله ص د عربو پر ځاى چې هيڅ نظام يې نه در لود د فارس يا روم لور ته نه لېږل كېده چې برحاله نظامونه يې لرل او د عربو په پرتله يې د ژوند سطحه لوړه وه او په ښه توگه د اسلامي نظام نفاذ يې كولاى شواى؟

اصلن د نظام لپاره يو موډل جوړېداى نه شي. هغه څه چـې هـره ورځ يې د تغييرېدا او بدلېدا احتمال وي، هغه ته يـو فـارمول رامنځتـه كـول، انسانان له كړاو سره مخ كول دي. خداى پاک د همدې لپاره حكومـت له ديني وشرعي چارو بېل ساتلی او د نظام په اړه يې يـوازې دوه ځايـه لارښوونې كړې دي. د شورا اصل او اهل كار ته كار سپارل د قران هغـه لارښوونې دي چې د نظام په اړه يې كړې، نور قران له نظام سره كار نـه لري. د يو چا كور ته د ورتلو پر مسله رڼغېدلی خو د نظام مشرـ د ټـاكلو مسله يې خلكو ته ايله كړې. رسول الله ص كور ته د ورتلو اجـازه بيـان كړې، خو د مرگ مهال يې د مشر ټاكلو، نظام فارمول بيانولو، وزيرانـو، اميرانو، رييسانو، واليانو، جنگي قومندانانو، سفيرانو او نورو چارواكو په اړه يوه لارښوونه هم نه ده كړې. د مرگ مهال يې د لمانځه يادونه كوله، له مرييانو سره د سلوک خبره ورته مهم وه، بهرني سفيرانو ورته ارزښـت درلود، خو د خپل نظام د مشر ټاكلو مسله يې همداسې خلكـو تـه ايلـه كړه؟! د قران كريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم په همدې تگـلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یو لوی سبق او درس پروت و. د انسانیت خالق نـه غوښـتل چـې د یوه چوکاټ په ټاکلو راتلونکي خلـك لـه سـتونزو سره مـخ كـړي. كـه داسې شوي وای، نو نن به د اسلامي حکومت جوړونکي هم له مشکل سره مخ وای، دوی چې نن په نظام کې کوم پوزیشنونه رامنځتـه کـوي، هغه د خلافت راشده او تر هغه وروسته زمانه کې نه وو موجود. بیا ولـې دوی د نن له غوښتنو سره سم نظـام جـوړوي ولـې د خلافـت د وخـت جوړښت نه خپلوي؟له دې امله شریعت د نظام په برخه کې لـه مسـایلو څخـه صرف نظر کـړی. دا کـار شـارع ارادي کـړی او د دې حکمـت رسول الله ص په یوه حدیث کې داسې بیان کړی:

مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَا كان ربك نسيا}.(٦)

ژباړه: الله چې څه په کتاب کې حلال کړي هغه حلال دي او څه چې یې حرام کړي هغه حرام دي. له څه چې یې سکوت کړی هغـه معـاف دي، نو د الله معاف شوي ومنئ. ځکه الله هیڅ شی هم نـه هیـروي بیـا یې پاس ایت ولوست.

د دې حدیث د اصل له مخې د حکومت چارې په دریم اپشـن کـې راځي. قران کریم او نبوي سنتو یې په اړه سکوت کړی، نو دا د خـدای معاف شوې چارې دي چې مسلمانان یې بایدومني او پر ځـان سـختي ونه کړي، که نه بخاري کې د رسـول اللـه ص زیـری دی چـې کـه چـا سختي وکړه دین به اخیر ورته سخت شي.

ایا مسلمانان اساسي قانون ته اړتیا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت د مسلمانانو او په تېره بیا زموږ د افغانانو حالت داسې و چې د هر بل قانون نوم یادول د قران ضد بلل کېده. له دې امله نو چا دا جرات نه درلود چې یو بل قانون د دنیوي مسلو د حل په موخه جوړ کړي. دا فکر لا اوس هم شته چې مسلمانان د قران په مقابل کې بل قانون ته اړتیا نه لري. ایا دا خبره سمه ده که ناسمه؟

مخکې مې هم وویل چې قران کریم د دین او شریعت د یوه متفقه متن په توګه او د رسول الله ص سنت یې د شرحې په ډول کله هم د نظام لپاره یو چوکاټ، فارمول او موډل نه دي ټاکلي. قران ته د اساسي قانون نوم ور کول د قران کریم له حیثیت څخه ناخبري ده. دا یو واضح حقیقت دی چې د قران کریم او نبوي سنتو لار ښوونې د اساسي قوانینو له هدایاتو سره توپیر لري. قران کریم او نبوي سنت د دین او شریعت تر چوکاټه را محدود دي. له دې امله رسول الله اصحابو ته په دنیوي چارو کې پراخه اجازه ور کړې وه.

د قران کریم او اساسي قانون دې جلا حیثت ته په کتو ویلای شو چې هر هېواد نن یوه داسې قانون ته اړتیا لري چې دنیوي چارې په حل وفصل کړي. رسول الله ص له مکیانو سره د تړون مهال د وحې انتظار ونه کړ، د خندق په غزا کې یې د متحدو لښکرو له ځینو مشرانو سره د مفاهمې خبره د اصحابو مشورې ته وړاندي کړه، خو د وحې انتظار یې ونه کړ. د مدینې له یهودو سره یې د میثاق مدینه په نوم تړون وکړ، یهودو ته یې د دین پوره ازادي هم ور کړه، په اړه یې د هیڅ ډول وحې انتظار نه دی کړی. د حبشې پاچا له دې سره چې مسلمان وو، په لسګونو مهاجرو مسلمانو ور سره پنا هم اخیستې وه، رسول الله ص هیڅکله ترې ونه غوښتل چې یا په خپله ملک کې اسلامي نظام پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه یا ته او ټول مهاجر اصحاب مدینې ته هجرت را وکړئ. د همدې نجاشي تر مرګ وروسته رسول الله ص د هغه ځای ناستي نجاشي ته هم د اسلام بلنه ور کړه، خو د اسلامي نظام د نفاذ هیڅ یادونه نه شته.(۷)

د قران کریم مقام ته که موږ د دې ایت په رڼا کې وګورو، نو بیا داسې غلطي نه کوو:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا.

(الحج: ۷۸)

ژباړه: او د الله لپاره پوره کوښښ وکړئ، همده تاسې غوره کړي یاست او په دین کې یې پر تاسې هیڅ تکلیف نه دی راوستی. ستاسې د پلار ابراهیم ملت دی، ده مخکې هم مسلمان نومولي وئ او په دې (کتاب) کې هم.

دلته وینو چې قران کریم یو دیني کتاب دی. د ابراهیم علیه السلام ملت دی. ابرهیم علیه السلام او د ده اولادونو هیڅ ډول نظام نه در لود. قران کریم رسول الله ص ته امر کوي چې د ابراهیم علیه السلام تابعداري وکړي، د هغه نور اولادونه هم د هغه په تابعداري مکلف وو، مګر په تګلاره کې یې هیڅ اسلامي نظام نه‌شته او نه دې ته ورته مفاهیم پکې تر سترګو کیږي. له دې امله نو باید د اساسي قانون او قران کریم ترمنځ پرتله ونه شي. قران د دین او شریعت قانون دی او اساسي قانون د دنیوي چارو په اړه هدایات لري. د دې دوو ترمنځ پرتله هیڅ ممکنه نه ده. پرتله د هغو قوانینو ترمنځ کیږي چې د یوې کټګورۍ وي، اما دلته د هر قانون مقام او زاویه بیله ده. له د ې امله نو باید په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخبري د قران کريم مقام را ټيټ نه کړو او د هر قانون لارښوونې پر خپل ځای عملي کړو.

له نامسلمانو سره اړيکو ته اسلام په کوم نظر ګوري؟ ايا د اسلامي نظام يوه ځانګړنه دا ده چې له نامسلمانو سره په دولتي کچه اړيکې پرېکړي؟ زموږ افراطيان خو نن په همدې پلمه د اسلامي نړۍ ټول حکومتونه د کفر په ټاپه وهي او پر ضد يې قيام لازمي د شريعت امر بولي. زموږ هېواد کې دا څلويښت کلونه په همدې بانه خلک وژل کېږي، عامه تاسيسات نړل ول کېږي، د علم مرکزونه تخريبيږي، معابد انفجارېږي، پل و پلچک الوزول کېږي، لويې لارې کنډوکپر کېږي، د بريښنا مزي غوڅېږي، ستنې يې نړېږي، د اوبو بند ماتېږي او د بريښنا د توليد توربين پر نورو پلورل کېږي.

تر نورو هر څه راتيرېږو او مستقيما دې پوښتنې ته ځواب وايو. که په لنډه ووايو؛ نو اسلام نه مسلمان او نه له نامسلمان سره پر اړيکو بنديز لګولی. د بنديز ځايونه مشخص موارد دي چې بايد مشخص کړای شي نه داسې لکه د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي چې وايي.

لومړی دلته د قران کريم هغه درې اياتونه راوړم چې دا موضوع يې مشخصه کړې او له دې موضوع سره تړلي اياتونه ټول بايد په همدې اياتونو تفسير شي. ځکه د اصولو قاعده همدا ده چې مطلق په مقيد تفسيرېږي. مثال يې د مطلق (دم) دی چې بل ځای قران کريم د (مسفوح) قيد ور سره اضافه کړی. نو ځکه مطلق وينه حرامه نه ده بلکې، دم مسفوح حرامه ده.(٨)

قران کريم د اړيکو په اړه مشخصه تګلاره ټاکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ () لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ () إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

(الممتحنه: ۷، ۸، ۹)

ژباړه: نژدېده چې الله به ستاسې او هغو ترمنځ دوستي راولي چې له دوی څخه یې له تاسې سره دښمني کړې وه. الله یې وس لري. الله بخښونکی او مهربانه دی. الله تاسې له هغو سره له نیکي او انصافه نه منعه کوي چې ستاسو سره یې پر دین جنګ نه وي کړی او نه یې تاسو له سیمو ایستلي یاست. بېشکه الله انصاف کونکي خوښوي. یقینن د هغه چا له دوستي مو منعه کوي چې پر دین یې له تاسو سره جنګونه کړي او تاسو یې له دیارونو ایستلي یئ یا یې ستاسو پر ایستلو مرسته کړې وي. له دوی سره که چا دوستي وکړه نو همدوی ظالمان دي.

دا یاتونه دومره واضح، روښانه او له هر ډول ابهام څخه دومره خوندي دي چې که په دې موضوع کې یو څوک واقعن د ځان پوهونې هڅه کوي، نو د دې ایاتونو په لوستلو به یې هیڅ شک هم پاته نه شي او په ذهن کې ور سره ټول سوالونه به یې حل شي.

لومړي ایت کې خدای پاک مسلمانانو ته د احسان په توګه وایي چې له ځینو هغو سره به مو دوستي پیدا کړي چې مخکې یې دښمني در سره کړې. د (مودة) لفظ د مسلمانۍ په مانا نه دی، بلکې هغوی به له دې سره چې نامسلمان وي، له مسلمانانو سره به دوستي ته زړه ښه کړي. قران دا ټکی د خدای یو احسان بللی دی او په واضحو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمانانو ته يادونه کړې ده. دا وروسته ايت يې علت هم بيانوي. دا کار الله ځکه کوي چې خدای له هغه چا سره ستاسې دوستي، نيکي انصاف او عدالت بندونکی نه دی چې له تاسې سره د دين له امله شخړې نه کوي، نو ګواکې له هغه چا سره چې مسلمان نه وي، خو د دين له امله د مسلمان وژنه او تخريب هم نه غواړي د مسلمان دوستي، اړيکې، نيکي، انصاف او عدالت شرعن ناروا نه بلکې ښه کار دی او الله له دې کسانو سره مينه کوي. هغه څوك له کفارو سره د اړيکو منعه شوي چې هغوی د دين له امله شخړې کوي او مسلمان د اسلام له امله بد ګڼي. وژني يې او له خپلو سيمو يې شړلو ته اړی کوي. قران کريم وايي له دوی سره اړيکې مه پالئ او که چا د دې لارښوونو سربېره اړيکې او دوستي ور سره وپالل، نو ظالمان دي.

همدې ته په کتو رسول الله ص خپل اصحاب د روم، يمن، بحرين او يهودو له بازارونو منعه نه کړل چې له هغوی سره يې اقتصادي و سوداګريزي اړيکې در لودلې. ثمامه بن اثال رض ته يې امر وکړ چې د مکيانو د قافلو لار خوشي کړي.(۹)

عمر فاروق رض يې له دې منعه نه کړ چې خپل مشرك ورور ته يوه ورښمينه چپنه ور ولېږي او دا مهال هغه په مکه کې اوسېده.(۱۰)

د خيبر ځمکې يې هغو يهودو ته بيرته ور کړې چې له ده سره يې جنګ کړی و. اکيدر بن مالك يې تر نيولو وروسته بيرته خپلې سيمې ته ولېږه او پر نامسلمانو يې همداسې حاکم پرېښود. د حديبيې په سوله کې يې بنوخزاعه د مسلمانانو لوري ته کړل په داسې حال کې چې هغه قبيله مسلمانه نه وه. تړون کې ويل شوي و چې پر بنو خزاعه بريد پر مسلمانانو بريد دی.(۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم خو لا دا خبره هم په ښکاره الفاظو کړې ده:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او د دین په اړه که درڅخه مرسته وغوښتل شوه نو مرسته ورسره کړئ مگر هغه قوم چې ستاسو و د هغوی ترمنځ تړون وي. الله ستاسو د اعمالو لیدونکی دی.

دلته ویل شوي چې که نامسلمان له ځینو مسلمانو سره د دین پر سر شخړه کوي. همدا مسلمانان له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغواړي نو قران وايي، مرسته يې وکړئ، که نور مسلمانان له همدې محاربو کافرانو سره تړون ولري، نو په جنگ کې مداخله نه شي کولای. له دې مالومېږي چې مسلمانان کولای شي دوه یا څو بېل حکومتونه ولري. ځکه که تر یوه دولتي چتر لاندې وای نو بیا څنگه امکان لري چې هم دې له نامسلمانو سره تړون ولري او هم دې جنگ ور سره وکړي؟ دې ایت چې کوم حالت ته اشاره کړې، دا یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې د مسلمانانو څو حکومتونه موجود وي. یو حکومت د خپلو گټو په خاطر له نامسلمانو سره اړیکې جوړوي او مختلف تړونونه ور سره کوي او د مسلمانانو بل حکومت بیا خپلو حالاتو ته په کتو جنگ ور سره کوي. دا ایت د خلافت د هغو مدعیانو پر ادعا هم چلیپا را کاږي چې وايي، د مسلمانو هېوادونو ترمنځ سرحدونه نه‌شته او دا د اسلام غوښتنه ده.

نن چې په اړیکو کې اقتصاد مهم رول لري، نو هیڅ هېواد له بل مسلمان یا نامسلمان سره د دین او مذهب په خاطر اړیکې نه پالي. که د مذهب خبره مطرح وای، نو زموږ افغانان، د عراق مهاجر او له سوریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبنتېدونکي کسان به د اروپا پر ځای سعودي، قطر، اماراتو، پاکستان او د مسلمانانو نورو هېوادونو ته تلای؛ هیڅ مسلمان هېواد نن خپلو مسلمانو ورونو ته ځای نه ور کوي. اسلام د اړیکو لپاره هیڅ اصولو نه دي ټاکلي. یوازې له هغه چا سره دوستي منعه شوې چې پر دین مسلمان زوروي او هغه هم یوازې د هغه مسلمان لپاره چې له همدې نامسلمانو څخه ازارویني، دا اصل هم د ټولو مسلمانو لپاره نه دی. که یو هېواد له هغه محارب کافر سره اړیکه وساتي چې یو بل ځای له مسلمان هېواد سره په جنګ اخته وي، نو اسلام د اړیکې غوځولو امر نه دی ور ته کړی. لوړ ایت د دې ښکاره ثبوت دی. نو د اړیکو په برخه کې اسلام یوازې همدا اصل بیان کړی، نور کوم فارمول نه لري.

د خلافت یا اسلامي نظام غوښتونکي هر وخت د جهاد یادونه هم کوي چې پخوا مسلمانو پاچانو جهاد کاوه او نن اسلامي نظام نه‌شته له دې امله جهاد هم موقوف شوی دی. همدا لامل دی چې ګڼشمېر اسلام ته منسوبو ډلو په یوه او بل نوم د جهاد بیرغ پورته کړی او ادعا کوي چې خالص جهاد کوي او یوازې د دې شرعي فریضې احیاء یې هدف ده.

راځئ دلته د جهاد پر مشروعیت، طریقه، د پخوانو حکومتونو پر تیرو جګړو او د نن ډلو پر روانو جنګونو بحث کوو او دا چې اولنو و وروستنو له دې نوم څخه په استفادې څه وکړل؟

د جهاد لغوي مفهوم ډېر کوښښ دی او اصطلاحي معنا یې یوازې قتال نه ده. بلکې د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې جهاد بللای شو. قران کریم په مکي سورتونو کې هم د جهاد یادونه کړېده. یو ځای وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ.

(العنکبوت: ٦٩)

ژباړه: او هغه چې زموږ لپاره هڅې کوي، ارو مرو به زموږ لارې ور وښیو او بېشکه الله خامخا له نیکانو سره دی.

یوه حدیث د مور و پلار خدمت جهاد بلل شوی:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: «أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ».(١٢)

ژباړه: عبد الله بن عمرو رض ویل چې رسول الله ص ته یو کس راغی او جهاد ته د تلو اجازه یې غوښته. ده ورته وویل: مور و پلار دې ژوندي دي؟ هغه ویل: هو. رسول الله ص ورته وویل: د هغوی په خدمت کې کوښښ وکړه.

له دې نصوصو ښکاره شوه چې جهاد یوازې جنګ نه دی. د دین او شریعت لپاره تولې هڅې تر دې مفهوم لاندې راځي. د کوم شي لپاره چې نن خلک د جهاد توری کاروي هغه ته قران کریم د قتال نوم و رکړی. احادیثو کې هم د دین لپاره جنګ ته د قتال نوم کارول شوی. البته مقاتله هم د جهاد یو جز کېدای شي. ځکه که د دین لپاره څوک جنګ کوي نو دا هم یو دیني خدمت دی چې د جهاد په پراخ مفهوم کې ځاییږي.

مقاتله څه وخت مشروع ده؟ قران کریم یې په اړه وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً (الحج: ۳۹، ۴۰)

ژباړه: مقاتلینو ته له دې امله اجازه ور کول شوې چې ظلم پر شوی او یقنین الله یې پر مرسته قادر دی. هغه چې له څه حق پرته له خپلو سیمو وشړل شول مګر دا چې ویل یې الله زموږ رب دی او که الله ځینې انسانان په نورو نه دفعه کولای، نو د راهبانو خونې، د یهودو عبادتځایونه، د عیسویانو معابد او هغه مساجد به خراب شوي وای چې د خدای نوم ډېر کې ذکر کیږي.

یو بل ځای وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقره: ۱۹۰)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسې سره جنګ کوي او تېری مه کوئ، یقینن الله تېریګر نه خوښوي.

په یو بل ځای کې دې موضوع ته داسې اشاره کوي:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ () أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (التوبه: ۱۲، ۱۳)

ژباړه: او که دوی تر خپلو ژمنو وروسته وعدې ماتې کړې او ستاسو په دین کې یې بد ویل پیل کړل نو د کفارو مشرانو ووژنئ، یقینن دوی هیڅ ژمنې ته پابند نه دي، په دې سره ښایي را وګرځي. ولې له هغه قوم سره جنګ نه کوئ چې خپلې ژمنې یې ماتې کړې، د رسول د ایستلو تکل یې کړی او همدوی لومړی ځل (جنګ) پیل کړی. ایا له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډارېږئ؟ الله د دې وړ دی چې ترې خشیت وکړئ که رښتیا مومنان یاست.

په دې درو ایاتونو کې که فکر وکړو نو پوهېږو چې مقاتله په شریعت کې څه حکم لري. د اسلام تر ټولو معتبر کتاب قران کریم په واضحو الفاظو وایي چې مقاتله یوازې د ځان د دفاع وسیله ده، نه د نورو د غلام کولو، ځمکو نیولو، واک غصبولو، دولت و ثروت ګټلو او نوم لوړولو خدایي اجازه لیک چې هر وخت به مسلمانان د نور خدایي مخلوق ژوند د خدای او رسول په نوم ور تنګوي او د ژوند کړی به ور باندې را سختوي.

لومړي ایت کې راغلي چې د مقاتلې اجازه له دې امله ور کول شوې چې د دین له امله ظلم ور سره کېږي. مقاتله د دې لپاره ده چې د هر عابد د عبادتځای خوندي شي. نه داسې لکه نن چې پر معابدو حملې د اسلامي نظام په نوم تر سره کېږي. دویم ایت کې ویل شوي چې یوازې له هغه چا سره جنګ وکړئ چې له تاسې سره جنګېږي او پر نورو به تېری نه کوئ. دریم ایت کې راغلي چې له مقاتلې مخ مه اړوئ، ځکه جنګ تاسې نه دی پیل کړی، لومړی ستاسې دښمن جنګ ته مخه کړې، هغوی رسول له سیمې پسې اخیستی، خپلې وعدې یې ماتې کړې او دا هر څه له دې امله کوي چې ستاسې دین له هغوی بېل دی، د دې ټولو تر څنګ په دین کې بدرد هم وایي. نو د دوئ په اړه ویل شوي چې مشران یې ور قتل کړئ.

د دې موضوع په اړه راغلي ټول ایاتونه او احادیث به په همدې ایاتونو تفسیرېږي، د مقاتلې په اړه د دې ایاتونو حکم واضح، پرېکنده، قاطع او له هر ډول شک و شبهې وتلی دی. د مقاتلې په اړه ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص که پر دې تله وتلو نو د نن ورځې ډلې ټپلې او د پـرون ورځـې خان و واك غوښتونكي اميرانو، پاچاهـانو او خلفـاؤ يـوازې د ځمكـې نيولو، قدرت ساتلو، ثروت زياتولو او پـر خلكـو د راج چلولـو لپـاره د مقاتلې تر نوم لاندې عام مسلمانان جنګول چې ګټه يې يوازې دوی ته رسېده.

د دې ادعا ستر ثبوته د مسلمانانو په تاريخ کې خوندي دي. د همدې مجاهد خليفه، امير او پاچا يا هم د نن ورځې جهـادي ډلـو د شخصي ـ واك، ځواك او ګټو په وړاندې که مسلمان خنډ پيدا کړی او کـه کـافر دوی ورسره جنګېدلي او نن هـم جنګيـږي. مـوږ وينـو چـې د امـارت جنګيالي د داعش له کسانو سره په جنګ دي او د داعش دا له القاعده سره جنګيږي. په افغانستان کـې د روس خـلاف جنګېـدلي د مقاومـت ډلې لومړی يو له بل سره په جګړه سولې او وروسته يې لـه طالبـانو سره جنګونه وکړل. په تېر تاريخ کې د فاطميانو خلافت د عباسيانو خلافـت مقاومت کاوه او عباسيانو بيا د امويانو تخته چپه کړه. پر عثمانيانو محمد بن عبد الوهاب د جهـاد اعـلان وکـړ او د هغـوی خـلاف بيـا شـيعه تـه منسوبې ډلې ودرېدې چې تر ننه يـو بـل سره وژني. کـه د شريعـت لـه لوري د نظام په برخه کې باوري او واحد فورمول موجود وای، نـو ولـې به د داعش نظام له امارتيانو له نظام سره توپير در لود؟ ولـې بـه د سـني نظام د شيعه د نظام چپه کولو کوښـښ کـاوه؟ ولـې امويـان عباسـيانو را نسکور کړل؟ ولې وهابيانو د حنفي عثمانيانو پر خلافت د جهـاد اعـلان وکړ او د هغوی د خلافت پر ځای يې خپل شـاهي نظـام رامنځتـه کـړ؟ او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وژني، غصبوني، لوټني، پسي اخيستني او تر ټني ټولې د جهاد او مقاتلې تر عنوان لاندې کېدلې او نن هم کېږي. نه پخوا چا د دين له امله له نورو سره جګړې کولې او نه نن جنګونه د دين پر سر کېږي. د مسلمانانو تر هېوادونو په نامسلمانو هېوادونو کې مساجد، مسلمانان، مدرسې او د تبليغانو جوفې زياتې دي. ټول جهادي تحريکونه نن هم تر کافر مخکې مسلمان وژني او پرون يې هم وژل. د دريمه خليفه عثمان غني رض له شهادته را په دې خوا چې مسلمانانو په خپلو تورو شهيد کړ، بيا تر ننه د يوه مسلمان د حرب و ضرب اله د بل پر خلاف پورته کېږي او د مسلمان وينه د مسلمان په لاس تويېږي. دې فتنو او فسادونو ته د جهاد نوم ور کول له ديني مفاهيمو سره ستره جفا ده. د مسلمانانو همدې کارونو د هغوی د سولې دين د جنګي دين په توګه معرفي کړ. مسلمان د سولې نماينده يې د ترهګر په څېره کې را ښکاره کړ او هغه جوفې- جوفې خلك چې د خدای دين ته په اخلاص او صداقت راتلل د دوی د وحشي او دين ضد کړنو له امله زړه بدي او بيرته شاته وترهېدل. دا له دين او شريعت، خدای او رسول، قران او سنت سره د مسلمانانو خپله لويه جفا وه چې د حق و عدالت دين يې د نورو په وړاندې له ارزښتمن مقامه را کوز کړ. د مسلمان هغه توره چې د خپل مسلمان ورور سر يې د جهاد په بانه پرېکړ، اسلام د نورو په سترګو کې بې اهميته کړ. د خلافت هغه خيالي خوبونو چې نه يې قران امر کړی او نه رسول عملي کړی وو، نامسلمان د مسلمانانو په وړاندې درولو ته اړ کړل.

تېروتنه زموږ ده. قران دا دين ټول انسانيت ته رحمت بللی دی. عالمين يوازې مسلمانان نه دي بلکې نور ملتونه هم کې شامل دي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين چې يوځل د رحمت جامه واغوندې هغه بيا وحشت نه شي کېدای، خدای چې کوم دين ته د رحمت نوم ور کړی هغه بيا د نورو د ژوند واک نه ترې اخلي. دا موږ يو چې رحمت مو په وحشت خلکو ته معرفي کړ، نه يوازې نامسلمان را څخه کړېږي بلکې پر مسلمانانو مو بده ورځ راوستلې ده.

بدبختي دا ده چې د نن ورځې په نوم مجاهد تر اوسه په دې پوه نه شو چې د ده د جنګ ګټه د مسلمان پر ځای نامسلمان ته رسي. جنګ د اقتصادي ګټو لپاره پيل شوی دی او جهاديانو په دې اور کې د خاشاکو په توګه کارېږي. زموږ بدمرغي دا ده چې هم مو دين بدنامېږي او هم مو هېواد ورانېږي. هم مو ملت ارامه ورځ نه ده ليدلې او هم مو د هېواد ټول عامه تاسيسات له منځه يووړل. بشري قوه مو يا په جنګ کې وژل کېږي، يا لوږې را څخه واخيستل او يا بدې ورځې مهاجرت ته اړ کړل چې په دې لار کې څوک د سمندري ماهيانو خوراک شول، څوک د زندان په تورو شپو کې همداسې د تل لپاره غايب شول او څوک په وچ زور له افغانيته منکر شول او نن د بل هېواد نشنليټي په ډېر افتخار په خپل جيب کې ګرزوي. دا هر څه د هغه جنګ نتيجه ده چې د جهاد په نوم د اسلامي نظام د احياء لپاره پر موږ تپل شوی دی.

د امر بالمعروف او نهي عن المنکر مسله خورا مهمه ده. مګر له خپل اهميت سره- سره د دې په مفهوم کې ډېری کسان تېروتلي هم دي. قران کريم د معروف او منکر نوره تشريح نه ده کړې چې معروف کوم شيان دي او منکر کوم؟

معروف يوازې د منکر په مقابل کې نه دی ذکر شوی، بلکې نور ځايونه هم قران کريم د ځينو مسلو په ضمن کې معروف ياد کړی. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم کې تقریبا (۱۹) ځایه معروف ذکر شوی. قران همداراز (۱۰) واره د منکر یادونه کړېده. له دې (۱۹) ځایونو یې (۸) ځله معروف د منکر په مقابل کې راغلی. خو له دې پرته معروف د مینځې د مهر ادا کولو په مورد کې هم راغلی چې مهر دې په معروفه توګه ادا شي.(النساء: ۲۵) د همدې سورت په (۱۹) ایت کې راغلي چې له ښځو سره په معروفه طریقه ژوند کوئ. د نساء په (٦) ایت کې بیا راغلي چې که څوک فقیر وي نو د یتیم مال دې په معروفه توګه خوري. د بقرې په (۲۴۱) ایت کې ویل شوي چې د طلاقو شوو مېرمنو متاع په معروف ډول ور کړئ. د بقرې په (۲۳۴) ایت کې د کونډې په اړه وایي چې تر عدې وروسته د ځان په اړه د هر ډول فعل واک لري البته په معروفه توګه. په بقره کې (۲۳۳) ایت بیا دوه ځایه د معروف ذکر کړی دی. یوځل د هغې مور د روزي او جامې په اړه چې له مېړه جلا شي خو د هغه اولاد ته تی ور کوي، نو له معروف سره سم به مېړه جامه او رزق ور کوي او بل ځل د اولاد د دایې په اړه ویل شوي چې ورته ټاکل شوې مزدوري به په معروف ډول ور کوئ. د بقرې په (۲۳۲) کې بیا هم د جلا شوي مېړه او ماینې د رضایت لپاره معروف توری کار شوی چې که د معروف له مخې مېړه او ښځه بیا د ګډ ژوند لپاره سره راضي شول نو بدي پکې نه شته. د مور و پلار او قریبانو د وصیت په اړه هم د معروف الفاظ کارېدلي. (البقره: ۱۸۰) له قاتل څخه د قصاص پر ځای د دیت اخیستلو لپاره هم د معروف کلمه استعمال شوې ده. (البقره: ۱۷۸)

د دې په مقابل کې منکر لس ځایه راغلی چې د الحج په دوه اویایم ایت کې د هغه احساس لپاره کار شوی چې د یو شي په اړه یې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او د مخ په بد نیولو یې اظهار وکړي. قران کریم وایي چې د قرانـي ایاتونو په تلاوت کافران په خپلو مخونو کې د همدې منکر اظهار کوي. نور ځایونه منکر د معروف په مقابل کې راغلی.

د معروف کلمې د استعمال له مواردو را معلومه شوه چې معـروف پـه قران کریم کې توضیح شوی نه دی. بلکې معروف د انسانانو ټولنـو تـه ایله کړل شوی. د ښځو د طلاق په مسله کې د ټولنـو لـه رواج سره سـم متاع ور کول کېږي او قران د معروف د لفظ په کارلو دا جواز ور کـړی. دا رنگه دا نور ځایونه هم. حتا د عنکبوت په (۲۹) ایت کې لوط علیـه السلام قوم ته وایي چې تاسې په خپلو مجالسو کې منکـرات کـوئ. لـه دې معلومېږي چې په هره ټولنه کې ځینې داسې کارونه شته چې د دین او شریعت له لارښوونو پرته یې انساني عقل هم منکر بولي. له دې امله نو لوط خپل قوم ته د هغه منکر یادونه کوي چې هغوی هم د منکر پـه توگه ورته قایل دي.

له دې تفصیل څخه معلومه شوه چې معروف او منکـر هغـه نیکـۍ او بدۍ دي چې هره ټولنه د خپلې ټولنې په محدوده او ذهنیت کـې ورتـه تعریف ټاکي. زیاتره منکرات او جرمونه داسې وي چې انساني عقل یې هم بد گڼي. د گنا په اړه یوه حدیث کې دي:

يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الإِثْمُ؟ قَالَ: "إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعْهُ ".(۱۳)

ژباړه: ای د الله رسوله! نو گنا څه ده؟ ده وویل: کله چې دې لـه ځـان سره د یوه شي په اړه تشویش پیدا کړ نو ایله یې کړه.

دا عامه اجازه موږ ته په گوته کوي چې د یوه شي په اړه تشویش پیـدا کول هم د ټولنې تر اثر لاندې کېږي. زموږ په ټولنه کې ترافیکي اشارې ته نه درېدل خلک یا جرم نه بولي یا که یې جرم گڼي خو پـروا یـې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، اما دا په نورو ټولنو کې جرم دی او لازمن جریمه پر راځي. زموږ د پښتنو په ټولنه کې که څوک د چا له ښځې یا لور یا هم خور څخه مچه واخلي نو خلك وژنو ته سره پر رسېږي، اما همدا قضیه د رسول الله ص په زمانه کې دا رنګه حل شوېده:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، قَالَ فَنَزَلَتْ: {أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ} [هود: 114] قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذِهِ؟ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: «لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي».(۱۴)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض روایت کړی چې یو کس له یوې ښځې مچه واخیسته، بیا رسول الله ص ته راغی او دا پېښه یې ورته بیان کړه، نو دا پاس ایت (د ورځې په دوو طرفونو او د شپې په یوه برخه کې لمونځ کوه، بېشکه نیکي سیئاتي ختموي. دا د پند اخیستونکو لپاره پند دی.) نازل شو. ده ویل هغه سړي وویل: ای د الله رسوله! دا حکم یوازې زما لپاره دی؟ رسول الله ص وویل: زما له امته د هغه چا لپاره دی چې عمل په وکړي.

جرایم، ګناهونه او منکرات تر ټولنو پوري توپیر کوي. له دې امله نو قران یوازې د منکر یادونه کړې. نیکي او معروف همداسې واخله. دا چې منکر او معروف ټولنو او زمانو ته په کتو تبدیلیږي، ځکه نو د واحد فورمول لاندې نه شي راتلای او شریعت یې هم مشخص چوکاټ نه دی ټاکلی. ځینې بدی او منکرات یې په نوم یاد کړي او ګنشمېر نیکۍ یې هم یادې کړې دي. خو د ټولو نوملړ هم سخت دی او هم د زماني او ټولني په بدلیدا سره بدلیږي له دې امله یې یوازې معروف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منکر یاد کړي او پر همدې يې سکوت کړی؛ اما داسې هم نه ده چې ټول منکرات يو مخيز بدلېږي يا هم ټول معروف، بلکې له دې جملې بعضې يې دايمي معروف و منکر دي. يو مهم ټکی دا هم دی چې د ثوابتو منکرانو او معروفو شيانو په مخنيوي او ترويج کې يوازې مسلمانان نه دي مسوول او نه دا نورې ټولنې د دې لپاره کار نه کوي ،بلکې دواړه کار کوي، او د نامسلمانو ټولنو د کار ثبوت په شرعي متونو کې هم شته.

که فکر وکړو نو د انسانانو هره ټولنه کوښښ کوي چې د منکراتو مخنيوی وکړي او ښه کارونه عام کړي. قتل بد کار دی او ټول انسانان يې د مخنيوي کوښښ کوي. غلا ناسم عمل دی او هره ټولنه او حکومت يې د ورکولو لپاره لاس په کار دي. درواغ منکر دي، ځکه نو هره معاشره بد ځنې وړي. له دې امله نو د امر بالمعروف او نهي عن المنکر کار يوازې د اسلامي نظام کار نه دی. د انسانانو هره ټولنه تر خپله وسه کوښښ کوي چې دوی ته معروف ترويج کړي او څه چې دوی منکر بولې د هغه مخنيوی وکړي. دا نه يوازې د مسلمانانو د حکومتونو دنده ده بلکې د هر حکومت دنده ده چې د منکر مخه ډب کړي او معروف نور هم عام کړي.

۲۰۱۷/ نومبر/۹

سرچينې:

(۱)(سنن ابي داؤد, کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۲)(مصنف ابن ابي شيبه، کتاب الحدود، باب في الرجل يسرق التمر والطعام ح: ۲۸۵۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)(اعلام الموقعين, تغيير الفتوى و اختلافها، فصل سقوط الحد عام المجاعة, مخ: ۱۷،ج: ۳)

(۴)(البدائع الصنائع كتاب الحدود فصل في شرائط جواز اقامة الحدود: 7/ ۵۷)

(۵)(الاوسط في السنن والاجماع والاختلاف، كتاب صفة الصلاة، ذكر اهل القرية يا يحضرهم او غاب الامير... مخ: ۴/ ۱۱۳)

(۶)(مسند البزار، حديث ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم: ج:۱۰، مخ: ۴۰۸۷)

(۷)(مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب كتب النبي ص الي ملوك الكفار يدعوهم الى الله عزوجل ح:۱۷۷۴)

(۸)(د امام زركشي-(متوفى: ۷۹۴) البرهان في علوم القران، تنبيه في حمل المطلق على المقيد، ج: ۲، مخ: ۱۵)

(۹)(فتح الباري، الجزء: ۸، باب وفد بني حنيفه وحديث ثمامه بن اثال، ج: ۸، مخ :۸۸)

(۱۰)(مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب تحريم استعمال اناء الذهب والفضة...ح: ۲۰۶۸)

(۱۱)(الرحيق المختوم، الدور المدني، المرحلة الاولى، وقعة الحديبية في ذي القعدة سنة ۶، ابرام الصلح و بنوده: ج: مخ: ۳۱۲)

(۱۲)(مسلم، كتاب البر والصلة والادب، باب بر الوالدين وايهما احق به ح: ۲۵۴۹)

(۱۳)(مسند احمد، حديث ابي امامه الباهلي ح: ۲۲۱۶۶، د موسس الرساله چاپ، ۲۰۰۱م)

(۱۴)(مسلم، كتاب التوبة، باب قوله تعالى: ان الحسان يذهبن السيئات ح: ۲۷۶۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېواد

له ډېرى هغو ډلو، گوندونو او اشخاصو چې د اسلامي نظام د احياء لپاره مبارزه کوي اورم چې د اسلامي نظام په شتون کې به د اسلامي هېواد سرحدونه يوازې له کافرانو سره وي، د مسلمانانو ترمنځ سرحد د اسلام له مخې نه شته. دوى وايي، سرحد جلاوالى راولي او مسلمه امت بېل نه بلکې يو امت دى او د دوى په اند هر څه يا ډېر څه يې سره مشترك دي، نو بېلوالي ته اړتيا نه‌شته او د اسلامي لارښوونو خلاف هم دى.

دا څو ورځې مخکې مې پر طلوع ټلويزون د حزب اسلامي افغانستان د مشر گلبدين حکمتيار مرکه اورېده. جناب حکمتيار صاحب هم په خپله مرکه کې دا لوړه خبره تکرار کړه. د ده په ټکو «چې زه اصولن او اعتقادا د ټولو اسلامي ممالکو ترمنځ مرزونو قايل نه يم.»

حکمتيار صاحب دوه ټکي ياد کړي: لومړى اصول او دويم اعتقاد. اصولو باندې نه پوهېږم چې د جناب حکمتيار صاحب به څه تړې هدف وي. د اسلام اساسات يې موخه وه؟ د خلافت يا اسلامي نظام لپاره جوړ شوي اصول يې هدف وو، که به جناب حکمتيار صاحب خپل اصول لري لکه د حديثو په اړه چې يې نوي اصول او تگلاره ټاکلې ده!

خو د اعتقاد له ټکي موږ پوهېږو چې خبره ديني او شريعي لور ته بيايي. معنا هم اصول دا نه ايجابوي او هم يې شريعت اجازه نه راکوي چې د مسلمانو هېوادونو ترمنځ دي سرحدونه ومنم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د اعتقاد او ایمان له مخې ګورو چې ایا رښتیا هم شریعت یوازې داسې اسلامي هېواد غواړي چې سرحدونه یې صرف له نامسلمانو سره وي او نور ټول مسلمان اقوام پکې را ټول وي؟!

راځئ لږ را سره تم شئ او دا لیکنه تر پایه ولولئ چې ایا اعتقادن شریعت کې داسې څه شته؟ ایا دا رسول الله ص کړي؟ قران کریم یې امر کړی؟ او بالاخره په واقعي ژوند کې داسې ممکنه هم ده؟ دلته به له شریعته بیا تر تاریخه ځغلنده نظر وکړو چې د دې یادو خبرو په اړه ځانونه پوه کړو.

لومړی د اسلامي شریعت تر ټولو له باوري متن قران کریم څخه پیل کوو. قران کریم په دې اړه وایي:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو مرسته یې وکړئ مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي او الله ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

د (کم) درې واړه ضمایر مسلمانانو ته راجع دي. له (الدین) څخه اسلامي دین مراد ځکه نو الله د هغه په خاطر مسلمانانو باندې د خپلو دیني ورونړو مرسته فرض کړې هم ده. په (استنصروکم) کې سین او تاء د طلب لپاره دي. مانا که له تاسې دیني ورونړو د مرستې غوښتنه د همدې دین په اړه وکړه، نو پر تاسې یې کومک لازمي دی اما یو هغه قوم استثنا دی چې تاسې تړون ور سره لرئ.

له یوه قوم سره د ځینو مسلمانانو تړون او د نورو دښمني په هغه صورت کې امکان لري چې د دې دوو یا زیاتو ډلو رهبري د مختلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو په لاس کې وي د واک ساحې يې هم سره بېلې وي. ځکه يوه رهبري داسې نه شي کولای چې هم دې تړون ور سره لري او هم دي په عيني دې حال کې جنګ ور سره مخته وړي. په يوه جغرافيه کې مختلفې رهبرۍ اسلام غندلې دي. رسول الله ص ويلي دي چې که مسلمانان پر يوه امير راغونډ وي او بل کس د امارت دعوه وکړي د مسلمانانو اجماع ځېرل غواړي نو سر يې قلم کړئ.(۱)

له دې معلومېږي چې دوه مختلف سياستونه د يوه قوم په اړه نه د يوې رهبرۍ کېدای شي او نه له يوې جغرفايې دا کار امکان لري. له دې ثابته شوه چې مسلمانان له دې سره چې يو دين لري، يو امت دي او ديني ورونه قران بللي دي، اما له دې سره کولای شي چې يوه ډله مسلمانان دې له يوه نامسلمان قوم سره تړون ولري او په عيني حال کې دې بله ډله مسلمانان له همدې نامسلمان قوم سره د دين له امله په جنګ اخته وي. يعنې موږ له دې سره چې مختلفو ملتونو باندې وويشل شو، کولای شو يو امت شو؛ دا تر خپل منځ سره ټکر نه دي.

دلته له قران کريم څخه ثابته شوه چې د يوه دين در لودونکی امت هم د سياست، جغرافيې، اړيکو، ګټو، اقتصاد او... له مخې له يو بل څخه بېلېدای شي.

نبوي سنتو کې هم عينن دا تګلاره واضحه شوې ده. د قران کريم همدې هدايت ته په کتو رسول الله ص کله هم ځوک مجبور نه کړل چې د ده د واک په ساحه کې ژوند وکړي يا د خپل واک ساحه د ده د واک له سيمې جلا نه کړي. يو مثال يې د هغه وخت د حبشې نجاشي (اصمحه) دی. پر مسلمانانو چې په مکه کې د ژوند کړی تنګه شوه نو د رسول الله ص په اجازه يې له مکې د وتلو پرېکړه وکړه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو دا لومړني مهاجرينو د اصمحه تر واک لاندې حبشې ته ولاړل.

اصمحه همالته په حبشه کې مسلمان شو او د رسول الله ص د يوې مېرمنې ولور يې هم ادا کړی دی. له ده سره مسلمان مهاجرين تر هغو پاته شول چې په مدينه کې رسول الله ص د خيبر غزا ته راوتلی و. د خيبر د غزا مهال له حبشې مهاجرين راغلو چې د رسول الله ص تره جعفر رض هم پکې و. رسول الله ص ويل، زه نه پوهېږم د خيبر په فتحه خوشاله يم که د جعفر رض په راتلو؟(۲)

زموږ په تېر تاريخ کې له يو څو کلو پرته چې مسلمانان ډېر کم وو، د مسلمانانو د واک ساحه زياتره پر عربي ټاپووزمه وه، موږ داسې هېواد در لود چې پولې يې يوازې له نامسلمانو سره معلومې وې. خو د څلورم خليفه له وخته چې مسلمانان سره ووېشل شول بيا تر ننه همداسې وېشلي پاته دي او ورځ تر بلې يې تر خپل منځ د سرحدونو ډېروالی مخ پر زياتېدو دی.د دې يو لامل دا هم دی چې پخوا انسانانو ديني هويت خوښاوه. مختلف قومونه، د جلا فرهنگونو لرونکي اقوام، په بېلو بېلو سيمو کې پرتې قبيلې په د همدې يوه دين له امله سره متفق ول، مسلمان، يهودي، عيسوي، هندو، مجوسي او... به يې هويت او دا په په ټوله شاوخوا سيمه کې عمومي کلتور و چې تر ملي او قومي هويتونو خلکو ته همدا ديني هويت ښه برېښېده. له همدې امله هغه مهال دا د يوه هېواد، يوه نظام او يوه امير خبره سمه معلومېده. نو شرعي متن هغوی له خپلو حالاتو سره سم تعبيری کړی و، نن بيا اړتيا ده چې انساني اړتياوو ته په پام بايد ننني فرهنگ په نظر کې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم خلیفه په حجاز کې خلافت در لود او امیر معاویه په شام کې، تر علي رض وروسته حسن همدا واک په لاس کې واخیست او وروسته یې له امیر معاویه سره سوله وکړه. بیا د معاویه رض تر مرګ وروسته بیا خلافت دوه ځایه شو، یو لور ته یزید او بل ته حسین بن علي رض.

د یزید تر مرګ وروسته یې زوی معاویه له امارته انکار وکړ او بیا عبد الله بن زبیرپه حجاز کې خلافت اعلان کړ او مختار په عراق کې د خلافت لپاره هڅې شروع کړې. خو ور سره جوخت مروان هم شام ته ولاړ او د هغوی مخالفت ته یې ملا وتړله. اخیر د شام امارت د ابن زبیر رض او مختار پر خلافتونو غالب شو او د څو کلونو لپاره بیا مسلمانان تر یوه امارت لاندې ژوند کاوه، ډېر ژر بیا د بېلوالي نښې را ښکاره شوې. سلیمان بن عبد الملک د خپل ورور ولید د وخت زیاتره مشران مړه کړل او ډېر نور یې بندیان یا له واکه ګوښه کړل په دې توګه یوځل بیا د اموي امارت خلاف د مخالفت څپه تېزه شوه او د خراسان سیمې یې ترې لاندې کړې چې د مروان الحمار په وخت کې یې د اموي خلافت وروستۍ نښه هم له منځه یووړه او عباسیان واک ته ورسېدل.

د عباسیانو په دوره کې عبد الرحمان نومی اموي ځوان له شامه اندلس ته ولاړ او هلته یې د یوه داسې خلافت بنسټ کېښود چې تر ده وروسته زیاتو کسانو هلته واک وچلاوه. د عباسیانو په دوره کې وورسته بیا فاطیمان هم را پیدا شول او د بېل خلافت بنیاد یې کېښود. دا مهال چې د مسلمانانو د واک ساحه زیاته پراخه وه نو د لرو سیمو امیرانو زیاتره چارې په خپله خوښه مخته وړې او خلیفه یا امیر هسې-سمبولیک حیثیت در لود. یوه ښه بېلګه یې د غزني پر سیمه د محمود غزنوي خپل سرې حکومت وو چې د خلافت امر ته یې غاړه نه ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا کله چې به یې اړیکې ورسره خرابې شوې نو د پیلانو په وسیله د خلافت نړولو ګواښونه یې هم کول.

کله چې پر مسلمانانو د صلیبیانو او بیا چنګیزیانو له لوري لوی یرغلونه کېدل نو خلافت یوازې په نوم پاته و او هر ځای د واک محدودې جغرافیې معلومې وې. د هسپانیې پر ګدی څو نااهل ناست وو او په ډېرو کمو وسایلو او کسانو یې پر نوره نړۍ د خلافت خوبونه لیدل. په بغداد کې ناست بې وسه خلیفه چې خپله مسلمانانو یې خلافت نه مانه، ده هم پر ټوله نړۍ د اسلام خپرولو او اسلامي نظام نافذولو تشې خبرې کولې او د چنګیز لور ته خپلسری پاچا خوارزم هم په خپله شنه بې‌عقلي نه یوازې ځان د اسلامي دنیا د خلافت مستحق باله، بلکې د نامسلمانو د ځمکو د لاندې کولو شوق یې هم کاوه.

کله چې هسپانیه صلیبیانو تر ستوني تېره نو زموږ اسلامي خلیفه همداسې رډبډ ورته کتل. خلافت او د ټول مسلمان شموله هېواد تشو له حقیقته لرې ادعاو د هغوی هیڅ دوا نه کړل او د هغه وخت خوني ښامار همداسې ژوندي تر ستوني تېر کړل. تر هسپانیې وروسته دې اژدها شام او فلسطین ته سرا را ښکاره کړ. دلته یې ځایي امیران په وړاندې جنګېدل او د اسلام خادم په بغداد کې خپلې عیاشۍ کولې. هېره دې نه وي چې هر خلیفه ته قریشیت لازمي وي او (الائمة من القریش حدیث به په هر مجلس کې ویل کېده، ځکه دوی په همدې شریعت، چارې او واک غصب کړی و) همدې دینکارو موږ تر اوسه غولولې یو چې یو امت او یو لوی هېواد مسلمانانو ستونزې حلولای شي. نه ځمکني حقایق په نظر کې نیسي او نه تېر تاریخ ته ګوري. ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده لادا چې د خپلو شخصي ګټو په خاطر دین او شریعت، خدای او رسول، قران او سنت لا هم بدناموي.

له خوارزم سره د چنګیز اخته کېدا او بیا د هغه د پاچاهي تر نیولو وورسته بغداد ته د هلاکو خان راتګ، د بغداد ورانوني او د مسلمانانو قتل عام بیا هم مسلمانان را ویښ نه کړل او همداسې یې تشې خیالي ادعاوي کولې. هر مسلمان چې په په غم کې راګیر شو نو بل ته به یې د هغه د مرستې توصیه کوله چې له ده سره کومک وکړي مسلمانان ټول سره یو جسد دي او ټوله ځمکه د هر مسلمان ده. مګر دا خبره به د یوه چارواکي او امیر د خپلو عیاشیو په وخت کې په یاد نه وه. مصر-د مسلمانانو په واک کې و، خو همدا مهال د بغداد مسلمانانو د هلاکو خان له لاسه په وینو کې رغړېدل.

هلاکو نه یوازې بغداد ختم کړ، بلکې د مصر لور ته هم ور وړاندې شو چې د سلطان قطز له لوري یې سخته ماته وخوړه او وروسته سلطان بیبرس نور هم خپل سرحدونه مضبوط کړل او صلیبیان او چنګیزیان یې دواړه وزغلول.

عینن لوړ ټول کارونه عثمانیانو د خپل عروج پر مهال وکړل او د زوال مهال ټولو مسلمانو هېوادونو هم هغه څه ور سره وکړل چې له تېرو خلافتونو او عیاشو امیرانو سره یې کړي ول. همداسې یې یوازې د نړۍ مقابلې ته ایله کړ. خلافت په ډیموکراټه ترکیه بدل شو او دادی ترننه یې موږ وینو چې خلک یې ارام ژوند لري او په اسلامي هېوادونو کې یو قوي هېواد بلل کېږي. نن چې په ترکیه کې بیا د خلافت خیالونه زیات شوي دي، موږ یې وینو چې له ګاونډو مسلمانو هېوادونو او قومونو سره په لانجه اخته دي او یوه امنه ترکیه په بې امنه خلافت اړول غواړي. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې څغلنده کتنه وه. کنه د زیاتو حقایقو لپاره د ابن خلدون تاریخ ته سر ور ښکاره کړئ چې د مسلمانانو په تاریخ کې د لکونو مسلمانانو وینې څنګه خپله مسلمانانو توی کړې دي؟ د بغاوتونو په لاملونو کې یو ستر لامل همدا و چې د هر ځای خلکو پر خپله سیمه خپل واک غوښتی، د اسلامي نظام او خلافت په نوم یې د نورو واک په داسې حال کې نه شوای زغملای چې واک به ټول د شرعي متونو په مرسته یوې خاصې کړۍ انحصار کړی و.

نن باید مسلمانان څمکنې حقایق له پامه ونه غورزوي. تېر تاریخ ته به یوازې د یوه لارښود په سترګه ګورو. څوک چې حقیقتونه نه درک کوي، د خلکو د اړتیاو په پام کې نیولو پر ځای خیالي خلافتونه جوړوي، نو د مسلمانانو تېر تاریخ به ور سره تکرارېږي. د هر قوم او یوه خاصه جغرافیه کې د اوسېدونکو له نورو بېل لومړیتوبونه او ضرورتونه وي. هره زمانه خپلې غوښتنې لري. د عروج او زوال هم خپلې تقاضاوې وي. امکانات، وسایل او هدف ته رسېدا هم انسان باید حتمن په پام کې وساتي.

نننۍ شرایط د خلافتوالو له غوښتنو سره جوړ نه دي. دوی خو مخکې لا د خلافت لپاره ځینې شرایط تراشلي دي. نن د امیر یا خلیفه لپاره قریشیت لازمي نه دی. عربوالی هم اړین نه دی. د عربو پر څمکه هم ضرور نه دی. نن د مسلمانانو څه د پاسه څو پنځوس هېوادونه دي. د هر یوه رهبري، سیاست، لومړیتونه، غوښتنې او ... سره جلا دي. حتا ځینې اسلامي هېوادونو له خپلو مسلمانو هېوادونو سره لاس و ګریوان دي. په داسې شرایطو کې څنګه ممکنه ده چې د مسلمانانو ترمنځ دا شته سرحدونه دې ټول له منځه یووړل شي او ټول امت دې تر یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري لاندې را غونډ کړل شي؟ په مسلمانانو کې دومره تفرقې او ډلې پیدا شوې دي چې تر یوه چتر لاندې یې را ټولول هیڅ امکان نه لري. یوه ډله بله کافره بولي. پر ضد یې جهاد واجب ګڼي. دا یوازې د سنیانو ترمنځ نه دي، نه یوازې د شعیه ترمنځ دي، بلکې یوازې د سلفیانو ترمنځ دومره اختلاف دی چې حتا د یوه وژل او مرګ ورته روا ښکاري.

په دغسي یوه صورت کې چې نه ګټې، نه سیاست، نه د زمانې غوښتنې، نه جغرافیي موقعیتونه، نه اقتصاد، نه بې انډوله نظامي ځواک او نه هغه اسلامي تعبیر چې خلافتوال یې له امله د ټولې اسلامي نړۍ یووالی غواړي؛ دا تقاضا کوي چې دا نن شته پولې دې ختمې شي او ټوله اسلامي دنیا دې یو لوی اسلامي هېواد وګرزي. له اسلامه نن نه لس تعبیره دي او نه سل، هره یوه مسلمانه ډله د بلې له لوري کافره ده. نو په یوه رهبري او یوه خاصه جغرافیه کې یې را یوځای کول امکان نه لري. خلافتیان دي هسي زموږ د هېواد پولې د نورو د ګټو لپاره نه ورانوي او نه دې د بل پولې په موږ خرابوي. موږ خپل لوی افغانستان غواړو، نور مو نه د بل له ملک سره کار شته او نه دې بل د اسلام او دین په نوم پر موږ تېری کوي.

نه د پنچاب د ګټو لپاره د خپلې خاورې د استعمال اجازه چا ته ور کوو او نه د عربو د خیالي خلافتونو لپاره زموږ ځمکه او وکړي دومره ارزانه دي چې لا به هم وژل کېږو. عرب دې خپل عربي خلافت په خپله خاوره کې حاکم کړي او پنچاب دې نور د پاکستان د ژغورنې لپاره موږ د اسلامي نظام، اسلامي امیر او شرعي تعبیر په نوم نه خطاباسي. که یې همدا هدف وي لومړی دې په خپل هېواد کې دا هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تر سره کړي، هیرامنډۍ رنډۍ خانې دې بندې کړي او له هغو څخه په اخیستونکي ټیکس دې د مسجد جوړول، د قراني زدکړو لپاره مدرسې وادنول او په افغانستان و کشمیر کې جګړه مارو ته پرېمانه د پیسو بنډلونه ور کول؛ بس کړي.

زموږ په خپل هېواد کې د اسلامي نظام ټولو غوښتونکو نور خپل امتحان ور کړی. ملا، طالب، جهادي، توپکي، ديني روشنفکره، سني، شیعه، سلفي، پنجپیري او بل هر خلافتوال و امارتوال. نور دا تشې خیالي ادعاوې باید بس کړي. که څوک د خپل هېواد د جوړولو اراده لري نو تر نورو نومونو لاندې هم دا کار کولای شي. نه دې دين کاروي او نه دې سیاست دين ته ور ګډوي. افغان ملت په خپل تاریخ کې دومره بدې خاطرې له هیچا نه لري لکه دې خلافتوالو چې یې لري. دلته نه یوازې دا چې وطن وارن شو، ملت سختې ستونزې ولیدې، افغانان ټولې نړۍ ته بدنام شول، د سیمې او نړۍ استخباراتي لاسونه مو خپل هېواد ته را اوږده کړل، له دې ټولو بدیو سره مو دين او شریعت هم بدنام کړل. دا هر څه مو د دين د خدمت په خاطر شروع کړي وو خو اخیر دين ته تر ټولو ډېر زیان هم دې خلافتوالو ورساوه. د نورو هېوادو خلافتوال دومره احمق هم نه دي چې د خپل هېواد سرحدونه د بل د ګټو لپاره وران کړي. نه پوهېږم زموږ په خلافتوالو څه ټکه را لوېدلې چې هر وخت یې ملي ګټې د بل تر ګټې قربان کړې او بیا یې دې هر څه ته د شریعت د غوښتنې نوم ور کړی؟!

۲۰۱۸/ ۲/ ۵

سرچینې:

(۱)(مسلم، کتاب الاماره، باب اذا بویع لخلیفتین: ۱۸۵۳)

(۲)(بخاري، کتاب المغازي، باب غزوه خیبر: ۴۲۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو لنډمهالی انتخاب

څو ورځې مخکې مې له بي بي سي راډيو سره د افراطيت په اړه بحث در لـود. ځينـو اوريـدونکو پـه دې اړه موافـق نظـر در لـود او نـورو بيـا مخالف.

مخالفوالو کې ځينو ويل چې اسلام تر تـوره لانـدې راغلـی دی. يـوه اوريدونکي دا روايت(ان الجنة تحت ظلال السيوف) هم ووايه. يوه بل ويل چې دومره خلك په زور دې کار ته نه تياريږي، دا نن چې طالـب يا داعش کوم څه کوې، همدا د اسلام غوښتنه. دلته جهـاد دی او دا بـه روان وي.

دا چې د بحث مهال وخت ډېر کم وي، نو د ټولو خبرو کولـو وخـت چا ته نه ور کول کيږي. همدلته غـواړم چـې دا ځينـې خـبرې پـه پـوره تفصيل روښانه کړم. تر مخامخ خبرو دلته سپيناوی ځکه ښه دی چـې د هر څومره تفصيل وخت لرو، دلايل په ښه ډول راوړلای شـو، د وخـت د تنګي خاطر له چا سره نه وي، مخامخ ممکنه ده چې ځينو ته خـبرې خوند ور نه کړي او له دې امله نازيبا خبرې وکړي. له دې ويرې هم په بحث کې هر اړخ له ډېر تفصيل څخه ډډه کوي.

دا چې روان حالت د اسلام غوښتنه ده که نه؟ زما په کتـاب (جهـاد او خلافت)کې دا موضوع روښانه شوې ده. دلته يوازې د اسلام لـه مخـې دا روښانه کول غواړم چې مقاتله يا تـوره و توپـك د دعـوت د سـاتنې وسيلې دي، د اسلام عمومي روح له دعوت او نرمي سره جوړ دی. خو که څوك پر دعوت او بلنه د يو چا حق لاندې کوي، نو اجازه لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله حقه دفاع وکړي؛ خو شریعت دا دفاع په ګڼو شرایطو مشروطه کړې ده چې له هغو پرته دغه دفاعي جنګ هم خپله شرعي جنبه له لاسه ور کوي. د قراني ایاتونو په مټ به دلته دا سپیناوی وړاندي کړو او پر لوړ ذکر شوي روایت به هم رڼا واچوو.قران کریم کې د دعوت په اړه راغلي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١)

ژباړه: ارو مرو دې له تاسې یوه ټولې وي چې خیر ته بلنه کوي، پر ښو امر کوي او له بدو منعه او همدوی بریالي دي.

د قران په دې لوړ ایت کې دا لوړ بیان شوی اصل؛ د هر حالت لپاره یو عمومي اصل دی.یو بل ځای هم وایي:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(٢)

ژباړه: تاسې غوره امت یئ، خلکو ته پر ښو د امر او له بدو د منعې لپاره راغلي یئ او تاسې به پر الله ایمان راوړئ.

د ټېرو امتونو په اړه یوځای وایي:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ () يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ. (٣)

ژباړه: اهل کتاب ټول سره برابر نه دي، د دوی یوه ډله پر حق ولاړه د شپې په یوه برخه کې د الله ایاتونه وایي او سجده کوي. پر الله او د اخرت پر ورځ باور کوي، په نیکو امر او له بدو منعه کوي، نیکو ته تلوار کوي او همدوی د نیکانو له ډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ.(۴)

ژباړه: او که یوه مشرک له تا امن وغوښت، نو امن ور کړه چې د الله کلام واوري بیا یې امن ځای ته ورسوه له دې امله چې دوی ناپوه وګړي دي.

دلته د اهل کتابو هغه ډله صالحه بلل شوې چې دعوت یې خپل مسوولیت بللی او په خپله هم د الله له کتاب سره عباداتو ته پوره پاملرنه کوي. د اهل کتابو په قران کریم کې زیات بدوالی هم له دې امله راغلی چې دا یاد کارونه یې ایله کول. نه له دې امله چې د فرعون تر ډوبېدا وروسته هغوی مصر ته د جهاد لپاره نه دي تللي او یا یې هلته اسلامي نظام نه دی جوړ کړی. یوه مشرک ته هم له دې امله امن ور کول کېږي چې دعوت ورته وشي او بیا امن ځای ته ددې لپاره رسول کېږي چې پر دې خبرو فکر وکړي. که توره یا وژل اصل وای، نو یوه نامسلمان ته به یې د دعوت په خاطر دومره وخت نه ور کولای.قران تر قتال او اسلامي نظام د فرد پر جوړولو زیاتر ټینګار کوي. قران کریم دعوت د یوه عمومي او مهم اصل په توګه منلی او قتال یې یوازې دفاعي وسیله بللې ده. لکه چې وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۵)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې در سره جنګ کوي، تېری مه کوئ بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

د قاتل په اړه دا د قران اصل دی. دلته هغه څوک تېریګر بلل شوی چې له دعوته په مخ اړولو قتال ته مخه کړي او الله دا خبر هم ور کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له دې کسانو سره مینه نه لري. قران قتال ته د یوې وسیلې په توګه ګوري. که څوک د الهي دین د دعوت مخه نیسي، په څمکه کې فساد ته لمن وهي، د خدای مخلوق غلامان کوي، د الهي معابدو امن خرابوي، لارې او بازارونه ناامنه کوي، نو قران دا مهال امر کوي چې له یو لړ شرطونو سره د دې مفسدو پر خلاف قتال وکړئ او خپل حقوق څنې تر لاسه کړئ. قران کریم وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ () الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (٦)

ژباړه: هغوی ته چې جګړه ور سره کېږي، اجازه ور کول شوې، له دې امله چې ظلم پر شوی او بېشکه الله د دوی پر مرسته برلاسی دی. هغه چې له خپلو سیمو په ناحقه شړل سوي مګر دا چې وایي الله مو پالونکی دی؛ که الله د څینو انسانانو دفاع په نورو نه کولای، نو د راهبانو، نصاراو، یهودو او مسلمانانو عبادتخانې به ورانې شوې وې چې د الله نوم پکې زیات یادېږي او الله د هغه چا ارو مرو مرسته کوي چې هغه د ده مرسته وکړي؛ بېشکه الله قوي غالب دی. هغه که موږ په څمکه کې ځای ور کړو، لمونځ به کوي، زکات ور کوي، په ښو امر او له بدو منعه کوي او د ټولو چارو پایلې الله ته ور ګرځي.

دلته ویل شوي چې له چا سره ظلم شوی، له خپلو سیمو د ایمان له امله شړل سوي، نور یې جنګ ته اړ کوي هغو ته له دې امله اجازه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول شوې چې که دا الهي سنت نه وای، نو په ځمکه کې له هر ډول فساد سره به د امن او مينې ځايونه (معابد) هم تباه شوي وای. د ټولو معابدو د ساتنې له جملې مالومېږي چې د خدای په شريعت کې ټولو شرايعو ته اجازه ور کول شوې او د خدای د عبادت ترځنګ؛ خدای هغو ته هم په دې دنيا کې اجازه ور کړې چې له الله سره يوځای، د بل چا عبادت کوي. د دوی په وړاندې موږ يوازې د دعوت تګلاره خپلولای شو او د تېري اجازه هيڅکله هم الله چا ته نه ده ور کړې او نه يې په هيڅ اسماني شريعت کې څوک ثبوت وړاندې کولای شي. ځکه دين د مينې وسيله ده، له خپل خالق سره د اړيکې واسطه، پر مخلوق يې د مهربانۍ پيغام دی، په دنيا کې د ښه ژوند تېرولو اسماني نسخه او په اخرت کې د بريا ضمانت دی.

د قران په لوړو اياتونو کې دي چې که د خدای دا بندګان پر ځمکه ځای پيدا کړي نو خپله لمونځ کوي او زکات ور کوي. له دې ښکاري چې بل ته تر امر کولو مخکې بايد خپله لومړی ځان پر هغه هداياتو برابر کړي چې د الهي شريعت په نسخه کې ځای ور کول شوی. بيا وايي چې د ځان تر اصلاح وروسته د ښو ښودنه او د بدو په ګوتکونه ستاسې شرعي او وجداني مسووليت دی چې تر سره کوئ به يې او د هر شي په اړه اخيرنۍ پرېکړه د الله په لاس کې ده چې هيڅوک يې هم واک نه لري. له دې معلومېږي چې د مسلمان کار دعوت دی، چا ته د جهنم او جنت فيصلې کول د هغه واک نه دی. د چا کافر ثابتول او سپينه کوتره ترې جوړول د مسلمان له دندې سره ټکر عمل دی چې د دې کار واک الله له ځان سره ساتلی دی. هر څوک که په دنيا کې له رسول او نبي پرته دا چاره تر سره کوي، نو د خدای واک په لاس کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي چې د الله له لوري لومړی د هغوی خلاف د جنګ اعلان دی.
الله په خپل کتاب کې له هغه چا سره د مرستې ژمنه کړې چې هغه د خدای په هدایاتو عمل کوي؛ نه هغه څوک چې خپل ژوند یې له سره تر پایه د الهي هدایاتو له مخالفته ډک وي او بل ته امر کوي چې د خدای راغلي شریعت ولې نه عملي کوي؟

راځم دې ته چې د مقالې په سر کې راغلی روایت څومره ارزښت لري؟

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ " (۷)

ژباړه: بېشکه رسو الله ص ویل: له دښمن سره د ملاقات تمه مه کوئ، له الله څخه (په چارو کې) موفقیت غواړئ، کله چې له دښمن سره مخ شئ نو صبر کوئ او په دې پوه شئ چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

دا روایت خپله د هغو کسانو ځواب کوي چې په شریعت کې تر دعوت قتال اساسي بولي. د وړې دورې مهال چې مې مشکات وایه، له خپله استاده مې پوښتنه وکړه چې د اسلام په پنځو بناؤ کې جهاد ولې نه دی راغلی؟ د هغه ځواب ګنګوړه و. زه اوس په دې خبره ښه پوهېږم چې هغه پنځه شیان په شریعت کې بذاته عبادات دي او مقاتله له همدې عباداتو او خپلو حقونو د دفاع په خاطر د عبادت مقام ته لوړه شوې؛ که نه د خپل ذات له مخې وژنې او تخریب ده چې هیڅ ژوندی ژوی یې نه خوښوي. یو بل روایت کې هم دي:

" لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ مَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ " (۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا تمه مه کوئ، ځکه تاسې نه پوهېږئ چې په دې کې به څه کېږي؟

دا روایت موږ ته د هغه بل روایت په اړه هم مهم ټکي راښیي. نه جنګ اصل دی او نه په جنګي حالاتو کې له دښمن سره د ملاقات غوښتنه د الهي شریعت غوښتنه ده. بلکې شریعت خپل پیروان له دې منعه کړي چې د دښمن مخامختیا وغواړي. کوم شریعت چې جنګي حالاتو کې هم د دښمن مخامختیا نه غواړي، هغه به څنګه د یوه اصل په توګه د دې امر ور کړي چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی او خپل پیروان د امن پر ځای له نورو انسانانو سره شخړو ته وهڅوي؟! د قران عمومي روح، د نبیانو تګلارو او د لوړ روایت متن ته په کتو ویلای شو چې دا خبره یوازې په جنګي حالاتو کې د مجاهدینو د زړورتیا په خاطر شوې؛ نه د شریعت عمومي غوښتنه ده، نه پر هر وخت او هر ډول حالاتو کې د تطبیق وړ ده او نه رسول الله ص د قران کریم د عمومي اصولو او اسلوبو خلاف خبره کوي.

۱۹ /۲ /۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۴)

(۲)(ال عمران: ۱۱۰)

(۳)(ال عمران: ۱۱۳، ۱۱۴)

(۴)(التوبه: ٦)

(۵)(البقره: ۱۹۰)

(٦)(الحج: ۳۹، ۴۰، ۴۱)

(۷)(مسند احمد: ۱۹۱۱۴)

(۸)(مسند احمد: ۹۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ)

نوټ: دلته له جهاد څخه مو هدف اوسني جنګونه دي چې د جهاد تر نوم لاندې د مشروعیت صبغه ور کول کېږي، نه د انبیاء علیهم السلام هغه وظیفه چې د خدای لخوا پرې ګومارل شوي وو.

جنګ هیڅ شریعت، ایډیالوژۍ او قانون د خپل ذات له مخې ښه نه دی ګڼلی. جنګ که مقدس وي یا نامقدس، له ځان سره تخریب او انساني مرګ ژوبله لري. دا چې په دنیا کې هر ارزښت د انسان لپاره دی او هیڅ ارزښت هم بې انسانه نه مفهوم لري او نه یې بل مخلوق د ارزښت مرتبې ته رسوي. له دې امله، نو وایم چې تر انسان مقدس او ارزښتمن شی نه شته. جنګ چې لومړی وار یې د انسان پر روغتیا او ژوند وي، ځکه نو د خپل ذات له مخې هر جنګ کرغېړن دی؛ خو د انساني قانون په شمول شرعي قانون هم ځینې وخت جنګ ته جواز ور کړی دی. دلته یو بل لامل شته چې د ذات له مخې نامشروع شي (جنګ) ته جواز ور کوي.

د اسلامي شریعت له مخې دوه شیان داسې دي چې له امله یې شریعت جنګ روا ګڼلی دی. یو تر اتمام حجت وروسته د یوه رسول په مقابل کې د خپلو مخاطبینو ناحقه دریدا او دویم له خپله حقه د دفاع په خاطر که انسان جنګ ته اړ شو، دا جنګ یې روا دی او شریعت یې د مقدستوب انګېزه هم ور کړې ده.

اسلامي شریعت چې د ډېر واړه کار ګټې او زیان ته په پام یا هغه روا کړی او یا یې ناروا، نو جهاد چې له نورو ټولو زیانونو او تخریبونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان مرګ او ژوبله هم پکې رامنځته کیږي، په دې اړه یې پر یکړه ډیره له احتیاطه ډکه او یو لړ شرایط یې هم ورته وضع کړي دي. قران کریم او نبوي سنتو دا شرایط په واضحو الفاظو بیان کړي چې د هغو شرایطو په نه شتون کې د جنګ رواوالی هم ختمیږي. دلته په دې اړه خبره نه کوم، البته هغه ایاتونه را اخلم چې د مقاتل په مقابل کې د جنګ اجازه ور کوي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ .(۱)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګیږئ چې له تاسې سره جنګیږي او تیری مه کوئ، بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

یو بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۲)

ژباړه: او مشرکان ټول داسې وژنئ لکه دوی چې تاسې له یوې مخې وژني او په دې پوه شئ چې بېشکه الله د متقیانو مل دی.

قران د ضرورت له مخې جنګ ته جواز ور کړی. کافر وي که مسلمان چې د یو چا وژلو ته یې مټې بډوهلې وي، د خدای قانون هم انسان ته د خپلې دفاع جواز ور کړی. د قران او سنت له مخې دلته پر نورو شرایطو نه رغیږو، یوازې په دې یادو ایاتونو کې شته مفاهیم را سپړو.

د اسلام له مخې جنګ او قتال هغه اپشن دی چې د اړتیا له مخې جواز ور کړل شوی. د لوړو ایاتونو مطلب دا دی چې جنګ باید مسلمانان د خپل دین ،شریعت او کلتور برخه ونه ګڼي. دا یوازې د ظلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف يو ډال دی، د حق تلفي مخنيوی دی، له خپله ځانه، ماله او ارزښتونو دفاع ده. د قران او پيغمبر په سنتو کې هيڅ ځای هم د نورو انسانانو د عقيدې، کلتور، قانون او ارزښتونو خلاف د جنګ اعلان نه شته. نه کفر او ارتداد د جنګ اسباب دي، نه شرك او منافقت هغه لاملونه دي چې له امله يې شريعت د جنګ جواز ور کړی. د قران له مخې ننني جنګ د شرايطو په پوره کېدا کې يوازې يو مجوز لري چې هغه صرف دفاعي قتال دی.

موږ دلته د مقدسو جنګونو په اړه خبره کوو. که نه د مسلمانانو په تاريخ کې د اصحابو له زمانې بيا تر ننه بيخي ډېر جنګونه شوي دي چې اسباب يې کله اقتصادي ګڼې وې، کله د واك غوښتونکو د خپل واک دايره پراخول وو، کله دفاع وه او کله هم نور لاملونه. لاکن زموږ د تاريخ يوه نيمګړتيا دا ده چې له مسلمانانو سره شويو زياتره جنګونو ته يې د تقدس جامه ور اغوستې. مسلمانانو نه يوازې دا چې له نامسلمانو سره د شريعت پر سر جنګونه نه دي کړي او ګڼ دنيوي لاملونه يې در لودل، بلکې په خپله د مسلمانانو ترمنځ هم شوي دي چې هيڅکله يوازې شريعي اختلاف د جنګي عامل رول نه دی ادا کړی.

د تاريخ همدې اختلاط په مسلمانانو کې د جنګي کلتور پديده رامنځته کړه. د مسلمانانو حکومتونو له پيله د نورو هېوادونو د لاندې کولو تګلاره خپله کړه چې په لنډ وخت کې يې شرعي جنبه هم خپله کړه او د مسلمانانو د کلتور جز هم شو. د امويانو او عباسيانو په وخت کې د دې لپاره نور هم کار وشو او د رواياتو په سلسله کې داسې رواياتو ځای وموند چې د جنګ له لارې راغلی مال يې تر ټولو مالونو زيات حلال وګاڼه، مينځې او غلامان يې د بشري ګڼې په توګه ورته روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل، پر مسلمانانو يې د تل لپاره جنګ د کفايه او فرض عين په توګه لازمي کړ او مسلمان واکمن يې په دې مکلف کړ چې د ارام ژوند سا اخيستل پر هغه حرام دي، تل به يا د کافرانو پر هېوادونو يرغل کوي يا به د هغوی د حملو دفاع ته ولاړ وي. په دې ضمن کې خلکو د قراني اياتونو تعبير داسې وکړ چې د کفر تر ورکولو پر مسلمانانو جهاد فرض دی او تر څو چې کفر پر ځمکه موجود وي جهاد به ادامه لري. دا مفهوم هم ښه په پيخر د کتابونو متونو ته ځان ور ساوه چې جهاد(قتال) به تر قيامته وي، دا هر څه په داسې حال کې چې د الله په کتاب کې راغلی د قتال مفهوم لا هم تر هغه وخته مسلمانانو په سم ډول تعبير کړی نه و. د همدې ځان، واک او اقتصاد غوښتنې په اوج کې مسلمانو مفسرينو، محدثينو او فقهاؤ داسې څه په خپلو کتابونو کې وليکل چې يوازې د هغه وخت له افکارو سره يې سمون در لود. دا ليکل شوي کتابونه او قوانين نه د ابد لپاره وو، نه له هر کلتور، مکان او زمان سره برابرېدای شي او نه د مسلمانانو لپاره ګټور واقع کېږي. يو مهم ټکی د دنن او پرون دا هم دی چې نن د علومو ساحه ډېره پراخه شوې ده، هغه فقه چې ډېری وخت يې يو بشپړ کتاب او فتاوا يوازې يوه کس ليکلې؛ نو څنګه به هغه کتاب د نن لپاره بسنه وکړي چې پرون يوازې يوه ديني عالم ليکلی دی او له دينه تر سياسته، اقتصاده، نړۍ والو اړيکو، سولې او جنګونو، معاملاتو او ... ټول موضوعات يې را نغاړلي؟ نن که يو کس عالم وي او په دې ټولو موضوعاتو کې کتابونه ليکي، نو خلک يې نه کتاب ته ارزښت ور کوي او نه ده ته. ځکه نن تخصص مهم دی نه پر عمومي معلوماتو برلاسي؛ زموږ پخوانی فقه نه يوازې دا چې د نن له نويو مسلو سره برابره نه ده، بلکې تر ډېره حده له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل کتاب څخه نقل شوی دی او داسې مسایل هم کم نه دي چې د مذهبي عالمانو ترمنځ پکې دومره اختلاف دی چې د حرام او حلال تر کچې رسېږي. د هغه وخت د فقهې یوه مسله همدا د جهاد، خلافت، تر ژونده د یوه مسلمان امیر په واک کې پاتېدل،مینځو، غنایمو، بې پولې یوه اسلامي هېواد در لودل، تر ملت امت ته ترجیح ور کول، د سود بې تعریفه او تل پاتې اختلافي مسله په مختلفو بڼو داسې بیانول چې نن یې له امله د مسلمانانو زیاتره بانکي کارونه ملایانو حرام کړي او ځینې د مجبوریت له مخې اوس بیرته لګیا دي سخت مسایل یې سکنې چې خلکو ته د کاروبار لار خلاصه کړي. داسې ډېرې نورې مسلې هم.

هغه لیکل شوي کتابونه د خدای له قانون څخه د هغوی یو تعبیر و چې د خپلو غوښتنو موافق یې کړی و. موږ هم حق لرو چې خپلو حالاتو، مکان او زمان ته په کتو له شریعت څخه خپل ځانګړی تعبیر ولرو. داسې نه شي کېدای چې د نړی هر څه دې بدل شي، خو له شریعت څخه د نوي تعبیر اړتیا دې پیدا نه شي. نن موږ تر هر څه ډېره اړتیا همدې ته لرو چې د شریعت داسې تعبیر رامخته کړو چې همدا نن د مسلمان امت اړتیاوې رفعه کولای شي.

زموږ د پخواني تعبیر له مخې شریعت یوازې د مکلفیتونو قانون و. په دې قانون کې یوازې مسوولیتونه وو. هغه دور چې په ټولو انساني ټولنو کې همدا فرهنګ عام و، ځکه نو له اسلامي شریعت څخه هم داسې تعبیر حتمي و. نن چې تر مسوولیتونو مخکې هر انسان د خپلو انساني حقونو غوښتونکی دی، له دې امله حتمي ده چې له دې نوي کلتور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنيت سره سم داسې شرعي تعبير وکړو چې تر مکلفيتونو مخکې د حق غوښتنې لورى پکې جوت وي.

دا ځکه وايم چې د شرعي متونو يو خاصيت خپله شارع هم دا بيان کړى چې مجدد يې خپلو حالاتو، غوښتنو او اړتياو ته په پام نوى کولاى شي. همدا اړتيا د فقهي اصولينو هم درک کړې وه:

لا يُنكر تغيرُّ الأحكام بتغير الأزمان (۳)

له دې انکار نه شي کېداى چې د زمانې بدلون احکامو ته بدلون ور کوي. تر همدې لوړ عنوان لاندې د مشهور حنفي عالم ابن عابدين شامي دا قول نقل شوى:

قال ابن عابدين: كثير من الأحكام تختلف باختلاف الزمان لتغير عرف أهله لحدوث ضرورة أو لفساد أهل الزمان، بحيث لو بقي الحكم على ما كان أولاً، للزم المشقة والضرر بالناس، ولخالف قواعد الشريعة المبنية على التخفيف والتيسير ودفع الضرر والفساد، ولهذا نرى مشايخ المذهب (الحنفي) خالفوا ما نص عليه المجتهد في مواضع كثيرة بناها على ما كان في زمنه، لعلمهم بأنه لو كان في زمانهم لقال بما قالوا به، أخذاً من قواعد مذهبه. (تېره حواله)

ژباړه: ابن عابدين ويلي: د خلکو د رواج بدلېدا، د اړتياو پيښېدا او په فساد د خلکو د ککړېدا له امله ډېرى احکام بدلېږي. ځکه که پر هغه لومړي حالت پاته شي، نو سختي به جوړه، خلکو ته به ضرر پيښ او د هغو شرعي اصولو مخالفت به وشي چې د تخفيف، اساني، ضرر او فساد د مخنيوي لپاره جوړ شوي. له دې امله زموږ د مذهب مشايخ وينو چې له ډېرى هغه څه يې مخالفت کړى چې مجتهدينو په خپله زمانه کې اجتهاد او صراحت کړى. ځکه دوى پوهېدل چې که هغوى د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په زمانه کې وای، نو هغه څه به یې ویل چې دوی ویلي او دا خبره یې هم د مذهب له قواعدو اخیستې.

همدې قواعدو ته په کتو نن زموږ اړتیا ده چې ځینې پخواني تعبیرونه نوي کړو.یوه بله قاعده هم ډېره مشهوره ده:

درء المفاسد مقدم علی جلب المصالح.

د مصالحو تر جلب د فسادونو مخنیوی مخکې دی.

نن د حالاتو تقاضا ده چې ځینې مفاهیم باید یا بدل شي او یا یې تعبیر نوی شي. د ملي هویت او دیني هویت موضوع هم له دې جملې څخه ده. د ملي هویت موضوع پخوا ډېره مطرح نه وه. اما نن تر بل قومي، دیني او بل هر هویت همدا د ملي هویت موضوع گرمه ده. دا موضوع د ډېرو نورو وړو خبرو مور گڼله کېږي. د دې دیني هویت له امله نن افراطیان د اسلامي خلافت نارې وهي، د یوه بې سرحده امت ږغ کوي، هر ځای له نامسلمانو سره سیاسي او اقتصادي جنگونو تر همدې نوم لاندې توجیه کېږي. که موږ نن له شریعت څخه د پخوانو پر دې تعبیر ډېر ټینگار ونه کړو او د فساد د مخنیوي په خاطر نوي تعبیرونه او جدید احکام رامنځته کړو، تر ډېره به هم د هغه تور مخنیوی کړی وي چې دین د جنگونو لامل بلل کېږي او نن جنگ بیخي د اسلام لاینفک جز بلل شوی او د مسلمانانو د کلتور او تاریخ یوه نه بېلدونکې برخه جوړه شوې ده.

زموږ په هېواد کې دا ۴۰ کاله تر همدې نوم لاندې انسانان وژل کېږي. له دې پرته چې جگړه مار وگوري په دې کار سره موږ د مفاسدو مخنیوی کوو او که مصالح جلبوو؟ دا هم له پامه غورزول شوی چې هره زمانه کې د شریعت احکام پر یوه حال نه پاتېږي. د جهاد قراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف او شرایط هم له پامه اچول شوي. موږ ته دې ناسمو جهادي رهبریو دا تاوان وکړ چې د نورې اسلامي نړۍ په نسبت اوس د جهادي فرهنګ تر ډېره حده یوازې موږ ته را پاته دی. نه یوازې دا چې په خپل هېواد کې د هر نظام پر خلاف یوې ډلې د جهاد او شرعي نظام تر نوم لاندې وسلې ته لاس کړی بلکې د هېواد زیات شمېر وګړي په نورو هېوادونو کې هم ایډیالوژیکو جنګونو ته لېږل کېږي. د خدای په حضور کې د دې شاهدي ور کوم چې د طالبانو په لیکو کې داسې سړي خواره ما په خپلو سترګو لیدلي چې د ښار په هره چاودنه به یې الحمد لله ویله او د کابل چاوندې ورته د اصحابو جهاد معلومېده. دا نن (۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷) چې په کابل کې کومه چاونده شوې، زه په سل فیصده باور وایم چې ډېری طالبانو په دې جهاد خدای ته شکرونه کښلي وي او هغه ځانمرګي ته به یې د فردوس جنت او حورو غوښتنه کړې وي چې دا جنایت یې وکړ. دا حالت ښیي چې موږ نور د اسلام، مذهب او انسانیت له لارې وزو او بلکې وتلي یو. که په یوه انسان کې د اسلام یوازې یوه حکم ته درناوی پاته وي داسې جنایت د خدای په ذات قسم که تر سره کړي. که مذهب ته احترام ولري، نو داسې جرم ته به زړه ښه نه کړي او که انسانیت پکې یوه ذره هم پاته وي، نو د بل انسان وژل او زخمي کول خو پر لویه لار ایله کړه، د هغه د خپګان سبب هم خپل ځان یا ځان ته منسوب عمل والله که جوړ کړي. نو دې وروستیو جنایتونو په ډاګه کړه چې دلته له یادو دریو واړو زموږ په افراطیانو کې نور هیڅ هم نه دي پاته.

جنګ له نورو تاوانونو سره دا ستر زیان هم لري چې انسان له انسانیته باسي او وحشي کوي یې. دا تجربې ثابته کړې او موږ یې ژوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثالونه په خپلو سترګو وینو.دا نن زموږ په هېواد کې جګړه مارو هیڅ ډول انساني اخلاق نه لري. ټول شرعي، کلتوري او ملي ارزښتونه جګړه مارو تر پښو لاندې کړل. نور دلته داسې کوم ارزښت نه دی پاته چې جګړه مار ورته درناوی ولري او د هغه د نوم په ور کولو هغوی له جنګ، فساد او بغاوت څخه را وګرزول شي.

جګړه که د اقتصادي، سیاسي او یا نورو موخو لپاره کلتوري بڼه واخلي دومره خطرناکه نه ده، مګر که دا کار د مقدسې ایډیالوژۍ تر نوم لاندې وشي بیا ډېر زیان لري. ځکه د لومړۍ خلاف رغ کول د خدای او رسول د مخالفت په نوم نه دپ کېږي، اما دویمه تر همدې نوم لاندې اول د مخالفت ور بیخي نه ده او که یې بیا تر شرعي پوښښ لاندې د ریفورم غوښتنه وشي، هم یې ایډیالوژیک جګړه ماران د خدای او رسول مخالفت بولي او د هر هغه انسان وژل د ځان مسوولیت بولي چې د ریفورم غوښتونکی وي.

زموږ په هېواد کې همدا نن دا هر څه موږ په خپلو سترګو وینو او تر مخ مو دا ټول حالات تېرېږي. دلته شرعي ارزښتونه سپک کړل شول. مسجد، قران، مدرسه، مکتب دیني علماء او دیني غونډې په لسګونو واره د افراطیانو له لوري په نښه شوې او نه یوازې دا چې بمونه پکې چودلي، بلکې ځانمرګي بریدګر یې ور لېږلي او پره یې هم په هسکه غاړه منلې ده.

کلتوري ارزښتونه هم وشرمېدل. د مېرمنو افغاني حجاب او جامې د ناوړه کارونو لپاره وکارېدل. د نارینه لنګوټه د بم لپاره استعمال شوه. پر کلتوري میلو د حرمت ټاپې ولګېدې او تر دې وروسته انفجارات پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشـول. ورغـلي خلـك د مـرګ مسـتحق وګڼـل شـول او لسـګونه پـلا افراطيانو ښه په لوی زړه دا کارونه تر سره کړل.

ملي ارزښتونه افراطيانو ته بيخي د ريشخند وړ ښکاري. ملي بيـرغ تـه له دې امله مختلف الفکره افراطيان درناوی نه لري چې د هغوی په انـد د اسلام سپين، يا تور يا برګ يا هم شين بيرغ له دې وجې ښه دی چې هم شرعي جنبه لري، د خدای او رسول يې خـوښ دی او هـم کـولای شو چې د دې ترڅنګ يې ملي هـم کـړو. مـلي سرود يـې د بـدعت او غربي پديدې په نوم وختي لا د حرمت په ټاپه نازولی. د هېواد اسـاسي قانون يې اتومات د خدای او رسول د قانون په مقابل کـې بللـی او هـره فيصله يې د خدای او رسول له پريکړې سره ټکر ګڼلې؛ ځکه يې نو تر هغو پر ځانو جنګ واجب بللی چې تر کله همدا قانون نافذ وي.

نه يوازې دا؛ بلکې د نن زمانې ډېر ارزښتونه يې د شريعت تر پخـواني او زاړه تعبير قربان کړي دي. د هماغه تعبير په رڼـا کـې دا نـن د بشر د حقوقو پر مدافع سازمانو حملې ورته روا ښکاري. د ماشومانو د سـاتنې موسسـاتي پـه نښـه کـوي. د هېـواد عامـه تاسيسـات ورتـه د نړولـو وړ معلومېږي. په بازار کې ورته جنګ او چاودنه د ثواب کار دی. شخصي ودانيو ته د جنګ او کمين لپاره ختل او بياد مورچل په توګه کـار تـرې اخيستل خو د زاړه تعبير په هر ژړ ورقي کتاب کې ورته روا شوي دي.

له دې امله نو وايم چې د جنـګ او جهـاد پـه اړه زمـوږ زاړه تعبيرونـه لازمن بايد نوي کړل شي. که نه تر دې به هم سختې ورځې راته انتظـار وي. څومره چې دا زوړ تعبير په دې نوې نړۍ کې د خپـل عمـر شـېبې اوږدوي، ور سره جوخت به زموږ له ژونده موسکاوې اخلي، سختۍ به راته ايجادوي او د ژوند په ډېرو بروخو کې به مـو سـتونزې يـو پـه لسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. موږ دا جرم کړی دی چې په نوې نړۍ کې لا زوړ تعبیر بس بولو، ځکه نو اړ یو چې د خپل جرم د جبیرې په توګه هره ورځ د ټولو ارزښتونو تر څنګ بشري قرباني هم ورکړو. موږ جرم کړی دی. مجرم ته هر څوک او هر قانون یوه سزا ټاکلې وي. زموږ د جرم په دې نوې نړۍ کې همدا جزا ده چې د ټولو ارزښتونو له سپکاوي سره جوخت به مو وژني هم. موږ چې په خپل چاپېریال کې هر څه تقریبن نوي وینو، له هغو وسایلو چې فرد یې شخصي کاروي بیا تر هغو چې دولت یې کاروي؛ ټول نوي دي. خو په دې زمانه کې هم زموږ په فکر همدا زوړ سلګونه کاله مخې شرعي تعبیر بسنه کوي. تر هره وخته چې موږ په همدې بسنه کوو نو سزا مو همدا ده چې د مقدسې ایډیالوژۍ تر نوم لاندې به وژل کېږو، مرګ به مو روا وي، بلکې روا څه کړې؛ واجب به وي.

د هغې ورځې په تمه چې زموږ پوهانو په دې هیله له شریعته د نوي تعبیر اړتیا احساس کړې وي، چې په دې سره هم د دین د بدنامۍ مخه ونیسي، هم هېوادوالو ته سوکالي راولي او هم یې ټول ارزښتونو پکې خوندي کړي وي.

۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷

سرچینې:

(۱)(البقره: ۱۹۰)

(۲)(التوبه: ۳۶)

(۳)(القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، ۵۲ قاعده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو جګړه‌ييز تاريخ

مسلمانو مورخينو د مسلمانانو په تاريخ ليکلو کې يوه بله تېروتنه دا هم کړې چې زياتره مورخينو د جنګ جګړو لورته ډېره توجو کړې. د جنګ په اړه ښه په شد او مد ږغېدلي، مګر د مسلمانانو په تاريخ کې له دې پرته ډېر نور څه هم شوي دي چې ځينو بيخي کم ياد کړي، يو شمېر کسانو د خاصو پيرونو يادونه کړې او نور پرمختيايي کارونه يې نه دي ذکر کړي، خو په مجموع کې هغه ډول پاملرنه چې بايد ورته شوې واى، زما په ګومان نه ده شوې.

داسې تاريخونه خورا ډېر لوستونکي لري چې پلانى واک ته ورسېد، پر ضد يې بغاوتونه وشول، ده په مېړانه مقابله وکړه او د بغاوتونو تر چوپولو وروسته يې پر هغه او دغه شيمه د اسلام خپرولو لپاره بريدونه وکړل او دومره سيمې يې فتح کړې. دلته نو موږ خوشاله يو او اوس لا دعاوې ورته کوو چې پلاني خليفه، هغه پاچا او دغه امير د اسلام په خپرولو کې ډېري قربانۍ ور کړې او دومره وخت له کافرانو سره په جنګ اخته و.

زموږ د مورخينو دغه ډول اشتباهاتو د مخکينو مسلمانانو په اړه له موږ سره دا تصور پيدا کړى او اوسنيو حالاتو نور هم تقويه کړى چې جنګ د مسلمانانو د کلتور يوه برخه وه او نوى ذهنيت بيا دا دى چې جنګ د اسلام د ساتنې، خپرونې او کافرانو د ماتونې او تذليل يوه ښه وسيله ده چې اسلام اجازه ور کړې او تل به دا لار خلاصه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ خپلې ټولنې او زموږ همسایه معاشرې تر نظر تېرې کړو، نو راته جوتېږي چې زموږ د مورخینو دې تېروتنو نن موږ کوم حالت ته رسولي یو. له روم او فارس سره د اصحابو د جنګ په اړه ما ډېره پلټنه وکړه چې که پخواني مورخین یې د عواملو په اړه ږغېدلي وي، مګر تر نننه هم بریالی نه شوم چې د اصلي عواملو په اړه یې د کتاب حواله پیدا کړم. دا ځکه چې هلته یوازې د جنګ حالات لیکل، تفصیل یې بیانول، فاتح او مفتوح یې ښکاره کول هدف و چې دا کار د مسلمانانو په تاریخ کې په ښه توګه، ان تر خپل حد هم زیات شوی.

تر هر څه مخکې مورخ باید دا وګوري چې داخلي یا خارجي جنګ ولې پیښ شو؟ د لاملونو تر په ګوته کېدو وروسته دا هم باید وسپړل شي چې دې جنګ ته اړتیا وه که د سرزوری پر بنسټ شوی؟ مورخین باید موږ ته پړ و ناپړ را معلوم کړي. ځکه دا بیا له موږ سره د ډېرو ستونزو په اوارولو کې مرسته کوي. د ډېرو پوښتنو ځواب ویلای شي او د کږو لارو د لارویانو دلایل له منځه وړي.

فرضن د اصحابو په اړه په ښه روښانتیا دا خبره شوې وای چې له روم او ایران سره د هغوئ جنګ د ځان د فاع لپاره و او هغه ټول دلایل چې په نورو کیسو کې ضمني ذکر شوي دي، ښه واضح د دې جنګونو د لاملونو په توګه معرفي شوي وای نو نن به افراطیانو د جنګ او اورپکی لپاره د اصحابو مثال نه وړاندې کولای. دارنګه نور هم.

د جنګونو تاریخ او ستاینو موږ ته جنګ د ښه شي په توګه را معرفي کړ. د فاتحینو د زیاتو ستاینو، نوم ور کونکو، په اړه یې ځانګړې کتابونو لیکلو او تر نورو د ډېر ارزښت ور کولو نتیجه دا شوه چې زموږ د هر ځوان په دماغ کې فاتحین، جګړه ماران، د هغوئ ستاینې، وژنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان وژني ناستې دي. موږ تر امام ابن حبان چې يو ستر محدث او ليکوال و، نن او پرون دواړه ورځې حجاج بن يوسف، قتيبه بن مسلم، محمد بن قاسم او دې ته ورته نورو جنګي قومندانانو ته ترجيح ور کوو، ښېګڼې يې بيانوو او په اړه يې زموږ د مکتب د پنځم صنف زده کوونکی هم خبر وي. مګر ابن حبان له خاصو کسانو پرته څوک نه پېژني.

د مورخينو دې ستري تېروتنې نن هم موږ له چېلنجونو سره مخ کړي يو او لا مو هم علمي مرکزونه، اکيډميک ځايونه او د علم و پوهې مراکز د جنګي کسانو په نومونو يادېږي چې د زدکوونکو ذهنيتونه په اتومات ډول ور سره د جنګ د ښه والي، جګړه مارو د ستاينې او د همدې غير انساني پديدې د ژوندۍ ساتلو لپاره جوړېږي.

زه دا نه وايم چې مورخ دې د جنګ په اړه څه نه ليکي. بلکې هدف مې دا دی چې يوازې پر دې اړخ دې زيات فوکس نه کوي. د مسلمانانو په تاريخ کې له جنګ پرته نور هم ډېر څه شته. د هغه وخت د زدکړو بهيرته کتنه، اقتصاد په اړه يې بحث کول، له نوري دنيا سره اړيکو ته يې نظر کول، د چاروا کو او ولس ترمنځ پر اړيکو رڼاچول، زراعت او کښت تر بحث لاندې نيول او داسې د ژوند نور مهم او اړين اړخونه.

مګر زموږ په تاريخ کې ډېر غير واړه شيان ثبت شوي دي لکه په پلاني ښار کې د پلاني امير، يا خليفه يا پاچا په نوم خطبه وويل شول او د پلاني انځور يې په اصطلاح پر سکه وکښل شو. خو تر دې د ډېرو ضروري شيانو په اړه مو تاريخ ګونګ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بیخي کم مورخین د نقـد د لارې لارویـان دي. د دوئ لـه املـه موږ ته هم پخواني خلك د تقدس نمونې ښکاري. که د یزیـد د ناسـم دریغ، د معاویه رض د غلطي پریکـړې، د عـلي او عائشـې رض د بـې ځایه جنگ، د علي رض او معاویه رض د ناسم جنگ او داسـې نـورو بېلگو په اړه نن یو څوك مازې خوله چوله کړي، نو خلك دا پر دیـن، دیني ارزښتونو او مقدساتو رد بولي.

دا له دې امله چې دوئ د نقد تلگلاره کمه کاروله، پر واکمنـو نیـوکې کمي شویدي. د هغوئ هر ډول جرمنو ته د سمونې پوښ گنډل شـوی. د هغوئ له دنیاوالو سره د خپلو گټو لپاره جنگونو ته د اسلام د خپرولـو نوم ور کول شوی. د واك غوښتنه او د مینځو راوسـتل یـې تـر همـدې مقدس نوم لاندې تر سره کـول چـې زمـوږ مورخینـو پـه خپلـو لیکنـو، دلایلو او تاریخي لاسوندونو د دوئ دې اعمالو او کړنو ته پلمې لټـولې او د نوي نسل په سترگو کـې یـې خـاوري وپاشـلې چـې تـر نـن زمـوږ سترگې په دې رنځ اخته دي.

موږ د هر ډول حقیقت تر لیدلو وروسته هم د ړانده په شـان قضـاوت کوو. د پخوانو له دین او انسانیت سره کړي جنایتونـه مـوږ تـه نـن سـم ښکاري. د سفاح هغه جنایت نن له خلکـو هېـر دی چـې د خلکـو پـر جسدونو ناست و او خوراك یې پر کاوه. دا په داسې حـال کـې چـې د یوه یهودوي جنازې ته رسول الله ص د انسـاني احـترام لـه مخـې ولاړ شوی دی، مگر سفاح د سلگونو مسلمانو له جسدونو سره داسې سلوك وکړ.

د حجاج نوم د اسلام د خپرونکو او ښو مسلمانو په کتـار کـې راځـي، مگر د همدغه حجاج په بندیخانه کې تر یو لـك زیـات مسـلمان وژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او د وخت وتلي، علماء، پوهان، مورخین، محدثین او فقهاء د ده له لاسه کړېدلي دي. سلیمان بن عبد الملك د مسلمانانو خلیفه ګڼل کېږي، مګر په خپل وخت کې یې د سلګونو مسلمانانو تر وژلو وروسته ناصالح کسان واک ته ورسول او یوازې په دې وجه ښه سړی ګڼل شوی چې پر قسطنطنیه یې په خپله قوامنده برید وکړ.

د مسلمانانو تېر تاریخ کې ډېرې نیمګړتیاوې شته چې باید راتلونکي لیکوالان ورته پام وکړي. د هر تېر کس بې ځایه ستاینه زموږ د لیکوالانو خاصیت جوړ شوی و. لکه نن چې ښه او بد دواړه شته، پرون هم داسې وو. نن چې نقد کېږي پرون هم تر نقد لوړ کسانو ژوند نه کاوه.

له دې امله نو وایم چې د جنګونو لور ته باید نه پرون ډېره توجو شوې وای او نه نن ورته په کار ده. په هر دور کې له جنګ او جګړو سره د ژوند په نورو برخو کې هم پرمختګونه او شاتګونه وي. نو که د ژوند نورو برخو ته هم پام شوی وای او په اړه یې تفصیلات را نقل شوي وای، نن به دا حال نه وای. زموږ د هر ځوان پر دماغ به جنګ او خشونت سپور نه وای. که نن هم موږ دې ټکي ته پام وکړو، نو لرې نه ده چې دا نیمګړتیا ایسته کړو او له امله یې د را پېښو ننګونو څخه خلاصون ومومو.

۲۸/۲ /۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تاريخ اصطلاح

د مسلمانانو په تاريخ چې زه څومره معلومات لرم، نو تقريبن ټولو مسلمانو مورخينو د پيغمبر عليه السلام له دورې رانيولې بيا تر ننه د مسلمانانو ټول تاريخ ته د اسلامي تاريخ اصطلاح کاروي، چې زما په اند دا اصطلاح ناسمه، بې ځايه او د يو لړ جدي پوښتنو زېږونکې ده.

له هغې زاوې چې زه دلته بحث پر کوم، د مسلمانانو په تاريخ کې د دوو تاريخو دورو توپير ته بايد جدي پاملرنه وشي. يوه هغه زمانه ده چې د اسلام پيغمبر ژوندی و او بله هغه دوره ده چې د ده له وفات څخه وروسته پيلېږي. د لومړۍ دورې په اړه که د اسلامي تاريخ اصطلاح کار شي او هغه هم هغو پېښو او واقعاتو ته چې يا رسول الله ص پکې ښکيل وي يا هم معلومات په لري، نو باك نه کوي، مگر تر دې د وروسته دور لپاره د اسلامي تاريخ اصطلاح کارول له ناسموالي سره يو لړ ستونزې هم پيښوي.

اوله خبر دا ده چې تر رسول الله ص وروسته نه وحې کېږي او نه د دين هغه ډول متون را تلای شي چې رسول الله ص د خپل ژوند پرمهال مورږ ته په ميراث ايله کړي. نو هغه زمانه د اسلام د تاريخ بللای شو چې اسلام پکې راغلی، متون يې نازل شوي، احکام يې پيغمبر په خپل عمل او وينا واضح کړي. خو تر دې وروسته چې دين بشپړ شو، د احکامو نازېلېدل يې بند شول، متون ثابت شول، د بل نبي، کتاب او بلې وحې اړتيا ختمه شوه، نو دې پير ته په هيڅ صورت د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پیر نه شو ویلای، البته د مسلمانانو تاریخ یې بللای شو او دا اصطلاح ور سره لګېږي هم.

د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي اصطلاح کارول، دا غلط فهمي را منځته کوي چې د مسلمانانو څو رنګه والی ګواکي د اسلام غوښتنه ده، د مسلمانانو ناسم اعمال لکه چې د اسلام نتیجه ده، د مسلمانانو په تاریخ کې چې هر څومره تودې او ترخې شوې، ټولې به خلک په اسلام پسې تړي او دلیل به یې همدا وي چې مسلمانانو خپله د اسلام په تاریخ کې لیکلې دي.

یو بل مهم ټکی دا هم دی چې د هغو واک غوښتونکو، مال لوټونکو او د مینځو په طلب د لیونو خبرې به هم بربنډې شي چې د اسلام تر نوم لاندې یې د یادو اهدافو لپاره هڅې کړې. مورخینو همدا اشتباه کړې چې د پاچاهانو، امیرانو او د وخت د خلیفه ګانو تاریخ یې هم د اسلام په نوم لیکلی چې همدې مقدس ټکي هغوئ بد عمله کسانو ته هم له نیوکو، اعتراضونو او تورونو څخه نجات ور کړی.

د اسلامي تاریخ دې اصطلاح همدا اوس هم موږ له ننګونو سره مخ کړي یو. که د تېر تاریخ پر کوم پاچا، امیر یا خلیفه نیوکه وشي، خلک یې د همدې اسلام له امله دفاع ته را دانګي. ځکه د همدې اصطلاح کارونې په خلکو کې دا فکر پیدا کړی چې پر همدې کسانو نیوکه پر اسلام نیوکه ده. په داسې حال کې چې اسلام د دین په برخه کې یو قانون دی، د خلکو د اعمالو نمایندګي قانون نه کوي، بلکې د قانون نمایندګي د هغه متن، لارښوونې او راوړونکی کس کوي. له دې امله نو چې د تېر تاریخ له پاچاهانو، امیرانو او خلیفه ګانو څخه د خوندیتوب دا ډال ایسته شي، تر نامسلمانو وړاندې به مسلمانان د دوئ پر اعمالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکونو، جنگونو او کړنو نیوکې وکړي او له دې سره به مسلمانانو تـه لـه اسلامه دفاع هم اسانه شي. ځکه هر مسلمان پر دوئ د کېدونکو پوښتنو په اړه ویلای شي چې د هغوئ اعمال د اسلام استازیتوب نه کوي، هـر سړی پوه شو او د خپل عمل په اړه یې را پیدا کېدونکې پوښتنې.

نو د مسلمانانو په تاریخ کې د نورو مهمو نکتو تر څنګ یـوه نکتـه دا هم ده چې د رسول الله ص له زمانې را وروسته ټولې دورې د مسلمانانو په تاریخ ونومول شي. یو به د اسلام اساسي متون خلکو ته معلـوم شي، د کېدونکو نیوکو مخه به ډب شي، د اسلام په نوم شوي هغه جرمونه او عاملین به یې مسلمانانو او نړۍ ته ښکاره شي چې د خپلو اعمالـو لپـاره یې یوازې د اسلام توری د ډال په توګه کارولی.

دا اصطلاح زما په اند له فني اړخـه هـم سـمه نـه ده. ځکـه د یـو شي تاریخ هغه دی چې هغه پکې را پیـدا شي، ورو- ورو ترقـي وکـړي او د کمال پړاو ته ورسېږي. د اسلام پیل او کمال ته رسېدا په (۲۳) کلونو کې شوې چې دې ته د اسلام تاریخ ویلای شو، د رسول الله ص سېرت هم ورته ویل شوي دي. دا زمانه په رښتیا هم د اسلام پیر دی او په دې نـوم یې یادول کومه ستونزه نه لري، مګر څه وخت چې اسلام مکمـل شـو، نازلېدل ختم شول، استازی یې له نړۍ وکوچېد او دا متون یـوازې د یـو دیني قانون په توګه پاته شول، نو دا زمانه یې ولې د اسـلام تـاریخ شي؟ ځکه د اسلام پیل، ترقي او خپل کمال ته رسېدا خـو لـه دې مخکـې لا شوي، نو دا دورونه یا زمانې بیا د اسلام تاریخ ولې وبولو؟

د اسلام په تر ټولـو اسـاسي مـتن کـې ویـل شـوي چـې (لا اکـراه في الدين) دا یوازې یو ځای نه، بلکې په مکي او مدني سورتونو کـې څـو واري دا مفهوم په مختلفو الفاظو ادا شوی، مګر لـه دې سره تـر رسـول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله را وروسته امیرانو، خلفاؤ او پاچاهانو د اسلام په نوم د نورو ملکونه لاندې کړل. فتوحات يې وکړل. د هغو مالونه، ښځې او هېوادونه يې ځني ونیول، بانه يې همدا کړې وه چې اسلام خپروي. اسلام ته د خدمت په بانه يې لکونه انسانان ووژل، هیوادونه يې وران کړل، ښځې يې له حقوقو بې برخې کړې او تر ټولو بده لا دا چې دوئ هم په خپل وخت کې او هم وروسته ځانونه خوندي کړل، چا چې نیوکې کولې هغوئ پر اسلام او د اسلام پر پیغمبر مخ را واړاوه. هغوئ هیڅ ملامت نه وو، ځکه موږ د همدې کسانو اعمالو ته د اسلامي تاریخ جامه ور اغوستې وه، له دې امله نو هغوئ هم امیران، خلفا او پاچاهان دومره نه غندل لکه اسلام چې يې وغانده، ځکه دوئ فکر کاوه چې اسلام همدا امر کوي، نو تر فرعي شیانو د اساسي شي غندل گټور ورته ښکارېدل.

د مورخینو همدې تېروتنې په مسلمانانو کې دا فکر پیدا کړ چې لکه تېر خلفا، امیران او پاچاهان، د اسلام امیر باید تر خپل ټول ژونده امیر وي. د ستونزې اصلي ریښه دا هم ده چې امیرانو خپل ځانونه له رسول الله ص سره سیال گڼلي دي، دوئ فکر کاوه چې هغه په خپل ژوند کې امیر و، نو موږ هم باید شو. دې توپیر ته فکر نه دی شوی چې رسول الله ص نبي و، د نبوت ترڅنگ رسول الله ص ځان ته د یو امیر په توگه هغه اختیارات نه دي ور کړي، لکه دوئ چې ور کړل.

د واک میراثي کول یو بل ناسم گام و چې د مسلمانانو امیرانوواخیست. بنسټ يې امیر معاویه کېښود او دا لړۍ وروسته د اسلام د ساتنې، استازیتوب، جهاد او نورو مقدسو نومونو لاندې وغزول شوه. که مورخینو له پیله د دوئ اعمال له اسلامه بېل کړي وای، د اسلام د تاریخ او مسلمانانو د تاریخ توپیر ته متوجې شوي وای، نو نه به دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په ښه خوندیتوب هغه جنایتونه کول او نه بـه نامسـلمانو پـر اسـلام د دوی د اعمالو له امله نیوکې کولې.

که موږ له اسلامه د دفاع جذبه لـه ځـان سره لـرو، نـو بایـد د اسـلامي تاریخ پر ځای د مسلمانانو تاریخ وکاروو. د رسول الله ص لـه دورې را په دې خـوا د هـر چـا اعمالـو تـه د ښـه او بـد پـه نظـر کتـل د انسـانانو مسوولیت دی. هـر مـورخ د ټولـو هغـو جنګونـو، واقعـاتو او پیښـو پـه تاریخي عواملو پسې دې وګرځي چې د مسلمانانو په تېر تاریخ یـې لـه نورو قومونو سره د دوی لاس او ګرېوان کېدو سبب شوي دي.

دا ډول تاریخ به موږ تـه ډېـر څـه را زدکـړي. د اسـلام پـه اړه بـه ډېـر شکونه له منځه یو سي. خلك به داسلام او مسلمانانو دتاریخ مهم فرق ته متوجې شي. د مسلمانانو په تـاریخ کـې د پټـو خـاینینو څېـرې بـه را بربنډې شي. هغه نیوکه به خپله ځواب شي چې وایي اسلام د تورې پـه زور خپور شوی، نه د دعـوت، منطـق او اسـتدلال پـه زور. کـه مـوږ د مسلمانانو اعمال خپله دوی ته منسوب کړو او د ښه و بد پړه یـې هـم د دوی پر غاړه ور واچوو، نو له تاریخي ابتکار سره به مو د ډېرو سـتونزو حل کولو ته اسانه لار موندلې وي.

۱۰/۲/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتيا

عربي کې سولې ته (صلح) وايي. صلحه له مصالحې اخيستل شوی دی او د طرفينو ترمنځ روغې جوړې ته وايي. څکه مصالحه د (مفاعلې) له بابه اسم مصدر دی. د مجمع الانهر ليکوال شيخي زاده ليکي:

هُوَ - لُغَةً - اسْمٌ بِمَعْنَى الْمُصَالَحَةِ وَهِيَ الْمُسَالَمَةُ، خِلَافُ الْمُخَاصَمَةِ، وَأَصْلُهُ مِنْ الصَّلَاحِ ضِدِّ الْفَسَادِ.وَفِي الشَّرْعِ (هُوَ) أَيْ الصُّلْحُ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النِّزَاعَ مِنْ الطَّرَفَيْنِ) (١)

ژباړه: صلح اسم دی او لغتن د مصالحې يعنې روغې جوړې معنا ورکوي چې د مخاصمې(يو له بل سره د دښمنې) خلاف دی. اصلن له صلاح څخه اخيست شوی چې د فساد ضد دی. شريعت کې صلح(سوله) د دوو لوريو ترمنځ د شخړې ختمولو تړون دی.

د سولې تر تعريف وروسته په فقهي کتابونو کې د سولې لپاره يو لړ شرطونه ذکر شوي دي چې زما په اند د هر زمان او مکان لپاره اړين نه دي. څکه په شرعي متونو کې يې ذکر نه دی شوی او له متن څخه د وخت علماؤ خپل اجتهاد کړی چې هر وخت ګټور نه تماميږي. په مدينه کې له اهل کتابو سره د رسول الله ص تړون د حديبيې له تړون سره توپير لري. له دې ښکاري چې د سولې لپاره يو رنګه شرايط په شرعي متن کې نه دي ياد شوي.

جنګ او جګړې غير نارمل او ناطبيعي حالت دی. انسان په فطري لحاظ د جنګ او خشونت غوښتونکی نه دی؛ بلکې د هغه په چاپيريال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینې داسې پېښې کېږي چې انسان له خپل فطرت او طبیعت څخه د مخالف شي خوښولو ته اړ کړي.

هر ماشوم چې کله له موره پیدا شي، نو مور یې وینو چې لـه کینـې، غوسې، عقدې او جنګه خلاص وي. جنګ خو اصلن د کرکې، نفرت، غوسې او عقدې زېږنده وي. زموږ په ټولنه کې ډېری ماشومان د ورځې له خوا مور، پلار یا د کور بل غړی وهي،(که څه هم د ماشوم وهـل بـد کار دی، اما زموږ په ټولنه کې له بده مرغه دا کار کېږي) اما لږ وروسـته د ماشوم په ذهن کې هغه وهل، له ده سره شـوی زورزیـاتی، کنځـل او جنګ هېر وي او په ذهن او دماغ کې یې نه کرکـه وي او نـه کـوم ډول غوسه، بلکې په پاک زړه او ذهن له هغه کس سره ناسته پاسته کـوي او په خوشالي ور سره مخېږي.

د کرکې، شخړې، جنګ، خپګان او... ناروغۍ د انسان ذهـن تـه لـه ټولنې او چاپېریال څخه د یوه بسته پروګرام په بڼـه انسـټالېږي. یـوه بلـه تجرِبه مې هم څو پلا کړې ده. د یوې داسې کورنۍ ماشوم چې مـور و پلار یې تر ډېره حده له کینې، نفرت، غوسـې او جنګونـو څخـه بېـزاره وي، هغه تر پلار او مور هم په لوی والي کې ډېر نارمل حالت ته نـژدې وي او له دې یادو شیانو یې بد کېږي. اما بل لور ته هغه کسان چـې لـه کینکښ او جګړه مار پلار و مور څخه پیدا شوي وي، هغـوی تـر پـلار هم ډېر کاره، کینه کوونکي او پر مازي خبره جنګ تـه امـاده ولاړ وي. زه نه پوهېږم چې په دې کې یوازې د کورني چاپېریـال او روزنـې اغیـز وي او که یاد شیان میراثي ریښه هم لـري چـې لـه پـلار، مـور او لـوړو خپلوانو څخه کشرانو ته انتقالېږي؟ که څه هم کریمونولوژي وراثت یـو له هغو اسبابو یاد کړی دی چې فرد جرم ته هڅوي، اما په ټولـه کـې بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم داسې نه وي چې هر بد خلقه انسان دې په میراثي ډول دا هر څه تر لاسه کړي وي، ممکن نیمایي یې میراثي وي یا هم تر دې هم کمه برخه یې له وراثت سره اړه ولري، خو د ټولنې اغېز هم دومره جوت دی چې هیڅوک هم سترګې نه شي ترې پټولای.

له دې ښکاري چې انسان په فطري ډول له دې ناروغیو تر یوه حده خلاص وي او دا ویرسونه یې د ټولنې ډالۍ ده چې خپل نوي راتلونکي غړي په نازوي. د مینه ناک، سوله پاله او له زور زیاتي د بېزاره انسان پیدا کونکي لپاره اړینه ده چې د خپلو ماشومانو تربیه او روزنه په سم ډول وکړو چې له دې بیماریو یې ټول ژوند خلاص کړو.

د انسانانو په ټولنیز ژوند کې داسې وختونه هم پېښېږي چې طبیعي حالت ختمېږي او په ټولنه کې د بېلابېلو لاملونو له امله جنګ جګړې رامنځته کېږي. جنګ یوه ټولنیزه پدیده ده چې ټولنیزې بدۍ او خرابۍ هم پېښوي. له مالي زیانه رانیولې بیا د انسان تر ژوبلي او مرګه هر څه هر وخت پکې شونې دي. له جنګه فقر پیدا کېږي، له جنګه بې عدالتي رامنځته کېږي، جنګ کاروبار ته زیان رسوي، عامه لارې، کلي او ښارونه ناامنه کوي، تاوان یې نه یوازې هغو دوو طرفونو ته رسېږي چې مخامخ یو د بل په وړاندې جنګېږي، بلکې هغه څوک یې هم زیان ویني چې مستقیما پکې دخیل نه وي خو د جنګ په جغرافیه کې اوسي؛ حتا جنګي سیمې ته نژدې پراته ولسونه او ملتونه یې هم له زیانه خوندي نه پاتېږي. بلکې حیوان، نبات او ونې هم په ډېر بد ډول ترې اغېزمنېږي.

له دې امله عقل او انساني تاریخ و تجربه ټول وایي چې جنګ غیر نارمل حالت دی او هوښیاره ټولنه او ملت هغه دی چې ژر تر ژره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي حالت څخه خپل طبیعي او فطري حالت ته ستانه شي. د جنګي اسبابو په له منځه وړلو ټولو جنګي ډلو ته د جنګ بانه ور ختمه کړي او له جنګي حالته د سولې، له کرکې د مینې، له ناامنه د امن لورته سوله ییز یون پیل کړي.

همدا عامل دی چې قران کریم په جنګي حالاتو کې هغه مهال د سولې غوښتنې ته د مثبت ځواب ور کولو امر کړی چې یو لور یې هیله وکړي:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا .(۲)

ژباړه: او که دوی سولې ته میلان وکړ؛ نو ته هم ورته میل وښیه.

د قران کریم د دې ایت امر لومړی د الله هغه پیغمبر ته راجع و چې پر ضد یې مکیانو، یهودو، کوچي عربو او نصرانیانو وسله اخیستې وه او یوازې د دین له امله یې ور سره شخړه در لوده. دلته هم الله تعالی امر کړی دی چې که ستا دښمن سولې ته میلان وکړ، نو ته به هم حتمن سولې ته چمتوالی ښیې او په هیڅ صورت یې د جنګ د تمدید جواز نه دی ور کړی. قران کریم سوله غوره بولي:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيرٌ.(۳)

ژباړه: او که یوه مېرمن له خپل مېړه پر سرکښۍ او مخ اړولو ډارېده؛ نو پر دوی هیڅ ګنا نه‌شته چې تر خپل منځ سوله سره وکړي او سوله ډېره غوره ده.

د سورت النساء دغه ایت د مېړه او مېرمنې ترمنځ پر ستونزو رڼا اچوي او هدایت یې کړی چې که یوه مېرمن له مېړه ډارېده چې دې ته پاملرنه نه کوي، نو بهتره ده چې پر ځینو ټکو توافق سره وکړي او تر بېلتون یې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ورته غوره ده. له یوه لوري به یې شخړه پای ومومي او له بله لوري به یوه کورني له ړنګېدا ژغورل شوې وي.

نو چې د یوې کورنۍ په اړه د الله هدایت دا دی چې سوله ورته غوره ده ایا د یوه درست ملت او هېواد په اړه به قران کریم ځنګه د سولې امر نه کوي او ولې به یې غوره نه ګڼي؟! له دې امله موږ په قران کې له نامسلمانو سره هم د سولې په اړه ایاتونه وینو.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ (۴).

ژباړه: هغه چې ته ور سره تړون کوې، بیا دوی هر وارخپله ژمنه(تړون) ماتوي او دوی ځان ساتنه نه کوي.

وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا .(۵)

ژباړه: او که (په تېروتنه قتل شوی مومن) له هغه قومه وي چې ستاسې او د دوی ترمنځ تړون وي؛ دیت به یې اهل ته سپارل کېږي او یو مومن(غلام یا مینځه) به ازادېږي، که یې دا پیدا نه کړ، پرلپسې دوې میاشتې به روژه نیسي، د الله له لوري رجوع ده او الله یوه د حکمت خاوند دی.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.(٦)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو کومک درباندې لازم دی، مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي، الله تعالی ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ټولو ایاتونو کې له نامسلمان قوم سره د مسلمانانو د سولې او تړون یادونه شوې ده چې نه یوازې جواز یې ترې ثابتېږي، بلکې د لومړي ایت د امر له مخې که یې د مسلمانانو څخه غوښتنه وشي فرض ده، همدا مطلب په دې ایت کې هم په صریحو الفاظو یاد شوی:

إِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىَ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاؤُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُواْ قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاء اللّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْاْ إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً .(۷)

ژباړه: مگر هغه کسان (مه وژنئ) چې داسې قوم ته پنا یوسي چې ستاسو او د هغوی ترمنځ تړون وي، یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې یې ستاسې سره له جنگه تنگې شوې وي او یا چې له خپل قوم سره په ملتیا جنگ وکړي؛ خو که د الله خوښه وای، پر تاسو به یې مسلط کړي وای بیا به یې جنگ در سره کړی وای، نو که یې له تاسو څانونه گوښه کړل، جنگ یې در سره ونه کړ او د سولې وړاندیز یې در ته وکړ؛ نو الله تاسې ته پر هغوی (د جنگ) هیڅ لار نه ده در کړې.

دلته ویل شوي چې که جگړه مار هغه قوم ته پنا یووړه چې تاسو ور سره تړون لرئ، نو غرض به نه ور لرئ او پنا یې پیدا کړه. د هغه چا له جنگه بندېدا او سولې ته تمایل خدای د یوه نعمت په توگه مسلمانانو ته یاد کړی چې مخکې یې جنگ ته مخه کړې وه. الله امر کړی چې که د سولې وړاندیز درته وکړي؛ نو نور د جنگ لپاره هیڅ شرعي بانه نه لرئ او یوازې سوله د خدای خوښ کار او په همدې حالت کې امر دی.

له دې امله رسول الله ص په خپل ژوند کې تر خپله وسه له جنگه مخ اړاوه، لکه چې یوه حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاَ تمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ .(۸)

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا هیله مه کوئ، الله تعالی (په چارو کې) بریالتوب غواړئ.

په یوه حدیث کې دي چې الله تعالی په نرمي خپل بنده ته هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه شي تر لاسه کولای:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ» إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ " .(۹)

ژباړه: رسول الله ویل: ای عائشې! بېشکه الله نرمي کونکی دی او نرمي یې خوښه ده، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه ور کوي او هم هغه څه چې له نرمي پرته یې په بل هیڅ شي نه ور کوي.

همدا لامل دی چې رسول الله ص په مدینه کې له یهودو سره دمیثاق المدینه په نوم د سولې او اتحاد تړون وکړ. د هجرت په شپږم کال یې له مکیانو سره د حدیبیې پر سیمه یو داسې تړون وکړ چې اصحاب یې منلو ته چمتو نه وو، خو رسول الله ص هغه مادې ور سره ومنلې او لاسلیک یې ور کړ. خدای په قران کریم کې همدې کار ته ښکاره بریا وویله او د رسول الله ص په مشري (۲۷) غزاګانو ته یې فتح مبین نه دي ویلي. راځئ دلته لږ د حدیبیې پر سوله نور هم تم شو. هغه شرایط را واخلو چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله ور باندې وکړه:

ابن کثیر رح (مړینه: ۷۷۴) په خپل کتاب الفصول في السیرة کې هغه شرطونه یاد کړي چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله پر وکړه. هغه دا دي: ۱ــــ عمره به دا کال نه کوي، راتلونکی کال به عمرې ته راځي، توري به یې په پوښو کې وي او په مکه کې به یوازې درې ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروي. ۲ــ د دوی ترمنځ به دا تړون لس کاله وي. ۳ــ قبایل اجازه لري چې خوښه يې وي هغه لوری دی ونیسي، د هر فریق لوري ته که یوه قبیله ودرېده نو پر هغې برید عینن پر هغه فریق برید دی. ۴ــ او څلورم شرط دا و چې که د مکیانو له لورې څوك مسلمان شو، مسلمانانو ته یې پنا یووړه بېرته به دوی ته ور کول کېږي، خو له مسلمانانو څوك اسلام پرېږدي، مکیانو ته پنا یوسي، هغوی یې مسلمانانو ته نه ور سپاري. (۱۰)

(یوه یادونه چې غواړم دلته یې زموږ د مسلمانو مورخینو په اړه وکړم هغه داده چې دوی په خپلو کتابونو کې دومره ډېر جنګي فرهنګ ته متمایل دي چې د سولې کاروان یې هم د غزا په نوم یاد کړی. دلته یې باید د ټولو غزاګانو برخلاف د سولې سرلیك ایښی وای، مګر له بده مرغه چې زیاتره مورخینو او محدثینو دا کار نه دی کړی بلکې د غزا سرلیك یې ور کړی چې له سولې سره سمون نه لري.)

رسول الله ص په همدې شرایطو سوله ور سره وکړه، مګر د عمر فاروق رض په شمول زیاتره اصحاب حیران وو او تر خپلو منځو یې احتجاج هم وکړ. عمر فاروق ابوبکر صدیق رض ته احتجاج وکړ، هغه ورته وویل، هغه د الله رسول دی، د هغه له لوري مامور دی هغه یې مرسته کوي او ضایع کوي یې نه. بیا رسول الله ص ته ورغی او هغه خبرې یې ورته وکړې چې ابوبکر رض ته یې کړې وې، رسول الله ص هماغه ځواب ور کړ چې ابوبکر رض ور کړی و. تر دې وروسته په قران کریم کې د سورت الفتح بسته سورت نازل شو او د رسول الله ص دا سوله یې د ټولو سوو جګړو برخلاف څرګنده بریا وګڼله او تر دې وروسته یې نتایج په یوه کال کې را ښکاره هم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې چې ۴۰ کاله جګړه روانه ده، ولس یې تر بل هر ملت د سولې لپاره لېواله دي. سوله نه یوازې زموږ غوښتنه ده بلکې د هر انسان بشري اړتیا او فطري غوښتنه هم ده. سوله ژوند دی او ژوند هر ژوي ته د خدای ور کړې ډالۍ ده چې له هغه جل جلاله پرته یې بل څوك ترې د اخیستلو حق نه لري. سوله مینه ده، مینه د انسان لپاره د خدای ځانګړې تحفه ده چې که یې هر څوك ترې د اخیستلو هڅه کوي نو د خدای ور کړې تحفه له انسانه وړي. په سوله کې کاري فرصتونه ډېرېږي، خلك له فقره خلاصېږي، رغونه زیاتېږي، د هېواد عامه تاسیسات جوړېږي، عدالت او انصاف ته خلك لاس رسی مومي او په ټوله کې هر انسان له خپلو انساني، قانوني او اسلامي حقوقو څخه برخمنېږي. سوله نن نه یوازې زموږ اړتیا ده، بلکې د شریعت او عقل تقاضا هم ده. د شریعت ښکاره نصوص مې وړاندې ذکر کړو او د هغو هدایاتو د عملي نمونو لپاره مې د رسول الله ص د سولې یادونه هم وکړه. سوله ټولو نړۍ والو قوانینو، اخلاقي اصولو او شرعي ضوابطو ته په کتو زموږ مسلم حق دی او ترې غاړه غړونکي له ټولو بشري، الهي او اخلاقي قوانینو څخه مخالفت کوي.

په هېواد کې د یوې رښتنې سولې او سلامتیا په هیله!

۲۰۱۸/ ۳/ ۲۸

سرچینې:

(۱)مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، کتاب الصلح:۲/ ۳۰۷)
(۲)(الانفال: ۶۱)
(۳)(النساء: ۱۲۸)
(۴)(الانفال: ۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)(النساء: ۹۲)

(٦)(الانفال: ۷۲)

(۷)(النساء: ۹۰)

(۸)مسند احمد بقية حديث عبد الله بن ابي اوفى: ۱۹۱۱۴)

(۹)صحيح مسلم كتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق: ۲۵۹۳)

(۱۰)(الفصول في السيرة، غزوه حديبيه: ۱۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه

زموږ په ټولنه کې خشونت ځوان نه دی، په دې معنا چې اوس لنډ وخت کې خشونت نه دی را پیدا شوی، بلکې عمر یې خورا دراز دی. په دې اړه یوه ښه خوندور تحقیق ته اړتیا ده چې علتونه، ډولونه او حللارې یې پیدا کړي؛ مګر زما په اند دا ځینې لاملونه یې عمده هم دي او واضح هم.

- د مذهب ناسم تعبير

هېواد ته مو اسلام د جنګیالیو له لورې راوړل شوی دی، د افغانستان اوسنیو پولو ته جنګ د عمر فاروق رض په زمانه کې راغلی دی او ان د امیر معاویه رض تر زمانې یې دوام وکړ. په دې وخت کې له عربو څخه پرلپسې لښکرې راتلې او دلته یې جنګونه کول چې تر زیاتو جنګونو وروسته افغانان ستړي شول او د مسلمانانو د دریو اپشنونو(اسلام، جزیه او جنګ) کې یې لومړی غور کړ. افغانان له وخته د غیرت لپاره بېل تعریف لري، دوی هیڅا ته کمه نه وایي او هر سرزوری چې ویني دوی تر هغه څو چنده سرزوري کوي. کله چې له قووته ولوېدل نو جزیه یې ځان ته اهانت باله له دې امله یې اسلام په نوم ومانه او نور یې خپل ټول پخواني عادات، رسوم، باورونه او کلتور ورسره وساتل. موږ ته اسلام د تورې په زور راوښودل شو له دې امله دلته هغه تعبیر وده وکړه؛ ځکه لومړیو راوړونکو عملن همداسې کړه وړه کړي وو همدا وجه وه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشونت، جنګ او شخړو تعبیر زموږ خلکو ته تر اوسه هم خوند ور کوي او د اسلام اصلي بڼه همدا ورته ښکاري.

- زموږ تېر تاریخ

افغانان تر اسلام مخکې هم جګړه پاله وو، له مقدوني سکندر سره هم نښتي وو او د اسلام د راتلو مهال له عربي لښکرو سره هم ښه ډېر وخت وجنګېدل. له دې وراهاخوا قبېلوي ژوند هغوی ته د تر خپل منځ د جنګو چانس هم ور کاوه او دا دود تر اوسه هم په پښتنو کې پاته دی، د اطرافو ځیني قبایل اوس هم د یوه منظم دولت تر کنټرول دا ښه بولي چې قبیلوي ژوند ولري، قبیلوي اصول وپالي او له شاوخوا قبیلو سره شخړې وکړي. دا اوس هم د ځمکې پر سر، د ځنګلونو پر سر، د څړځایونو پر سر او... قبیلې او قومونه سره په جنګ وي او تر منځ یې لسګونه کلونه دا بدۍ پاتېږي.

تر اسلام را وروسته هم موږ د جنګ په میدان کې وړې وه، موږ علم ته دومره کار نه دی کړی لکه جنګ ته چې مو کاوه. د امویانو خلاف لښکر له همدې ځایه روان شو، له دې امله د مهدي اخیر زمان په اړه روایاتو کې هم ددې سیمې یادونه شوې ده ځکه له دې روایاتو د عباسیانو داعیانو ډېر کار اخیسته. پر هند له دې سیمې بریدونه شوي دي او منځنۍ اسیا هم د تورې په زور د دې سیمې واکمنو تابع کړې وه؛ د هند مسلمانانو هم د دې سیمې له واکمنه د مرستې تمه وکړه او تر هغه وورسته له انګریزانو سره درې جنګونه، بیا خپل منځي شخړې، له شوري اتحاد سره خونړۍ جنګ تر هغه را وروسته بیا تر خپل منځ وژني او بیا اتلس کاله له نړۍ والې ټولنې سره جنګ چې په سر کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا ده؛ زموږ د تاریخ لویه برخه پر جنگونو او وژنو ولاړه، له دې امله زموږ کوڅې، واټونه، سړکونه، چوکونه، مکتبونه او پوهنتونونه تر اوسه هم د جنگي کسانو په نوم دي چې له تېر تاریخ سره زموږ ژورې اړیکې راښیي او دا هم په گوته کیږي چې موږ د خپل تېر تاریخ تر څومره اثر لاندې یو؟

- کورنی تاوتریخوالی

د انسان پر ذهن د هغه چاپېریال ښه پوره اثر کوي، که په ارام ماحول کې لوی شي ارام مزاجه انسان به وي او که شخړو، جنجالونو و د جنگ په ناارامه چاپېریال کې ستر شي، بیا به عصباني، غوسه ناك، په تعامل کې کمزوری او غیر نارمل وي. یو ماشوم که په دې ډول خشن چاپیریال کې لوی شي نه یوازې هغه ماشوم ته ایینده زیان لري، بلکې کورنۍ او ټولنه هم ځنې زیانمنه کیږي. حتا ما لیدلي دي چې داسې کسان که غوسه شي د مور او پلار خیال هم بیا نه ساتي. زموږ د ټولنې ډېره برخه کسانو کورنی تاوتریخوالی لیدلی دی له دې امله نو هغه په لویوالي کې کور او ټولنه دواړه کې خشونت کوي او کله فردي خشونت په ډله ییز بدلیږي لکه زموږ ټولنه چې یې همدا اوس شاهده ده.

- د مکتب، مدرسې او پوهنتون نمیگړی نصاب

د یوه ماشومه ور ځنې څو ساعتونه حتمن په مدرسه او مکتب کې تیریږي، دا وخت د هغه د ایینده ژوند لوری ور ټاکي. که نصاب سم وي، استاد یې ښه وي، چاپیریال یې ارام وي، ماشوم به هم سالم تربې راوزي او که حالت برعکس وي، د ماشوم ایینده به هم پر سختو کړلیچو او پیچومو ور سمه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصابونه لیدلي دي، د وطني مینې، انسان دوستۍ او سوله ییزتوب له مخې نیمګړي دي. د مدرسې او مکتب تر منځ حتا واټن ایجادوي، د سیرت په برخه کې یې تر دعوت زیات تمرکز پر غزاوو کړی دی په داسې حال کې چې غزاوې یوازې دفاعي وي او صرف لس کاله وې، مګر دعوت ۲۳ کاله و او تر اخیره وخته یې دوام درلود، غزاوې یوه استثنا وه او دعوت د نبوت عمومي تګلاره ده. د مسلمانانو په تاریخ کې هم د هرې دورې په تاریخ کې تر نورو بحثونو زیات تمرکز پر جنګونو شوی دی، د افغانستان عمومي تاریخ یا که معاصر تاریخ را واخلو نو هم د جنګ برخه زیاته ده، جنګیالي ستایل شوي دي او د مورخینو له لوري یا د وخت د حاکمانو نمیګړتیاوې نه دي را اخیستل شوې یا هم بیخي پر نشت حساب دي، ځکه نو موږ یوازې نن ستاینې کوو او جنګ و جنګیالی راته ښه ښکاري. د نصاب په برخه کې دا خلا باید ډکه شي او د وخت له غوښتنو سره سم مواد ورته تهیه شي چې ایینده زموږ، وطن او ماشوم ژوند تضمین کړي نه دا چې له خشونته یې ور ډک کړي.

- زوړ او خشن کلتور

انسانان چې هر وخت یوځای اوسي نو د اجتماعي ژوند لپاره یې حتمن ځینې اصول، رسوم او دودونه ایجاد کړي وي چې د هغو په رڼا کې د ټولنې هر وګړی ژوند مخ ته وړي. دا یاد رسوم او دودونه د کلتور برخه دي که څه هم له عاداتو، تر افکارو ا اعمالو پوري غزېدلي وي. ټولنه د اړتیا مهال اصول جوړوي او هوښیارې ټولنې که یې زیان درک کړي، پر بدیل یې فکر کوي او سوکه سوکه یې ځای بل ته ایله کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر داسې جامدې ټولنې هم شته چې پر خپلو کلتورونو ټینګې ولاړې وي او په هیڅ صورت کې یې ایله کولو ته نه چمتو کیږي. هغوی فکر کوي چې مخکې خلك تر موږ په هر شي کې هوښیار دي، له دې امله نو د هغوی متلونه او ور پاته کلتوري ارزښتونه ورته سم بریښي او په نورو بدلولو ته یې زړه نه ښه کوي. زموږ د ټولنې کلتور ځینې برخې هم زوړې دي او هم خشینې. له بده مرغه چې زموږ ټولنه هم له جامدو ټولنو څخه شمارل کیږي او خپل پخواني افکار، رواجونه او باورونه نه ایله کوي حتا که هغه یې په عیني ژوند کې ستونزې ورته پیښوي او له تجربې سره یې په ټکر کې هم وي، خو دوی ته مشاهده دومره د باور وړ نه وي لکه هغه څه چې له ماشومتوبه ورته مسلم او ثابت ور پېژندل شوي وي او اخیر هغه ځای ته ورسیږي چې تر واقعي شیانو دا خیالي شیان ډېر باوري ورته ښکاري.

خلك باید په دې پوه کړل شي چې د کلتورنو ځینې برخې نوې کیږي، له وخت محیط او انساني غوښتنو سره سمې رامنځته کیږي، کلتور که انسان ته په ګټه وي پاته دې وي او که یې د ژوند ساحه پر تنګوله د ختمولو وړ دی، تر هغو چې د کلتوري ارزښتونو په اړه خلکو ته سم پوهاوی نه وي ور کول شوی زموږ د ټولنې به دا تر وخت تېر ارزښتونه برخلیك ټاکي او پر خلکو به د ژوند چارې سختوي.

- ناپوهي

بې‌علمي د ډېری ستونزو ریښه ده، زما د مشاهدې له مخې د خشونت پاله ډلو تر منځ له اتیا (۸۰) تر نوي(۹۰) سلنه کسان یا بېخي علم نه لري یا ابتدایي علم لري، له دې امله نو د کارونو پر پایلو هم فکر نه کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ډول تاوتریخوالی په خورا لوی زړه کوي. اودس يې نه وي زده مگر مرگ به کوي، لمونځ به نه کوي خو جهاد ته به راغلی وي، اخلاق به پېژني هم نه اما د جهاد فضيلت به بيانوي، د اسلامي نظام د دې لفظ په معنا به هم نه پوهېږي البته عملن به يې وسله اخيستې وي او د اسلامي نظام لپاره به انسانان وژني. دا ټول کارونه له جهالته کېږي؛ چا يو عالم انسان ليدلی دی چې د خپل فکر د منلو لپاره يې مخالف انسان مړ کاوه يا يې مرگ ور روا کاوه؟ يوازې جهال دا کار کوي، ځکه له هغه سره د استدال قووت نه وي، د خپلې ادعا پر بطلان ډارېږي له دې امله يې په هر چا د توپک په شپېلۍ مني.

- فقر او غربت

په هره ټولنه کې فقر د زورزياتي يو لامل بلل کېږي او طبعن زموږ ټولنه هم ترې مستثنا نه ده. اوږده جنگ زموږ د ولس تر نيمايي زياته برخه د فقر تر کرښې لاندې ژوند ته ټيل وهله. د غربت له امله زموږ په ټولنه کې خورا زياتې ستونزې را ايجاد شوې دي. په کاروبار کې دوکې، ناغېړۍ او بې وعدگۍ، له غريبو سره نه مرسته، د ولورونو بې حده زيات جگېدل، فردي غلاوې او وسره تړلي جرمونه، په دولتي ادارو کې رشوتونه او نور گڼشمېر غلاوې، په ښارونو کې کرايوي غله چې ان د دوه سوه ډالرو لپاره يې انسانان قتل کړي او تر دې لا خطرناکه حالت بيا هغه دی چې بې روزگاره ځوانان د ترهگرو ډلو ته مخه کوي او هلته بيا په ډله ييزو خرابيو لاس پوري کوي چې غلاوې، لوټنې، رشوتونه او فساد يې په سر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقر له امله زه د داسې پېښو شاهد یم چې په فردي او ډله ییزه توګه زموږ د ټولنې کسانو جرمونه کړي دي، د فقر له امله د یوې کورنۍ کسان په جنجال سره اخته شوي دي، د قبیلو ترمنځ شخړې راولاړې شوې دي او قومونه په بدمرغیو سره اخته شوي. زموږ ټولنه کې د زورزیاتي یو لوی عامل غربت دی، که په دې اړه څېړنې وشي نو بیخي جالبې پایلې به را برسېره شي چې تر اوسه به په دې اړه زموږ ټولنې ته داسې مفصل معلومات نه وي وړاندې شوي. د خشونت په اړه بیخي لازمه ده چې دلته یې پر عواملو څېړنه وشي، کله چې علتونه پیدا شي نو حللارې اسانه ورته ټاکل کېږي، تر ټولو سخت کار د یوې ستونزې ریښه او علت معلومول دي چې د ګرانوالي له امله دلته تر اوسه کومه هر اړخیزه څېړنه پر شوې هم نه ده له دې امله یې حللارې هم نه دي په ګوته شوې، یوازې ځینې برسېرن وړاندیزونه شوې دي چې تر ډېره حده ګټور نه دي ثابت شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي زغم

زموږ هېواد ته د اسلام په اوايلو کې د جنگياليو په مټ د اسلام راتگ، په تاريخ کې د قدرت پر سر خپل منځي جنگونه چې ځينو يې د نورو خلاف د جهاد سورنا هم ږغوله او په دې وروستيو کې د طالب او داعش په نوم د وسله والو ډلو را پيدا کېدل او له اسلامه هغه تعبير کول چې د دوی له موخو سره مناسب و او دی، هم په مسلمانانو کې مذهبي زغم کم کړ او هم نامسلمانو دا تورنه لگول پيل کړل چې اسلام کې مذهبي زغم نهشته.

نامسلمان به حتمن زياتره د اسلام متن ته تر کتو د مسلمانانو پر اعمالو پرېکړه کوي، مگر دا هم يو روښانه حقيقت دی چې د خلکو کړنې حتمن د متن استازولې نه شي کولای، په متن کې الهي لارښوونې خوندي دي او پيغمبر په خپلو سنتو تشريح وکړه، مگر له دې سره د مسلمانانو په تاريخ کې له واکمنو واخله، دين ته تر منسوبو عالمانو، اسلام ته منسوبو ډلو، فکري مکتبونو، د اجتماعي سمون په پار مذهبي بنسټونو او د اسلامي نظام د برقراره کولو لپاره د مسلمانانو وسله والو گروپونو او سياسي گوندونو د اسلام له ابتدا تر اوسه داسې کړنې کړې دي چې د اسلام استازولې خو پر لويه لاره ايله کړه بلکې اړخ ته يې هم نه تيرېږي.

د يوه مسلمان هره کړنه را خيستل او د اسلام د بدنامي لپاره کار ترې اخيستل، نه انصاف دی او نه سالم عقل دا اجازه ور کولای شي، خو له بده مرغه چې دا لړۍ اوس ښه په زور روانه ده. د مذهبي زغم بنسټ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربو په جامده او سرتمبه تولنه کې اصلن اسلام اینبی دی. د قران کریم ځینو ایاتونو ته مو پام غواړم:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(البقره: ۲۵٦)

ژباړه: په دین کې هیڅ زور زیاتی نه‌شته، یقینن هدایت له بې لارۍ بېل کړل شوی دی؛ نو که څوک له طاغوته انکار وکړ او پر الله یې باور وکړ، بېشکه په داسې رسۍ یې منګولې ولګولې چې هیڅ نه شکېږي او الله اورېدونکی پوه دی.

د دې ایت په اړه لږ تفصیلي بحث ته ځکه اړتیا ده چې ځینو کسانو د منسوخ حکم پر کړی دی، د جهادي ایاتونو په راتلو یې د قران کریم تقریبا ۵۰۰ ایاتونه منسوخ بللي دي چې یو دا هم پکې شامل دی. اما د نسخې د اصولو له مخې دا خبره ناسمه ده. ځکه نسخه یوازې په انشائي جملو کې راتلای شي، نه په خبریه جملو کې. که د قران کریم په اخبار کې نسخ راشي بیا په قران کرېم د دروغ احتمال هم پیدا کېږي، قران یوځل مثلا د پیغمبر تایید کوي، انسانانو ته خبر ور کوي چې هو محمد ص د خدای رسول دی، مګر که نسخ په اخبار کې ومنو نو ممکن یو مهال دا خبره نسخه کړي، نو دا خو یو ډول دروغ شول. العیاذ بالله!

همدې ټکي ته د اضواء البیان تفسیر لیکوال شیخ محمد امین شنقیطي د نسخې او تخصص په توپیرونو کې ګوته نیولې ده، دی وایي: الخامس ان النسخ لا یدخل الاخبار و انما هو في الانشاء فقط بخلاف التخصیص فانه یکون في الانشاء و في الخبر.(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: پنځم فرق د نسخې او تخصیص دادی چې په اخبار کې نسخه نه راځي نسخه یوازې په انشاء کې راځي، مګر تخصیص د دې خلاف دی په انشاء او خبر دواړو کې راتلای شي.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

او ووایه چې حق ستاسې د رب له لوري دی، که د چا خوښه وي باور دې وکړي او که یې خوښه وي انکار دې وکړي.

اصلن قران کریم رسول الله ص او مسلمانان په دې مکلف کړي دي چې څوک مذهبي زغم او ازادي نه شي زغملای د هغوی پر ضد جنګ اعلان کړي څو د مذهب له امله د خلکو له زورولو لاس واخلي، د قران کریم لاندې هدایت وګورئ:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ (البقره: ۱۹۳)

ژباړه: او له دوی سره تر هغو وجنګېږئ چې فتنه پاته نه شي او دین یوازې الله ته شي، که دوی منعه شول نو یوازې پر تېریګرو به تېری کیږي.

بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ () وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ(الانفال: ۳۹، ۴۰)

او له دوی سره تر هغو وجنګېږئ چې فتنه پاته نه شي او دین ټول د الله لپاره وي، که دوی(له فتنې) منعه شول، بېشکه الله یې د اعمالو لیدونکی دی او که یې بیا هم خپله فتنه جاري وساتله نو تاسې پوه شئ چې الله ستاسې مددګار دی، ښه مددګار او غوره کومک کوونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه ایاتونه که له شا او مخ دواړو سره یوځای وکتل شي دا موضوع ښه ترې روښانه کیږي چې دلته فتنه پر دین زوروني ته ویل کیږي، قران کریم امر کړی دی چې تر قتل هم فتنه بد کار دی، ځکه فتنه خپله د جنګ سبب کیږي، که یوځوک بل ته اجازه نه ور کوي چې له نورو بیله عقیده وساتي، نو دا خپله د خلکو ترمنځ د جنګ سبب کیږي او له دې امله قران کریم ویلي دي چې تر جنګ فتنه بده ده له دې وجې خو جنګ را منځته شوی دی، نو د مکې مشرکان خپله نور کسان مذهبي ازادي ته نه ایله کوي او پر بل تور لګوي چې حرامو میاشتو کې یې جنګ ولې وکړ؟

اسلام له یوه کس څخه پیل شوی دی او میلیونه پیروان یې پیدا کړل، د یوه کس به په لکونو عربو څه زور رسېدلی وای چې په خپل دین یې کړي وای؟ طبیعي خبره ده چې هغه یوازې مذهبي ازادي او زغم غوښتی او نه یې پر چا زور راوستی چې د ده دینومني او نه یې بل چا ته اجازه ور کوله چې د ده پیروان له اسلام څخه په زور واړوي. مګر له بده مرغه چې د مسلمانانو د بدو کړنو له امله نن مسلمانانو کې هم مذهبي زغم ختم شوی دی او نامسلمان هم دا فکر کوي چې اسلام کې اصلن له لویه سره د مذهبي زغم په اړه هدایات نه‌شته او متن یې هم هغه څه فرمایي چې پیروان یې کوي.

سرچینه:

۱) مذکرة في اصول الفقه، الفرق بین النسخ والتخصیص: ۸۲، د شیخ محمد امین شنقیطي، التحبیر شرح التحریر: ۶/ ۲۹۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ واله سوله

نه د ماشوم مخ گوري او نه د شالیلا سینه
پورته شه درویشه دا بې دینه توره ماته کړه

یو وخت په انسانانو کې دې نظریې هم ډېر پلویانو در لودل چې انسانان باید ځنګلي قانون عملي کړي. یو پر بل تېری پخوانی کلتور وو. یوه قبیله له بلې قبیلې (تپې) سره اخته وه. د یوه ښار پاچا به هم پر نورو ځنګلورو یرغلونه کول. یونان چې ستر تمدن یې در لود او خورا لرغونې علمي نظریې ترې را ټوکېدلې، خو پر مختلفو پاچاهیو وېشل شوی و.

ډېر وخت به یوه کورنۍ له بلې سره په شخړه وه. ځینو بیا لږ فکري پرمختګ کړی و، یوه کورنۍ له بلې سره نه اخته کېده خو یوه قبیله له بلې سره ورانه وه. که به یې د نورو په نسبت متمدن ژوند و، د ژوند سطحه به یې تر نورو لوړه وه، هغوی به بیا وړوکی هېواد در لود او ګاونډي ملکونه به یې تر برید لاندې نیول.

عرب یې نژدې مثال دی. هلته کورنې جنګونه هم وو او قبیلوي هم؛ کله چې د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول شول نو پر نورو هېوادونو یې یرغلونه وکړل. لوی سکندر هم د یونان مختلفې قبیلې سره متحدې کړې او بیا یې پر نوره نړۍ حملې پیل کړې. چنګیز خان د کورنیو جګړو تر چوپولو وروسته قبیلوي جنګونه وکړل اوبیا یې د وطنونو لاندې کولو ته ملاوتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د تکامل لور ته هر ژوی مختلف پړاونه وهي. انسانانو هم په فکري لحاظ په تېرو څو پېړویو کې خورا چټک پر مختګ وکړ. په فکري لحاظ له ډېر تیاره دور څخه د رڼا پړاو ته را ووتل.

له ډېر پخوا څخه یوه وړه ډله انسانان وو چې د ټولو انسانانو ترمنځ یې عدالت غوښتی. هغوی له جنګه کرکه کوله. انساني قتل او وژنې یې نه خوښولې. د سولې او مینې پیغام یې له ځان سره وړی. که هر څو زورورو، ثروتمنو او اکثرو دوی ته ووېل چې په یوه ګل نه پسرلی کېږي، خو دوی خپل عمل ونه درواوه. خپلې هڅې او کوښښونه یې جاري وساتل چې ورو- ورو د دې نظر پلویان زیاتېدل.

د دې نظر پیل ممکن لومړی د یوې کورنۍ له اتحاده را شروع شوی وي، بیا د یوې قبیلې اتفاق ته رسېدلی وي او وروسته د یوه هېواد په بڼه اوښتی وي. خو تر دې پړاونو وروسته به هغه ستر شخصیتونه را پیدا شوي وي چې د نړۍ والې سولې فکر ور سره و. هر شی له پیله ډېر بسیط وي. انساني فکر چې وخت پر وخت د پرمختګ نوي فکري پړاونه وهي، ممکنه ده چې له پیله یې د نړۍ والې سولې سوچ نه وي کړی.

دا فکر هم کرار کرا پراخ شوی او عام شوی دی. د انسانانو دا ځانګړنه چې د مخکنیو تجربې او مشاهدې بل نسل ته لېږدوي، د انسانانو په فزیکي او فکري تکامل کې ستر رول لري. انسان له پخوانو د را پاته تجربو په مرسته د پرمختګ نور ګامونه اخیستي او نن یې هم اخلي.

د همدې فکر برکت وو چې انسانانو لومړی کورني، بیا قبیلوي، بیا د هېوادونو په سطحه جنګونه ایله کړل. یو وخت خلکو قبیلوي ژوند ته ازادي ویله. تر هر قانون او نظام لاندې ژوند ورته د غلامۍ حیثیت در

(c) ketabton.com: The Digital Library

لود. کله چې ځينو ملتونو د قانون او نظام تجربه وکړه، نو له ګڼو يې ګاونډيان او راتلونکي نسلونه هم خبر شول. له دې امله قبيلوي او بدوي ژوند سوکه ـ سوکه ختمېده او مختلف قومونه او قبيلې تر يوه قانون او نظام لاندې سره را غونډېدل.

خو لا هم د ګټو په خاطر جنګونه ښه په پيخر سره کېدل. ان چې دوه نړۍ وال جنګونه پېښ شول. په دې جنګونو کې ميليونه انسانان د نورو انسانانو په لاسونو ووژل شول. تر دې وروسته د نړۍ والې سولې اړتيا نوره هم زياته شوه. د همدې نړۍ وال امن لپاره ځينې سازمانونه رامنځته شول. دا سازمانونه نن هم د دې لپاره کار کوي چې انسانانو د خشونت په تاوان خبر او د نړۍ وال امن ګټې ور وښيي.

په اروپا، امريکا او ځينو نورو وچو کې ګڼشمېر هېوادونه دې پايلې ته ورسېدل چې ګډې ګټې له جنګ پرته هم يو بل ته رسولای شي او هم يې يوه قبيله له بلې قبيلې، يو هېواد له بل هېواده او يوه وچه له بلې وچې تر لاسه کولای شي. پخوا به دومره ګټې نه وې، لکه د جنګ زيان چې به يې ځان او نورو ته اړاوه.

هيوادونه به وران شول، تمدنونه به ورک شول، شوی پر مختګ به په شاتګ بدل شو، د انکشافاتو سلسله به ودرېده، نوښتونو به تقليد ته ځای پرېښود، حکومتونه به ړنګ شول او تر ټولو بده لا دا چې د ټولو ارزښتونو مستحق انسان به پکې ووژل شو.

د دې لپاره چې هم انسان خوندي شي او هم د هر ډول زيان مخنيوی وشي، ډېری هيوادونو د هر ډول ګټو لپاره يو له بل سره د همکارۍ، امن، ورورولۍ او ګټو تړونونه وکړل. نن په هغو هيوادونو کې د انسانانو ژوند ډېر ښه دی. انسانان د امن احساس کوي. ټول ارزښتونه يې په امن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. گټې يې خوندي دي. د ژوند په خوند پوه دي. نه ځان وژني او نه نور. د پخوا په پرتله اوس د جنګ لپاره د نورو ملکونو تـه نـه ورځـي، بلکـې د مرسـتې، کومـک، انسـاني همـدردۍ، لـه بـې وزلـو سره د همکارۍ، د ناروغانو د تداوۍ او ... لپاره انسانان له يوې وچې بلې تـه ځي. دغه افراد، ډلې او سازمانونه د نړۍ والې سولې سمبولونه دي.

زموږ وطن هم له نوري نـړۍ بیخـي جـلا نـه دی. دلتـه هـم نـړۍ وال بدلونه خپل اغېز پرېږدي. زمـوږ پـه سـيمه کـې د کليـو او قبيلـو تـرمنځ جنګونه اوس نه شته. لاکن مخکې وو. زموږ پلار يې کله ناکلـه کيسـې راته کوي. پخوا به قبيلوي ژوند ښه ګڼل کېده، مګر اوس خلک د نظام غوښتونکي دي. پخوا به د ګټو د جلب لپاره جنګونه په اساني پېښېدل، اما نن خلک وايي چې ژبه وي، نو د سر ماتېدا ته څه اړتيا ده. مخکـې به فيصلې ملک و ملاکولې خو اوس د دولت ادارو ته وړلې کېـږي. دا يوازې څو بېلګې دي، که نه زموږ ټولنې هم ښه پوره تغيير کـړی دی او ورو ـ ورو د نړۍ والې سولې پيغام ته پر چمتو کېدو ده.

يو وخت به لازمن راځي چې زموږ په شمول به ټول انسانان دې فکـر ته رسېږي چې د جنګ ټغر ور ټول کړي او ټول انسانان يو لـه بـل سره په سوله، عدالت او مساوات کې ژوند وکړي. دوی بـه پـه دې پـوه شي چې کومې ګټې په سوله کې تر لاسه کېږي هغه پـه جنـګ نـه تـر لاسـه کېږي. په يوه حديث کې دې ټکي ته داسې اشـاره شـوې ده: (إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ ". مسلم کتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق ح: ۲۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه الله نرم دی نرمي خوښوي، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي او له نرمي پرته په نورو یې نه ور کوي.

انسان به په دې پوه شي چې د سولې او امن خوند په جنګ او بد امنۍ کې نه شته. بشر دا اخیر درک کوي چې انسان ته په تکلیف رسولو کې مزه نه شته، بلکې هر انسان ته اذیت رسول خپله د بل انسان لپاره هم یو غم دی، اما که خوند، سکون او ډاډ غواړئ نو له نورو انسانانو سره په مرسته او همکارۍ کې یې موندلای شئ.

هغه وخت به انسانان د هیوادونو، قومونو، قبیلو، مذهبونو، سمتونو، ژبو، رنګونو او... پر بنسټ نه سره وېشل کېږي او نه به له دې یادو شیانو یو څوک د واک، ثروت، ستاینې، بقا او بل کوم امتیاز مستحق بلل کېږي. بلکې د دې پر ځای به وړتیاو او استعدادونو، اخلاقو او نورو ته د ګټو رسولو معیار په پام کې نیول کېږي. تور به تر سپین کم نه بلل کېږي او انګرېز به تر پښتون لوړ نه ګڼل کېږي. له عرب سره به عجم د قوم له امله دښمني نه کوي او عرب به له یهودي څخه یوازې د مذهب پر بنیاد کرکه نه کوي. ټول به انسانان وي او هر چا که بل ته د زیان رسولو هڅه کوله په مجموعي توګه به یې انسانان مخنیوی کوي او چا ته به اجازه نه وي چې بل ته زیان ورسوي. دا به د نړۍ والي سولې وخت او انسانان به په دې قانع شوي وي چې تر هر څه د انسان وجود او ژوند مهم دی. له دې امله نو هر څه د انسان لپاره دي او د هغو ارزښتونو لپاره انسان قتل نه کړي چې هغه ټول خپله د انسان لپاره دي. دا به هغه وخت وي چې نه یوازې د انسان وژل به بد ګڼل کېږي، بلکې د حیواناتو پر وژلو به هم بندیز وي. د انساني ژوند د ښه والي لپاره به ټول هڅې کوي خو داسې ادارې به هم وي چې د انسان ترڅنګ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيواني ژوند د سوکالۍ او خوندورتوب لپاره هم کوښښونه کوي. دلته به بيا انسانان د نن پر قاتلانو خاندي. نننی افراطيان به د هغه وخت تر ټولو بدمخي انسانان بلل کېږي. دوی به د تاريخ پر پاڼه تور داغ وي. بشر به د خپل وحشت له تاريخه د انسانيت لور ته تښتي. تعمير به له تخريبه ځای نيولی وي. خشونت به خپل ډګر امن ته ايله کړی وي. د کرکې کلا به وختي لا مينې فتحه کړې وي. مرګ چې نن په واز کومي انساني ککرۍ تر ستونی په غړچ- غړچ تيروي، هغه مهال به يې انسانان نه يادوي او يوازې د ژوند کيسې به کوي.

نور راځئ د نړۍ والې سولې لپاره کار وکړو. بشر له هر ډول تبعيض پرته وژغورو. د ځان ګټې د نورو له ګټو سره يو ځای خوندي کړو. د نورو فايده هم د ځان وبولو او د تر لاسه کولو لپاره جمعي هڅې وکړو. په دې لار کې که چا نن ګامونه واخيستل، نو سبا به د درناوي وړ وي. که څوک نن کار ورته وکړي، نو سبا به د نورو رهبر وي. که څوک يې نن په خشين چاپيريال کې ورته کوي، نو لرې نه ده چې د ده په هڅو دا خشونت ختم او ځای يې امن ونيسي او هغه مهال د ده نوم د همدې هڅو له برکته تازه و ژوندی وي.

د همداسې ورځې په تمه!

۲۰۱۷/ ۱۱/ ۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظافت

نبوي وینا ده:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ.(۱)

ژباړه: ابو مالک اشعري رض ویل، چې رسول الله ص وویل: نظافت د ایمان برخه ده.

د مسند احمد او ترمذي په یوه روایت کې چې ځینو محدثینو یې پر کره والي خبرې کړې دي، د (شطر) پر ځای د (نصف) لفظ استعمال شوی چې بیخي د مبالغې تر اندازې ګواکې د نظافت پر مراعات ټینګار شوی دی. یوه بل روایت کې هم دي:

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ.(۲)

ژباړه: بېشکه الله پاک دی پاکي خوښوي، نظیف دی نظافت خوښوي، مهربانه دی مهرباني خوښوي او سخي دی سخا خوښوي.

د دې روایت په اړه هم محدثینو بېلابېل دریځونه څرګند کړي دي. الباني د مشکاة په څېړنه کې حسن بللی دی خو وروسته یې په الصحیحه کې د ضعف حکم پر کړی دی. که روایت کمزوری هم وي؛ خو د مخکني کره روایت یوازې تایید کوي، کوم بېل حکم نه ثابتوي چې راوړل یې د اصولو له مخې بد وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوړو روایاتو په رڼا کې ښکاره شوه چې نظافت څومره اړین دی؟ شریعت د نظافت اهمیت ته په کومه سترګه کتلې؟ رسول الله ص یې په اړه څومره ټینګار کړی؟

اما د احادیثو په ټولو کتابونو کې د نظافت په اړه تر بېلابېلو روایاتو وروسته هم زموږ مسلمانانو هغه نظافت ته پام ونه کړ چې په ژوند کې اړین دی او شریعت یې له موږ څخه غوښتنه کړې ده.

موږ د ورځې دوه، درې یا تر دې هم زیات واري د لمانځه لپاره اودس، غسل یا تیمم کوو، خو پر دې غور نه کوو چې د دې بیا- بیا ځان پاکونکې پیغام زموږ په ژوند کې څه شی دی؟

اودس وکړي، خو د خولې یې بوی ځي. تر اودس وروسته په خیرنو بویناکو جامو پر لمانځه ولاړ وي. نسوار یا سګریټ وڅکوي؛ بیا د سلګونو کسانو ترمنځ په جومات کې لمونځ کوي چې له دوزو یې ټول لمونځوال په عذاب وي. دلته فکر نه کېږي چې که اودس کوم، نو پاکې او بې بویه جامې به هم واغوندم چې خلک را څخه تنګ نه شي. تر نسوارو او نشو وروسته باید خوله پاکه کړي؛ که نه د خلکو د اذیت به تر هغه لمانځه ډېر عذاب او وبال وي چې یو کس یې د اداینې په خاطر جومات ته د تلو تکلیف پر ځان منلی دی.

له همدې اذیته د ځان ساتنې په خاطر رسول الله ص هغه کسان چې وږه یا بل بویناک شی وخوري؛ تر هغو جومات ته له ورتلو بند کړی چې د خولې بوی یې ورک کړی نه وي. حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الْبَقْلَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسَاجِدَنَا، حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا».(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابن عمر رض روایت کړی چې رسول الله ص ویل: که چا له دې واښه خوراك وکړ؛ نو تر هغو دې زموږ جوماتونو ته نه راځي چې بوی یې ورك شوی نه وي.

دې ورایت موږ ته په یو ډول د اودس یا غسل حکمت هم بیان کړی دی. زموږ په اودس کې یو پیغام هم پروت دی که لمونځ کونکی هغه ته پام وکړي، نو نور انسانان به یې له هغو اذیتونو خوندي شي چې په بیلابیلو بڼو یې د لمانځه او عبادت یا هم نور وختونه ورته رسول.

نظافت یوازې تر لمانځه هم ځانګړی نه دی. د یوه انسان ټول ژوند رانغاړي. هم عقل غوښتنه کوي او هم نقل د هغه د مرعات امر کوي. خدای پاك دی، نو پاك انسان یې خوښ دی. همدا شان د مسلم په یوه حدیث کې دي چې خدای پاك دی، نو پاك مال قبلوي. یعنې په زکات، خیرات او صدقه کې حرام مال مه لګوئ. خدای چې کوم صفت ځان ته خوښ کړی دی، له دې امله یې بندګانو ته هم خوښ دی او هم یې رسول فضایل ذکر کړي دي.

له بده مرغه چې موږ په اجتماعي ژوند کې نظافت ته پام نه کوو. زما په اند د نړۍ په کچه ګنده ښارونه به د مسلمانانو وي؛ په داسې حال کې چې شریعت یې نظافت د ایمان برخه بللې او په ورځ کې یې څو پلا د نظافت په تر لاسه کولو او مرعاتولو امر هم ورته کړی دی. زموږ بدبختي دا ده چې په شکل پسې ځو؛ خو ماهیت راته هیڅ مهم نه وي. د اودس، غسل و تیمم او نظافت په مسله کې په موږ همدغه چل شوی دی. اودس یا غسل کوو؛ خو نظافت نه مرعاتو ځکه چې موږ شکل پرست یو، پیغام یا حکمت یې راته ارزښت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ښاري خلك تر اوسه نه په ښاري فرهنګ پوهېږي يا كه پرې پوهېږي مراعات يې بيا نه كوي. مېوه خوري او خځلې يې همالته ايله كوي، يا په موټر كې خوراك كوي او خځلې يې سړك ته را خورځوي، انرژي ځښي او بوتل يې سړك ته ورخورځوي. له كوره د هندوانې، ختكي، مالټې، منو او... خځلې را وباسي د كور مخته په نالۍ كې يې توى كړي يا يې هم د سړك ژۍ ته وپاشي.

كله چې باران شي اوبه ډېرې راشي؛ نو همدا خځلې اوبه سره را ټولې كړي او د كور مخته يې ورته كوټه كړي. په بازار كې نالۍ بنده شي او ټول روډ يا بازار په خاورو و خځلو ولړل شي. له يوه چا سره هم دا فكر پيدا نه شو چې اخير بازار يا د كلي مينځ ته دا خځلې باران له كومه راوړي؟ كه موږ ښاري فرهنګ پالل‌اى نو لومړى مو بايد نظافت ته توجو كړې واى. كه موږ د ايمان او اسلام غم اخيستي واى؛ تر هر څه لومړى به مو خپل بدن، جامې، كور كهول، د كور شاوخوا، كلى، بازار، جومات، مدرسه، مكتب، لېسه، پوهنتون، دفتر، دوكان او بالاخره ټول محيط او چاپيريال پاك واى.

موږ تر دې اندازې نه د فطرت غوښتنې په نظر كې نيسو او نه د شريعت و ښاري فرهنګ خيال ساتو چې د خداى په راكړې ښايسته او پاكه نظيفه خوله كې د پان، نسوار او... په شان بوين شيان اچوي او يا سګريټ، چرس، روين او نور بدبويه شيان په څكوي.

كه څوك پوښتنه وكړي چې دا د يوه شخص خپل كارونه دي بل د مداخلې حق پكي نه لري؟ نو زه وايم چې سمه ده بل به مداخله نه كوي، اما كله چې تاوان بل ته سرايت كوي هغه د مداخلې حق هم شرعن پيدا كوي او هم اخلاقن. د يوه كس د نسوارو زيان نن تر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدود نه پاتېږي. حداقل ضرر يې بل ته دا دی چې له بويه يې څوك خوندي نه وي. سگريت نه يوازې دا چې بوی لري؛ بلکې دود يې هم په خونه، موټر او يوه بند ځای کې نورو ناستو کسانو ته ضرر رسوي چې هم د شريعت له مخې يو جرم دی او هم د قانون و اخلاقو له رويه. د هوا ککړتيا او په پاته خځلو يې د چاپېريال گنده کېدا يو بل غم دی چې تر ننه يې موږ حلالرې ته متوجې شوي نه يو.

کله چې له ښاره کلي ته ځو؛ نو نوره هم خبره ورانېږي او سل ځله نه زره ځله انسان ته افسوز درېږي. جالبه دا ده چې په کليو کې هغه کس په ډول – ډول نومونو يادېږي چې پاك گرزي، هر وخت د پاکي خيال ساتي او نورو ته يې هم د خيال کولو فکر ور پيدا کوي. ډېره د حيرانتيا وړ ده چې پر يوه ښه کار زموږ کليوال يو کس د ستايلو پر ځای مسخره کوي. هغه الفاظ چې په کلي د همدې کس لپاره کارېږي زه يې دلته د ليکلو جرات نه شم کولای او دا راته د بې نزاکتۍ ترڅنگ د قلم او ادب سپکاوی هم معلومېږي.

يو بل د افسوز ځای دا هم دی چې زموږ علماء، ملايان، خطيبان او طالبان نه په خپل شخصي ژوند کې تر ډېره حده پوره نظافت ته پام کوي(غوښتنه استثنا حتمن پکې شته) او نه په هغه پيمانه چې ورته اړتيا وه ټولنه د نظافت اهميت او ارزښت ته ور بولي.(که څه هم د دوی شخصي عمل او وينا پر ټولنه ډېره اغېزناکه تمامېږي) ما تر ننه هم يوه خطبه د نظافت پر اهميت د جمعې يا اختر په ورځ نه ده اورېدلې. په داسې حال کې چې يوه امام بايد په يوه کال کې لږ تر لږه درې خطبې په جلا-جلا وختونو کې د همدې نظافت د اهميت، اړتيا، گټو اونه مرعات کې يې زيانونو ته ځانگړې کړې وای چې هم يې شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص پکې بیان کړي وای او هم یې د پوهانو خبرو او خپل ضروري تحلیل ته پکې ځای ور کړی وای.

زموږ د یوه استاد مفتي صاحب رحمت الله له خولې مې په یاد دي چې یوه روژه یې د تفسیر مهال ویل: ههههه(تر خبرې مخکې نرمه خندا د هغه عادت و) یوه ملا زوی مړي راته ویل: مفتي صاحب! په روژه کې پاک کالي مه اغونده؛ بیا خلك د ماړه گومان در باندې کوي او زکات نه د رکوي.

زموږ حالت د ډیر افسوز وړ دی. یو عالم د خپل ځان نظافت په دې وجه نه ساتي چې خلك یې شتمن ونه گڼي او بیا د خدای فرض زکات نه ور کوي. د ټولنې پر دې برداشت او د ملایانو پر رول دواړو باندې انسان ته ژړا ورشي.

یو بل ټکی چې هر کس ته ډیر مهم دی هغه د لاس او پښو د نوکانو کوشني ساتل دي. د بي بي سي د نوي کور او نوي ژوند په ډرامه کې مې په یاد دي چې یوه ورځ کومه نجلۍ د گیډې له درده کړیده. کورنۍ یې ډاکټر ته بوتله؛ کله چې یې ډاکټر معاینه کوي، نو ورته وایي چې په خوراك کې دې له نوکانو میکروب تیر شوي او له هماغه درد درته پیدا دی. زموږ په ټولنه کې د نوکانو ژر اخیستو ته هم لازمه پاملرنه نه کیږي چې د جدي ناروغیو سبب کیدای شي. په تیره همدا د گیډې ناروغي؛ ډرامه که څه هم حقیقي نه وي، اما څه چې وایي، هغه سم وي.

د چاپیریال د پاکو ساتلو لپاره نه یوازې دا اړینه ده چې خاورې خځلې هر ځای ونه غورځول شي؛ بلکې د ونو او بوټو زیاتوب هم اړین دی چې هوا پاکه کړي. د نظافت په راوستلو کې ونې او زرغونه بوټي مهم رول لري؛ له دې امله باید د دې ښودلو او کرلو ته هم ډیر پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. زموږ په هېواد کې نن د ګنده هوا له تنفس څخه هم په لسګونو ډوله ناروغۍ پیدا کېږي چې که د ونو او بوټو زیاتوب ته لازمه پاملرنه وشي ښايي تر یوه حده د مریضیو مخه ونیول شي.

پاک خوراک، پاک څښاک، د بیده کېدو نظیف ځای، مینځلې جامې او پاک بدن، له دوړو او خځلو خالي محیط او چاپیریال مو د بدني روغتیا د ضمانت تر څنګ، خوشاله و سوکاله ژوند، اقتصادي پرمختګ، د یوه ښه فرهنګ رامنځته کول او... در کوي. نو هلئ! فُرصت له لاسه مه ور کوئ او دومره ګټور او نژدې چانس همدا نن په لاس درغلی او وړیا ګټه ځنې واخلئ.

٦/٣/٢٠١٨

سرچینې:

(١)مسلم کتاب الطهارة باب فضل الوضوء ح: ٢٢٣.

(٢)ترمذي ابواب الادب باب ماجاء في النظافة ح: ٢٧٩٩.

(٣)مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة باب نهي من اکل ثوما او بصلا او کُرّاثا او نحوها ح: ٥٦١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړيتوبونه پېژندل

د بشر په ژوند کې هر وخت داسې چارې وي چې ځينې يې تر نورو اولويت لري. دا قاعده عمومي ده، کارونه که شرعي وي يا هم دنيوي، ارو مرو ځينې ډېر اهميت لري او نور بيا د تاخير وړ وي. د انسان له ژوند سره يوځای که وخت، مکان او غوښتنې يې ټولې په پام کې و نيولې شي، نو ځينې موخې او کارونه د تعجيل وړ وي او په بعضو کې که تاخير راشي، هم پروا نه کوي.

د شريعت په نصوص کې موږ ته داسې بېلګې خورا زياتې په نظر راځي چې زموږ پاسنۍ خبره تاييدوي. اصلن د انسان تر ژوند هيڅ شی هم ارزښتناک نه دی. ټولې ټولنيزې پديدې د انسان د پرمختګ او سوکالۍ په پار بايد وکارېږي البته هغه زيان رسونونکې يې نه ښيم، هغه مې هدف دي چې د انسان په ګټه ترې کار اخيستل کېږي.

شريعت هم يوه ټولنيزه پديده ده، د ټولنې د سوکالۍ په موخه راغلی دی او هر زيان رسونکی تعبير له دين څخه ناسم دی ځکه د دين اساس د بشر پر سوکالۍ ښودل شوی دی، قران ويلي دي: الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ.

(ابراهيم: ۱)

ژباړه: الف لام راء، تاته مو داسې کتاب نازل کړی چې انسانان د دوی د رب په امر له تيارو سوکالۍ ته پرې وباسې.

همدې هدف ته د رسېدو لپاره انسانانو هر وخت د خپل وخت او مکان له غوښتنو سره سم له شرعي متنه تعبير کړی دی او کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالاتو سره موافق نه دی راغلی نو بل څوك را مخكي شوی او بیا یې تعبیر كړی دی او دا لړۍ به د بشر تر ژونده ادامه مومي.

د قران په ۲۳ كاله نازلېدل همدا ټكی واضح كوي چې هر څه باید په تدریج وشي او لومړیتوبونو ته توجو مهمه ده. د هر حكم تر عملي كېدا او تر ایمان مخكي لا هم علم اړین دی، له دې امله قران امر وكړ چې (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) كه علم نه وي نو د یوه خدای په وجود هم نه پوهېږي له دې امله اړینه داده چې د اولویت چارې له دا نورو بیلي كړل شي.

د بخاري په یوه حدیث كې راغلي دي چې رسول الله ص د مكې تر فتحې وروسته دا هیله ښكاره كړه چې مكه د ابراهیم علیه السلام پر بنیادونو ودانه كړي اما له دې امله یې ایله كړه چې قوم یې نوی مسلمان شوی وو او دې چارې ممكن د خلكو پر ایمانو منفي اثر كړی وای، نو دا چاره یې وځنډوله او لومړیتوب یې مرعات كړ. ځكه د كعبې ودانۍ د خلكو د عبادت او ایمان لپاره وه، خو كه د خلكو ایمان نه وای؛ نو بیا د كعبې خونه څه معنا لري؟ له دې امله ایمان مهم دی او ودانول هر وخت كېدای شي، نو لومړیتوب دادی چې كعبه همداسې پرېښودله شي او د خلكو باور ته زیان ونه رسول شي.(۱)

قران كریم د سختۍ په حالت كې مسلمان ته د كفر ښكارولو اجازه هم ور كړې ده، دلته بیا د لومړیتوب مسله مطرح شوې ده، ځكه انسان مهم دی، كله چې انسان له منځه ځي نو بیا كفر او اسلام د بشر په نه وجود كې څه معنا لري؟ همدا وجه ده چې قران د ژوندي پاتېدا یا هم له خطره د ځان خوندیتوب لپاره مسلمان ته د خپل باور خلاف د څرګندونو اجازه ور كړې ده.(النحل: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان قران وایي د اضطرار په حال کې مسلمان کولای شي چې له ناپاکو توکیو ګټه پورته کړي، ځکه حرام او حلال هغه وخت معلومېږي او معنا لري چې انسان وجود ولري کله چې د انسان د وجود او عدم وجود خبره مطرح وي، نو بیا د وجود د بچ کېدا لپاره هر مناسب کار لازم دی چې تر سره شي که څه هم هغه د شریعت له احکامو سره سم په نارمل حالاتو کې حرام یا ممنوع وي. (البقره: ۱۷۳)

د شرعي متن له همدې مثالونو څخه فقهاؤ هم په خپل وخت کې داسې اصول رامنځته کړي وو چې د لومړیتوب او نالومړیتوب ټکي ته پکې توجو شوې وه. اوس هم اړتیا ده چې د شریعت تعبیر کوونکي دې ټکې ته لازمه پاملرنه وکړي او د حالاتو، وخت و زمانې سره مناسب تغییرات په فقهي اصولو کې رامنځته کړي چې د خلکو ورځنی ژوند ور سره تریخ نه شي او خلکو ته د کارونو د ممانعت پر ځای سهولت را پیدا کړي.زموږ د وخت غوښتنې وپېژندل شي او بیا یې په اړه دریځ ونیول شي.

بدبختي داده کوم مرکزونه چې نن نوي عالمان د فقهي د تخصص لپاره نیسي، هغوی د دې پر ځای چې د اجتهاد او له نویو مسلو سره د برخورد شرعي و فقهي تعامل ور زدکړه کړي، خو دوی یې په هغو زړو اصولو پوه کړي او ور باندې د کلکې درېدا توصیه ورته وکړي، دې کار نه یوازې زموږ د تجارتي مسایلو کې خلکو ته خنډونه حوړ کړي دي ، بلکې د دولت چارې یې هم له سختۍ سره مخ کړې دي. نن اړتیا دې ته وه چې د هېواد په کچه د شرعي تعبیر یو علمي او تحقیقي مرکز موجود وای چې د زمان و مکان قیدونو ته په کتو یې له شرعي متونو څخه د استنباط او اجتهاد پیتې ته اوږه ور کړې وای او نوي عالمان یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اجتهادي روحيه تربيه کولای؛ نه دا چې د تير وخت د يوه عـالم پر اجتهاد د ټينګې درېدا توصيه ورته وشي.

پخوا د يوه عالم وينا تـر ډېـرو انسـانانو ژر نـه رسـېده، لـه دې املـه د اجتهاد لپاره خلکو اړينه نه بلله چې ځـانګړي اجتهـادي مرکزونـه جـوړ کړي چې له نويو پديـدو سره د تعامـل لپـاره پـر شرعـي تعبيرونـو نـوی ريسرچ وکړي؛ که څه هم هغه مهال يې هم اړتيا وه؛ له دې املـه بـه يـو عالم هم په يوه درسته سيمه کې بس و او هغه به تر خپله وسه د خلکـو مسلو ته رسېدګي کوله چې دا مسايل يې په کتابي بڼه ايينده نسـلونو تـه هم پاته شول. موږ د دې پر ځای چې د هغوی تګلاره وارزوو، د خپـل وخت له غوښتنو سره يې مقايسه کړو، ګټور يې عملي او ناګټور يې ايله کړو، داسې تعامل وکړ چې نه هغوی په خپل وخت کې خلکو ته د دې توصيه کـړې وه او نـه مـوږ تـه اوس پـه ګټـه تمـامېږي، مـوږ د هغـوی اجتهادات د هر وخت لپاره مناسب وبلل او د تجديد نظر پـر ځـای مـو هغه د هر زمان لپاره شرعي الهي قواعد وګڼل چې نن يې له يو لړ جدي مشکلاتو سره ټولنه مخ کړې ده او په ځينوچارو کـې د پرمختـګ خنـډ شوي دي.

د علماؤ اجتهاد د هر وخت لپـاره نـه وي او نـه د يـوه عـالم شخصي-اجتهاد ته د الهي شرعي حکم ور کول کېدای شي، شرعي متن بېل شی دی او له دې متنه کېدونکي تعبيرون جلا دي. دا دوه سره ګډول هم لـه شريعت سره ظلم دی او هم له انسانانو سره. نه يـوازې دا چـې مـوږ پـه دې سره د شريعت نوم ور بدوو؛ بلکې انسانانو ته هم په روزمره کـارونو کې ستونزې ايجادوو. له دې ځايه د لومړيتوب او نالومړيتوب مسـله را مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانو په اجتهاد پسې مښلېدل موږ ته لومړیتوب لري او که د زمان و مکان له غوښتنو سره سم نوی اجتهاد زموږ لومړیتوب دی؟ له شریعته هغه تعبیر چې انساني ټولنې ته د ګټې پر ځای زیان لري په دې پسې د الهي شریعت تر نوم لاندې تلل زموږ لومړیتوب دی او که د بشر په ګټه تعبیر ترې اخیستل زموږ اولویت دی؟ دې ته ورته په سلهاو سوالونه چې که یو څوک د شریعت په اساسي پیغام پوه وي؛ نو ځوابونه یې بیخي ورته اسانه او له هر ډول تردد پرته ویلای شي چې زموږ لومړیتوبونه کوم دي او کوم کارونه اولویت لري چې نن یې دبشر- د خوندیوب او سوکالۍ لپاره وکړو!!!

۲۰۱۸/ ۱۲/ ۸

سرچینه:

(۱)بخاري کتاب الحج باب فضل مکه و بنیانها ح: ۱۵۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ديني ليدلوري د هدف او وسيلې اړيکه

ليکنه: نبي ساقي

ژباړه او لنډون: زبير افغان

د هدف او وسيلې د اړيکې بحث پخواني او اوږد دی، ځينې په دې اند دي چې هدف وسيله توجيه کوي، يعنې يوه ښه او سپېڅلې هدف ته د رسيدو لپاره له هرې وسيلې استفاده کېدای شي. البته په دې شرط چې نيت پاک وي او د ټولنې و انسان ښېګڼه په نظر کې نيول شوې وي.

بل لور ته له پخوا تر اوسه بيا داسې کسان هم شته چې وايي: هدف وسيله نه شي توجيه کولای؛ ځکه نو هر هدف ته د رسيدو لپاره اړينه ده چې له مشروعو وسيلو کار واخيستل شي. زه په دې دوو نظريو کې د کومې يوې پلوي وکړم؟ دا بحث د همدې پوښتنې د ځواب لپاره دی؛ له دې انکار نه شي کېدای چې انسانان په خپلو کارونو کې اهداف تعقيبوي او همدې اهدافو ته د رسيدو لپاره مختلف وسايل، روشونه او متنوعې تګلارې کاروي.

اسلام د يوه انسان دوسته دين په صفت چې په دنيا و اخرت کې د بشري ښيګڼې لپاره نازل شوی دی، د انساني بريا، ښېګڼې او د خدای د رضا په خاطر د اخلاقي، عبادتي، ټولنيز او... اهدافو يوه لړۍ لري. همدې اهدافو ته د رسيدو لپاره د زمان او مکان موافق ګڼې وسيلې او تګلارې په پام کې نيول شوې دي؛ خو تر ټولو مهم ټکی دادی چې اهداف بايد غوره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان بايد وسيله او هدف په ښه ډول سره تفکيك او وپېژني چې په اسلام کې کوم شی هدف دی او هدف ته د رسېدو وسيلې بيا کومې دي؟ که موږ د هدف او وسيلې ترمنځ توپير ونه کړو نو شونې ده چې په ټولنيز ژوند کې به خپل ځان ته زيات مشکلات ايجاد کړو او په دې برخه کې به د ډېر سوء تفاهم ښکار شوي يو. اوس پوښتنه داده چې اهداف او وسايل کوم دي او ځانګړتياوې يې څه دي؟ او موږ څنګه کولای شو چې يو له بله يې توپير وکړو؟

د هدف لپاره کولای شو چې داسې يو ساده تعريف وکړو: اسلامي اهداف د ښېګڼو يا غوښتنو هغه لړۍ ده چې د انساني رفاه و معنويت، په ټولنه کې د خير و ښېګڼې او په دواړو جهانو کې د بشري نيکمرغۍ او خلاصون سبب کېږي.

که دا تعريف تر يوه حده د منلو وي؛ نو ددې په مرسته موږ کولای شو چې د اهدافو مهمې ځانګړنې، ښېګڼې او دوامداره توب ترې استنباط کړو. په دې معنا چې که د انساني نيکمرغۍ او ښېګڼې سبب کېدل نو غوره دي او هر هدف چې د انساني ټولنې د خير او صلاح سبب کېږي تل بايد تعقيب او د تل پاتي وجود لپاره يې کار وشي.

خو دا ټکی بايد له پامه ونه غورزول شي چې ممکنه ده ځينې شيان موږ د اهدافو په نوم پېژنو، خو هغه په خپله لنډمهالي او واړه اهداف وي او اساسي اهدافو ته د رسيدو لپاره د دوی وجود په مابينځ کې اړين وي او په دې ډول نو احتمال لري چې خپله په وسيله واوړي او د وسيلې حکم ومني. نو اړينه ده چې د اهدافو د ښه پېژندنې لپاره يې پر دوه ډوله تقسيم کړو: يو اهداف اساسي او دوامداره دي او بل يې لنډمهالي او موضعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خو هدف و؛ راځئ وګورو چې وسیله څه شی ده؟ ممکنه ده چې ووایم: وسیلې یا روشونه، د تګلارو، فعالیتونو یا هم د عمل و عکس العمل هغه لړۍ ده چې په مرسته یې هدف ته رسېدای شو. وسیله هم د هدف په شان ځانګړنې لري چې مهمې یې ښایي همدا لاندې وي:

۱/ وسیله یوه بشري/طبیعي پدیده چې د ټولنې افراد یې خپلو موخو ته د رسېدو لپاره تعقیبوي.

۲/ وسیله موقته وي او د هدف په شان دایمي نه وي.

۳/ وسیله د زمان، مکان، اوضاع او احوالو تابع وي.

۴/ وسیلې متنوعې، ډېرې او متفاوتې وي او یوه هدف ته د رسېدو لپاره شونې ده چې ګڼې او مختلفې وسیلې موجودې وي.

۵/ وسیله په خپل ذات کې سپېڅلې نه وي؛ اما احتمال لري چې په همدې وسیله یوه نیک او سپېڅلي هدف ته رسیدګي وشي.

اوس مهم بحث دادی چې د اهدافو او وسایلو پېژندنه ولې مهمه ده؟ دا مسله له دې امله ارزښت لري چې د هدف پېژندل او پرې پوهېدل مونږ ته په ګوته کوي چې کوم شی تعقیبوو او څه غواړو؟ که مونږ په خپل هدف نه پوهېږو؛ نو خپل کارونه پر یوه لوري متمرکزولای نه شو؛ ځکه نو اړینه ده چې تر هر کار مخکې خپل هدف وپېژنو او هغه ته د رسېدو په تلاش کې واوسو، دویم دا که هدف او وسیله نه سره پېژنو؛ نو شونې ده چې خپل اهداف د وسیلو قرباني کړو او په پایله کې به یې اهدافو ته لاس رسی پیدا نه کړو، نو د کعبې پر ځای به مو د ترکستان لار په مخه ور کړې وي.

د موضوع بل ارزښت له دې زاویې دی چې شریعت په ټولنه کې د اساسي او اصلي اهدافو پلي کول غواړي او دا امکان هم نه شي ردېدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ځیني کسان اهداف او وسایل سره ونه پېژني، د اهدافو پر ځای د وسایلو په تطبیق پسې شي چې (د زمان او مکان له تاثیره نه خوندي کېږي) او په ټولنه کې ددې ټولنیز اړخ ته هیڅ متوجې نه شي، له دې امله نوې ستونزې په زړو لارو چارو حلول غواړي چې په دې سره د ټولنې مشکلات نور هم زیات کړي.

د ښه وضاحت لپاره به دلته څو مثالونه ذکر کړم:

موږ ټول پوهېږو چې نظافت په اسلام کې یو هدف دی، یعنې مسلمان باید پاك او نظیف وي؛ خو د همدې هدف لپاره د زمان او مکان شرایطو ته په کتو وسایل او روشونه ګڼ او مختلف دي. یو وخت د جامې د پاکي لپاره له وښو کار اخیستل کېده، شونې ده په نورو سیمو کې به نورې وسیلې هم وې، اما نن ورځ صابون کارېږي. د کور او بدن پاکي هم په هر وخت او ځای کې بېل- بېل وسایل او روشونه لري چې هیڅ وسیله او روش یې تل پاتی نه وي. دلته هدف پاکي ده او دې هدف ته چې هره وسیله موږ رسوي نو له هغې باید کار واخیستل شي او هره وسیله چې د نورو ترمنځ ډېره موثره وي هغې ته باید ترجیح ور کوله شي.

په اسلام کې یو بل هدف تبلیغ او دعوت دی، انسانانو ته د دې پیغام رسول په هر وخت و ځای کې مختلفې بڼې لري، ښایي پخوا د دې کار لپاره استازی، لیک، کتاب او نور شیان کارېدل، اما نن له عصري وسیلو کار اخیستل کېږي لکه انټر نیټ، راډیو، تلویزیون، سي ډي او نور... دې ته ورته نور وسایل موږ خپل هدف ته ډېر ژر او په موثر ډول رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنگه په ټولنه کې د عدالت تامين هم يو اصلي او اساسي هدف دی. هدف ته د رسېدو لپاره له زمان و مکان سره سم مختلفې تګلارې کارول شوې دي، مثلا: پخوا د جرمي اثبات لري د شهادت، اقرار او دې ته ورته نورو روشونو کار اخيستل کېده؛ خو نن ورځ د دې ترڅنګ د اثبات نورو روشونه هم شته لکه: انځور، ږغ، د وينې معاينه، د ګوتې نښه او د جرمي اثبات نورو ډولونه هم کشف شوي دي چې د عدالت تامين ته موږ په ډېر ښه ډول رسوي.

له دې امله نو موږ ته اړينه ده چې اهداف او وسايل سره بېل کړو، موخو ته د رسېدو لپاره، ګنې، مختلفې او بېلابېلې وسيلې وکاروو، دا احتمال هم شته چې نور انسانان خپلو اسلامي اهدافو ته د رسېدو لپاره زموږ برعکس وسايل وکاروي چې دا له اسلام سره ټکر عمل نه دی، بلکې هغوی خپل نيک هدف ته د خپل زمان او مکان له شرايطو سره سم رسېدل غواړي او لازمي ده چې همداسې وسايل به استعمالوي چې د وی له شرايطو سره مناسب وي. د هدف او وسيلې په پېژندلو زموږ د جنجالي مسلو يوه يې حلېږي او ټول په دې هم پوهېږو چې وسيلې متفاوتې او متنوعې وې او د زماني و مکاني شرايطو حتمي تابع وي، نو له يوې وسيلې کار اخيستل او له بلې نه اخيستل په دې معنا نه دي چې هغه وسيله له هدف سره ټکر ده.

له دې ټول وضاحته وروسته يو شی بايد ناويل شوی پرېښنودل شي چې هدف ته د رسېدو لپاره له هرې وسيلې ګټه نه شي اخيستل کېدای، يعني که يوڅوک له مشروع لارې حج ته نه شوای تللای نو په غلا تګ به ورته روا وي، يا هم د عدالت د تامين لپاره له يوچا په وهلو، کنځلو، کرنټ ور کولو، ويښن ساتلو او... وسيلو اقرار واخيستل شي. وسيله هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال د منلو وړ او شرعي ده چې د بشري ښېگڼه او د خدای رضا په پام کې نیول شوې وي، د اسلامي ټولنې پوهانو په وسیله کې د خپلې ټولنې نیکمرغي لېدلې وي؛ همدې پاس بیان ته په کتو دا پایله اخلو چې له اسلامي لیدلوري سره سم هدف وسیله نه شي توجیه کولای، له دې امله نو د ښه هدف لپاره ښه او غوره وسیله و روش ته هم اړتیا ده.

۲۴/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

له گرو شوي شي ګټه اخیستل

ګروي ته په عربي کې رهن وايي چې په قران، احاديثو او فقه ټولو کې يې يادونه شوېده. د ګروي د جواز په اړه غالبن ټول علما سره يوه خوله دي، البته پر ګرو شوي شي ګټه اخيستل د پوهانو تر منځ د اختلاف ټکی دی. ګروي په لغت کې بندېدلو ته وايي، قران کريم کې دي: كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (المدثر: ٣٨) يعنې هر نفس به په خپلو کړنو بند او ګرو وي. د اصطلاحي يا شرعي تعريف په اړه يې د پوهانو ترمنځ ظاهرن څه اختلاف ليدل کېږي. د ابو داؤد شارح او د سبل السلام ليکوال يې په اړه وايي:وَفِي الشَّرْعِ جَعْلُ مَالٍ وَثِيقَةً عَلَى دَيْنٍ وَيُطْلَقُ عَلَى الْعَيْنِ الْمَرْهُونَةِ.(١)

شرعن ګروي پر پور د باور لپاره د مال ور کول دي چې پر ګرو شوي جنس يې اطلاق کېږي. له دې څخه په لږ تغير د هدايې ليکوال تعريف کړی:جعل الشيء محبوسا بحق يمكن استيفاؤه من الرهن كالديون.

زما په اند ګروي له لومړي سره دوه صورته لري، يو هغه چې قران يې يادونه کړې او بل هغه چې احاديثو کې يې ذکر راغلی. قران د بقرې سورت په ٢٨٣ ايت کې د ګروي په اړه وايي چې که تاسې سفر کې وئ او ليکوال مو ونه موند، نو د باور لپاره دي يو شی په ګروي ور کړي: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ.

دا هغه صورت دی چې د باور رامنځ ته کولو لپاره يو شی په امانت ور کول کېږي، دلته که څوک استدلال وکړي چې له ګرو شوي شي بايد ګټه وانه خيستله شي تر يو حده سمه خبره ده ځکه دا ګروي د امانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه لري او په امانت کې لاس وهل د دین له مخې سم کار نه دی. خو بل لور ته هغه صورت چې احادیثو کې ذکر شوی او یا اوس زموږ په خلکو کې رواج دی. نه خو پر ګرو شوي شي له ګټې اخیستنې منعه راغلې او نه دا هغه صورت دی چې قران یې یادونه کړې، بلکې دا باید د معاملې یو صورت وبولو. زما په ګومان د ګروي په دې صورت کې هغه اقسام جوړول چې که حیوان وي هغه ساتل غواړي له دې امله یې شیدې، وړی او داسې نور شیان روا دي او که سرای یا دې ته ورته نور شیان وي بیا ګټه اخیستل حرام دي او داسې نور، د شریعت له مخې منصوصي بنسټ نه لري، بلکې د ځینو فقهاؤ اجتهاد دی. بخاري په دې اړه روایت نقل کړی:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ».(۲)

عائشه رضی الله عنها وایي رسول الله ص له یوه یهودي په پور خوارکي توکي رانیول خپله د اوسپینې زغره یې په ګرو ور کړه.

د حاکم په یوه روایت کې دي: عن أبي هريرة، عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال: "الرهن مركوب ومحلوب".(۳)

له ابو هریره رض روایت چې رسول الله ص وویل: د ګروي پر حیوان سپرلۍ رواده او لوشل کېدای شي.

د حاکم دا روایت د هغو روایاتو تایید دی چې وایي رسول الله ص وویل: د شیدو د خاوند حیوان شیدې روا دي، البته نفقه به یې ور کوي او د سپرلۍ پر حیوان سپرلۍ روا ده، چې واښه یې لازمي دي.(۴)

په دې روایاتو کې موږ د منعې په اړه کوم څه نه دي لیدلي، د حیوان په اړه راغلي لارښوونې یو اتفاقي قید بللای شو، نه دا چې شرط یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو. د ګروي جواز له قران او حدیث دواړو ثابت شو د ګټې په اړه یې د تایید روایت یو نه، دوه نه، بلکې زیات دي، له دې هر څه سره بیا د حدیث له یوه اتفاقي قید څخه د دې ټولې معاملې پر حرمت استدلال کول نه د دې مسلې سم حل دی او نه په جزي او اتفاقي قیدونو عمومي احکام او فارمولونه ماتېدای شي. حرمت یوه باوري فیصله ده چې باوري دلایل ورته په کار دي او دلته په دې تول پوره دلیل وجود نه لري.

د مسلمانانو مشهور فکري مکتبونه په دې اړه بېلا بېل دریځونه لري. د ظاهریانو مذهب دا دی چې ګروي یوازې په سفر کې روا ده. د دوئ په اند قران یوازې د سفر یادونه کړېده. د حنابله وو په اند ګروي روا ده او ګټه ترې اخیستل یوازې په هغو صورتونو کې روا ده چې احادیثو کې یې یادونه شوېده او د مالك اجازه نه غواړي. که له مالکه یې اجازه واخلي بیا په هغه صورت کې روا ده چې د ګروي سبب پور نه وي. د شوافعو تګلاره دا ده چې که ګرو شي ته زیان نه رسېده ګټه اخیستل ځنې روا ده. د مالکیه وو مذهب دا دی چې له ګرو شوي شي ګټه اخیستل روا دي مګر په دې شرط چې لامل به یې بیه وي، د تړون مهال به د ګټې یادونه کېږي او وخت به یې ټاکل کېږي. د احنافو او امام اسحاق تګلاره دا ده چې ګروي روا ده، اما ګټه ترې اخیستل نه ده روا. ځکه دا پر قرض ګټه اخیستل دي چې سود ګڼل کېږي. . مګر که له مالکه یې اجازه واخیستله شي بیا یې ګټه هم روا ده.(۵)

امام شامي په رد المحتار کې د یوه سمرقندي عالم دا فتوا نقل کړې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ السَّمَرْقَنْدِيِّ وكَانَ مِنْ كِبَارِ عُلَمَاءِ سَمَرْقَنْدَ أَنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بِوَجْهٍ مِنْ الْوُجُوهِ وَإِنْ أَذِنَ لَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّاهِنُ، لِأَنَّهُ أَذِنَ لَهُ فِي الرِّبَا لِأَنَّهُ يَسْتَوْفِي دَيْنَهُ كَامِلاً فَتَبْقَى لَهُ الْمَنْفَعَةُ فَضْلاً فَيَكُونُ رِبًا، وَهَذَا أَمْرٌ عَظِيمٌ.

ژباړه:له عبد الله بن محمده چې د سمرقند له سترو پوهانو ګڼل کېده روایت شوی چې پر ګرو شوي شي ګټه اخیستل په هیڅ وجه نه ده روا که څه هم مالك یې اجازه ور کړي. ځکه ده د سود اجازه ور کړه.اما د ده پور بشپړ پاته دی ګټه یې اضافه شوه. نودا سود دی او دا ډېره لویه خبره.

تر دې وروسته د رد المحتار لیکوال لیکي:

قُلْت: وَهَذَا مُخَالِفٌ لِعَامَّةِ الْمُعْتَبَرَاتِ مِنْ أَنَّهُ يَحِلُّ بِالْإِذْنِ . ثُمَّ رَأَيْتُ فِي جَوَاهِرِ الْفَتَاوَى: إذَا كَانَ مَشْرُوطًا صَارَ قَرْضًا فِيهِ مَنْفَعَةٌ وَهُوَ رِبًا وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ اهـ.(٦)

ژباړه: زه وایم دا د عامو باوري ویناؤ مخالفه ده ځکه چې په اجازه یې ګټه روا ده. بیا مې په جواهر الفتاوا کې ولیدل چې که مشروطه وي، نو قرض دی او پر قرض ګټه سود ده او که داسې نه وي؛ نو روا ده.

سرچینې:

(١)سبل السلام، کتاب البیوع، باب الرهن: ٧١/٢.

(٢)بخاري کتاب البیوع باب شراء النبي ص بالنسیئة ح: 2068.

(٣)مسند البزار، مسند ابي حمزه انس بن مالك ح: ٩٢٢٣.

(۴) صحیح ابن حبان کتاب الرهن ذکر البیان بان المرتهن له رکوب الظهر اذا کان مرهونا... ح: ٥٩٣٥.

(٥)الفقه علی مذاهب الاربعة، مبحث الانتفاع بالمرهون: ٢/ ٢٩٨.

(٦)رد المحتار کتاب الرهن: ٦/ ۴٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادتي عبادت

عبادت او عادت فرق سره لري. عبادت د خدای په امر د ثواب، هغه د رضا او غوره اخروي ژوند په تمه کېږي. عبادت هغه دی چې د خدای خوښه پکې مطلوب وي،عابد هغه دی چې د خدای د رضا په خاطر عبادت کوي. عبادت مقدسه جنبه لري، انګېزه یې سپېڅلې وي، عبادت بد اړخ نه لري، ټول عبادات غوره، مقدس او سپېڅلي دي.

اما عادتونه بیا ښه او بد اړخونه دواړه لري. کله د یو چا ځینې ښه کارونه عادت شوي وي او داسې هم کېږي چې ناسم کارونه یې په عادت بدل شوي وي. لکه: سګرېټ څکول، نسوار کول، تماکو په چلم کې څکول، تاریاک خوړل، غیبت کول، د یوه بل خبرې هلته دلته وړل، لټ ګرزېدل او داسې نور.

عادت که ښه وي هم خلکو ته زما په اند او زما د مشاهدې له مخې د بل ناسم کار د نه کولو یا یوه بل ښه کار ته د هڅولو انګېزه نه ور کوي. داسې کسان مې لیدلي چې د عادت له مخې یې شیطانت خوښ نه وي. اما د هغه دا کار د دې سبب نه کېږي(یا هم زموږ په ټولنه کې داسې ده) چې نور هم له دې ناولې کاره راوګرزوي. اما یو څوک که د خدای عبادت کوي، نیت یې هم عبادت او د خدای لویي ته د بنده عالمانه خشوع وي، د هغه لمانځه ته له تلو سره لومړی نور خلک هم لمونځ ته متوجې کېږي او هغه کس خپل د لمانځه له ادایني سره د بل حق نه خوري. ځکه عبادت یوازې لمونځ نه دی، د بل له حقه ځان ساتل هم عبادت دی او هم دا فکر عابد کوي چې که زه عبادت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرداره جامه او بدن وکړم نو عبادت مې نه د قبـول وړ دی او نـه خـدای داسې عبادت ته اړتیا لري.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې عبادت په عادت بدل شـوی. یـو کـس پنځه وخته په جومات کې د ملا امام شاته لمونځ کوي خـو پـه همـدې جومات کې د ګاونډي غیبت کوي، بوهتان پسې وایي، شیطانت کوي، خلك په جنجال سره اختـه کـوي، د نـوور حقونـو خوړلـو تـه تـوطیې جوړوي.

یو څوك روژه نیسي اما دروغ ویل ورته له خپل عبادت سره ټکـر نـه معلومیږي. د بل حق خوړل ورته د خدای له امره مخالفت نه ښکاري. له حلالو خوړو یې ځانونه بند کړي وي، اما د حرامو خوراکونو، حقونو او بې عدالتیو په کیسه کې بیا نه وي. حلال د خدای په امر ایلـه کـوي، خو د همدې خدای په نوم بیا شیطانت نه ایله کوي، غیبت بـد نـه ورتـه ښکاري، بهتان د شیطان عمل نه ایله کـوي، د خـدای د بنـده حقونـه د خدای په امر هغه ته نه رسوي. دا ځکه چې عبادت یې عادت دی. پـه ټولنه کې د یوه رواج رنګ یې اخیستی دی. زمـا یـو نـژدې خپـل دی، لمونځ نه کوي، خو روژه نیسي. ځکه روژه خوړل په پښتنو کې ډېـر بـد کار دی، له دې امله روژه نیسي او په ټولنه کې ځان نه بـدناموي، امـا د ورځې پنځه وخت لمونځ بیا چندانې کیسه نه ورته معلومیږي.

حج ته زیاتره خلك ځي او ځینې یې په داسې حال کې ځي، چې د ژوند اړوند ټولې اړتیاوې یې هم لا پوره نه وي، ځکـه دلتـه حـج کـول رواج دی. خلك بیا ورته حاجي صاحب وایي او په ټولنه کـې د عـزت په سترګه ورته ګوري. له حجه چې راشي بیـا خلکـو تـه کیسـې کـوي. خلك یې پوښتنې ته ورځي او ښې ډېرې ورځې یې مجلس ته تازه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بیخي تر کلونو په هر مجلس کې یادونه کوي چې مور په حج کې داسې او هغسي وکړو. له هر کار سره یوځل حج یادوي او هر ناآشنا کس په ځان خبروي چې حج مې کړی دی. زما یوه ملگري راته د کلي کیسه کوله چې یوه کس ویل: څلور لکه کالدارې مې مصرف کړې، دوی مې اوس هم د حاجي صاحب پر ځای؛ پلانی بولي.

مگر همدا کس د خپل یوه گاونډي په کور کې د مریض پوښتنې ته نه ورځي. د غریب کلیوال په کور کې به ماشوم وږی وي، ناروغ به وي، جامې به نه لري، پیسې به یې لخې وي، د مکتب د تلو هیڅ به نه لري، خو حاجي صاحب ته دا فکر نه ور پیدا کیږي چې که د څلور لکه کالدارو وس لرم؛ نو زر روپۍ دې مسکین ته هم ور کولای شم. د یوه ناروغ پوښتنه هم د خدای د رضایت سبب کیږي. یو ماشوم مکتب ته رسول د دې ملت او هیواد د بنستونو رغول دي.

د واړه اختر سرسایه او د لوی اختر قرباني ته نژدې هر کس هڅه کوي چې دا عبادت ادا کړي اما پر دې فکر نه کوي چې سرسایه د څه لپاره ده او چا ته یې ور کول د شریعت امر دی؟ قرباني ولې ښه کار گڼل شوی او له دې څخه د رسول الله ص هدف څه و؟

سرسایه د کلي ملا ته ور کوله کیږي چې په هر کلي کې تر هغه ډیر مسکینان نور هم وي او د قرباني غوښې او پوستونه هم د ملا حق دي چې له شرعي هدف څخه دې دواړو عادتي او رواجي عبادتونو خورا لویه فاصله نیولې ده.

په کلي کې که څوک مړ وي او جنازې یا تعزیت ته یې یو کلیوال او قریب ور نه شي نو دا لوی پیغور دی. خلک دې کار ته هم عبادت وایي او هم یې رواج بولي. خو بل لور ته د ترکې په ویش کې نه یتیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام کېږي، نه مېرمنې ته، نه خوندې حصه وړاى شي او حتا تر اوسه د مړه مېرمن، يتيمان او مال ټول ميراث بلل کېږي. زموږ عادتي عبادت کونکي که يو لور ته په جنازه کې ګډون د خداى د رسول سنت بولي، خو بل لور ته يې د خداى په ستر امر سترګې پټې کړې چې مېرمنو، يتيمانو ته خپل حق ور کړئ او ګونډې د ځان په اړه خپل واک لري چې څوک يې په ميراث نه شي وړلاى؟!

زموږ له عابد سره کله هم دا فکر پيدا نه شو چې عبادت ته روان وي، له لارې يو موذي شى لرې کړي. د ګاونډي د سراى تر حويلۍ نه، بلکې تر خونې هم سترګې ور تېرې کړي، دا فکر نه کوي چې که عبادت د خداى امر دى دا هم د خداى او رسول امر دى چې ګاونډي ته اذيت مه ور کوه، د خلکو سرايو ته مه ور ګوره.

يو څوک که ښه پاک ګرزي ټول خلک خبرې کې کوي او په مختلفو نومونو يې يادوي. څوک يې کوني بولې، څوک وايي، نجونو ته يې ځان تيار کړى، څوک وايي، مرداره دنيا لري په څه چم يې خلاصه کړي. البته ځان ته نه ګوري چې يو لورته د بل په شخصي ـ کار کې ګوتې وهي او بل لورته خيرن ګرزېدل هم د انساني عقل خلاف کار دى او هم د شريعت. رسول الله ص نظافت نيم ايمان يا د ايمان يوه برخه بللې او طبيوهان د روغتيا يو شرط نظافت يادوي، مګر زموږ رواجي عابدان يې له کولو ځانونه ګوښه کوي.

د عادتي عبادت له له شعوري عبادت سره همدا توپير وي چې شعوري عابد که روژه نيسي، د خداى په امر له حلال خوراک څخه ځان ساتي، نو فکر کوي چې د بل حق هم خداى راباندې حرام کړى؛ ځکه نو ځان ساتنه ترې هم د خداى امر او هم عبادت دى. له حج سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات هم غریب او مسکین ته ور کوي. له جنازې سره د یتیم پـر سر لاس هم ورتېروي. د رواج پر ځای خدای په نظر کې نیسي او د خلکـو د خندا یا خوشالي لپاره کار نه کوي. کوم کار چې له دین سره اړه لـري هغه د خدای په غوښتنه کوي. رواجـي عابـد د خـدای پـه امـر عبـادت کوي، له دې یې هم د خدای امر پر ځـای کـول هـدف وي او هـم پـه ټولنه کې له بدنامۍ ځان ساتنه. ملا هم د خدای لپاره تـراویح ور کـوي او هم د اختر د ورځې سرسـایه پـه دې نـوم وړي. نکـاح یـو لـور تـه د خدای د رسول سنت بولي او بل لور ته په کولو یې ځـان تـه لـه خلکـو پیسې غواړي.

دا عبادتونه د الهي خشیت اړخ نه لري. دا یوازې په ټولنه کـې د رواج برخه شوي دي له دې امله یې خلك تر سره کوي. زموږ زیاتره خلـك چې زه یې وینم، که اعتقادن بـې دینـه نـه دي نـو عمـلا بـې دینـه دي. مسجد د تربور د مقابلې لپاره جوړوي. جومات کې لمونځ د خلکـو لـه وېرې کوي چې بیا د بې لمانځه یا بـې جماعتـه ټاپـه ونخـوري. روژه د کورنیانو او کلیوالو له ډاره نیسي. حج د نوم لپاره کـوي. جنـازې تـه لـه دې امله ورځي چې خلك پېغور ور کوي او که سبا دده څـوك مـړه و بیا به نور هم نه ورته راځي. مگر بل لور تـه د خـدای پـه امـر د مېرمنـو حقوق نه ور کوي، د یتیم مال خـوري، د کونـډې د مېـړه اختیـار تـرې اخلي، نجونې په روپو ښه په پیخر خرڅوي، ملا د زکات په مقابل کـې د لمانځه لپاره راولي، غیبت ورته عامې خبرې دي، بهتان هـیڅ گنـا نـه ده، شیطانت بیـداري ورتـه ښـکاري، پـه معامله کـې چـل، دوکـه بـې وعدگي د کاروبار جز بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې زموږ عبادت که وي هم، نو یوازې رواجي اړخ لري. له دې رواجي عبادت سره ترڅنګ موږ هره ورځ په خپله ټولنه کې شل و سل ناروا، غیر شرعي، له خدای او رسوله د مخالفت کړنې هم کوو او وینو؛ خو هغه راته د خدای د امر ماتول او بې انصافي نه ښکاري. ولې؟ ځکه چې یا رواج دي اوس چا ته تر پام بدې نه ورځي یا زموږ ګټې پکې نغښتې دي چې د خپلو ګټو په لغته وهونکی راته احمق ښکاري که څه هم د خدای او رسول امر تر پښو لاندې کیږي.

زموږ ټولنه د عبادت په نوم د ډېرې بدې بې دینۍ ښکار ده. عبادت راته د تظاهر یوه غوره وسیله جوړه شوې. په غشي ـ دوه نښانه ولو، عبادت هم د خدای د رضا لپاره کوو او هم په ټولنه کې ځان ته ښه مقام په ګورو، د بدنامۍ مخه په نیسو او د بل پر شخصي کړنو د نیوکې حق ځان ته په پیدا کوو. د عبادت په نوم د عبادت فلسفه وژنو، د خدای په نوم خلك بې دینه کوو، د نبوي سنتو په نامه خپل ناسم رواجونه ساتو. مېرمن د کور بولو، دا مو رواج دی، مګر دې نوم ته مو د شریعت د پردې نوم غوره کړی، په دې نوم هم له عبادته بې برخې کړې ده او هم مو نن د زدکړو، کار او دفتر حق ځنې اخیستی. لنګوټه مو رواج ده، خو موږ اوس د نبوي سنتو مقام ور کړی او په دې توګه مو د لنګوټې لمانځه ته لوړ مقام ور کړی او بې لنګوټې لمونځ راته بیخي لمونځ نه ښکاري. لټان یو، کار راته خوند نه را کوي، د دې لپاره چې یوازیتوب کې دیغت وي، نو جومات ته ځو، ګرمه ځمکه اشغال کړو او تر ماخستنه ښې ګپې، غیبتونه، درواغ او بهتانونه ووایو او ماښام کور کې وایو چې جومات کې وم؛ لمونځ مې کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور باید عبادت او رواجونه سره ېېل شي. دې رواجو زموږ د ټولنې لوی قِشر په محرومیت کې ساتلی. که نیوکه پر وشي خلک ټول اعتراض کوي چې د خدای دین نه مني. په داسې حال کې چې زموږ زیاتره کارونه رواجي او تاریخي ریښه لري چې د عبادت جنبه یوازې موږ پسې تړلې. که دا حالت اصلاح نه شي، دا مهال نورې بدۍ هم زېږوي. له دې حالت سره مو د خشونت، زدکړو، کار، اقتصاد، اخلاقو، مدینت، سمو اړیکو، کلتور او حتا د شریعت غښتلې اړیکې شته. اصلاح یې زموږ په ټولنه کې د ژور بدلون زیری دی او نه اصلاح یې موږ هره ورځ تر بدو هم بدې ورځې ته ورټېل وهي.

د تدین له دومره چیغو سره مو په بازار کې د ښځو د لمانځه لپاره ځایونه نه‌شته، که روغتون ته ولاړ شې نو ډاکټر هم د لمانځه مهال مریض ایله کړي جمعې ته ولاړ شي، اما هلته ناستې لسګونه ښځې لمونځ نه کوي، د مسافرت مهال یو یا څو کسان اواز وکړي موټروانه لمونځ چېرې کوو؟ کله چې موټر ودرېږي، نارینه کښته شي یوې او بلې خوا منډې وهي اودس وکړي، څوک بولو ته په تاخته وي څوک لمونځ کوي چې رکوع او سجده یې سم سهي کېږي هم نه؛ خو له دې ټول ټېل ماټېل سره تر ننه له چاسره دا فکر پیدا نه شو چې موږ ولې د پردې په نوم له ښځو د زدکړو، کار، تجارت، بازار ته تللو، بهر وتلو، مسجد ته تللو او حتا لمونځ کولو حق اخیستی دی؟! دا زموږ د هغه رواج پایله ده چې د دیني چارو په اړه یې لرو. که د فرض خبره وي نو پر نارینه او ښځینه دواړو فرض دی، که نارینه ته جومات جوړېږي نو یوه برخه دې د ښځو لپاره هم ځانګړې شي، که د اودس ځای جوړوي نو مېرمنو برخه دې هم پکې بېله شي، که تشناب جوړوي نو د ښځو حصه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم پکې معلومه شي. په دې ډول به موږ يو لور ته ښځو ته خپل حقونه ور کړي او بل خوا به مو هغوی ته د عبادت موکه برابره کړې وي. د حيا او شرم له دومره قوي رواج سره موږ په بـازار کـې عمـومي تشـنابونه نـه لرو؛ خلك چې موږ په بازار کې په تکليف شي، نـو پـر چـرئ مـخ ور واړوي او بيا د اودس وچولو لپاره يـې واگـه پـه لاس کـې نيـولې وي او خلك دورې دورې پر تېرېږي، دا حالـت ځينـو تـه ښـه نـه ده ښـکاره شوی، نو يـې عکسـونه اخيسـتي دي چـې وگـورئ دغـه کـس ښـاري فرهنگ نه مرعاتوي، په داسې حال کې چې ښاريان د ښاري فرهنگ نه مرعاتولو ته په خپله زمينه جوړوي، يو لور ته په دغسـې مـواردو کـې د سختې حيا رواج لرو، او بل خوا بيا تشناب په بازار کې وجود نه لري.

يو بل ناسم رواج د ماشومانو پر عباداتو امر کول دي؛ زمـا پـه انـد تـر هغو چې ماشوم په شعوري ډول د عبادت په مفهوم پوه نه شي تـر هغـو دې عبادت ته نه امر کېږي. ځکه له دې ځايه عبـادت پـه عـادت بـدل شي، بيا عبادت کوو، اما په هدف يې نه پوهېږو. قران کـريم هـم وايـي چې يو نفس تر خپل وس پورې مکلـف دی، د ماشـوم وس دا نـه دی چې د مکلفيت د دورې عبادت او کارونه په وشي؛ که څوك فکر کوي چې له دې ځای يې ورته چمتو کوو، نو بيا بايد هغه خرابئ هم په نظـر کې ونيسي چې له دې امله را پېښې دي. رسول الله ص هغه چا ته چـې د خولې يې بوی ځي، يعنې وږه يا پياز و بل شی يې خوړلي وي، امـر کړی دی چې تر هغه به لمانځه ته نه راځي چې د خولې بوی يې ورك شوی نه وي ځکه خلکو ته تکليف ور کوي، اما زموږ خلك داسې پـر لمانځه درېږي چې د خولو او د کار د خيرنو جامو بـوی يـې پـر شـلم سړي لا مسلي، دا له دې امله چې عبادت مو عادت جوړ کړی، مـوږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس فلسفه نه ده درک کړې، موږ د روژې ماهیت نه دی پېژندلی، موږ د حج په پیغام نه یو پوه شوي، موږ د قران کریم تلاوت کوو، اما په معنا یې نه پوهیږو؛ په شپېته کاله عمر کې یوه انسان ته دا فکر نه ور پیدا کیږي چې زه ولې د دې مقدس کتاب په معنا ځان پوه نه کړم؟ ان داسې ښځې شته چې قران یې په الفاظو هم نه وي زده؛ دا نو څه عبادت شو؟ څوک چې یو فکر خپلوي، خو د معلوماتو له مخې یې مني، که معلومات نه وي، بیا څنګه د یوه شي په اړه یو لید لوری غوره کړي؟د هرې ایډیالوژۍ هغه اصلي پیروان دي چې د هغې ایډیالوژۍ په مقصد او هدف یې ځان پوه کړی وي او هغه یې تر پوهاوي وروسته منلې وي.

د رواجي ذهنیت، عادتي عبادت، ریاکارانه تدین او له رواجه د شریعت د ازادونې او اصلاح په تمه!

۲۰۱۸/ ۲/ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي تعبير

د شريعت ټول اسماني متون لومړی خاصې ټولنې ته په ځانګړو شرايطو کې نازل شوي دي. له دې امله نو د هغې ټولنې د غوښتنو، هغه وخت د حالاتو، ژبني اصطلاحاتو او له ګرامر سره تړلي ټول مسايل د هغې يوې ټولنې په نظر کې نيول کېږي. شرعي متن د انساني ټولنې د رفاه لپاره نازلېږي، له دې امله نو د بشر- حالات، غوښتنې، د ژبې قواعد، د معاشرې تقاضاوې او د هغه وخت حالاتو ته په پام احکام نازلېږي.

د بشر ليکنيزه او ګړنيزه ژبه پر يوه وخت د څو تعبيرونو احتمال هر وخت لري. احتمالات اصلن د وخت له تېرېدا، معاشرې له بدلېدا او د نورو انسانانو له راتلو سره نوي کېږي او هم يې لمن پراخيږي. يو انسان له بل سره يو رنګه فکر نه لري. وختونه هم خپلې بېلې -بېلې غوښتنې لري او هره ټولنه هم له بلې څخه مختلفې تقاضاوې لري. د يوه لغت ډېري معناوې، په مختلفو لهجو کې يې جلا – جلا شکل، د جملو په ترکيب کې يې مختلف ځايونه استعمال؛ د دې سبب کېږي چې له يوې جملې، يوه توري، يوې اصطلاح، يوې تشبيې او... څخه مختلف تعبيرونه واخيستل شي.

اسماني شرايع چې د انسان لپاره راغلي دي، لازمن له دې ټولو عوارضو څخه منزه نه شي کېدای. هر څه چې د بشر ژبې ته ور پېښېږي هغه ټول له شرعي متن سره هم لازمي دي. همدغه لامل دی چې په هره زمانه کې د شريعت له متن څخه تعبيرونه بيخي زيات وي او هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې خپلو حالاتو ته په کتو ځنې هغه تعبير اخيستې چې د دوی په گومان د متن سم تفسير، د دوی شته مسايلو ته ښه ځواب او له حالاتو سره د شرعي متن سمه عيارېدنه ده.

دا هغه چاره ده چې انسان په هيڅ وخت کې ترې تېښته نه شي کولای. د اسلامي شريعت له راغلي متن سره همداسې معامله شوېده. دا نن موږ ته را پاته لسگونه فقهې، مختلف مذهبونه، بېلا بېل شرعي تعبيرونه، د علماؤ جلا – جلا اجتهادونه او د خپل علم و چاپېريال سره سم د اسلام تفسير وړاندې کول، د دې ښکاره ثبوتونه دي. دا کار نن هم جاري دی او پرون هم کېده. هيڅکله داسې زمانه نه راځي چې له شرعي متن څخه د نوي تعبير مخنيوی وکړي.

انساني ژوند تل نوي پړاونه وهي. هر نوی پړاو يې له ځان سره په هره برخه کې ډېر نوي مسايل لري چې دا بيا په خپل وار د شريعت د تجديد غوښتنه کوي او همدا نوې کېدنه شرعي تعبير هم بللای شو.

همدې ټکي ته په يوه حديث کې داسې اشاره شوې:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».(۱)

ژباړه: بېشکه الله د دې امت لپاره د هرو سلو کلونو په اوږدو کې يو مجدد را لېږي چې شرعي تعبير يې ورته نوی کړي.

په دې روايت کې راغلی د تجديد لفظ په خپل وار نوي کېدا ته اشاره کوي. زموږ له همدې بحث سره ښه پوره سمون لري. اما ځينو له دې حديث څخه دا فهم اخيستی چې مجدد به شريعت بيرته شا ته وړي او د پخوا په شان به يې راښکاره کوي چې نه د روايت الفاظ دا ايجابوي او نه د وخت د تقاضا. ځکه تجديد نوي کېدا ته وايي او نوي کېدا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې شاته یووړل شي او د وخت غوښتنې هم نوې کېږي او تر پخوا ډېر پېچلي شکل اخلي چې دا هم د تجدید غوښتنه کوي. نو په داسې یوه حالت کې به د شریعت شا ته وړل ګټور وي که یې له نویو حالاتو سره سمون مناسب او پر عقل ولاړه چاره ده؟!

له قران کریم او نبوي احادیثو سره د مسلمانانو په تاریخ کې همداسې شوي او اوس هم ور سره کېږي. سعودیان د شریعت له متونو څخه سلفي وزمه تعبیر لري چې د دوی له ملي ګټو سره ټکر نه کوي او د دوی په اند هغه څه چې دوی یې فهموي د شرعي متن موخه هما غه ده. ځکه انساني علم هر وخت د حالاتو او چاپېریال له قیده نه شي وتلای. سعودیان چې خپل چاپېریال ته ګوري او حالات ور سره ارزوي، نو له شریعته همدا تعبیر ورته مناسب او د شریعت و ځان په ګټه ښکاري.

ایران له شرعي متونو څخه جلا تعبیر لري چې پخوا علماؤ د هغوی فکري مکتب پیروان روافض بلل او نن یې زیاتره د شیعه ګانو په نوم یادوي. دوی له شرعي متن څخه د استنباط خپل اصول لري. شرعي تعبیر یې له هغه تعبیر څخه ډېر جلا دی چې سعودیان یې تري کوي. دا شرعي تعبیر نه د ایران او نورو شیعه میشتو سیمو له هیوادنیو ګټو سره ټکر دی او نه یې هغوی انسان وژنې ته اړ کړل. هغوی له همدې تعبیر څخه په استفادې د هیواد ساتنه کوي، ملي ګټې خوندي کوي، له نظامه دفاع کوي او...

پاکستان او هند کې میشت علماء هم د شرعي مسلو په اړه یوه خاصه تګلاره لري. نه سلفي نه شیعي، بلکې ځانونه احناف بولي، خو د احنافو اصلي مذهب یې دومره سکښتي دی چې اوس نو څوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حنفي مذهب نوم نه شي ورته کارولای. بلکې ځانته تعبير دی چې د ديوبنديت نوم دوی هم ورته منلی. برصغير کې يوازې همدا يو تعبير نه دی. بلکې د بريلويت او پنجپيريت په نوم دوه نور تعبيرونه هم شته. هغوی که د خپل برداشت لپاره هره تګلاره کاروي، خو د پاکستان او هند له ملي ګټو سره ټکر نه کوي. نظام نه را پرزوي. نظامي اورګان د شريعت تر نوم لاندې له پښو نه غورزوي.

ترکان هم د حنفي مذهب تعبير له شريعت څخه لري. خو هغه حنفي مذهب د ترکيې له سيکولر نظام سره ټکر نه کوي. هغه تعبير ډېر سوله ييز، بشرپاله، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، له نظامه مدافع او د ترکانو په ګټه دی.

مصريان هم احناف دي. له شريعت څخه خپل ځانګړی برداشت لري. الازهر يې د شرعي تعبير لويه سرچينه ده. خو له هغه ځايه د وطن او ملت ضد تعبير نه راوزي. د مصر نظام له پښو نه په اچوي. د خلکو د ستونزو زياتېدو سبب نه دی شوی. د مصر پر پوځ د قيام لپاره دا تعبير ونه کارېده.

زموږ په هېواد کې د شريعت له متن څخه د يوه داسې سوله ييز، بشرپاله، ملت پاله او په مجموع کې د ملت او هېواد ټولو منافعو ته ژمن تعبير اړتيا ده چې له بده مرغه تر ننه زموږ علماؤ او مذهبي روحانينو دې لور ته پام ونه کړ.

زموږ مذهبي زدکونکي که ايران ته ولاړل د شيعه مذهب تر اغېز لاندې وي، که پاکستان ته ولاړل، پاکستانی تعبير يې منلی وي، که سعودي ته ولاړل شي، سلفي را ستون شي، که مصر ته ولاړ شي اخوانی راشي او که بل ځای ته ولاړ شي هغه تعبير يې منلی وي او زموږ په ټولنه کې يې د پلي کولو هڅه کوي چې په يوه ټولنه کې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت دا ټول تعبیرونه نه ممکن دي او نه یې ټولنه ور سره مني ،له دې امله نو ټکر رامنځته کېږي او شرعي تعبیرونه په خشونت پسې اوړي او ټولنه د رفاه پر ځای د جنګ لور ته وړي.

که موږ د دې تشې د ډکولو هڅه پر وخت کړې وای، نو نن به د مذهبي مافیا له ګوزارونو سره نه وای مخ. نن به هر هېواد خپل تعبیر دلته نه را لېږلای او زموږ په ټولنه کې به یې د خشونت خاشاک نه په چمتو کولای.

زموږ د هغو ستونزو چې د نورو له شرعي تعبیرونو را پېښې دي، یوازینی حل دا دی چې دلته نوي شرعي، سوله ییز، ملي ادبیات رامنځته شي. داسې ادبیات چې د هېواد او ملت خدمت پکې کفر نه وي. خپلې ملي ګټې ساتنه له شریعت سره ټکر ونه ګڼي. د جنګ پر ځای سولې ته پکې پام شوی وي. د کرکې پر ځای مینه پکې ځای پر ځای شوې وي. د انساني وژنې پر ځای یې ژوند ساتنې ته لارې جوړې شوې وي. له خدایه یوازې د ډار پر ځای د هغه د مینې څپرکی هم پرانیزي.

زموږ دولت، علماء، د نظر خاوندان، قلموال او د مدرسو و پوهنتونو استادان دا دنده لري چې لومړی دې خلا ته د ډکولو مناسب توکي پیدا کړي. له ستونزو د وتلو یوازنۍ لار همدا ده. هیله ده چې د دې تشې ډکولو ته پام وشي. د خپل دین او شریعت د بدنامۍ مخه ونیسي او دنیا کې له خشونته ځانونه خلاص کړي او په اخرت کې د خدای د رضا ځانونه مستحق ثابت کړي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۱

سرچینه:

(۱)(سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه: ۴۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنه کې د خپل شخصیت ځای ټاکنه

زموږ یو بل لوی مشکل نن دغه هم دی چې د چارو متخصصان مو نه دي معلوم. دا چاره نه یوازې دا چې زموږ په ولس کې له بې علمۍ را پیښه ده، بلکې د مسلمانانو په تاریخ کې منشأ هم لري. تاریخي منشأ ورته لار جوړه کړه او موږ د ناپوهي له امله دا چاره نه یوازې ومنله بلکې سپیڅلې مو هم وبلله. که دا نن یوه دیني عالم ته ووایې چې څه وروره د خپل تخصص په ساحه کې دې کار کوه. هغه ځواب له همدې تاریخه در کوي. د هدایې ملا صاحب چېرې سیاست وایه چې د حکومتولۍ او سیاست په اړه ږغېدلی؟ کله یې حقوق ویل چې د حقوقو په اړه یې لیکنې کړې؟ امام شامي کله هغه او دغه علوم لوستل چې له عبادته بیا تر سیاسته د ژوند د ټول شیانو په اړه خپل کتاب کې ږغېدلی.

دا خبره که یو څوک نن له ناپوهي کوي، نو یوازې لامل یې همدا ناپوهي نه ده؛ بلکې په تېر کې داسې څه شته چې دې ناپوهي ته یې نن تقدس ور کړی. زموږ خلکو تر اوسه دا نه ده په ټولیز ډول درک کړې چې له تېر څخه یوازې زدکړه مهمه ده؛ نه دا چې نن ته د تېر په عینکو کې وګورو.

نن عمومي معلومات پدرد نخوري. یو کس باید په ځانګړې ځانګه کې سپیشلیسټ وي. دا که دیني علوم وي یا سیاسي، تاریخ وي که ټولنپوهنه، حقوق وي که نړۍ والې اړیکې او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو څوك داسې وي چې په ټولو موضوګانو کې د تخصص تر برېده لاسوهنه کوي، نو د خلکو د خندا به شي. دا سمه ده چې په ځينو موضوګانو کې يو دينپوه، سياستوال، په ټولنيزو چارو کې نظروال او ... خپل ځانګړی نظر د خپلو معلوماتو تر برېده لري؛ اما هغه څوك چې د موضوع متخصص وي له ډېرو هغو زاويو ورته کتلای شي چې د نامتخصص بيخي ورته پام هم نه وي.

يوبل ټکی دا هم دی چې زياتره وخت د يوه نامتخصص کس نظر او رايه له متخصص څخه ژر اغېزمنېږي. يا دا چې دی د يوې موضوع په اړه نظر خپلوي هغه يې هم ښايي د همدې سپيشليستانو له ليکنو، خبرو او کتابونو اقتباس کړی وي. که څوك نيوکه کوي چې متخصص هم امکان لري له بله متاثر شي او يا د هغه په نظر کې هم د نورو ليکنې او ويناوې ممکن اغېز وکړي، نو بيا توپير په څه کې دی؟

دا سمه خبره ده چې انسان ارو مرو په هر حال کې له يو چامتاثره کېږي؛ خو اغېزمنتيا هم حدود لري. متخصص له هغه چا متاثره کېږي چې تر ده يې معلومات نوي، خبرې يې رغنده، لاسوندونه يې کره او نوي څه يې وړاندې کړي وي. اما نامتخصص انسان تر ډېره برېده د موضوع په کره و ناکره نه پوهېږي. د ژور ليد او ناژور توپير نه شي کولای. زياتره وخت د نوي او زاړه، غوره او ناغوره نظريات نه شي سره تفکيك کولای.

د سبط حسن دا خبره مې خوښه سوه چې نن ته د پرون په نظر مه ګورئ او د پرون په اړه د نن له شرايطو سره سم فيصله مه کوئ. له دې امله بايد د نن په اړه د پروني عالمانو له کړنو، عملونو او معلوماتو سره سمه فيصله ونه کړو. له دې خبرې هم انکار نه شي کېدای چې د يو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تعبیر، تفسیر او تحلیل کې ټولنه، زمان او مکان، شته چاپېریال، کلتور او... ښه جوت اغېز لري.

نن باید یو دینپوه دا اړتیا درک کړي چې که غواړم ټولنې ته خدمت وکړم، خپلې خبرې، کړنې او لیکنې مې ګټورې شي، نه ځان پر ټولنه تحمیل کړم او نه ټولنه دې ته اړه کړم چې له وجوده مې په زحمت شي او بالاخره خپل علم مې هم په دنیا او هم اخرت کې راته مفید ثابت شي؛ نو لازمه ده چې په همدې دینپوهنه کې د تخصص تر اندازې ځان مخکې کړي. له دیني علومو سره تړلي ټول علوم یا له استاده زدکړي یا هم یې خپله مطالعه وکړي. په دې ډول به یې د شرعي تعبیر او تفسیر په برخه کې تحلیل وسیع، منطقي، د زمان و مکان له شرایطو سره همږغي، له کلتور سره همرنګه او له قانع کونکو دلایلو سره مل وي.

یوه ژورنالیست ته هم دا پکار ده، تاریخ پوه ته هم او د نورو څانګو متخصصینو ته هم دا لازمي ده. نن په نوره نړۍ کې معلومات خورا ژر-ژر اپډېټ کېږي او د علومو ساحې هم ډېرې پراخې شوې دي. له دې امله د یوه کس لپاره نن ممکنه نه ده چې پر مختلفو علومو برلاسي تر لاسه کړي.

زما په اند نن دا ګټوره ده چې تر مخلتفو علومو یوه ځانګه د تخصص لپاره وټاکل شي. لکه مخکې چې مې وویل، علوم خورا پراخ دي او هره ورځ د اپډېټ په حال کې هم دي. حتا دیني او شرعي تعبیرونه هم نن ژر- ژر بدلیږي، له دې امله نو نن یو کس په مختلفو څانګو کې دومره خدمت نه شي کولای لکه په یوه ځانګړې څانګه کې. خدمت په دې معنا چې که په یوه ساحه کې کار وکړي؛ نو ممکن دومره نوي افکار دولید کړي چې په مختلفو موضوعاتو کې یې امکان نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو اړینه ده چې په ټولنه کې نن یو کس هم د خپل ځان د ګټې لپاره او هم د معاشرې د استفادې په خاطر د تخصص لپاره یوه ځانګه معلومه کړي. شخص ته یې ګټه دا ده چې د هغې ځانګې د یوه متخصص په مرجع بدلیږي، د خلکو توجو ورته اوړي، خبره یې په خپله ساحه کې اغیز لري او خدمت یې هم په وس پوره وي او هم ټولنه د قدر په سترګه ورته ګوري.

جامعې ته ځکه مفید او کار یې د استفادې وړ وي او دی چې نوي افکار تولیدوي، نوی ګټور لیدلوری خپلوي، د ستونزو حل ته له داسې زاوې ګوري چې عوام او نامتخصص له هغې زاوې نه شي ور کتلای.

زموږ په ټولنه کې یوه بدمرغي دا ده چې هر کاره یو. د هر کاره، نو کار دا دی چې په هره مسله کې خبرې وکړي او له دې امله چې ځان ورته هر کاره معلومیږي؛ نو خپل نظر هم ورته غوره بریښي. له دې وجې کوښښ کوي چې تحمیل یې کړي.

موږ که د تخصص اړتیا درک کړه، ټولنه مو په دې پوه کړه، د هرې موضوع پوښتنه مو د هغې موضوع له متخصصه وکړه؛ نو د ډېرو ستونزو مخنیوی کیږي. دلته لوی مشکل دا دی چې د سیاست پوښتنه له ملا کوو؟ په اقتصادي موضوع کې مو ملا ګډوي؟ د نظام په چارو تر ملا بل ښه متخصص او پوه نه راته معلومیږي؟ له دې وجې هم خراب یو، هم ګډوډ یو او هم مو هر څوک په خپلو پولو کې پښه نه ږدي. ځکه یو سیاستوال چې ملا ویني له خپلې کمبلې پښه غزوي، سیاستوال هم په دین کې بیا ګوتې وهي. دا نور هم دې ته ورته معامله کوي.

که پولې معلومې کړو، د هرې موضوع سپیشلیسټ د هغې موضوع په متخصص وپیژنو، یوازې د هغې موضوع په اړه ترې پوښتنه وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصص مو هم خپل د کار، وینا او لیکنې ځای وپیژني، خلك به هم په دې پوه شي چې د هغه د کار ساحه کومه ده او یوازې دلته یې خبرې وزن پیدا کولای شي؛ ځکه د بلې هرې موضوع په تړاو به هغه ته اړتیا نه وي. د هرې موضوع خپل متخصص به معلوم وي او د هغه خپلې ساحې پر اړتیاو به کار و لیکنې کوي او تحقیق به کوي. دلته نو د ستونزو مخه نیول اسانېږي، د هر چا کار معلومېږي، نه څوك د چا په کار کې مداخله ور کوي او نه د علومو ترمنځ پولې ګډوډېږي.

په هیواد کې د بېکارۍ کچه ځکه هر وخت لوړه وي، چې زموږ خلك هرکاره وي، هغوی بیا څوك د کار لپاره نه غواړي، کله چې یو یوکار سم زده نه شي، هسې ابتدایي زدکړه یې د کار موندې په برخه کې پدرد نه خوري، زموږ خلکو ته بویه چې خپله پېشه و حرفه ځان ته معلومه کړي، په دې سره د فقر او بېکارۍ ګراف کمېږي.

هیله لرم چې نور موږ په دې اړتیا ځانونه پوه کړو او د عمل لپاره لاس په کار شو.

۱۲/ ۲/ ۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟

د زمانې له تېرېدا سره ډېر شیان بدلېږي. د اسلام په پیل کې مسلمانانو زندان نه در لود. قران کریم د جنګي اسیرانو په اړه وایي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا .(محمد: ۴)

ژباړه: کله چې له منکرینو سره مخ شئ غاړې یې وهئ چې ښه یې وکوټئ بیا یې ټینګ وتړلئ تر دې وروسته یا د احسان له مخې ایله کول دي یا هم د فدیې، څو چې جنګ سړېږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې د اسلام له مخې جنګي اسیر کلونه په زندان کې ساتل ناسم کار دی. ځکه پایلې یې ډېرې خطرناکې راوزي. البته د ایت په اخیر کې یو قید راغلی چې تر هغو دا کار کوئ څو جنګ سړېدا ته نژدې کېږي. یعنې په جنګي حالاتو کې ممکنه ده چې زنداني تر یوه وخته په زندان کې وساتل شي. دا هم د هغه د اصلاح په خاطر نه زنداني ته د سزا ور کولو له امله. ځکه رسول الله ص د بنوحنیفه قبیلې مشر ونیوی او درې ورځې یې په مسجد کې بندي کړ. هره ورځ یې پوښتنه پر کوله، اخیر چې یې په هغه کې د اصلاح څرک ولېد، له هر ډول قید او شرط پرته یې خوشي کړ او هغه هممهاله اسلام ومانه.(۲)

خو د زندانیانو مسله ټولنیز اړخ لري چې حالاتو ته په پام تغییر کوي. د یوه انسان نیول او بیا یې په بند کې اچول تر هر څه له مخه ددې لپاره وي چې هغه ته نور په ځمکه کې د فساد او تخریب زمینه برابره نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زندان کې هغه داسې اصلاح شي چې نور د بدو لور ته کوږ نه شي.

له زنداني سره ښه سلوک کول او انساني اړتیاوې یې پوره کول د هغه بشري، اخلاقي او قانوني حق دی چې هر دولت او هره حکومت یې باید پوره کړي. د دښمن له نیول شویو کسانو سره ښه چلند کول د هغوی پر روان مثبت تاثیر کوي او د خپل دښمن په اړه د خپل نظر بدلولو ته اړ کیږي.

مګر بد سلوک یې تر پخوا هم ډیرو بدو ته هڅوي او انسان له خپل مخالف لوري سره عقده نیسي او د هغه په لاشعور کې کرکه او بدبیني ځای پیدا کوي چې د اصلاح پر ځای یې بد لور ته رهبري کوي. همدارنګه یوه کس ته د لس، شل او عمري قید سزا ورکول هم له کرکې او عقدې پرته بل څه نه زیږوي. دا نه یوازې چې زنداني خپله د مخالف لوري په وړاندې عقده اخلي، بلکې د هغه کورنۍ، خپلوان او ملګري و شناخته ټول په دې بد او ناوړه برخلیک اخته کیږي.

د زندان غټه سزا یو لور ته د زندان له هدف سره ټکر ده او بل لور ته یو مجرم نور جرم کولو ته هڅوي. زندان باید د مجرمینو لپاره د اصلاح مرکز وي. دلته باید راغلي کسان له بدو اخلاقو تخلیه کړل شي، ناسمې ارادې یې په سمو بدلې شي، بد تصامیم یې په غوره تصمیمونو تبدیل شي. په اینده کې ټولنې ته د زیان پر ځای خدمت وکړي.

له بده مرغه چې زموږ په اوسنۍ نړۍ کې یو لور ته د مجرم لپاره بند سزا ټاکل شوې او بل دومره اوږده قیدونه ورکوي چې په انسانانو کې د اصلاح پر ځای عقدې زیږوي. د دریم نړۍ په هېوادونو کې خو د قیدیانو حالت هم ډیر بد وي او د یوه بندي انسان په توګه یې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقونه نه ور کول کېږي. دا په خپل وار ځو جنایتونه زېږوي. د انسان حقونه خوړل هم د انساني قانون له مخې جرم دی او هم د اسماني. زنداني سره بد سلوك هغه لا نور جنایت ته هڅوي چې دا هم د قانون له مخې جرم دی. د زنداني بد وضعیت ته په کتو یې ټول قریبان او ملګري دښمنۍ ته هڅول کېږي او د هغوی په جرم کولو کې د زندان خاوندان ګواکي غیر مستقیم لاس ور سره لري. دا هم د جرم یو ډول دی.

زموږ د هېواد په زندانونو کې زرګونه کسان بندیان وي. دلته داسې پېښې هم کېږي چې له سیاسي بندیانو سره نور بندیان یو ځای اچوي. سیاسي بندیان خپلو منځو کې ګپې سره کوي او دا نور هم خپل لوري ته را بولي چې اخیر هغوی ور سره یوځای کېږي. له زندانه تر خلاصون وروسته دا کسان د وسله والو سیاسي مخالفانو لیکو ته ورځي او د حکومت خلاف وسله واله مبارزه پیلوي. داسې هم کېږي چې له نشیانو سره نور کسان بندیان کړي او هغو هم د خپل بند په اوږدو کې په نشو اخته شي، د بندي کېدا مهال نشه نه کوي، خو د خلاصون مهال نشیي وي.

له دې ښکاري چې حکومت یوازې زندان جوړ کړی؛ نور اصلاحي پروګرامونه نه لري.. لږ ورځې مخکې بي بي سي د هېواد د زندانونو په اړه را پور در لود. هلته ادعا وشوه چې د زندانیانو حالت ډېر خراب دی. که حکومت غوښتلای چې سیاسي مخالفین اصلاح کړي، مجرم بیا خپل جرم ته ونه ګرزي او د سیاسي مخالفانو په لیکو کې درز پیدا کړي او د بشري قوې له کمښت سره یې مخ کړي، نو نه یوازې چې د زندانیانو هر ډول حقونه یې ور کړي وای، بلکې دا هم د حکومت وظیفه وه چې هغوی ته یې په زندان کې اصلاحي پروګرامونه جوړ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای او هغوی تر خلاصون وروسته په ځانو کې یو لوی تغییر احساس کړی وای، نه دا چې تر خلاصون وروسته هغوی نور هم په ډېر جوش او شوق د جنګ میدان ته را ودانګي.

د زدکړې زمینه برابرول، د مطالعې وخت ور کول، په اوونۍ کې لږ تر لږ د یوساعت لپاره بهر ایستل، اخلاقي لارښوونې ورته کول، ماشومانو ته د مکتب زمینه مساعده ول، نشیانو ته د نشو بدوالی بیانول، مجرمین په دې پوه کول چې جرم بد کار دی او نه یوازې دا چې ټولنې ته یې زیان رسېږي؛ بلکې خپله یې دوی ته هم رسېږي ځکه په دنیا کې د نوم له بدوالي سره زندان ته لوېږي، مالي زیان ورته رسېږي او په اخرت کې خدای سزا ور کوي.

زنداني ته د ټولو حقونو له ور کولو سره که هره ورځ هغه ته د ښو تلقین وشي، نو اخیر یې په روان او تحت العشور کې ځای نیسي- او د بدو پر ځای د ښو خوا ته ځي. لږ تر لږه که ټول متاثر نه شي او له بدو ځان ساتنه غوره نه کړي نیمايي یا هم درېیمه برخه خو به یې متاثر شي او اینده به د خپل عمل اصلاح ته متوجې شي.

هر انسان د اصلاح وړ دی، البته د هر انسان د اصلاح ډول او اصلاحي میتود یو تر بله توپیر لري. که په زندانو کې روانپوهان خلک پر کټګوریو سره وویشي او بیا ورته مناسب استادان او غوره اصلاحي طریقه وړاندیز کړي، نو په لنډ وخت کې به یې مثبته نتیجه ولیدل شي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینه:

(۲)صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب وفد بني حنیفه و حدیث ثمامة بن اثال: ۴۳۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نومونه زموږ په ژبه

د اسلام له راتلو سره هممهاله، پر هغو قومونو فرهنګي یرغل هم وشو چې هېوادونه یې د مسلمانانو تر واک لاندې راغلل. مصر یو افریقایي هېواد دی، خو د مسلمانانو له ورتلو سره یې نه یوازې د هغوی دین او مذهب بدل کړل؛ بلکې د کلتور زیاتې برخې او ژبه یې هم ور بدل کړل. مصریان نن عربي ژبه وایي. همدا شان سوډان هم د مصر په ورته برخلیک اخته شوی دی.

ځینې هېوادونو که خپله ژبه ساتلې ده، لکه ایران، افغانستان، پاکستان، د منځنۍ اسیا هېوادونه او یا نور، خو بیا یې هم پر کلتور او ژبه ښکاره اغېز ور کړی دی. که نیمایي لغات یې عربي نه دي، نو په درې برخې کې یوه برخه خو یې ارو مرو عربي الفاظ تشکیلوي.

هغه مهال د عربي فرهنګ د خپرولو لپاره عربو شعوري کار کاوه او په لوی لاس یې د نورو قومونو فرهنګ، عنعنات، ژبه، له پخوا ور پاته تاریخي اثار او مذهبونه له منځه وړل. په دې ډول هغوی وکولای شول چې په لنډ وخت کې خپل دین د نړۍ په ډېرو شمېر قومونو ومني. دوی د پوځ په وسیله دا ټول کارونه سرته رسول. ځکه د هغه وخت له عربي مسلمانانو سره د نورو نامسلمانو لپاره یوازې درې اپشنه وو چې لومړی اسلام منل، دویم جزیه ور کول او دریم جنګ و.(۱)

طبیعي خبره ده چې هر قوم او د هر هېواد د وخت حکومتونو په پیل کې نه اسلام منلو ته تیار وو او نه هم جزیې ته، له دې امله نو سختې جګړې وشوې او کله چې به د یوه هېواد نظامي قوه له منځه ولاړه، بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به عوامو بله لار نه در لوه چې یا اسلام ومني یا هم جزیه. ایران تر ټولو لومړی د مسلمانانو تر برید لاندې راغی. تر شدید مقاومت وروسته هغوی اسلام ومانه. افغانستان ته هم د دویم خلیفه عمر فاروق رض په وخت کې مسلمانان داخل شول او د امویانو تر وخته وجنګېدل چې اخیر یې تر سنه ځېل کېدا وروسته د جزیې پر ځای اسلام ومانه.(۲)

له دې خبرو مې هدف دا دی چې دلته هر څه په زور وتپل شول. څنګه چې د دین او مذهب په معامله کې له زور څخه کار واخیستل شو، همدارنګه د فرهنګ په ورکولو، ژبې بدلولو، تاریخي اثارو ور کولو چې دوی ورته د جاهلیت د وخت اثار ویل، د اخلاقو تغییر کولو او نورو کې هم زور ته ځای ور کول شو. ځینې کارونه د جاهلیت د وخت اعمال وبلل شول او د ورکېدا ټاپه یې وخوړه او نور بیا د بدعت په نوم د ورکې کندې ته ور ټېل وهل شول. دا نن هم له دې دواړو نومونو څخه د ځینې پښتني رواجونو خلاف کار اخیستل کېږي او موږ یې په خپلو سیمو کې ژوندۍ بېلګې لرو.

زور یې په دې معنا وو چې تر عجمي یې په حکومتي چارو کې عربي ته زیاته ترجیح ور کوله. عرب قوم غوره و، په عربي ږغېدا، په عربي لیک لوست کول او د عربي زدکړه د ثواب کار ګڼل کېدل. په حکومتي کچه د دفتر او دولت ژبه عربي وه، د مذهب او علم ژبه عربي وه. عرب د یوه فاتح قوم په توګه د نورو قومونو لپاه ایډیال و. له دې امله ګڼشمېر قومونو د عربو په هڅونه او یا غیر شعوري توګه یا خپل فرهنګ، عنعنات، ژبه او تاریخي اثار ایله کړل چې ځای یې عربي فرهنګ، ژبې او د مسلمانانو تاریخي اثارو ډک کړ یا خو یې خپل هر څه یو مخیز ایله نه کړل، بلکې په خپل هر څه کې یې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور، ژبې او تاریخ ډېر څه ته ځای ور کړ. سوډان و مصر ـ د لومړي کتار مثالونه دي او ایران و افغانستان يې د دویم.

د ژبې او کلتور له اغېز سره زموږ په نومونو کې هم ژور بدلون راغی. خلکو هڅه کوله چې پر خپلو اولادونو عربي نومونه کښېږدي. له دې سره زموږ د پښتني قبیلو شجرې هم بدلې شوې. اسحاق زی او دې ته ورته نور يې ښه مثالونه دي.

دې کار څو لاملونه در لودل. یو خو عرب فاتح قوم و، نو د وخت خلکو ته همدوی ایډیال وو، له دې امله يې په ډېری شیانو کې د هغوی پیښې کولې. حکومت د عربو په لاس کې و، هلته عربي مکتوب، عربي نوم، عربي ژبې اغېز در لود، دا بل لامل و چې خلکو عربي فرهنګ خپلاوه او نومونه يې هم هغوی ته ورته کول. د عربي نومونو په اړه عربو ځینې احادیث هم در لودل چې خلك يې د هغوی د نوم په ایښودلو د ثواب حقدار بلل. مثلن په یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (۳)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل يې: الله تعالی ته عبد الله او عبد الرحمن خوښ نومونه دي.

له دې څخه ښکاره شوه چې په خپله ژبه تر نوم ښودنې د عربي نوم ایښودلو ته شعوري کار هم شوی دی او د ثواب وعدې ور کول شوې. تر اوسه هم زموږ خلك فکر کوي چې دا حدیث یوازې په عربي د همدې عبد الله او عبد الرحمن نومونه د خدای خوښ نومونه بولي په داسې حال کې چې داسې بیخي نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ژبه د خدای ژبه نه ده او نه هم یوه ژبه خدای پیدا کړې او دا نوري خلکو. کله چې نه د خدای ژبه شوه او نه هم یوازې هغه خدای پیدا کړې، نو بیا ولې په عربي د عبد الله نوم د خدای خوښ دی او که عیني همدا مفهوم د بلې ژبې په کلماتو ادا کړو هغه به د خدای خوښ نه وي؟!

بله نکته دا ده چې تر رسول الله ص مخکې انبیاء تېر شوي او د هغوی نوم په خپله ژبه همداسې ښودل شوی چې د عبد الله معنا یې ور کوله، لکه د اسرائیل. دا د یعقوب علیه السلام نوم دی او عیني د عبد الله معنا لري.(۴)

د حدیث په متن کې ماته لږ ستونزه معلومېږي. ځکه رسول الله ص د خپلو لمسیانو نومونه عبد الله او عبد الرحمن نه دي ایښي، په داسې حال کې چې روایت وایي، تر ټولو خوښ نومونه الله ته همدا دوه دي، نو بیا رسول الله ص ولې د خپل کور پر ماشومانو هغه نومونه نه دي ایښي چې الله تعالی ته تر حسن و حسین خوښ وو؟!

د حدیث متن هم په یوه ډول نه دی روایت شوی. د مسند احمد په یوه ورایت کې چې له همدې ابن عمر رض څخه دی،د (کان احب الاسماء الي رسول الله) توري راغلي؛ د مسند احمد په یوه بل حدیث کې بیا د (ان من احسن اسمائکم) الفاظ دي او د مسند احمد په درېیم روایت کې چې له خیثمه بن عبد الرحمن څخه شوی داسې راغلي(ان من خیر اسمائکم عبد الله و عبد الرحمن و الحارث).

د مسند احمد په (۱۷۶۰۷) نمبر حدیث کې له همدې خیثمه نقل شوي دي چې د ده د پلار نوم عبد العزی و، د ده نیکه رسول الله ص ته د هغه یادونه وکړه چې رسول الله ص ورته وویل، ستاسې رښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه عبد الله و عبد الرحمن دي او د هغه ماشوم نوم يې عبد الرحمن کېښود. له دې ثابتېږي چې يو لور ته د روايت متن يو رنگه نه دی، نومونه هم کله زيات او کله کم ښودل کېږي او په درېيم قدم کې دا نومونه يوازې د يوه کس د ناسم نوم په اورېدو وړانديز شوي دي چې د خدای خوښ يې نه دي بللي، بلکې وايي دا د معنا له پلوه تر دا بل رښتنی دی له دې امله د هغه هلك نوم عبد الرحمن ښودل شوی.

که ډېری خلك همدا نومونه پر اولادونو کښېږدي يا هم د دې مفهوم؛ يوه ستونزه د خلکو د نه پېژندلو هم ترې پيدا کېږي چې د نومونو ترمنځ التباس به خلکو ته په لوی سرخوږي بدل شي.

يوه مهمه تېروتنه چې دلته کېږي هغه دا ده چې فکر کېږي عبد الله او عبد الرحمن نومونه يوازې په عربي ژبه د خدای خوښ دي، که په بله ژبه دا مفهوم ادا شي؛ نو د خدای هغه رنگه نه دی خوښ لکه د عربي عبد الله. مگر دا فکر زما په اند ناسم دی. که دا روايت له دې ټولو مشکلاتو سره ومنو، بيا هم يوازې د همدې مفهوم خبره کوي نه د الفاظو. په هره ژبه کې چې يوه نوم د عبد الله(د خدای بنده) مانا ور کوله، هغه د خدای خوښ دی نه دا چې لازما بايد په عربي وي.

د نومونو مسله اوس خورا جدي ده. په اسنادو کې د نوم ډېره وړه تېروتنه يو کس له بلا ستونزو سره مخوي. زما يو خورېيی دی، په تذکره کې يې نوم د (سفر محمد) پر ځای (صفر محمد) ورته ليکلی دی. په داسې حال کې چې ياد نوم په سين ليکل کېږي. زموږ په ژبه کې زياتره ځايونه د (پېښ) پر ځای (و) کاروو، مگر عرب حرکت(پيښ) استعمالوي. له دې امله هغه کسان د نوم په ليکنه کې زياتره وخت خطا وزي چې له عربي ژبې سره سم شناخته نه وي. زما يو ملگری وو، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټليفون کې يې د (عبد الله) نوم په (اودولا) ليکلی و. د يوه بل مګري تخلص مې (عظمي) و، ملګرو به (عزمي) ليکلی و.

بل لور ته يې د ويلو مشکل دی. پښتانه چې په خپلو ژبه کې دغو مخارجو ته (ص، ذ، ق، ح، ع، ض، ظ، ط او) ځای نه لري، له دې امله د هغه نوم په ويلو کې مشکل لري چې دا توري پکې استعمال شوي وي. مثلا: موږ عصمت اسمت وايو، عبد الرحمن، اودورالرمان تلفظ کوو، عبد الحميد، اودولهميد وايو. که زموږ نومونه په پښتو ژبه شي، نو د ويلو او ناسمې املا له ټېروتنو به تر ډېره حده خوندي شو.

پښتانه په مجموع کې غير عرب ټول د عربي نومونو په معنا يا بيخي نه پوهېږي، يا سم نه پرې پوهېږي. له دې امله يې هغه نومونه هم ځانو ته خوښ کړي وي چې معنا يې ناسمه وي. لکه: عباس، د عباس معنا ده تريو تندی. په قران کريم کې هم راغلي: عبس وتولّی. يعنې تندی يې تريو کړ او مخ يې وګرزاوه. موږ چې د عربي نوم په معنا نه پوهېږو، نو ځکه زياتره وخت انتخاب هم ناسم کوو. زموږ په کلي کې درې کسه د عبد المحمداو عبد النبي په نومونو وو. د ايرانيانو په نومونو کې هم د عبد الحسين او عبد العلي نومونه ډېر تر سترګو کېږي. عبد العلي کې که علي د خدای صفت ونيسو، بيا پروا نه لري اما که د علي رض نوم يې وګڼي بيا دا نوم هم د معنا له مخې ناسم دی.

دلته به د ځينو عربي نومونو معناوې وليکم: عائشه: ژوند، سفيان: ګړندی، فاطمه: له تي پرېکوونکې، معاويه: کونګری يا کوچنی سپی، عثمان: هوښيار/مکار، محمد: ستايل شوی، احمد: ستايونکی، خالد: تل پاته، وليد: هلک، خادم، مريبی، زبير: هوښيار، د پخې رايې خاوند، پياوړی، منصور: بريالی، جنيد: عسکر/همکار، حميد: ستايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، ښه اخلاق لرونکی، مصور: انځورگر، نقیب: مشر، عباس: تریـو مخـی، بریـدگر زمـری، حمـزه: تریـو، سـخت، پرېکنـده، مطلـب: غوښتونکی، عبید: غلام یا مرییی، زیـد: وده، زیـادت، سـلطان: غلبـه، قووت، عوض: بدل، مقابل، صادق: رښتنی، صـالح: نیـک، مسـتقیم، صدیق: ملگری، نجیب: اصیل، غوره، هوښیار، وکیل: ساتونکی، د بل چـا دوسـیې تـه ټاکـل شـوی کـس، اسـماعیل: د اللـه د امـر یـا کـلام اورېـدونکی، ابـراهیم: مهربانـه پـلار، د خلکـو پـلار، د ډېـرې ورور، ادریس: ښوونکی، داؤد: محبوب، رفیق: نرم، ملگـری، عزیـز: غالـب، عزتمن، لوړ مقـام لرونکـی، بشـیر: ښایسـته مخـی، زېـری راوړونکـی، شفیق: مهربان، ناصح، نرمي کوونکی، صفیه: غوره، له عیبه پاکه، ډېـره شیدې کوونکې اوښه، ډېره میوه کوونکې ونه، له غنیمته مشرـ تـه غـوره شوې برخه، رابیه: غونډۍ، زینـب: ښـکلې او ښـه بـوی لرونکـې ونـه، زینت: ښایسـت، بکـر: د هـر شي اول، عمـر: ژونـد، عمـران: ودانـۍ، اسرار: پټ، انیس: نرم، مینه ناک، انس: هغه شی چې الفـت و مینـه پـه کېږي، یعقـوب: تعقیبـوونکی، اسـحاق: خندېـدونکی، مـریم: عابـده، عبادت کوونکې، یوسف: زیادت، چندونه، موسی: چاړه، ژغورونکی، مو: اوبه، شي: ونه، موسی علیه السلام ته ځکـه دا نـوم ور کـول شـوی چې همداسې ځای موندل شوی، عیسی: ژغورونکی.

نوټ: ځینې نومونه د اصل له مخې عـبراني دي، خـو پـه عـربي کـې استعمال لري.

یوه بله تېروتنه دا کوو چې عرب مرکب نومونه خوښـوي، مـوږ بیـا پـه تلفظ کې ساده و لنډ نوم خوښوو؛ زموږ خلکو ته هم دا فرهنگ را عـام شوی دی چې زیاتره ترکیبي نومونه ږدو، خو ډېری بې معنا وي. لکـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سفر محمد نوم؛ معنا د محمد سفر. د نوم په معنا کې بايد جذابيت وي، سم د پوهېدلو وړ مفهوم ور کړي، نه دا چې زموږ د ترکيبي نومونو په شان يا بې معنا، يا د ناسمې معنا ور کونکي يا هم داسې ترکيب وي چې نيم عربي وي او نيم پښتو. لکه، اختر محمد؛ عرب په خپله ژبه کې اختر نه لري، محمد بيا عربي دی، نو اختر محمد، باز محمد، محمد رسول، دا ناسم ترکيبي نومونه دي. محمد غفور بيا د معنا له مخې ناسم دی.که موږ په خپله ژبه کې د نوم ښودنې فرهنگ عام کړو تر ډېره حده له دې ستونزو خلاصېږو.

بل مهم ټکی زموږ د خپلو نومونو او خپل فرهنگ وده ده. که موږ همداسې عربي نومونه استعمالوو او خپل پښتو نه کاروو، نو پښتني فرهنگ به ورو- ورو له ورکېدا سره مخ شي. د نومونو په مسله کې د پخوانيو اشارو په اړه پلټونکي علماء د ځينو کسانو په اړه بيخي د قومونونو او هويتونو پرېکړې کوي چې دغه نوم له پلاني قوم سره تړلی دی او هغه له پلاني سره، که څه هم دغه تگلاره علمي او منطقي تر ډېره نه بريښي خو بيا هم د دې ځينې پيروان شته چې که زموږ په اړه وورسته خبره کېږي نو ښايي نيم خلک مو له پښتنيته وايستل شي او عرب يې خلک وگڼي. لنډ مثال يې د سيد جمال الدين دی، چې زموږ او ايرانيانو دواړو پرې دعوه ده، که د هغه نوم پښتو وای، بيا يې چا د خپلولو دعوه نه شوای کولای.

ويعلق بعض العلماء أهمية كبيرة على أسماء الأشخاص في إثبات أصولهم.(۵)

ژباړه: ځينې علماء د اشخاصو د اصولو په اثبات کې نومونو ته زيات اهميت ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو نومونه زیاتره مرکب نومونه دي. دوی زیاتره د ابو پلان یا ابـن پلان کنیه نومونه هم کاروي او زموږ په پښتنو کې دا شی نه شته. پښـتانه د خپلې لهجې له مخې د عربو درانـه او ثقیـل تـوري و نومونـه نـه شي ویلای، له دې امله اړینه ده چې د عربي نومونو پر ځـای پښـتو نومونـه انتخاب کړو چې هم یې لفظ ښکلی وي، هم په ویلو کې اسـانه وي او هم یې معنا خوندوره وي. نن په نوم کې خلـك دا درې واړه شـیان پـه نظر کې نیسي او بیا یې غوره کوي. ما له نن څخه درې کالـه مخکـې د خور زوی ته (ایمل) نوم خوښ کړ. زما اخښـي یـوه مـلا تـه ددې نـوم یادونه کړې وه. ملا ورته ویلي وو، سم کتابي نوم پر کښېږده دا نـو اوس چیشي دی؟ ده ویل، ما پوښتنه وکړه چې کتـابي څنګـه؟ هغـه د جمعـه خان نوم ورته یاد کړی وو چې په جمعه پیدا شوی دی نـو جمعـه خـان یې کتابي نوم دی!!!

زموږ د ملایانو یو مشکل دا هم دی چې خپلـه ژبـه ورتـه پـردۍ ده. دوی د خپلې ژبې په اړه یا بیخي مطالعه نـه لـري یـا کـه یـې لـري، نـو ابتدایي به وي. له دې امله تر خپلو نومونو او کلیماتو د بلې ژبې نـوم او کلیمې خوند ور کوي. موږ ملایانو په ویناوو کې وینو چې زیاتره عربي کلیمې، اصطلاحات، جملې او متلونه کاروي. له دې امله د عوامو سـم سر نه ور سره خلاصېږي او له دې امله یې ویناوې هم ښه اغېز نه لري.

د نوم، تخلص او لقب موضوع باید نن جدي ونیوله شي. د هر نوم په انتخاب کې باید موږ لومړی د هغه تلفظ، بیا یې لفظي و معنوي ښـکلا ته پام وکړو. تر ډېره حده زما په اند باید پښتو نوم غوره شي. یو لـور تـه خو اسانه دي، بل لور ته یې خلك په معنا هم پـوهېږي. د لفـظ ښـکلا هم مهمه ده او ډېر خلك یې د لفظي او معنوي ښکلا په اړه خپلـه هـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېکړه کولای شي. له دې ټولو سره باید په انګلیسي ژبه لیکلو او ویلو ته یې هم پام وشي، ځکه ځینې پښتو نومونه و تخلصونه په انګلیسي‌سم نه لیکل کېږي او چې درست ونه لیکل شي، ویل یې هم ستونزې پیښوي. پښتانه مفرد نوم خوښوي، مثلن: ایمل، که له دې سره اړتیا شوه چې اول نوم، دویم و اخیري ورسره پیدا کړي، نو کولای شي چې تخلص اضافه کړي، که ایمل نوم محمد ایمل هم شي، خلك یې ایمل وایي، که ایمل خان هم شي خلك یې یا خان وایي یا ایمل، زموږ ګړنۍ ژبه ترکیبي نومونو ته نه ده جوړه او هر مرکب نوم موږ پرېکوو. که په اسنادو کې د مرکب نومونه موضوع مهمه وي، نو ښه مرکب نوم ورته انتخابولای شي، خو په ویلو کې دې یوازې یو نوم ورته اخلي، مثلن: احمد ایمل خان، دې یوازې په ایمل یادېږي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)فتوح الشام، وصیة ابي بکر:۱/ ۱۰،دمحمد بن عمر الواقدي لیکنه.
(۲)فتوح البلدان، فتوح خراسان: ۱/ ۳۹۲، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه.
(۳)ابوداؤد، کتاب الادب، باب في تغییر اسماء: ۴۹۴۹)
(۴)تفسیر الطبري، تفسیري سورة البقره، ۴۰ باب: ۱/ ۵۵۳، د محمد بن جریر الطبري لیکنه.
(۵)المفصل فى تاريخ العرب قبل الإسلام (4/ 276)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ سنه

که دا نن هم زموږ حکومت اعلان وکړي چې له ننه وروسته به د هجري شمسي پر ځای؛ میلادي سنه کاریږي، نو شوني ده چې ځینې دین، شریعت او علم ته منسوب کسان به سمدستي د حکومت او نظام د تکفیر فتوا ور کوي.

دلیل به دا وړاندې کوي چې حکومت د اسلامي شعایرو د محوه کولو تکل کړی. جالبه دا ده چې نه به شعایر تعریفوي او نه به په خپل شخصي ژوند کې ورته اهمیت لري؛ خو که د نظام په برخه کې د ده په نظر یوه نیمګړتیا په نظر ور شي، نو هغه دم بیا دی د اسلام او اسلامي شعایر مدافع وي.

زموږ په سیمه کې شته فقر، رواني بې انصافي، د خلکو عقدیي کول، له اسلامه ناسم تعبیر، د استخباراتو لاسوهنه، بېکاري او ... ټول عوامل د دې سبب کیږي چې د اصلاح پر ځای خلکو ته سوتې اخیستل اسانه وي. د پوهاوي پر ځای په ناپوهاوي د ځینو شعارونو د نارې په پورته کولو د نظام خلاف جنګ ورته حلال ښکاري. پر ځینو مفاهیمو د بحث پر ځای دا ورته ښه بریښي چې د ده نظر په ټوله معنا ومنل شي او د هغو مبهمو مفاهیمو لپاره دې ټول ژوند وقف کړي.

د سنې له موضوع خلکو همداسې یوه حساسه مسله جوړه کړې. په داسې حال کې چې له سنې څخه هدف حساب، د کارونو مهالویشت ټاکنه او تنظیم دی. د هدف په تر لاسه کولو کې که هره سنه استعمال شي، نو د شریعت له اړخه کومه ستونزه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل اړخ دا هم دی چې سنې تر اسلام مخکې هم موجودې وې او تر اسلام وروسته هم شته. عربو تر رسول الله ص مخکې هم د ځان لپاره سنه در لوده او د هغې له مخې یې حج، عمره او حرامې میاشتې پېژندلې. له دې امله چې کله مدینې ته تر هجرت وروسته په حرامه میاشت کې مسلمانانو په غلطې له مکیانو سره جنګ وکړ، نو هغوی تبلیغات پیل کړل چې مسلمانانو د حرامو میاشتو احترام نه کوي.

یوه بله نکته دا هم ده چې دا اوس سنې هم د اسلام پیغمبر ص نه دې ټاکلې. مورخان وايي چې عمر فاروق د خپل خلافت مهال دا نوښت وکړ چې د مسلمانانو لپاره یوه ځانګړې سنه وټاکي. تر مشورې وروسته د رسول الله ص هجرت یوه داسې پېښه وګڼل شوه چې مسلمانان خپل تاریخ له هغې څخه را پیل کړي او همداسې یې وکړل.(1)

یعنې رسول الله ص په خپل ژوند کې د اسلامي یا غیر اسلامي سنې بنسټ نه دی ایښی. نه په اسلام کې د اسلامي یا نااسلامي سنې موضوع په نصوصو کې مطرح شوې ده. قران کریم د میاشتو ټاکنې ته په دې ټکو اشاره کړې ده:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ .(2)

ژباړه: بېشکه د الله په نزد الهي کتاب کې د میاشتو شمېر دوولس وو هغه مهال چې اسمانونه او ځمکې پیدا کړې چې څلور یې حرامي دي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ .(3)

ژباړه: دی هغه دی چې لمر یې روښانه او سپوږمۍ یې رڼا کړې ده او دې ته یې منزلونه ټاکلي چې تاسې پرې کلونه او حساب معلوم کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ .(4)

ژباړه: له تا د سپوږمی په اړه پوښتي، ووایه، دا د خلکو لپاره د وختونو او حج نښه ده.

له دې ټولو اياتونو په ډاګه شوه چې له لمر او سپوږمی څخه هدف حساب او کلونه دي. قمري میاشتې د عبادت ټاکنه کوي. له دې امله د مسلمانانو لپاره د هغې سنې ساتنه اړینه ده چې د خپلو عباداتو حساب په وکړي. اما په دولتي کچه خدای څوك نه دي امر کړي چې هغه سنه کار کړئ او دا بله بیا مه کاروئ. یوه الهي سنه ده او بله غیر الهي. نه رسول الله ص په خپل ژوند کې داسې کړي دي.

دلته هر شی د یوه هدف لپاره پیدا شوي دي. که هدف تر لاسه شي، نو هم به انساني ټولنه خپلې موخې ته رسېدلې او هم د الهي تخلیق په مقصد پوهېدلي یو. خدای د دې هدف د ترلاسه کولو تګلاره نه ده ټاکلې چې له دې طریقې یې تر لاسه کړئ او هغه طریقه بیا مه کاروئ.

له دې معلومه شوه چې د یوې خاصې سنې امر دین یا شریعت نه دی کړی. نه خدای ته یوه ځانګړې سنه خوښه ده او بله یې ناخوښه. هدف یوازې انساني ټولنې ته حساب او اساني په لاس ور کول دي چې دا هدف نن موږ په هر ډول لاس ته راوړو خدای پرې خوښېږي.

که په ټوله نړۍ کې په دولتي کچه یوه سنه د استعمال لپاره غوره شي، نو په هر لحاظ به د ټولو ټولنو لپاره ښې پایلې ولري. موږ باید په دې پوه شو چې سنې زموږ د حساب او اساني په پار رامنځته شوې دي نو نن چې موږ ته په هره سنه کې اساني وي، له هغې څخه ګټه پورته کول هم د انساني اړتیاو غوښتنه ده او هم د هغه هدف لاسته راوړل دي چې خدای د همدې موخې لپاره دهغه شي تخلیق کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۸/ ۲/ ۲۵

سرچيني:

(1) (تاريخ الطبري سنة ثلاث و عشرين، وضعه التاريخ:۴/ ۲۰۹)

(2)(التوبه: ۳۶)

(3)(يونس: ۵)

(4)(البقره: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه

د تېر کال راپوروونو کې ښوول شوي وو چې د افغـان ولـس تـر (۵۴) سلنه وګړي د فقر تر کرښې لاندې ژوند کوي. که زموږ په بازارونو کـې څوك وګرزي نو په سلهاوو فقرکوونکي به ووینې. د دوی په منځ کې د بوډاګانو او مېرمنو ترڅنګ واړه ماشـومان هـم شـته چې اصـلن یـې دا وخت د زدکړو و؛ ځکه د هغه لا هم اوږد سفر پـه مخکـې دی چې د راتلونکي ژوند لپاره یې همدا وخت د بنیاد ښودلو دی نه د فقر.

زموږ په ټولنه کې که یو لور ته دومره لویه فیصدي خلك فقیر دي، نو بل لور ته بیا ځینې شمتن کسان هم شته چې پـه دې فقیـر هېـواد کـې میلیونران دي. زموږ د هېواد میلیـونران د بـې وزلانـو لپـاره د ډېـرو بـدو رواجونو بنسټونه هم رغوي چې هغوی غریبان یې تر بوج لاندې پورتـه کېدای نه شي.

د واده او کوزدې د ډېرو مصارفو رواجونه همدې شتمنو ترویج کـړي دي، د مړي پر سر لوی-لوی خیراتونه پاخه یا اومه د همدې شتمنو کار وو، له حج و عمرې څخه تر راتلو وروسته پـه شـپو او ورځـو لـه حـده زیات مصارف کول د همدې شتمنو اعمال وو او داسې نور.

زما په یاد دې چې د کندهار د والي په دفتر کې تر چاودنې وروسته د کندهار شتمن تاجرحاجي صدیق د لسګونو غوایـانو پـه ذبـح کولـو یـو ستر خیرات وکـړ چـې د هغـه ځـای خبریـالانو یـې پـر ټـولنیزو رسـنیو عکسونه کښته پورته کول او د حاجي صاحب د ژوند دعاوې یې کولې. هغه ته دې خدای خیر ور کړي، خو کاش چا مشوره ور کړې وای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې غوایانو دې د ټولنې لپاره دا بـل کـار ډېـر پـه ګټـه دی اود شـلو غوایانو د مصارفو پر ځای دې یوازې د لسو غوایانو مصارف وکړي خو ګټه به یې تر شلو غوایانو جامعې ته زیاته وي.

زموږ په ټولنه کې یوڅه شتمن د نوم وړې دي لـه دې املـه هغـه کـار کوي چې ژر د هغه نوم پکې واخیستل شي او یوڅه د مشـاورینو کمـی ور سره دی البته هغه مشاورین چې د ټولنې په ګټه مشوره ورکړي.

زموږ په ټولنه کې د علماؤ قِشر خورا زیات نفوذ لري، مګر هغوی تل وایي خیرات کوئ خدای صدقه خوښوي، امـا هیڅکلـه مـې دا نـه دې ترې اورېدلي چې صدقه په څه ډول؟ پر چا؟ د کوم میکانیزم له مخې؟

یو شي ته بلنه کول او خپله یې په میکانیزم، د مصرف پـه ځـای او لـه ټولنې و حالاتو سره پر مناسـبه تګـلاره فکـر نـه کـول د سـتونزو سـبب کېږي. نن زموږ په ټولنه کې خورا زیات خلک فقر کوي، اما بل لور ته هره ورځ شتمن په یو نه یو ډول خیراتونه هم کوي، یا خیرات ته ورته د نوم لپاره مصارف دي، دا د ټولنې لپاره سرخوږی دی چې مصرف دې کېږه خو د مړه اروا دې مه په مړېږه، متل هم دلته صدق کوي.

زمـوږ ملـت همـدا اوس لـه سـختو سـتونزو سره لاس و ګرېـوان دی، ځوانان د واده پیسې نـه لـري، دا رواج هـم د شـتمنو دی او تـاوان یـې غریب ته رسي، د دې لپاره د حللارې اړتیا ده.

ماشومانو ته مو د زدکړو اړتیا ده چې نه کتاب لري، نه قلم، نه کتابچه، نه ځای لـري او نـه معلـم تـه دومـره معـاش ور کـول کېـږي چـې هغـه ماشومانو ته د درس ور کولو لپاره زړه ښه کړي.

له پوهنتونه فارغ ځوانان مو مخ پر اروپا و امریکا تښتي او هره ورځ په لسګونه کسان همسایه هېوادونو ته اوړي او بیا نه را ګـرزي، چـې دا پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل وار دلته د فقر، بې ځایه مصارفو، غلطو رواجونو او نـورو ټـولنیزو بدیو نتیجه ده.

داسې که دا بدۍ شمار کړو نو لیست یې اوږد شي، اوس پوښتنه داده چې څه باید وکړو؟

زما په اند د خیراتونو په برخه کې څو کاره باید وشي:

لومړی: دولت دې د بې سرپرسته مېرمنو او ماشومانو، همداراز د نورو خیریه کارونو لپاره یوه مستقله اداره خلاصه کړي چې پـر شـفافیت یـې ملـت بـاوري وي او لـه ولـس څخـه دې غوښـتنه وکـړي چـې خپـل خیراتونه، زکاتونه، سرسایې او عشرونه دې همدې ادارې ته جمعه کړي چې دولت یې د یوه منظم پلان له مخې پر هغـو کسـانو مصرف کـړي چې واقعن یې مستحق دي او هغه کارونه ورته پـه وکـړي چـې د ملت اساسي اړتیا ده، لکه د مکتبونه جوړول، د کتـابونو چـاپ، د لویـو لارو رغول، پلان جوړول، شفاخانې، بې وزلو کسانو ته کارونه پیدا کول او د هغوی په هر حال کې لاسنیوی کول او د ملت هغه اړتیاوې په نظر کـې ساتل چې زموږ اساسي ضرورت دی او لازمه پاملرنه ورته نه ده شوې.

دویم: مدني ټولنې، علماء، قومي مشران او پر ټولنه نور بانفوذه کسان دې خلك پوه کړي چې دلته هلته نامنظم خیراتونه نه د ټـولنې پـه ګټـه دي او نه د هغوی، له دې امله باید هغه کـار وشي چـې هـم خـدای پـه خوشاله شي او هم انسانانو ته ګټـه ورسـوي. د یـوې منظمـې ادارې لـه لارې دا نامنظم خیراتونه په منظم ډول سمبالول هم زموږ اړتیا رفع کوي او هم د خدای په دربار کې منل کېږي، ځکه له خیرات او زکاته هدف لـه خلکـو سره کومـك او هغـوی تـه لاس ور کـول دي چـې تـر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنظمو خیراتونو د یوې ادارې منظم کاري ټیم یې په ښه ډول کولای شي.

دریېم:رسنۍ دې هم په دې اړه پروګرامونه جوړ کړي چې عامه پوهاوی خلکو ته ور کړل شي او د دې کار ګټې دې په سم ډول بیان کړي، د نامننظمو خیراتونو زیانونه دې هم راوسپړي، د ټولنې له افرادو دې پوښتنه وکړي چې هغوی هم په دې اړه خپلونه نظرونه شریک کړي، دا برنامې به په لنډ وخت کې خلکو ته هم پیغام ورسوي او هم به یې سرخلاص شي.

څلورم: دولت هم باید په دې اړه جدي ګامونه واخلي، د عامه پوهاوي لپاره تر ټولو لومړی سترګې دولت ته ور اوړي، دولت دې ورکشاپونه جوړ کړي، د ټولنې ټولو افراد دې د ګډون لپاره ور وغواړي او په دې اړه دې ورځې-ورځې پرزنټیشنونه ورته وړاندې کړي چې د خلکو سرخلاص شي او هغه څه ته مخه کړي چې د هغوی ګټه پکې وي.

د هر پاشلي کار په نسبت منظم کار هم ګټور وي او هم یې په ټولنه کې اغېز ژر محسوسیږي، که په بازار کې یوه فقیر ته زه لس روپۍ ور کړم، نو دا به د هغه لپاره صرف یوه ډوډۍ وي، خو که په ټول هېواد کې سلګونه کسان یوه اونۍ کې ادارې ته لس-لس روپۍ ور کړي نو دا زرګونه کیږي چې د یوه فقیر درسته کورنۍ ته کار پیدا کوي، همدا شان موږ غواړو په خپله مور یا پلار پسې خیرات وکړو. زه یو غویی اخلم او ذبح کوم یې، د غرمې لپاره خلک راغواړم او ډوډۍ ور کړم. تر دې کار دا ښه ده چې زه د غوایي فرضا ۵۰۰۰۰ زره افغانۍ یوه فقیرې کورنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور کړم چې هغوی له فقره خلاص شي او تر خپله وسه په دې پیسو ځان ته یو کار پیدا کړي.

دا کار څو گټې لري: ۱/ هر انسان له ریا ساتل کېږي، ریا اصغر شرک بلل کېږي او هر ریاکار انسان ته اخروي عذاب دی، نو که څوك د سلگونو کسانو په مخ کې له ښکاره کېدا پرته اداري ته خیرات ور کړي، له ریا به خوندي وي او دین و دنیا به یې خوندي شي.

۲/ ټولنې ته زیات مثبت تمامېږي ځکه په دې توگه هر کال خورا زیات کسان له فقره خلاصېږي او په ټولنه کې ځان ته یو کار پیدا کوي چې څو کاله وروسته به زموږ وطن کې هیڅ سوالگر نه وي.

۳/ که د یوې اداري له لوري په منظم او شفاف ډول دا کار مختته یووړل شي نو خلك به هم همکارۍ ته زړه ښه کړي او زموږ د خیرات لگېدونکې پیسې به داسې نه ضایع کېږي چې په ټولنه کې یې هیڅ مثبت رول نه ښکاري.

هیله ده په دې اړه دولت او د ملت ویښ کسان خپلې هڅې وکړي او زموږ خیراتونه، زکاتونه، اسقاطونه، عشرونه او... په ټولنه کې د مثبت بدلون لپاره وکارېږي.

۲۸/۱/۲۰۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زیانونه یې

مسجد د سجدې ځای ته وايي او دا ځای په ټوله معنا يوه ديني جنبه لري. سجده عبادت ده او ټول عبادات بندګان د خدايي رضا لپاره کوي. هر ځای چې مسلمانان وي، نو د مسجد وجود ور سره حتمي دی. زموږ په هېواد کې د مساجدو ډېروالی يو لور ته د خوښۍ سبب کېږي او بل لورته داسې څه هم تر سترګو کېږي چې زموږ د اذيت او خپګان لامل دي.

زياتوب يې دا ګټه لري چې د عبادت لپاره اسانې وي. کله چې بازار ته ځو، سفر ته روانېږو او يوه کلي ته مسافر ورځي نو د جومات شتون هغه ته د عبادت په اړه ذهني ډاډ ور کوي. مسجد په کليوالو سيمو کې د مسافرو پناځای هم دی. له بارانه، يخه، ږلۍ او واوري هم خلک پنا پکې اخلي. په جومات کې د يوه ديني عالم شتون هم اړين وي. له دې امله خلک د شرعي پوښتنو او زدکړو لپاره هم جومات ته راځي. که د خلکو ترمنځ شخړه پېښه شي نو هم د جومات ملا يې د حل وروستۍ مرجع وي. که د نکاح او د ماشوم په غوږ کې د اذان مسله وي، خلک بيا هم د جومات ملا ته رجوع کوي. کله ناکله خو ملايان دمونه او تاويزونه هم کوي، له دې امله خلک د تاويز او دم لپاره هم ورته راځي. جومات کې فاتحه يا تعزيت هم اخيستل کېږي. د قران کريم د ختم لپاره تر ټولو ښه ځای هم جومات دی. اعتکاف په مسجد پورې ځانګړې عبادت دی. د امن، مينې، مساوات، سولې او ورورولۍ ځايونه همدا مسجدونه دي. دلته خلک په اول او دويم صف کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام او مرتبې له مخې نه درېږي، بلکې هر څوک چې لومړی راغی د لومړي صف مستحق دی او څوک چې وروسته راغی شاته به درېږي. کشران او مشران هم دلته مطرح نه دي. تور او سپین ته هم څوک نه ګوري. دولتي مامور او ملکي کس توپیر نه وي. بې وزلی او شتمن هم په یوه کتار کې درېږي. دلته د تبعیض او تعصب د ختمولو درس ور کول کېږي. دلته خلک یو له بل سره په یوه روحاني تار تړل کېږي. خلک په یوه ورځ کې د څو پلا راغونډېدو له امله یو د بل له حالته خبرېږي. جوړ و ناجوړ معلوم شي، مسافر او حاضر باندې خلک خبر شي. د مسافرو د خوراک او نورو اړتیاو په اړه خلک خبرېږي. دا ټولې د مسجد ګټې دي. ممکن نورې هم ډېرې فایدې ولري خو دلته د ټولو یادول نه ممکن دي او نه اړین. نو ډېروالی یې هم ښه دی او هم زیاتو خلکو ته فایدې رسوي.

اما له دې ټولو فایدو سره بیا زموږ په ټولنه کې د مساجدو زیاتوب ستونزې او سرخوږي هم ایجاد کړي دي. ریا ته د خلکو هڅولو او بې اخلاصه کولو کې د زیاتو مساجدو رول دی. زموږ ټولنه تر اوسه لا د قانون تر چتر لاندې نه ده راغلې. له دې امله خلک پر خپل سر هر ځای چې غواړي مسجدونه جوړوي. د چا اجازې ته اړتیا نه شته، بلکې مازې د یو چا اراده د یوه مسجد د جوړېدو لپاره بس ده.

یو کس د خپل شهرت، نوم او د خپل واک چلولو لپاره مسجد جوړوي. زه د داسې پېښو شاهد یم. زموږ په کلي کې د یوې قبیلې دوې پښې تر اوسه هم د مسجد پر سر لانجه کې دي. خلک پر مسجد خپل نوم ږدي او بیا هر وخت د هغه په نوم یادېږي. دې مسجد کې ملا راوله او ملا پسې واخله هم د بنسټګر واک دی. ملا ته تنخا ور کړئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جومات داشی خراب دی، هغه شی مصارف غواړي او داسې نورو چارو کې هم د مسجد مشر پر نورو رږغ کوي. دلته هغه وړه پاچاهي جوړه کړې وي. له دې امله نو شتمن، د کلي ملك، حکومتي چارواکي، زورواکي او ان څو ځان غوښتونکي کسان چې بیخي چندې ورته کوي، د مسجد جوړول یې زړه غواړي او جوړ کړي یې هم دي.

د مسجدونو ډېروالي کرکې او بدبینۍ ته لار پرانیستې. یو کس چې پر مسجد باندې خپل نوم ږدي د بل یې دا کار نه خوښېږي، له دې امله له هغه سره ضد کوي او دا یوازې تر ذهنه محدود نه پاتېږي، ضرور یې تر یو حده د پلي کولو هڅه هم کوي. ما داسې مسجدونه لیدلي چې په دوو نومونو به یادېدل. داسې کسان مې لیدلي چې د یو چا د مشرتوب له امله به یې جومات ایله کړ. که هر چا ته هر ځای د مسجد جوړولو اجازه نه وای، نو د مسجد د نوم او نورو اړوندو چارو پر سره به خلك یو له بل سره نه خپه کېدل.

په کلیو او ښارونو کې زیاتې ځمکې د مساجدو لپاره وقف کېږي. نن چې ښارونه ډېر په چټکۍ پراخېږي، یوې لویشتې ځمکې ته هم باید حساب وشي. د مساجدو بې پرسانه زیاتوب زموږ د ښارونو او سترو کلیو په وړاندې نن یا هم سبا په ستونزه بدلېږي. ځکه د جومات بیا نړول او هغه وقف ځمکه د سړك، پل، کلینك یا هم بل شي لپاره خلك یا نه ورکوي یا که یې ور هم کړي د خلکو په منځ کې هغه څوك زیات بدنامېږي چې جومات ونړوي.

مالي زیان یې هم جوت دی. یو کس مې ولید چې له کور سره نژدې یې درې ستر مسجدونه وو. مگر د خپل نوم لپاره یې بیا ځان ته جومات جوړ کړ. کابو میلیون کالدارې یې ورته مصرف کړې او ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې يې له نورو کسانو د جومات په نوم واخيستې چې که دلته نه واى مصرف شوې نو دا به د مسکين خولې ته تلې خو د هغه يوه کور جومات د لسګونو کسانو له خولې د هغوى ګوله وکښه.

زيات مساجد د دې سبب شول چې نااهل ته امامت پيدا شي. ځکه د يوه کور امامت ته هر عالم زړه نه ښه کوي. مجبورن يو داسې څوک ورته راشي چې د لويو مساجدو امامت څوك نه ور کوي. په دې سره يو لورته نااهل کسان منبر او محراب ته ورسېدل چې ټولنې ته په ډېرو مواردو کې تاوان رسوي او بل يې خپله د دغو ملا امامانو ترمنځ د نفرت تخم وکاره. دلته نو هر ملك د خپل ملا صفت هم کوي او دا بيا په خپل وار د خلکو ترمنځ د کرکې او خپګان سبب شوي دي او کېږي.

زيات جوماتونه د دې سبب هم دي چې زموږ حکومتونه يې سمه څارنه ونه شي کړاى او افراطيان يې د خپلو ګټو لپاره وکاروي. زموږ په مساجدو کې ډېرى افراطي ملايانو محراب او منبر اشغال کړي دي او له دې لارې په ولس کې د افراطيت بڅرکي تازه کوي او د خشونت پر اور د تيلو اچولو کار تر سره کوي.

مسجدونو کې له دينه ناسم تعبير کېږي. زموږ خلکو ته فکر ور کول کېږي چې پر دنيا يوازې تاسې مسلمانان د ژوند حق لرئ او نور ټول بايد له منځه ولاړ شي. دا که په زور نه کېږي نو ښراوې خو مو زده دي. د کلي او ښارونو ملايان مې ليدلي چې هر وخت په خطبو او دعاو کې نورو ملتونو ته ښراوې کوي. دې کار ځو تاوانه پېښ کړي. يو مو د سولې دين خلکو ته د خشين دين په نوم ور معرفي کېږي چې په اوږده مهال کې موږ او نوورې نړۍ ته خطر پېښوي. بل په خلکو کې کرکه او نفرت ځاى نيسي. دلته يوازې د نامسلمان خبره هم مطرح نه وي. بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مساجد مې په پاکستان کې لیدلي چې یوازې بریلوي مسلکه کسانو لمونځ پکې کولای شوای او نور مسلمانان هم نه شوای ورتلای. د مسجد پر دروازه يې ليکلي وو چې يوازې اهل سنت بريلي دلته لمونځ کولای شي. داسې جوماتونه مې هم ليدلي چې په لمانځه کې يې يو سلفي وهلی دی. داسې يوه امام په خپله خوله کيسه راته وکړه چې لمونځ مې کاوه تر شا مې يو چا په زوره امين ووايه. تر سلام وروسته مې سپک سپاند کړ او له جوماته مې پسې واخيست. دلته د عبادت ځايونه نااهلو ته په لاس ورغلي او د خپل شخصي- ملکيت غوندې کار ځنې اخلي. که مساجد دومره زيات نه شي، نو هم وړ کسان ورته موندل کېږي او هم يې دولت او څارګرې ادارې څار کولای شي.

په ښارونو کې دې د مسجد جوړولو اجازه شخصي خلکو ته نه ور کول کېږي؛ ځکه زياتره يې د شخصي- کوټې په توګه کارېږي. زموږ په ښارونو کې چې زه کوم مساجد وينم، ډېرى يې د مذهبي ډلو په ولکه کې دي چې د تفرقې او اختلافاتو لپاره مقدسې کوټې دي. د کوټې نوم ځکه ور کوم چې که مسجد د الله تعالى لپاره وقف وي، بيا يوه ډله ولې د خپل فکر ترويج پکې کوي او بلې ته اجازه نه شته؟ حتا يوه ډله بله ډله لمانځه ته پکې هم نه ايله کوي. په يوه کوڅه کې مې درې څلور مساجد ليدلي دي؛ که د الهي عبادت لپاره وي، نو په يوه کوڅه کې د يوه مسجد شتون کافي دی او که خبره زما د مسجد وي، بيا نو مسجد نه شو، کوټه شوه. زما په مسجد کې به نو زما خبره چلېږي، امام به يې زما په خوښه وي، لمونځ به زما په خوښه وي، خطبه به زما په خوښه وي، د لمانځه وخت به يې زما په خوښه وي او نور ډېر څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښارونو کې باید حکومت مسجدونه جوړ کړي، یا د مسجد ځای مشخص کړي چې دلته به جومات جوړیږي؛ ځکه حکومت د ښار لپاره خپل ماستر پلان لري، د هغه موافق به مسجد ته خپل ځای مشخص وي، همالته دې مسجد جوړ شي چې واک به یې ټول له حکومت سره وي. امام به حکومت ور کوي، تنخا به یې د حکومت پر غاړه وي، د مسجد چارې او مصارف به د حکومت په واک کې وي، ټول مسلمانان به اجازه لري چې خپل لمونځ پکې وکړي، هیڅ ډله به نه شي کولای چې د تفرقې او نفرت لپاره یې وکاروي. په دې سره به هغه مشکل چې پر مسجد کله ناکله د لویې لارې په راتلو هغه نړول کېدی یا د لارې د پراخولو مهال د جومات یوه برخه باید نړول شوې وای، اما خلکو به اجازه نه ور کوله، که حکومت له زوره کار اخیستی وای، خلک خپه کېدل او د لاریون او تاوتریخوالي وېره وه، که زور ونه کړي، خلک په وعظ او خبرو نه راضي کېږي، کله چې حکومت د خپلې نقشې موافق د مسجد جوړونې چارې مخته یوسي، دغه ستونزه به یې د تل لپاره حل کړې وي.

که یو چا د ثواب لپاره مسجد کې حصه غوښته اجازه لري چې د نغدو پیسو پر ځای یو شی ورته واخلي، لکه ګاډر، سیمټ، باجرۍ، رېګ، اوبه، د بریښنا او او اوبو سامانونه او داسې نور. په دې ډول به خلک له ثوابه هم نه بې برخې کېږي او مسجد به د خدای لپاره وي، هیڅوک حق نه لري چې قبضه پر وکړي، د خپلې ډلې او همفکره کسانو په ګټه یې وکاروي، د مینې او مساوات دغه مرکز دې په نفرت او بې عدالتي بدل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ټاکلو لپاره دې حکومت د امتحان ور کولو تګلاره جوړه کړي؛ په دغه ډول دې هر امام ښه پلټر کوي بیا دې د امامت او خطابت دنده ور کوي، نه دا چې که د ملك صاحب خوښ وي هغه به خطیب او امام کوي، که د هغه نه وي خوښ، نو اورژبی خطیب به هم ایستل کیږي.

خطیب او امام چې د خلکو له خولو او چوپړه خلاص شي، خپله حقایق بیانوي، البته چې ښه لایق وي، په خطابت کې تجربه ولري، له عصري علومو سره اشنا وي، د ټولنې، وخت او زمان غوښتنې درك کولای شي، رسمي اسناد ولري او د زدکړو ټوله سلسله یې معلومه وي.

که ممکنه وي، د جمعې او اختر خطبې دې د حکومت له لوري لیکلې ور کولې کیږي چې د ناسمو خبرو، نفرت خپرولو، کمزورو احادیثو او د ټولنې د ضرورت برخلاف ویناوو او فتواوو مخه ونیسي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم اړتيا او ارزښت

که څوک په ټولنه کې اوسي، له خلکو سره اړيکې ولري، پـه خوښـي و ناخوښي کې هم له خلکو سره او هم خلک لـه ده سره شريـک شي، نو اړينه ده چې زغم به کوي. ځکه د ټولنې ټول خلک د ده له طبيعـت سره برابر نه وي. ټول شناخته کسان يو ډول فکر نه لري. ټولنيز احساس توپيرونه لري. په خوښي و ناخوښي کې د خلکو احساس يو له بل سره جوت فرقونه لري.

له دې امله نو اړينه ده چې بايد زغم ولرو. که زغم نه وي نـو گوښـې ژوند به تېروو. که زغم نه وي، نو ټولنه کـې ژونـد راتـه سـختېږي. حتـا کور کې ژوند سختېږي. لـه خپلـې ښـځې او اولادنـو سره ژونـد بيـا نـه کېږي. ځکه نو زغم اړين دی، په ژوند کې د يو داسې شـی پـه سـترگه بايد ورته وگورو چې زموږ ژوند ور سره تړلی وي.

د کار ښه والی او کمزوري هم لـه زغـم سره تړلـی دی. کـه څـوک د گيراکانو تکليفونه وزغمي او شور، بير و بار او هله هولې ته يې حوصله وکړي، نو هغه کاروباري، دوکاندار، موټروان او... به بريالی وي.

د هغه ملا د اختر په مبارکي کې مې کتار او لين خلک ليدلي دي چې تر نورو يې زغم او حوصله زياته وه.

هغه خطيب ته مې ډېر خلک په ناسته، راتگ او غوږ نيولو ليدلي چې د خپلې خطبې، وينا او بيان مهال يې د نورو په شان زغم له لاسه نـه ور کاوه او له پوره حوصلې يې کار اخيستی او د هر ډول حساسې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند يې د ښه زغم ښکارندويي کوله او سپک لفظ يې له خولې نه وتی.

که د زغم اړتيا حس کړو، نو بيا به په هر شي کې د بل په عمل کار نه لرو. زموږ خلك چې د زغم اړتيا يې تر اوسه پوره نه ده احساس کړې، له دې امله په بازار، د سفر مهال، په وټل، مجلس، غونډه، دفتر او ... کې ستا په شخصي کړنه کار لري. ستا په افکارو کار لري، ستا په کاليو، تګ، عمل، خبرو او نورو کار لري.

په نوره دنيا کې يو انسان د بل په خپل شخصي کړنه کار نه لري. هغه کار د يو چا شخصي بلل کېږي چې ټولنې ته يې زيان نه رسېږي. د يو چا کالي، د هغه خبرې، تګ، فکر، ليکنې او هغه اعمال چې بل ته يې زيان نه رسېږي، شخصي دی او بل حق نه لري چې مداخله کې وکړي.

د بخاري په يوه حديث کې دي چې رسول الله ص وايي، هغه څوك پياوړی دی چې پر خپله غوسه قابو ومومي. له دې جوتېږي چې زغم لرونکی انسان اصلن غښتلی دی، ځکه ده پر ځان کنټرول پيدا کړی دی او خپل ځان کله هم نه ترې بې واکه کېږي.

زغم يوه ښه صفت دی. له دې امله نو زغم د خدای په صفاتو کې هم راځي. د خدای رسول د زغم يو مجسم سمبول و. زغم د انسان قدر په ټولنه کې زياتوي. زغم دې درنوي. زغم دې اجتماعي کوي. زغم دې خوښ ساتي. زغم غمونه کموي. زغم يو ښه ملګری دی او تل يې له ځان سره ساتئ. بې زغمه مه شئ چې خوښ او خوشاله ژوند هم تاسې وکړئ او هم نور خوشاله ژوند ته ايله کړئ.

۷ /۳/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګ نظري

آدمي فربه شود از راه ګوش
جانور فربه شود از حلق و نوش

زموږ د سيمې مسلمانان له ډېره وخته په دې خوی اخته دي او حتا اوس ښه پوره ورته تدريسېږي چې له خپل فکر هاخوا د بل فکر مه منئ. دا ډېر لوی مشکل دی. د انسانانو تر منځ د جنګ، د نفرت، بېلوالي، نه همکارۍ، پر ډلو وېشل کېدل او خپله انرژي پر بې ګټو لارو لګول د همدې تنګ نظرۍ پايلې دي.

زموږ يو شمېر علمي مرکزونه په دې وبا اخته دي. په دې تېره بيا مذهب ته په منسوبو کسانو کې دا تنګ نظري او نرګسيت(ځان خوښونه) تر حد زيات ده. د دوئ په فکر تر ټولو ښه مسلمانان دوی دي. الله او رسول ته نژدې کسان له دوی پرته بل څوک نه شي کېدای. له ځان او خپلو همفکرو پرته د بل هر فکري مکتب په وړاندې حساسيت در لودل، ګمراه او بې لارې بلل، په اړه يې د خلکو ترمنځ منفي تبليغات کول، زموږ د مذهبي کسانو يوه دنده ده. ان د دوی له خولې همدا خبرې اورو چې دا منفي تګلاره د ځان لپاره مسووليت بولي او که دا کار ونه کړي، د خدای په وړاندې ځان پړ ور ته معلومېږي. د همدې منفي دريځ له امله دوی هم غندل شوي. د پير محمد کاروان دا بيت يې يو مثال دی:

وخت به راځي، چې غاړ د زهرو به ښامار نه لري
منصور به ګرځي مستانه ملا به دار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ زیاتره مذهبیان ځانونه پر حق ګڼي. خو که له دې سره دا فکر د هر چا له لورې تدریس شي چې له تا پرته نور بد دي، د کرکې وړ دي، باطل دي، ګمراهان دي او داسې نورې ټاپې نو په نړۍ کې به د انسانانو خپل منځي ژوند ډېر تریخ شي.

که د مسلمانانو اولني پیر ته پام وکړو، نو رسول الله ص او اصحابو خپل هغه دښمنان په څنګ کې وزغمل چې له دوی سره یې جنګونه کړي وو. په مدینه او خیبر کې یهود، په مکه، طایف او نورو شیمو کې عرب، په نجران او ډېرو نورو علاقو کې عیسویان. دا ټول هغه فکري مکتبونه او په اصطلاح مذهبپاله ډلې وې، چې رسول الله ص په خپل څنګ کې ځای ور کړ. رسول الله ص پوهېده چې له زغم پرته بله چاره نه‌شته. له هر څونه اختلاف سره پیغمبر علیه السلام له یهودو سره کارو بار کړی. د نجران له نصاراوو سره یې بحثونه کړي او مدینې ته د هغوی تګ راتګ پوره ثابت دی. د مکې له خلکو سره د رسول الله ص احسانونه، ورتګ، تړونونه، بخښنې او نور په حدیثو ثابت دي.

رسول الله ص له مسلمانانو پرته د نورو شریعتونو له پیروانو سره حوصله او تعامل کاوه، نو موږ به له خپلو مسلمانانو سره تعامل نه کوو؟ د هر دښمن په وړاندې موږ ته د قران کریم د حوصلې او ښه رویې امر (فصلت: ۳۴)، دا سبق را کوي چې مسلمان باید څومره زغم ولري؟ د رسول الله ص په ملګرو کې د ابن ابی ابن سلول په شان خلک وو؛ مګر رسول الله ص د هغه د ژوند تر پایه هغه له مدینې ونه شاړه. هغه یې له خپله مجلسه ونه ایستی. کار یې ور سره بند نه کړ. حتا د مرګ په ورځ یې جنازې ته هم ورغی. له دې موږ ته جوتېږي چې د خپل فکري مخالف په وړاندې به حوصله کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري کې حديث دی چې رسول الله ص وايي، که مجتهد اجتهاد وکړي او حق ومومي نو دوه اجره لري او که خطا شو، نو يو اجر يې دی. يو بل حديث کې وايي، د هرو سلو کلونو پر سر يو مجدد پيدا کيږي. دا دواړه حديثونه موږ دا پيغام لري چې اختلاف حتمي دی پيدا کيږي به او دا يوه طبيعي خبره ده.

د هر قانون له متن څخه د خلکو براشتونه او تعبيرونه سره بېل وي. له قران او حديث څخه هم مخالف تعبيرونه او تفسيرونه شوي دي. دا يو طبيعي بهير دی چې د نړی له هر قانون او د هر مذهب له متونو سره همدا معامله شوېده. زموږ مذهبي متون هم له دې بهير څخه مستثنا نه دي. څومره چې وخت تېريږي، همدومره به نوي فکرونه رامنځته کيږي. د هر فکر په وړاندي تنګ نظري خپلول نه اسلامي تګلاره ده او نه دا حللار ده.

تر ټولو ښه لار د هر فکر زغمول دي. موږ بايد دا ثابته کړو چې نه يوازې د هر فکر مسلمان په خپل څنګ کې منلای شو، بلکې له مسلمان پرته هر انسان هم منلای شو.

د تنګ نظري انسان ژوند له کړاونو ډک وي. د هر چا په بريا خپه وي. له خپل ځان پرته يې بل نه وي خوښ. کارو بار يې له تکليفونو سره مخ وي. له چا سره دوستي ته زړه نه ښه کوي. د عباداتو په برخه کې ستونزې لري. لنډه دا چې تر خوشالي غمونه ډېر لري. د دې پر ځای چې ځان ته په لوی لاس غمونه وکړو، ولې خوشالي جوړه نه کړو؟

رسول الله ص يوه حديث کې وايي چې څوک زموږ په شان لمونځ کوي، زموږ قبلې ته يې مخ وي او زموږ ذبيحه وخوري هغه مسلمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او د الله او رسول ذمه له ځان سره لري نو د الله پر ځان منلې وعده تاسو مه ماتوئ. «مَنْ صَلَّى صَلاتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلاَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ».(۱)

له دې حدیث څخه ښکاري چې د همدې ټکو لرونکی کس مسلمان دی. دا خو د شریعت متون دي، مګر بل لور ته بیا تنګ نظري مسلمانان خلک د نوروز پر میله هم کافر کوي. له یوه فکري مکتب سره پر اختلاف یې ګمراه بولي. حنفي مسلمان په سفلي مسلمان پسې لمونځ نه کوي، سلفي همداسې. حنفي مسلمان شافعي ته خپله لور نه ور کوي. شافعي به نو همداسې کوي. شیعه له سني سره دا معامله کوي او سني له شیعه سره. خوارج د شیعه او سني دواړو له لورې مردود دي او ناصبیان بیا د درې واړه ډلو له طرفه رټل شوي. انسان باید دې نړۍ ته په کتو حقایق درک کړي. هر چا چې هر څه راته سم او بد وبریښول هغسې یې باید ور سره ونه منو. ولې شعوري انسان ځان داسې کړي چې د دې بیت مصداق شي؟

په تندي مو هر څوک خپله ناره لیکي
موږ د دې ښار دېوالونه بېشعور

قران کریم خپلو پیروانو ته د زغم لار ښوونه کوي. الله وایي صبر کوئ او الله د زغم لرونکو ملګری دی. زغم په هر حال ګټور او نه زغم په هر وخت کې تاواني دی. انساني نړۍ کې چې څنګه رنګونه بېلا بېل دي همداسې فکرونه او علقونه سره مختلف دي. له دې امله نو زموږ له نظر څخه د نورو جلا نظر یوه طبیعي او حتمي خبره ده. نه باید په غوسه شو او نه یې باید پر ځان درنه تمامه کړو چې ولې زما ورور، پلار، اکا، ملګری، همسایه، کاریګر، د دفتر انډیوال، ټولګۍ وال او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما سره په فکر او نظر کې اختلاف لـري. اخـتلاف د پرمختـګ پـول دی. که اختلاف نه وي، تنوع به نه وي، نوي شيان به نه وي، د ستونزو حل به نه وي، ابتکارات به نه وي او لنډه دا چې ژوند به مـو لـه سـختو شيبو سره مخ شي.

ځکه نو بايد د هر فکر په وړاندي زغم ولرو. قران کريم وايي، کـه پـه الهي اياتونو يو چا پسخند په واهه، نو تاسې مجلس ور ايله کړئ. يا پـه بنه ډول الهي لارې ته بلنه ور کړئ. دواړه اپشـنه د زغـم دي او لـه دې پرته د بې حوصلګۍ او خشونت هيڅ مجال يې نه دی پرېښی. د ديـن او انسانيت دواړو له لورې موږ مکلف يو چې ټول افکار او انسـانان پـه خپله خوا کې ومنو، تنګ نظري ايله کړو، ښه رويـه د هـر انسـان خپـل حق وګڼو، انسانيت ته احترام زدکړو، انساني کرامت ته درناوی کله هـم له پامه ونه باسو او د قراني وينا لـه مخـې ټولـو انسـانانو تـه د ښـې وينـا تګلاره خپله او تاپې لګول ايله کړو.

کندهار- عينو مېنه

۲۷/۳ /۲۰۱۷

سرچينه:

(۱)بخـاري کتـاب الصـلاة بـاب فضـل اسـتقبال القبلـة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او سیاست اړیکه

په اسلام کې د سیاسي نظام بنسټ د رسول الله ص له زمانې ښودل شوی دی چې د هغه د مرګ مهال په عربو کې د مسلمانانو یو پیاوړی نظام موجود و، نو د هغه تر مرګ وروسته د اصحابو په توسط همدې نظام دوام وموند چې په مسلمانانو کې د یوه سیاسي نظام وجود مختلف فکرونه را پیدا کړل.

دا یوه طبیعي خبره ده چې د مسلمانانو د نظام وجود به پر خلکو یو ډول تاثیر لري او کله چې دا نظام وجود ونه لري نو فکرونه هم ورسره تغییر کوي. د اصحابو له زمانې بیا تر ننه په مسلمانانو کې دا فکر شته او ښه وده یې هم کړې ده چې اسلام له سیاست سره ژورې اړیکې لري او د اسلام وجود و ژوند له سیاسي نظام و سیاست سره تړلی دی. د دوی په اند که له اسلامه سیاست ایسته کړل شي نو د اسلام نیمه برخه له عمله لوېږي او د نیمې برخې نه تعمیل د هغه د مرګ او د ژوند له ډګره د ایستلو په معنا دی.

زه د همدې موضوع په اړه یو څو مهم ټکي یادوم چې د همدې معما په اړه خپل دریځ روښانه کړم او تر وسه له خپلې پوهې سره سم خلکو ته د اسلام اساسي پیغام ورسوم.

د ادیانو (شریعتونو) تاریخ او لارښونو ته په کتو دا معلومېږي چې د لارښونو لویه برخه یې له فردي عملي ژوند سره تړلې ده، یوه برخه یې د ټولنیزو مسلو په اړه ده، اقتصاد چې د ټولنې د ملاتیر دی طبیعي خبره ده چې شریعت یې په اړه کمې لارښونې لري، خو سیاسي ایډیالوژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اديان بيخي نه لري، هغو يوازې پر باور، عبادت، ښو خبرو او خير و خيرات خلاصه کړې ده؛ په اسلامي شرايعو کې هم ډېر کم يې له سياست سره اړيکه لري، د پيغمبرانو لويه برخه له هر ډول سياسي نظام درلودلو پرته له دې نړۍ تللي دي، ځينې رأسن يې يوې وړې برخې او انساني کتلې ته ليږل شوي دي چې هغوی د يوه سياسي نظام جوړولو جوګه هم نه وو.

د اسلام له اساسي متن قران کريم سره سم بيخي کم رسولان و نبيان دي چې له نبوت سره يوځای يې د نظام مشري هم کړې ده، خو ترڅنګ يې دا هم ويلي چې نبيانو د نورو سياسي مشرانو تر څنګ هم ژوند کړی دی او سياسي، نظامي، اقتصادي چارې يې د نظام د مشرانو له لورې رهبري کيدلې يوازې ديني و مذهبي برخه يې د نبي پر غاړه وې چې د طالوت په کيسه کې د دې خبرې ښه کره ثبوت موږ ته قران کريم بيان کړی دی.

د هغو نبيانو له ډلې چې له مذهبي مشرۍ سره يې نظامي و سياسي چارې هم رهبري کړې دي يو هم د اسلام ستر پيغمبر محمد رسول الله ص دی چې په مدينه کې يې لس کاله سياسي، نظامي، مذهي، اقتصادي او ټولنيزې چارې په يوه وخت کې مديريت کړې دي. د رسول الله ص له همدې عملي سنتو څخه په اسلام کې د سياسي اسلامي نظام/اسلامي خلافت نومونه راپيدا شول چې د اسلام د ډېرو احکامو تړاو هم د دوی په اند له دې نظامي سره ور کول شوی دی.

د اسلامي نظام مدعيان نن هم د دې لپاره مبارزه کوي چې د رسول الله ص په شان اسلامي نظام جوړ کړي، که خبره د اسلام د لومړني نظام په شان د نظام جوړول وي نو بيا څو اساسي پوښتنې شته چې بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واضحو او څرګندو شرعي نصوصو ځواب ورتـه ومونـدل شي څـو د اسلامي خلافت مسله یوې خوا ته شي:

یوه: که اسلامي نظام د خدای امر او خپل رسول یې د همدې نظام په اقامه کولو مامور کړی وي، نو بیا ولې د اسلامي نظام پـه چـارو کـې لـه خلکو سره مشوره کوي؟ ایا رسول الله ص د لمانځه لپاره مشوره وکـړه؟ د روژې مشوره یې له خلکو سره وکړه؟ د حج په اړه ورته وایـې: ښـایي زه بل کال له تاسو سره حج ته رانه شم، نو له ما د حج مناسک زدکړئ، که په شرعي او دیني چارو کې مشورې ځای درلودای، نـو ولـې یـې د حج مناسك د اصحابو یا مسلمانانو مشورې ته نه ایله کول چې په خپله یې ټول مناسك وز زده کول؟ خو بل لور تـه د نظـام پـه چـارو کـې لـه اصحابو سره مشوره کوي، مثلا: د بدر جنګ کې اصحاب پوښتنه ځنې کوي چې دلته پړاو او مرکز نیول الهي امر دی کـه سـتا خپـل نظـر دی؟ رسول الله ص ورته وایي: زما خپله رایه ده. یو صحابي تر دې ځای بل ځای مناسب ورته ښیي او دلیل یې هم ورتـه وایـي، عینـي دا چاره پـه خیبر غزا کې هم وشوه، د خندق په غزا کـې د سـلمان فـارسي رض پـه مشوره عمل وشو، له غطفان قبیلې سره د مـدینې د خورمـا پـر میـوه ور کولو سوله د سعد بن معاذ و سعد بن عباده رض په مشوره رد شوه که نه رسول الله ص پرېکړه کړې وه چې له هغوی سره د خنـدق د غـزا مهـال سوله وکړي؛ مګر دوی ونه منله. د بني قینقاع یهود یـې د عبـد اللـه بـن ابی په خبره وبخښل او له مدینې یـې بهـر تللـو تـه ایلـه کـړل، دا ټـولې چارې مور ته په ګوته کوي چې رسـول اللـه ص نـه یـوازې د اصـحابو خبره منلې ده؛ بلکې د منافقانو مشوره یې هم منلې ده، نو که د دیـن او شریعت جز یې وګڼو، بیا څنګه الله ورته اجازه ور کـوي او رسـول اللـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملن څنګه داسې يو کار کوي چې د شريعت په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کوي؟

دا پوښتنه بايد له شرعي نصوصو څخه حل کړل شي چې شريعت پر وحې ولاړ دی که پر مشوره؟ که وحې وي نو رسول الله ص ولې د نظام په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کړی دی او که مشوره وي، نو د هغو نصوصو لارښونې به څه کوو چې د وحې د پيروي امر ورته کوي؟

دوه: د نظام لپاره ولې شريعت يو چوکاټ نه دی بيان کړی؟ حتا رسول الله ص د مرګ مهال د غلامانو په اړه د نرمښت خبره کوله، د لمانځه خبره يې وکړه خو د نظام د مشرۍ، جوړښت او نورو چارو په اړه يې هيڅ هم نه دي ويلي. له دې امله د هغه تر مرګ وروسته اصحابو د مشر په انتخاب کې اختلاف وکړ، علي رض له لومړي خليفه څخه د خپلې ميرمنې تر مرګه خپه و، سعد بن عباده رض هم بيعت ورسره ونه کړ او ځينو نور اصحابو هم په لومړي وخت کې بيعت نه دی کړی، نو که هر څه د اسلام په متن او سنتو کې وای، اصحابو ولې هر يوه خپله رايه اخيسته او ولې يې مخالفت کاوه؟

درې: د اصحابو په زمانه کې د راشده خلفاؤ په ټاکنه کې ولې اختلاف تر سترګو کېږي؟ که مسله شريعت حل کړې وي، نو د هر راشد خليفه تګلاره له يوه بل سره توپير لري، مثلن: د ابوبکر و عمر رض په خلافت کې مروان بن حکم له مدينې شړل شوی و، خو د عثمان رض په خلافت کې دا تګلاره بدله شوه او په مدينه کې نه يوازې د اوسيدنې اجازه ور کړل شوه بلکې د عثمان بن عفان رض سکرتر وټاکل شو، نو که د رسول الله ص سياسي شرعي تګلاره د هغه شړل وه، عثمان رض ولې اجازه ور کړه؟ د ارتدداد پر خلاف د اصحابو له جنګې تګلارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لومړی اصحابو مخالفت کاوه او یوازې لومړي خلیفه حضرت ابوبکر رض پر خپل دریځ ټینګ ولاړ و، که خبره شریعت حل کړې وي، نو بیا مخالفت د څه لپاره و؟

څلور: سیاسي نظامونه د وخت او ځای له تغییر سره تغییر کوي، که اسلامي شریعت د خلافت یا اسلامي نظام لپاره یوه تګلاره ولري او یو چوکاټ یې ورته تعین کړی وي، نو یو لور ته خو دا د وخت و مکان له غوښتنو سره سر نه خوري، بلکې تصادم کوي او بل خوا کوم جوړښت له اسلام سره برابر دی؟ مثلن: د راشده خلافت زمانه کې یو خلیفه و، له اصحابو سره به یې مشوره کوله اخیر پرېکړه به ده کوله، خو نن د طالبانو نظام کاملن له هغه نظام سره د جوړښت و ترکیب له مخې مخالف دی، که د اسلامي نظام احیاء د شریعت هدف وي، نو جوړښت، د واک تعین، تګلاره، د مشرانو او نورو چارواکو د واک موده او د ټاکنې ډول یې هم باید شریعت بیان کړی وي، که دا یو هم په شریعت کې نه وي، نو بیا څنګه د اسلامي نظام احیاء د دین و شریعت له اساساتو څخه بلل کیږي؟

پنځه: د رسول الله ص نظام یا د بل هر نبي نظام چې په خپل وخت کې یې مشر پاته شوی یا یې هم د مشورتي مجلس یو غړی، په کوم نوم یاد شوی دی؟ ما ته دې یوځوک د قران او سنت په رڼا کې یو نوم د رسول الله ص یا بل هر نبي د نظام په اړه راوښیي چې له دې مروجو نومونو یو هم هغو نظامونو ته کار شوی وي؟ که داسې نه وي، نو څنګه د اسلام هدف د اسلامي نظام احیاء ده؛ خو د هغه شي لپاره یې حتا نوم هم نه دی انتخاب کړی چې دین اساسن د هغه شي د اقامې او جوړښت لپاره رالیږل شوی دی؟ دا به عقل ومني؟ قران ډېر واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادتونه په خپلو نومونو یاد کړي، اما هغه شي ته یې نوم نه دی ټاکلی چې پر ټوله اسلامي ټولنه به حاکم وي؟ د هر سړي به ورسره سروکار وي؟

شپېږ: دا به کوم عقل ومني چې د اسلام په متن کې دې د یو چا د کور د دروازې ټکولو په اړه لارښونې شوې وي، خو د یوه دَرَسْت نظام په اړه دې متن او شرحه همداسې ګونګ پاته وي؟ رسول الله ص دې د دې نظام د مشر په صفت د مرګ مهال د لمانځه یادونه وکړي، د مزدور او تر لاس لاندې کسانو یادونه دې وکړي خو د نظام په اړه دې همداسې خاموش پاته شي؟

زه د دې ټولو پوښتنو تر وړاندې کولو وروسته په خپله دې پایلې ته رسېږم چې که په بشري ټولنه کې هیڅ نظام وجود ونه لري، نو ګډوډي جوړېږي، عربي ټولنه چې پر قبیلو او ډلوټپلو وېشلې وه نو هیڅ ځای یې په امن نه و، رسول الله ص چې د بشریت د لارښونې او نیکمرغۍ لپاره رالېږل شوی و، نو حتمي و طبیعي خبره ده چې د بشریت د نجات لپاره لازمه وه چې یونظام جوړ کړي، څو خلك د نظام تر چتر لاندې له خپل پخواني حالت ځخه وژغورل شي او بیا د ډلو ټپلو وخت ته ونه ګرزي چې یو بل سره ووژني، نظام مختل شي او بشریت د وېرې، ترهې او ډار په سیوري کې ژوند وکړي. له دې امله چې کله حالات مساعد شوي، شرایطو د یوه نظام جوړول مناسب بللي، نو د خدای پیغمبرانو همدا اقدام کړی دی که څه هم د دې نبیانو شمېر تر ځلورو کسانو نه زیاتېږي خو دوی هر یوه د حالاتو د غوښتنې په اساس دا کار کړی، نه دا چې دا یوه الهي غوښتنه وه. له دې امله په شریعت کې تر سیاسي نظام د باور، عبادت او ټولنیز ژوند په اړه ډېرې لارښونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو د نظام په اړه د ګوتو په شمار خبرې راغلې او هغه هم د اړتیا و ضرورت له مخې نه د الهي دین د روح او تقاضا له امله. نو اسلامي نظام یا اسلامي خلافت یوه اجتهادي پدیده ده چې د خپل وخت د جبري شرایطو زیږنده ده، نه یوه منصوصي موضوع ده چې په انکار یې یو څوک کافر او په نه راوستلو یې امت ګنهګاریږي.

د همدې فکر لپاره یو ښه دلیل د حبشې د مسلمان پاچا دی چې پر رسول الله ص له ایمان سره یې نه مدینې ته هجرت وکړ، نه یې په خپل هیواد کې د اسلامي نظام په نوم نظام جوړ کړ او نه یې نور هغه کارونه وکړل چې اوسني د اسلامي نظام مدعیان یې د اسلام په نوم باندې کوي.

تر ډېره حده مذهبي ادعاوې د اقتصاد د پیاوړي کولو او واک ته د ځان رسولو لپاره کاریږي او کار به شي، د عثمان بن عفان رض خلاف باغي ډلې همدا د عدالت شعار پورته کړی و، د علي رض خلاف امیر معاویه رض د قدرت ساتنې لپاره همدا د قصاص شعار ټینګ کړی و، د امویانو خلاف عباسیانو ځانونو ته تور بیرغونه جوړ کړل او د مهدي د لښکر په نوم یې ځانونه واک ته ورسول او تر اوسه همدا لوبه په مختلفو نومونو روانه ده، که له اسلامي شریعت سره د سیاست اړیکې پیدا کولو ته همداسې باني لټول کیږي او هڅه کیږي چې تر دې نوم لاندې یوه ډله ځانونه واک ته ورسوي نو دا په ضمانت ورته وایم چې دین و شریعت تر خدمت به یې د دین اصلي روح ته زیان ډېر اړولی وي. موږ باید ځمکني حقایق ومنو، خپلو شرایطو ته په کتو تعبیر وکړو او د هغه څه په اړه ځانونه ستړي نه کړو چې تحقق یې له ناممکناتو ګڼل کیږي. شریعت او دین نن په ډېری هیوادونو کې یوه فردي چاره ده، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت د اسلامي نظام په نه شتون کې له منځه تلای، نو اوس به په هند کې زموږ د ملت څو برابره مسلمانان موجود نه وای؟ د دین د بدنامۍ لپاره دا بس ده چې سیاست د اسلامي دین برخه وبلل شي او په سایست کې چې هر څومره چمونه، دوکې، دورغ، بدنامي، کرغېړن اعمال، نادودې او هره بلا و بدتر کېږي، هغه به د اسلام د بدنامۍ لپاره بس وي او دا کار به خپله مسلمانانو کړی وي.

۲۰۲۰/مې/۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار

د شريعت له متونو د ګڼو تعبيرونو احتمال که يوه خوا انسانانو ته اساني جوړه کړې ده بل لور ته يې ستونزې هم ورته را پيدا کړې دي. انساني ټولنه تل د بدلون په حال کې وي، نو که د ژونديو انسانانو لپاره يو داسې متن چې پر يوه حال ولاړ يا په اصطلاح جامد وي، د شريعت متن وټاکل شي دا به د انسانانو ژوند له کړاو سره مخ کړي او چارې به يې په ټپه ودروي، په دې برخه کې زموږ د شريعت لار خلاصه ده او پيروان يې له مشکلاتو سره نه مخيږي.

اما له دې اسانۍ سره هممهاله ستونزې هم را ټوکېدلې دي، ګڼ تعبيرونه د انسانانو ترمنځ اختلاف ته زمينه برابروي او اختلاف د انسانانو پر ژوند منفي اغېز کوي. که موږ له دې تعبيره د راپېښ شوي اختلاف مخينه وګورو نو د اصحابو له زمانې بيا تر اوسه په دې اړه اختلافات پيدا شوي او دومره تشديد شوي چې د جنګونو او يو بل وژلو سبب شوي دي.

زما په اند د مذهبپالو خلکو له ګڼو مشکلاتو څخه يو مشکل دادی چې هره ډله يې ځان پر حق بولي او مخالف پر باطل. که پوښتنه وکړو چې د دې لپاره معيار څه شی دی چې د يو چا حقانيت او د بل بطلان په ثابت کړو نو هيڅ معين او ټاکلی معيار د دې ډلو او تعبيرونو ترمنځ وجود نه لري. کله چې معيار وجود ونه لري او بيا هم خلک په ټول باور ځان ته د حق پيروان او له خپلې تګلارې هاخوا نورو کسان بيا سل سلنه پر باطل بلل نه معقول کار دی او نه شرعي صبغه ورته موندلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو ؛ ځکه اسلامي شریعت کې مـوږ تـه واضـحه شـوې ده چـې انبیـا د شریعت بیانولو په چارو کې معصوم دي خو له دوی پرتـه بـل هیڅـوك هم دا مرتبه نه لري حتا که د نبیانو ملګري هم وي. په یوه حـدیث کـې دا موضوع داسې یاده شوې ده:

«إِذَا حَكَمَ الحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».(١)

ژباړه: تر اجتهاد وروسته که حاکم سمه پرېکړه وکړه نو دوه اجره لـري او که يې تر اجتهاد وروسته ناسمه پرېکړه وکړه يو اجر لري.

له دې حدیث څخـه معلـومېږي چـې تـر نبـي هـاخوا د نـورو کسـانو پرېکړې پر همدې معيار بايد وتلل شي، دې حدیث موږ ته روښانه کړه چې هیڅوك هم سل سلنه د خپل حقانیت او د بـل د بطـلان دعـوه نـه شي کولای؛ که څوك مجتهد وي تر اجتهاد وروسته خطا یې هـم اجـر لري، ځکه خپل وس يې کړی دی او که څوك مجتهد نه وي، هغه تـر خپله وسه حق ته په رسیدو مکلف دی که په ځینو مسـایلو کـې د هغـه علم د یوه لورې په اړه پرېکړه نه شي کولای او يا يې وکړي خو له دلیل پرته دا کار وکړي، نو هغه په دې چارو کې معذور بلل کېـږي ځکـه نـه پوهېږي.

خپل ځان حق بلل او د بل پر تګلاره د بطلان چلیپـا کشـولو یـوه بلـه ستونزه په دې کې ده چې دغه کسان ځانونو ته په شعوري يا لا شعوري توګه د الهي پیغمبرانو واك ور کوي، دوی له همـدې دریـځ څخـه پـه استفادې له حلالو تر حرامو او ان د انسانانو تر قتله داسې پرېکړې کوي چې پر حقانيت يې دوی پوره باوري وي او په دې کارونو که ټولنې تـه هر څومره زیان هم رسېږي دوی يې پروا نه کوي ځکه فکر کـوي چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که هر څه کوو حق یو او مقابل یې باطل دی، نو د حق په لار کې باید د چا د ملامتیا پروا ونه شي. که د همدغه فکر خلک واک واخلي نو دا ستونزه په یوه بحران بدلېږي چې مخنیوی یوه بل بحران ته لار پرانیزي.

تر دې وړاندې چې موږ دې بحران ته رسیدلای وای باید په دې اړه علماؤ خپل مسوولیت ادا کړی وای، یعنې دا د اوس وخت علماؤ ته راجع نه ده، بلکې له لومړیو پیړیو را په دې خوا باید دې ته توجو شوې وای، ان د اصحابو په اړه تاریخي روایاتو کې یادونه شوې ده چې د خوارجو په اړه یې هم د حق و باطل دریځ نه در لودی، یو مثال:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا.(۲)

ژباړه: علي رض ویل: زموږ ورونه دي خو له موږ یې بغاوت کړی.

د دغه دریځ یو بل زیان دادی چې خلک به د خپلو سیاسي او په ژوند کې د نورو مخالفانو په اړه له همدغه دریځه کار اخلي او له شریعته به خلک شخصي استفاده شروع کړي، په دې ډول به نه یوازې د انسانانو ترمنځ شخړې زیاتې او خونړۍ شي، بلکې شرعي ارزښتونه به ورسره د یوې روپۍ شي، موږ ته که د شریعت احترام او درناوي یوه خاشه ارزښت هم ولري، نو باید نه خپله دغه دریځ ونیسو او هم نور د دې په خطرونو او زیانونو خبرو کړو.

په شریعت کې اصل دادی چې هر څوک باید د پوهاوي له مخې یو دریځ غوره کړي، نو که موږ یو څوک د ټاپو، تمسخر او جبر له لارې مجبور کړ دا خو د هغه انسان خپل فکر نه شو او دا په شرعي لحاظ هیڅ اعتبار نه لري. یو بل مهم ټکی دادی چې قران کریم موږ د سمې خبرو اوریدلو او منلو ته هڅولي یو، قران کریم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: 17، 18]

ژباړه: زما هغو بندګانو ته زیری ورکړه چې خبره اوري، نو ښه یې مني، دوی هغه کسان دي چې الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

دلته موږ وینو چې الله هغه بندګان ستایلي چې خبره اوري او که د هر چا له لورې وي هغه ښه یې مني، نو دا هم یو اصل دی چې ښه خبره باید ومنل شي او هم دا ترې ثابتېږي چې یو دریځ خپلول له شرعي اړخه چنداني اعتبار نه لري، ځکه دریځ انسان له بلې خبرې راګرزوي او قران وایي چې سمه خبر باید ومنل شي، نو د یوه ځانګړي دریځ خپلول په شرعي لحاظ د سمې خبرې په مقابل کې اعتبار نه لري. دلته مې له دریځه هغه جهتونه هدف دي چې که هر څونه یوه سمه خبره د خپل مخالف په خوله ورته واضحه هم شي دوی خپله لار نیولې وي او داسې پر درېږي لکه د هغه شخصي ملکیت چې وي خو عام کسان تر ډېره حده په دې برخه کې معذور دي ځکه هغوی یې د بېلولو پوهه نه لري.

له موږ که څه هم اوبه تر ورخ تېرې شوې دي، خو بیا هم سمه خبره که هر وخت وشي خپل تاثیر حتمن لري، نو د مسلمانانو ترمنځ د حق دریځې او باطل موقف ټاپې معنا نه لري، ځکه د دین په برخه کې ټول مسلمانان سره یوه خوله دي اختلاف تل پر شرعي مسلو راځي او په هغو مسلو کې اختلاف د کفر(باطل) سر حد ته څوک نه رسوي. همدغه ټکی باید د مسلمانانو ترمنځ له وخته واضح وای چې اختلافي مسایل کوم دي او د مقدس په متن په کومه برخه کې یې امکان شته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ له وخته دین او شریعت سره بېل کړي وای او د هر یوه لپاره مو خپل چوکاټ تعین کړی وای، ممکن نن د اختلاف او وژنو پر دې سخت پېچومي نه وای ولاړ.

قران کریم حق و باطل یوازې د اسلام او کفر ترمنځ کارولي دي، په یوه قران ایت کې دي:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} [الإسراء: 81].

ژباړه: او ووایه: حق راغی باطل ولاړ، بېشکه باطل له منځه تلونکی دی.

دلته وینو چې حق اسلام دی او باطل یې مقابل کفر و شرک دی، رسول الله ص د مکې ته فتحې په ورځ د بتانو ماتولو مهال دغه ایت تلاوت کاوه، نو د مسلمانانو ترمنځ دغه کار باید ونه شي.

الله دې انسانانو ته د حق لار روښانه کړي او پر همدې لار د تلو توفیق دې ور په برخه کړي. امین!

۲۰۲۰/جون/۲۴

سرچینې:

(۱) صحیح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنه، باب اجر الحاکم اذا اجتهد فاصاب او اخطأ ح: ۷۳۵۲.

(۲)بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي: 311.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبیرونو کې د شریعت عمومي روح ته د نه پام تشه

په یوه نظریه کې ډېر افراط او تفریط په فاشیزم بدلېږي، متدین کسان د انسانانو په نسبت له شرایعو سره د همدې حالت ښکار شوي دي. شریعت انسان مهم بللی دی او د شریعت ټول راغلي متون دا په ګوته کوي چې هر رسول و نبي انساني ټولنې ته د هغوی د بریا لپاره الهي پیغام راوړی دی. دا هغه خبره ده چې ټول متدین کسان پر متفق دي، نو که د هر نبي راتګ د انسانانو لپاره وي، نه یوازې د خپل ځان لپاره، نو له دې عمومي الهي تګلارې دا ثابتېږي شریعت انسان ته د ګټې لپاره راغلی، د انسانانو ګټې خدای ته مهمې وې له دې وجې یې رسول ورته لېږلی او انسان د خپل ذات له مخې خدای ته مهم دی، ځکه یې هغه ته ارزښتونه ور کړي چې انسان په خوندي شي او ژوند یې له کړاو او ستونزو خلاص شي.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې دا وضاحت کړی هم دی:

{مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ}.

[النحل: 106]

ژباړه: څوک چې تر ایمان وروسته انکار وکړي، مګر هغه څوک چې مجبور شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

په دې ایت کریمه کې الله تعالی هغه چا ته د کفر او له الهي دین و خدایه د انکار اجازه ور کړې ده چې اړ وي، مرګ یې په مخکې وي، مال یې له منځه وړل کېږي او د بدن غړي یې پرېکېږي، نو په دې مجبوریتونو کې هغه ته اجازه ور کړل شوې ده. یو بل ځای هم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ژباړه: بېشکه پر تاسو مړزکه، وينې، د خنزير غوښه او هغه چې له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوي وي حرام دي، نو که څوک تېريګر او باغي نه وي خو مجبور شي پر هغه هيڅ ګنا نه شته، بېشکه الله ډېر بخښونکی مهربان دی.

په دې ايت کې موږ ته بيان شوې ده چې که اړتيا شوه له حرامو هم ګټه اخيستل کېدای شي، قران کريم اړتيا نه ده تعريف کړې چې تر کومه ځايه شرعي اړتيا ده او تر کومه نه ده؟ دا يې انساني عقل ته خوشي کړې ده چې هغه له خپل توان سره سمه اړتيا تعريف کړي، ځکه انسانان د بدني ځواک او زغم په لحاظ حتمن توپير سره لري، نو که يو حد وټاکل شي ممکن ځينې کسان تر هغه حده د رسېدو او صبر توان ونه لري چې پر خلکو به بوج رامنځته شي، له دې امله الله تعالی د اسانۍ لپاره حد نه دی ور ته ټاکلی.

په دغه يوه ايت کې موږ پوهېږو چې د انسان د ژوند او راحت څومره خيال ساتل شوی دی، که انسان د خپل ذات له مخې مهم نه وای، نو ارزښتونو به د هغه د حالاتو په تغيير دومره تغييرېدای. له مقدسو ارزښتونو راواخله بيا تر انساني هغو هر څه يې د انسان د خدمت لپاره دي، که انساني ټولنې ته له ارزښتونو مشکلات پېښېدل نو هغه ارزښت پر خپل هغه شکل نه دی پاته چې انساني ټولنه خير ترې ووينې، بايد هغه اړخ ته واړول شي چې د بدۍ پر ځای د نيکي تمه ترې وشي. دا تعريف عام دی، که عامې انساني ګټې په خطر کې وي، نو شرعي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشرعي ټول ارزښتونه بايد هغه ډول تعبير شي چې انساني عمومي ګټې خوندي کړي نه زيانمنې.

په يوه ايت کريمه کې الله تعالی وايي:

{الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} [إبراهيم: 1]

ژباړه: الف لام را، دا ستر کتاب موږ تاته د دې لپاره نازل کړی چې انسانان له تاريکيو د هغوی د رب په امر رڼا او د غالب ستايل شوي ذات لارې ته بوزې.

په دې ايت کې موږ ته روښانه شوه چې د خدای لار هغه ده چې انسان به پکې سوکاله وي او سخت ژوند د خدای له لارې په مخالفت کې دی، نو که له شريعته هر څوک په هره زمانه کې د هر چا لپاره داسې تعبير وړاندې کوي چې د انساني ټولنې د پر مختګ پر ځای يې شاتګ په برخه شي، د سوکالۍ پر ځای يې مشکلات په نصيب شي او بالاخره انسان د بالذات مهم مخلوق و موجود پر ځای د ارزښتونو لپاره وسيله شي، نو د کعبې پر ځای ترکستان ته تللی او دا تعبير يې له دې امله ستره نيمګړتيا لري چې د شريعت عمومي روح ته پکې پام نه دی شوی.

که انسان خدای ته دومره مهم وي چې د هغه د ژغورنې لپاره زرګونه يا لکونه نبيان و رسولان رالېږي نو بيا ولې دومره مهم مخلوق د هغه ارزښت قرباني شي چې د انسان د حفاظت لپاره رالېږلی شوی دی؟

زموږ د شرعي تعبيرونو يوه لويه نيمګړتيا همدغه ده چې د شريعت د عمومي روح پر ځای پکې هغه ضمني يا هغه جزي مسايلو ته ډېر پام کېږي چې د شريعت په عمومي روح کې د تغيير سبب نه شي کيدای او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې عمومیت ور کړی وي. زموږ په تعبیر کې دا مهمه ده چې د مذهب امام څه ویلي، خو دا نه ده مهمه چې د هغه خبره د شریعت له روح سره څومره سرخوري؟ کله چې د شریعت تعبیر د هغه چا لاس ته ولوئد چې له پخوا یې یو فکر خپل کړی او د هغه پر هر تعبیر و تفسیر د هغه پخوانی دریځ په شعوري یا لا شعوري توګه اغېز کوي، نو دا تعبیر به څنګه د شریعت عمومیات په نظر کې ونیسي-؟ که یوه دریځ انسان د هغه دفاع ته اړ کړ، یا یې له عمومیاتو جزیاتو و ضمني مسایلو ته توجو جلب کړه، نو دا دریځ حتمن د سمې خبرې په مقابل کې خپل پیرو پر خپل دریځ پاته کیدلو ته هڅوي چې د شریعت عمومي موخه تر پښو لاندې کوي او هغه ارمان چې شریعت یې انسان ته د ورکولو لپاره رالیږل شوی انسان یې په لوی لاس له منځه وړي او په دې سره نه یوازې ځان او ټولنې ته زیان رسوي؛ بلکې شرعي ارزښتونه هم ورسره سپکیږي، قدر او احترام یې د خلکو په نظرونو کې راکمیږي چې پړه یې لومړی د متدینو کسانو پر غاړو ده.

۲۰۲۰/جون/۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدرسو نصاب؛ نیمګړتیاوې او اړتیاوې

د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصاب د هر وخت اړتیاو ته په کتو جوړېږي او تدرسېږي. زموږ په یادو علمي و تحصیلي مرکزونو کې اوس هم د خورا تېر وخت نصاب د تدریس لپاره چمتو شوی دی.

دین د ټولنې یوه اړتیا ده، همداشان یې ټول هنرونه او دنیوي کمالات د ژوند اړتیاوې دي چې باید د وخت له غوښتنو سره سم چمتو کړل شي. که دین په هغه ډول تفسیر نه شي چې وخت یې غوښتنه کوي، نو خلک یا مخ ترې اړوي یا له دین سره لاوباله کېږي، که دنیوي هر کمال، هنر او ظرفیت ته په کمه سترګه وکتل شي، هغه ډول چې لازمه وي، هغسې مواد یې په اړه چمتو نه شي، تر فراغت وروسته به خلک د خپلو اړتیاو لپاره هغه ډول کار نه شي ترې اخیستلای چې څنې تمه یې وي، له دې امله به د خلکو لېوالتیا ورته کمه شي او ورو-ورو به همدا فیصدي د خلکو زیاته شي چې تعلیم یې کړی وي؛ خو د کار پر ځای د یوه بې تعلیمه غوندې شي.

که په مدرسه کې نصاب نیمګړی وي، له هغه ځایه وتونکي کسان به هم زیاتې نیمګړتیاوې ولري، علم به یې د وخت غوښتنو ته ځواب نه شي ورکولای، په خپل ژوند کې به له مختلفو ستونزو ښخه کړېږي. تعلیم به یې د اقتصاد په ښه کولو کې نقش نه شي ادا کولای، له ټولنې سره په تعامل کې به مشکلات ولري، د خپلو اړتیاو په رفعه کولو کې به له سختۍ سره مخ وي، د حال پر ځای به ماضي کې اوسي، د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

عیني شرایطو ته به له خیالي عینکو ور گوري، په ټوله کې به واقعیت او عینیت د یوه واقعي وجود په ډول نه شي درک کولای.

زموږ د سیمې د مدرسو نصاب بیخي د سونو کلونو پخوانی نصاب دی چې د اوس وخت هیڅ غوښتنې او اړتیاوې نه شي پوره کولای، لـه لویه سره د نصاب پیل هم دومره پېچلی، گران، مغلق او زوړ دی چې د نورې نړۍ اوسني پوهان ممکن دا خبرې بیخي تایید نـه کـړي چـې پـه نړۍ کې اوس هم داسې نصاب وجود لري.

زموږ د نصاب په اړه څـو مشـخص مـوارد د پـام وړ خـراب دي چـې زیات رغښت ته اړتیا لري او زه یې دلته معرفي کوم:

۱/ د مبتدئینو ستونزې

ابتدایي طالبان دلته د بغدادي قاعدې په نـوم د عـربي الفبـاء لـه یـوې رساله وزمه ښوونیز کتاب څخه پیل کوي، چې یوازې د عربي حـروف، کلمې، جملې او لوست ور ښودل کېږي. هغه قاعده گرانه ده، د ابتدایي طالب لپاره ځینې ستونزې لـري، د یـوه مـلا ټوکـه ده، چـې د بغـدادي قاعدې مشکل اول له نومه را پیـل دی چـې مـوږ پـه سـونو کلونـو هغـه افغاني قاعده نه کړه، بلکې لا هم د بغدادي په نوم تدریسېږي.

پاکستان کې د اوسېدا مهال مې د اتبدایي طالبانو لپـاره بېلابېلـو سـیمو کې گڼې قاعدې ولیدې چې د ماشومانو د انسانتیا په خاطر لیکل شـوې وې. هغوی په اردو د استاد او طالب دواړو لپاره لارښود هم در لود چې د دې قاعدې د ویلو مهال باید پام ورته شوی وای. د اسـانتیا لپـاره یـې گڼ توري په مختلفو رنگونو هم وهلي وو چې طالبانو تـه یـې تفکیـک اسانه شي، کله چې یې وپېژني لوست یې ورتـه اسـانېږي او پـه اسـاني کولای شي چې پر خوله یې واوړي خو موږ په خپله ژبه داسې هیڅ نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ورته ليکلي او هماغه د سل دوه سوه کاله پخوانی بغدادي قاعده ده او موږ يې د تدريس طريقه هم زده نه کړه، بلکې تر اوس هم په کليو کې ناسمه ويله کېږي.

ستونزه نه يوازې له پيله شته، بلکې وروسته نورې هم زياتې شي. د ليك لوست د زدکړې لپاره په طالب د فارسي ژبې يو ګران شعري کتاب لوستل کېږي، چې بيخي ګران او د زدکونکي ژوند له کړاوه ور ډك کړي. د فقهې په برخه کې شروط الصلاة، قدوري، منية المصلي او... يو په بل پسې ورته لوستل کېږي. دا کتاب که په خپل ذات کې سم دقيق وکتل شي او بيا د هغو طالبانو علمي کچه وارزول شي، نو ترمنځ به يې خورا زيات توپير ومونډل شي. دا کتابونه د لويانو لپاره دي، ماشوم په دې کتاب کې د زدکړې پر ځای متحير کېږي او لالهانده پاته شي دلته څه حال دی؟ ماشوم ته ځينې شيان لومړيتوبونه دي چې ژر يې بايد زدکړي، د لمانځه، اودس، غسل او دې ته ورته موضوعاتو مسايل بايد په ساده ژبه ورته بيان شي چې هغه يې زده او عملي کړي. نه دا چې په سخته ژبه د مذاهبو له اختلاف سره ورته بيان شي چې هغه د زدکړې پر ځای نور هم ګنګس شي.

لومړی که دا ابتدايي کتابونه د بلې ژبې پر ځای په خپله ژبه ورته وليکل شي، لا به ښه شي، ځکه ماشومان به ژر خپل ديني مسايل زدکړي، اما که په بله ژبه ورته ويل کېږي، نو بايد دومره ساده وي چې دوی ته په زدکړه کې ستونزې جوړې نه کړي، دويم شی بايد هغه څه په پام کې ونيول شي چې ټولنه کې موجود دي او د اوس وخت له اړتيا سره يو عام رواج هم دی. لکه: د خولې د پاکولو لپاره د برش او کريم مثال، د استنجاء لپاره اوبه او ترې وروسته د لاس مينځلو لپاره صابون يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامپو راوړل، پخواني مثالونه له کتابونو باید وایستل شي، لکه د خاورو استنجاء، په خاورو لاس پاکولو، د لرګي مسواکونه او داسې نور شیان چې نن نه کارېږي او ځای یې نورو شیانو نیولی دی.

که د مدرسې پر ځای ماشوم لوړی زدکړې له ښوونځي پیل کړي، نو لا به ښه شي، د مدرسې او مکتب فاصله به هم ختمه شي او لوړی عمومي زدکړې به ټولو ماشومانو کړې وي چې په ایینده تعلیمي ژوند کې دا بیناد ورته ډېر ګټور ثابتېدلای شي. که څه هم د مکتب په اوسني نصاب کې هم ستونزې شته اما د مدرسې په نسبت بیا هم ښه دی، ماشوم د مکتب په نصاب کې د مدرسې تر هغه ډېر څه زدکولای شي، که د ماشومانو په اړه دا تګلاره ومنل شي خورا ډېرې ګټې به ولري.

۲/ د ګرامر ستونزه

زموږ اوسني نصاب کې تر ژبې مخکې د ګرامر قواعد په زده کېږي، د صرف او نحوې کتابونه له پیله په قواعدو پیل کوي، استادان هڅه کوي چې په طالبانو د صرف او نحوې قواعد حفظ کړي. د دې نتیجه دا شي طالبان یوازې پر ژبه قواعد یاد کړي نور یې د اجراء لپاره عربي جملې، کلمې او له ځانه په هغه ژبه کې مثالونه نه شي جوړولای. اصلن قواعد تر هغو معنا نه لري چې یو څوک په ژبه خبرې ونه شي کړای، کله چې د یوې ژبې د لغاتو ذخیره له یو چا سره نه وي، خبرې نه شي په کولای، مفردات او جملې یې حفظ نه وي، نو یوازې د ګرامر اصول یادول یې هیڅ نه شي دوا کولای. د ژبې په زدکړه کې تر ګرامري قواعدو د کلیمو، جملو، ترکیبونو، مفرداتو او اصطلاحاتو یادول ډېر اړین دی، ګرامر باید تر دې وروسته ولوستل شي او ګرامر دومره ډېر مهم نه دی چې په اړه یې ګڼ کتابونه ولوستل شي، یو کتاب د ګرامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره بيخي کافي دی چې د عربي ژبې د صرف او نحوې ټول مهم اصول پکې بيانېدلای شي، که په يوه کال کې نه ويل کېږي نو کولای شي چې په دوه کاله يې ولولي او تر څنګ يې د ژبې پر ويلو، ليکلو، اورېدلو او دې ټولو قواعدو ته له ځانه د تمريناتو جوړول به د طالبانو دنده وي چې په زدکړه کې به يې مهم نقش ولري.

زموږ د مدرسو په نصاب کې دلته ستونزه داده چې يوازې د ګرامر پر موضوع يې ټول فوکس دی، دا لار يې ترکستان ته تللې ده. له دې امله د مدرسې څخه فارغ کسان نه په عربي خبرې کولای شي، نه ليکل کولای شي، نه د عربو په خبرو پوهېږي او نه هم د اوس عصر-نوې عربي کتابونو باندې پوهېږي، ځکه دوی ژبه نه زده کوي، بلکې ګرامر وايي او خپل ځوکلونه يوازې د ګرامر يادولو تېر کړي چې د ژبې زکړې ته يوازې لس فيصده اړين بلل کېدای شي.

د ضعف يوه بله نکته داده چې کتابونه په دې برخه کې زيات لوستل کېږي، دا کتابونه هم زيات دي، حجم يې غټ دی، له دې ټولو سره پېچلي او د پخوانۍ زمانې پر ميتود ليکل شوي دي چې تر وضاحت يې اغلاقيت ته زياته توجو کړې ده. د اوس وخت تقاضا داده چې کتابونه يې راکم کړل شي، په روانه عربي ژبه ساده وليکل شي او تر اغلاق پکې وضوح زيات وي. دا کتابونه دې يوازې يو يا دوه وي چې اوس وخت په عربي کې دا کتابونه پر نوي ميتود ليکل شوي دي او د صرف و نحوې دواړو لپاره پوره بسنه کوي، زموږ د مدرسو استادان بايد نور د زمانې غوښتنې ومنې او د عربي ژبې په اړه تر پخوانيو کتابونو نوي هغه کتابونه ګټور و ګڼي چې عربو د اوس وخت لپاره د زمانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو په رڼا کې لیکلي دي او زه په دې باور یم چې دا کتابونه به زموږ د مدرسو طالبانو ته هم ډېر گټور وي.

د اهمیت وړ یو ټکی دا هم دی چې د گرامري کتابونو تر څنگ دې د محاورې او د لغاتو د ذخیرې زیاتولو کتابونه هم په نصاب کې شامل شي، چې طالبان نه یوازې له گرامر سره بلد کړي، بلکې په دوه درې کاله کې عربي ژبه داسې زدکړي چې هم لیکل په وکړي، هم یې مطالعه کړای شي، هم په عربي خبرو وپوهېږي او هم ایینده د دې ژبې زدکړه، طالب ته د یوه هنر کار ور کړي.

۳/ په خپله ژبه د ځینو اړینو کتابونو نه شتون

له پښتو ژبې سره د مدرسې ملایانو تر یوه حده سمه دښمني پیل کړې وه. حتا ځینو به یې ویل چې پښتو د دوزخ ژبه ده. دا مشکل له دې امله را پیښ دی چې زموږ د نصاب په برخه کې موږ په خپله ژبه هیڅ کتابونه نه درلودل، دا تشه د دې سبب شوه چې د مدرسې طالبان له خپلې ژبې څخه لرې شي، د خپلې ژبه زدکړه خوند ور نه کړي، د خپلې ژبې مطالعه ونه کړي کتابونه کې ونه لولي او لیکل خو بیخي لرې خبره ده. ان تر دې حده چې اخیر یې دښمني ور سره واخیسته، ما د خپلې طالبي دورې مهال د پښتو کتابونه په مدرسه کې راسره درلودل، ما ته څو پلا نه یوازې استادانو له هغو کتابونو د ځان ساتنې وویل؛ بلکې طالبانو به هم هره ورځ راته ویل. دا یو مشهوره خبره او عمومي ذهنیت وو چې د پښتو کتابونه لوستل د عربي کتابونو مطالعې ته زیان رسوي، اما دا خبره ما کله هم له استادانو سره ونه منله، نه طالب دا خبره راسره پېچلای شوای، ځکه ما په عربي تر دوی ښه مطالعه کولای شوای، کتاب به مې هم زده کاوه، د استادانو سترگې هم زما لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرېدلې، له دې املې يې په ټينگار کله هم نه راته ويل چې پښتو کتابونه به نه گورې.

زما په اند د ځينو فنونو پيلني کتابونه که په عربي او پښتو دواړو ژبو وي، گټه به يې زياته وي، د فقهې لومړي کتابونه بايد په خپله ژبه وي چې طالب سمه زدکړه ترې وکړي. همدا شان به خپله ژبه هم زدکړي، ما ته اوس دا معلومېږي چې څوک په خپله ژبه نه پوهېږي نو هغه د بل په ژبه هم ځان نه شي پوه کولای يا به هم ډېره ورته سخته وي. له دې امله د ځينو پيلنيو کتابونو ژبه که پښتو شي څو گټې به وکړو: اول، له خپلې ژبې سره به طالبان شناخته شي، دوه، مفاهيم به عام فهمه وي، درې، نسبت د بلې ژبې زدکړې ته په خپله ژبه شيان ژر زدکېږي، نو طالبان به پيلني کتابونه ښه زده هم کړي.

۴/ له وخت سره سم د ځينو اړينو کتابونو نه وجود

اوس د علومو خانگې پراخې شوې دي، له دې امله د علومو د زدکړې لپاره وخت کم دی، همدې نکتې ته په کتو بايد د مدرسو په نصاب کې ځينې اړين شيان زيات او ځينې بې اړتيا کتابونه څنې کم شي. د گرامر په برخه کې مې هم وويل چې نصاب کې ټول کتابونه يوازې د گرامر په اړه دي، د ژبې د زکړې کتاب نه شته، دا اړتيا پخوا هم وه او اوس نوره هم زياته شوې ده. د عربي ژبې د زکړې کتابونه بايد زيات شي او د گرامر کتابونه دې راکم کړل شي، د نحو مير، هداية النحوې، کافې، شرح ملا جامي او عبد الغفور پر ځای دې نن د گرامر يو ښه کتاب له هغو معاصرو کتابونو غوره شي چې عربو د خپلو مدارسو لپاره ليکلي دي، خو د دې نورو بديل دې د ژبې کتابونه وړاندې کړي. همدا شان په فقه کې خورا نوې زاويې پيدا شوې دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له میدانه واخله بیا تر کورني ژونده په ټولو برخو کې نوي مسایل را پیدا شوي دي چې د مدرسو په نصاب کې باید دې ټولو برخو ته پام وشي. د مدرسې طالب العلمان چې د اوس وخت د دیني قشر- مسایل به ورته حل و فصل کوي نو ورته په کار ده چې مسایلو کې نوي بعدونه وپېژني او هغه زاویې په پام کې ولري چې نننـي پرمختگونـو ورتـه لار جوړه کړې ده. یوه نوې اړتیا د د انگریزي ژبې د زدکړې په اړه هـم ده، دا یوه له مهمو اړتیاو څخه شوه، ځکه نه یوازې د ټیکنـالوجي ژبـه ده، بلکې د نړۍ د معرفت او علومـو ژبـه هـم ده. د نـړۍ د هـر شي پـه اړه تحقیقات په همدې ژبه کېږي، له نـړۍ سره د وصـال ژبـه ده، مـوږ پـه خپل جیب کې ټلیفون حتمن لرو، که دا ژبه مو زده نه وي، نو د هغه په سسټم پوهېدل به هم راته مشکل وي، ان زموږ په لاسي ساعت کې هم دا ژبه شته، که تاسو یې شاته وگورئ یا یې مخته دقیق متوجې شئ نو د انگریزي لارښونې به حتمن ورباندې ووینئ. بله مهمه اړتیا د کمپیوټر د زدکړې ده، نه یوازې دا چې په دنیوي کـارونو کـې مهـم دی، بلکـې د دیني طالبانو لپاره هم اوس مهم دی. انټرنیټ پکې کـارول کېـږي چـې زموږ د ژوند یوه ډېره لازمي اړتیا ده، لیکل پکې کوو چې هیڅ چاره نـه ترې لرو، همداشان د کتابونو لپاره اوس مهم ساپټویرونه جوړ شوي دي چې کمپیوټر کولای شي هغه خـلاص کـړي او مـوږ ور څخـه اسـتفاده وکړو؛ لکه: مکتبه شامله، موسوعه شـامله، الباحـث الحـدیثي او داسـې نور. له دې امله نو کمپیوټر زدکول د اوس وخت یوه سخته اړتیا ده چې باید مدرسو په نصاب کې ځای ور کول شي.

د منطق او فلسفې په اړه زیاته اړتیا نـه شـته، کـه وي نـو دومـره زیـاتو کتابونو ته نه شته. هسې هم د دیني مدرسو طالبـان لـه منطـق او فلسـفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره زیات جوړ نه دي، له دې املـه بایـد لـه دې فنونـو سره د شـناخت لپاره دې څو بنیادي کتابونه په نصاب کې داخل شي او لوستل بـه یـې ورته بې گټې نه وي، نور دا یوه پیږه منطقـي کتابونـه دې لـه یـوه مخـه وایستل شي. جالبه داده چې د منطقو تر لس زیـات کتابونـه پـه داسـې ډول تدریسیږي چې ټول یې تقریبا څو خاص موضـوعات تـر تحقیـق لاندې نیسي، نو دومره پېچلي دي چې د ویلو مهال به په سل کـې شـل فیصده طالبان وي چې په دې کتابونو دې د استاد تر تشریح وروسته په متې پوه شي. ما په کراچي کې د درس ویلو مهـال ځینـې نـوي کتابونـه لیدلي وو چې پاکستانیو مدرسو کې ویل کېـدل، کـه مـوږ هـم دا لویـه برخه یې ایسته کړو او یوازې له دې فنونو سره د شناخت لپاره پـر ځینـو بنیادي کتابونو تمرکز وکړو نو زما په اند هم به وخت را بچت شي او هم به له دې فنونو سره شناخته شو.

د بلاغي علومو په اړه زموږ پوهـه ډېـره پـر کمـزوري بنسـټ ولاړه ده. لومړی موږ له دې علومو سره په خپله ژبه کې هیڅ ډول شناخت نه لرو. له بده مرغه چې زموږ د مدرسو طالبان فکر کوي بلاغي علوم یـوازې د عربي ژبې لپاره دي او نورې ژبې له دې څخه بې برخـې دي. دلتـه بیـا یادونه کوم چې که موږ په نصاب کې له پیله په خپله ژبه ځینـې کتابونـه لرلای نو داسې خلا به نه رامنځته کېده. د بلاغت په اړه موږ بیخي تـش لاسي یو، کتابونه یې د بلې ژبې په گرانه عربي لیکل شوي دي، ما چـې خپله دا کتابونه ویل نو هیڅ نه پرې پوهېدم، ما چې کله بیـا د تعلـیمات اسلامي لپاره تیاري کوله او د بلاغت په نوم مـې یـو عـربي کتـاب چـې نوی د یوه عرب له لوري لیکل شوی دی وکتی پـوه شـوم چـې مـوږ د مدرسې کتابونه څومره پیچلي وو او موږ څومره بې ځایه وخت پر هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونو تېر کړی دی. د بلاغت په اړه کتابونه هم له سره لیکل غواړي، دا شته کتابونه له یوې خوا ډېر پخواني دي او بل ډېر مغلق دي، دا کتابونه د طالبانو تر سویه لوړ دي، اصلن د زدکړې مهال باید تمرکز یوازې د طالب پر زدکړه او اخذ وي، نه دا چې څومره پېچلي کتابونه لوستل کېدای شي، دلته هم د کتاب لیکوال ظلم کوي چې مغلق کتاب لیکي او هم استاد ظلم کوي چې یوازې د خپلې تبارې د تیزولو لپاره تدریس کوي د نورو غم ورسره نه وي. په عربي کې پر دې موضوعاتو مهم کتابونه اوس لیکل شوي دي چې هم اسانه دي، هم لنډ دي او هم د وخت غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، که د مختصر، مطول او د دې دوو کتابونو د متن پر ځای اوس نویو کتابونو ته ځای خالي شي د طالبانو لپاره به ډېر ګټور وي.

زموږ د نصاب یوه بله خلا د تاریخ په برخه کې ده، تاریخ بیخي په مدرسو کې بې اهمیته شوی دی. ځکه د تاریخ په اړه هیڅ کتاب نه شته، د تاریخ ځینې مهم کتابونه باید په خپله ژبه او عربي دواړو وخت ناوخته تدریس شي چې طالبان د تاریخ له اهمیت سره بلد شي او هم له تاریخ څخه عبرتونه واخلي. د تاریخ په برخه کې په ځانګړي ډول د خپل وطن او سیمې په اړه هیڅ نه پوهېږي چې د دې سیمې تاریخ څه دی؟ دا یوه لویه خلا ده چې باید حتمن ورته جدي پاملرنه وشي.

د سیرت په اړه هم کتابونه د نصاب په کتابونو کې ځای نه لري، د پاکستان په مدرسو کې سیرت ته په څو درجو کې ځای ور کول شوی دی، د رسول الله ص سیرت باید پر څو برخو ووېشل شي او بیا له ابتدایي مرحلې واخله تر اخیره په بېلابېلو درجو کې په اسانه او متوسطه او لوړه سویه ځای پر ځای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت برخه بيخي د ارزښت وړ نه بلل کيږي، نه اصول ورته ټاکل شوي دي او د نصاب په برخه کې حتا يو مضمون لا نه لري، دا برخه خورا خواره ده او ډېر زيات کار ورته په کار دی. له پيله دې په خپله ژبه کتابونه ورته وليکل شي او په اخير کې دې په عربي ژبه هم ځينې کتابونه د نصاب برخه شي چې د دعوت په اړه يې مفصل او مجمل بحثونه کړي وي.

د فقهې کتابونه دې له يوې مخې نوي کړل شي، لومړی دې ساده کتابونه وليکل شي چې که بيخي په خپله ژبه وي لا به ښه وي، تر دې وروسته دې په عربي شي او بيا چې د طالب سويه لوړيږي نو د کتاب علمي کچه دې هم وسره پورته کيږي چې اخيرو درجو کې دې د مذاهبو پرتلې ته ورسوي او د څلورو يا پنځو مذاهبو ترمنځ دې د پرتلې کتابونه هم وليکل شي چې طالبان د نورو مذاهبو په اړه معلومات تر لاسه کړي او هم د مذاهبو ترمنځ د تعصب کچه ورسره را کمه کړل شي.

د اصولو فقهې په اړه هم شته کتابونه کافي نه دي، ما په دې اوس وخت کې ځينې مهم کتابونه وليدل چې د اصولو په اړه ليکل شوي دي که دا کتابونه په نصاب کې ځای شي، ښه به وي، يو لور ته نوي دي او بل لور ته ساده او اسانه دي. د اصول الفقهې د قواعدو او فقهي اصولو په اړه هم بايد داسې کتاب نصاب کې وي چې د دې دوو فنونو د تفريق پر مسايلو يې رڼا اچولې وي، طالب ته بايد دا روښانه وي چې اصول الفقه او فقه تر خپل منځ څه ارتباط سره لري او کوم توپيرونه شته چې نه ځنې ګډ شي او نه هم بيخي دومره سره بيل شي چې د ګډوالي هيڅ مشترک ټکی ورته پيدا نه شي کړای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تفسیر په اړه خورا لویه خلا موجوده ده، همدا شان د حدیثو په اړه موږ له وخته ډېر لوی ظلم کړی دی. د نصاب په مختلفو مرحلو کې دې د قران کریم ترجمې ته ځای ور کړل شي او هم دې د حدیثو ځینې کتابونه ولوستل شي چې د حدیثو دورې ته تر رسېدو مخکې باید د حدیثو او تفسیر له روح سره طالب اشنا وي، هسې خو دوره یوازې په یوه کاله ویله کېږي او هغه هم نیم کال استاد او طالب دواړه په تاخته وي، تفسیر او حدیث د تاختې کار نه دی، د نصاب له پیله بیا تر پایه باید په ټولو برخو کې قران او حدیث ځای ولري چې طالب یې هیڅ وخت هم له اهمیت څخه غافل پاتـه نـه شي. اصولو تـه یې هم توجو په کار ده، موږ د حدیثو اصولو ته بیخي شا ور گرزولې ده او د تفسیر په اړه هم یوازې یو کتاب لوستل کېږي چې کفایت نـه کـوي. د نصاب په جلا جلا مرحلو کې دې د تفسیر او حدیثو اصول ور شامل کړل شي چې هم یې زدکړې ته پام وشي او هم طالبان ترې غافل نه شي.

له دې یادو نکتو سره دې د ځینو هنرونو لور ته هم پام وشي لکه، خوش خطي، لیکوالي، د ترجمې فن، د خطابت یا بیان فن، د حساب یا ریاضي فن، اوس خو خلاصة الحساب لوستل کېږي چې هیڅ نه ترې زدکېږي، د هندسې په برخه کې پخوانی یو کتاب دی چې اوس باید وایستل شي او نویو کتابونو ته ځای ور کول شي، د شعر او ادب په برخه کې هم د عربي له پخوانیو معیارونو سره سم یو کتاب دی چې باید نویو کتابونو ته ځای ور کول شي څکه هم نوي دي، هم ساده دي او هم یې نوې بعدونه پکې څېړلي دي. د هنر په برخه کې دې پر نورو هنرونو هم فکر وشي که گټور وگڼل شي نو باید نصاب ته په داخلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هيڅ تذبذب ونه شي. د ژبو په زدکړه دې هم فکر وشي، که په نصاب کې د عربي تر څنګ د ځينو سيمه ييزو ژبو کتابونو ته ځای ور کړل شي ګټه به يې حتمن زياته وي. د ژبې زدکړه کمال دی او دا کمال د ژوند په ټولو برخو کې انسان ته په کار ور ځي. هغه بې ګټې کتابونه چې اوس وخت يې فايده نه شته بايد وايستل شي او ځای دې همدې د ژبو کتابونو ته خالي شي چې له طالبانو سره په ډېرو برخو کې مرسته کولای شي، په ګڼو ژبو به مطالعه کوي، له هر ډول استادانو به درس ويلای شي، ممکن د ترجمې په برخه کې کار ترې واخلي او داسې نور کاري مجالونه هم ورته برابرېږي.

۵/ د ځينو فنونو کم لوست او د نورو بيا زيات

زموږ نصاب يو معتدل نصاب نه دی، دې لور ته يې اصلن هيڅ پام نه دی شوی. اوس چې وخت کم دی او د علومو څانګې پراخې شوې، نو نوره نړۍ کوښښ کوي چې اړين کتابونه په زدکونکو ووايي او مختنوي رادبره کېدونکې علمي څانګې په زدکړي. خو زموږ په نصاب کې ځينې کتابونه له هر ډول ګټې پرته يو درجن ويل کېږي او نور بيا له هر څومره اړتيا سره هيڅ نه ويل کېږي. مثالونه يې د منطقو او حديثو ور کولای شو. حديث يوازې د اخيرني کال په دوره کې ويل کېږي چې طالب هم پايڅې پورته کړې وي او استاد هم، منطق بيا له ايساغوجي واخله تر سلم و حمد الله پورې ويل کېږي چې تر يوه درجن هم زيات کتابونه دي او ګټه يې لکه دوی چې په ژوند کې نه ده ليدلې موږ هم نه ده ليدلې.

د ګرامر، فقهي، منطق، صرف، فارسي ادب، بلاغت، اصول الفقهي کتابونه دي يوه برخه ايسته کړل شي، يوه برخه دې په نورو بتديل کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که ووایم یوازې یو فیصد کتابونه یې داسې دي چې پر ځای دې پاته شي دا نور ټول یا د ایسته کولو وړ دي یا یې د بدیل اړتیا ده. په مقابل کې دې د سیرت، دعوت، کمپیوټر، انګریزي ژبې، عربي ژبې، پښتو ژبې که اړتیا وه د فارسي او اردو ژبې د زکړې کتابونه، اصول الحدیث، اصول التفسیر، تاریخ، نوې فلسفې، نوي بلاغي علوم د پښتو او عربي دواړو، د حدیثو بېلابېل کتابونه د تعلیمي دورې په جلا جلا مرحلو کې باید ولوستل شي چې دا برخه زموږ په نصاب کې خواره ده، غني کېدا ته اړتیا لري او هغه اوله برخه یې تر اړتیا زیاده ده چې کافي کمېدا او بدلېدا ته ضرورت لري.

٦/ د ځینو نویو فنونو او وسایلو د معرفي کتابونه

په مدرسه کې نوی فکر او نوي وسایل لکه په دین کې بدعت داسې بد ګڼل شوي دي. هیڅ نوی فکر ورته لار نه کوي او هیڅ نوی کتاب ورته د پخواني غوندې ښه مقام نه لري. له دې امله نو له جدیدو وسایلو سره دومره نابلده دي لکه هغه چې له بلې نړۍ راغلي وي او دوی یې هیڅ اړیکه ورسره نه لري. که په نن پېر کې ژوند کوو، له دې خلکو سره مو سر و کار وي، همدې خلکو ته د دین تعبیر او تفسیر زموږ دنده وي، نو دا وسایل نه یوازې زموږ لپاره اړین دي، بلکې فرض کفایي دي. د ژوند په هره برخه کې ستا مخالف ځای نیسي، که ته هلته ور نه شې؛ نو نه یوازې هغه مقام درڅخه نیسي. بلکې نورو ځایونو ته هم سرایت کوي او بیا یې مخه نیول مشکلېږي. د جدیدو وسایلو په اړه همدا تګلاره اوس نورې نړۍ را خیستې ده، که مسلمانان په رښتیا د نورو له فکري یرغل څخه ځانونه ساتي؛ نو په جدیدو وسایلو او افکارو کولای شي چې د دې یرغل مخه بنده کړي، که نه د بل تر فکري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري يرغل لاندې به دل کېږي. له نيت سره دښمني حللار نه ده؛ بلکې سالمه کارونه يې حل دی، کمپيوټر د دښمنۍ شی نه دی، بلکې زدکړه او د خپلو موخو لپاره استعمال يې مناسب حل دی، هر نوی فکر د رد وړ نه دی، بلکې هغه فکر بايد رد شي چې معنوي او مادي ارزښتونو ته لغته ور کوي، دا نو گرانه ده چې په ژوند کې دې مادې وسايل ټول نوي شي؛ خو افکار دې همداسې زاړه پاته وي، د ژوند يوه برخه پر بله اغېز کوي، له دې امله نو که وسايل نوي کېږي، افکار ورسره اتومات بدلېږي؛ نو که موږ ورته له وخته تياري ونه لرو بيا يو دم له جديدو افکاروسره مخ شو، حتمن به يې د ځواب پر ځای په خاموشي د ځواب هڅه کوو چې ماته به زموږ حتمي تقدير وي. له دې امله نو د نصاب په برخه کې نوي وسايل معرفي کول، زدکړه، پالل يې، افکار نوي کول، هنرونو ته ځای ور کول او طالبان ورته تشويقول د دې وخت تقاضا ده او که څوك يې درك نه کړي، حتمن به د ژوند له کاروانه شاته پاتېږي او يوه ورځ به د حسرت لاسونه بيا سره مښي.

۷/ د هنرونو کموالی

د مکتب او مدرسې په نوم د ماشومانو د تعليم بېلولو دا زيان ورساوه چې د مدرسو طالبان له خورا ډېرو هنرونو بې برخې شول. هغه څه چې په مکتب کې ور زده کېږي، هغه په مدرسه کې نه شته، د مدرسې نصاب له لومړي سره تخصصي ـ دی او طالب العلم له پيله تر يوې کټگورۍ را محصور کړي. د دې تاوان دا شي چې هغه عمومي کمالات نه شي زدکولای، د مکتب يو اهميت په دې کې دی چې مضامين يې عمومي وي او د زياتو شيانو په اړه زدکونکي ابتدايي معلومات کولای شي يا هم له گڼو فنونو سره يې اشنا کوي. ژبې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي وسايل دي، د ليکنې فن دی، د خط ښکلا ده، رسامي ده، له حساب و کتاب سره شناخت دی، سائنس سره بلدتيا نن اړينه ده او هغه د مکاتبو په نصاب ممکنه ده خو مدرسه کې له دې يادو شيان هيڅ هم نه شته. د مدرسې نصاب د جغرافيې په اړه هيڅ نه لري، ټولنيز نزاکتونه پکې نه زده کيږي، له خلکو سره د تعامل په اړه هيڅ نه شته، که د مکتب او مدرسې په نوم دوه بېل نصابونه ماشومانو ته بايد تعين نه شي، په ابتدا کې به ټولو ماشومانو هغه څه ويلي واي چې د يوه ماشوم لپاره يې ويل اړين وي او هغه ته به په خپل ايينده ژوند کې گټه رسوي. له مدارسو زياتره اوسني فارغين نه په عصري علومو پوهيږي او نه په ديني. زموږ ټولنه شاهده ده، لس يا شل سلنه يې داسې دي چې ويل شوي علوم بيرته تدريس کولای شي که نه اتيا سلنه يې د هغه وړتيا هم نه لري. نو هغه نصاب چې نه د عصري علومو سره شناخت په جوړېدای شي او نه د دين معرفت لپاره بسنه کوي، څنگه يې يو تعليمي نصاب وبولو؟ زموږ نصاب د ډېرو نور تشو ترڅنگ دا تشه هم لري چې طالبانو ته د دنيوي هنرونو او کمالاتو په اړه هيڅ هم په نظر کې نه دي نيول شوي. فارغ ملا وي په خپله ژبه ليکل نه شي کولای، په يوه شرکت کې د منشي يا ميرزا دنده نه شي مختته وړلای، په يوه مکتب کې د ساده رياضي، ساينس، تاريخ، حغرافيې او... استادي نه شي کولای حتمن به هغه ته ديني مضمون ور کول کيږي، په رسنيو کې يوازې د ديني بخش خپرونه مختته وړلای شي نور پروگرامونه ورته سخت وي، د کتاب ترجمه نه شي کولای، خپله ليکل نه شي کولای، د عربي ژبې د استاد دنده نه شي سرته رسولای، ښه ښکلی خط نه لري، رسام نه وي، له دې پرته هغه هنرونه چې يوازې په تمرين او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي کار زده کيږي لکه نجاري او داسې نور خو بيخي پر خوله هم نه راوړي. د نصاب په اصلاح کې همدې لوري ته ډېره توجو بايد وشي.

۸/ لومړيتوبونه په نښه کول

په ژوند کې چارې ډېرې دي، که ټولو ته په يوه پلا لاس ور واچول شي نو اخير به د ټولو پای ته رسول مشکل شي، له دې امله انسان تل هڅه کوي چې ځينې تر نورو مخکې کړي. دا ولې؟ ځکه هغه تر نورو اولويت لري، دا چارې له دينه بيا تر دنيا په ټولو برخو کې شته. د مدارسو په نصاب کې دې برخې ته توجو نه ده شوې، نه د هنرونو د زدکړې په برخه کې نه د فقهي مسايلو په ميدان کې.

د قران له متن څخه هم د اولويت په اړه مثالونه موندلای شو او له حديثو څخه هم. فقهاؤ هم په دې اړه بحثونه کړي دي، د اوس له وخت له غوښتنو سره سم بايد ځينې کتابونه په دې برخه کې وليکل شي او د مدرسو په نصاب کې ځای ور کړل شي.

هر انسان په ژوند کې لومړيتوبونه لري، د فرد او ټولنې لومړيتوب بيا توپير سره لري، د وخت او مکان لومړيتوبونه هم فرق لري، د يوې ټولنې د کلتور لومړيتوب هم له بلې سره ښايي فرق وکړي. د مدرسو طالبان په دې برخه کې خورا کم پوهيږي، په دې مسايلو که د لومړيو درجو طالبان پوه نه شي، پروا نه لري، اما لوړو درجو ته بيا دا مهمه ده ځکه له دې هر څه سره مسايل تعلق لري چې د يوه ديني عالم لپاره ورباندې پوهېدل اړين دي.

۹/ اخلاقياتو ته نه پام

د اخلاقياتو په برخه کې زموږ نصاب هيڅ کتاب نه لري. حتا طالبان په دې اړه دومره خالي ذهنه وي که د اخلاقياتو په اړه له يوه لوی طالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشي، ممکن د اخلاقو په اړه ابتدايي معلومات هم ور نه کړي.

دا چې د اخلاقیاتو بحث دلته هیڅ نه کېږي، نو ځکه يې په اړه دا بحثونه هم نه دي شوي چې د ټولنې اخلاقي نظام د شريعت پر نصوصو څومره اغېز لري؟ دا او دې ته ورته مهمې پوښتنې د مدرسې نصاب نه شي ځوابولای او همداسې ګونګه روږه يې په دې اړه نيولې ده. نن دا ډول کمزوری نصاب په هیڅ صورت د منلو وړ نه دی، له دې امله بايد ژر تر ژر د نصاب پر سمونه کار وشي او دې اړخونو ته جدي پاملرنه وشي.

۱۰/ تفسير، حديث او فقهې ته لازمه پاملرنه

له ديني علومو څخه وروستی هدف په تفسير، حديث او فقه کې تخصص وي، د همدې هدف لپاره له پيله په نصاب کې همدې درو فنونو ته اهميت بايد ورکول شي. نوي ابتدايي کتابونه دې ورته وليکل شي، لومړی بايد ساده او اسانه وي، د درجو له لوړېدا سره دې د کتابونو علمي کچه هم ور لوړه کړي او همداسې تر پايه.

زموږ په اوسني نصاب کې تر ټولو لويه تشه د حديث او تفسير په برخه کې ده. دې دوو فنونو ته بيخي کمه توجو کېږي او د فقهې په برخه کې که څه هم لازمه پاملرنه شوې ده خو هغه کتابونه يې زاړه دي، د نوي ميتود هیڅ کتاب نه شته، خصوصن د مقارنې په برخه کې بيخي يو کتاب هم نه شته.

د فقهې په برخه کې دې ځينې کتابونه نوي وليکل شي چې زموږ نصاب يې هیڅ نه لري، لکه جديد مسايل، نوي فقهي قواعد او د مقارنې برخه، ځينې دې په نورو تبديل شي، ځکه په هغو کتابونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تر وخت تېر بحثونه دي چې اوس ورته اړتيا نه شته او د هغو مسايلو ځای دې نويو مسايلو ته ور کړل شي چې په ټولنه کې اوس بيخي مروج دي لکه نوي کاروبارونه، بانکي مسايل او د معاملاتو د برخې نور نوي موضوعات.

۱۱/ د هيوادنۍ مينې تشه

له هيواد سره د مينې په اړه نو د مدرسو نصاب نه يوازې دا چې تشه يې ډکه شوې نه ده بلکې پر ضد يې مواد موجود دي. د شرط لپاره له شلو ملايانو پوښتنه وکړئ چې د زياترو ځوابونه له هيواد سره د مينې پر ضد وي.

نشنليزم د مدرسې طالبانو د کفر معادل ورته معرفي شوی دی، دوی ته نه دې ويل شوي چې ټول نبيانو خپلو قومونو ته مبعوث شوي وو، دوی ته نه دې ويل شوي چې پيغمبر د هجرت مهال مکې ته ويل چې د ځمکې تر مخ راته ګرانه يې. دوی ته فکر ور کول کېږي چې د هيواد او قوم لمانځنه حرامه ده. دا خبره پر خپل ځای سمه ده، لمانځنه که د قوم وي يا هم وطن، حرامه ده، مګر لمانځنه او مينه توپير سره لري. موږ که خپل وطن ونه لرو نو بل هيواد د سجدې ځای هم نه راکوي، خدای کور ته چې د حج لپاره ځې هم به د خپل هيواد په پاسپورټ ځې او د هغه هيواد ويزه به لګوې، مشخصې ورځې در کول کېږي او تر هغو ورځو وروسته که د خدای په کور کې هم وليدل شې نو د قانون له مخې به هغه هيواد حتمن سخته سزا ور کوي، هغه هيواد ته په وړيا توګه تلای هم نه شې، بلکې ويزه به يې هم په پيسو اخلې، لنډ او مشخص وخت به هلته تېروې او بيا به د وخت تر پوره کېدا وروسته يو لمونځ هم هلته نه کوې سمدستي به ځان وباسې. له دې څخه موږ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د خپل هیواد اهمیت معلوم شي، له خپل هیواد او ملت سره مینه که فطري نه ده نو داسې ګرزي لکه فطري. د دې لپاره اړینه ده چې په نصاب کې دې فطري مینې ته ځای ور کول شي او طالب له نعمت څخه بې برخې نه شي چې له خپل وطن او ملت سره بې کچې مینه ولري او دا هر څه د مدرسې د کتاب له مخې په شرعي دلایلو باندې زدکړي.

۱۲/ انتقادي فکر

د مدرسې د نصاب یوه بله نیمګړتیا د تدریس په برخه کې ده. دلته استاد هر څه وایي او شاګرد یې اوري، نور نه پر استاد نیوکه شته او نه استاد خلکو ته دا فکر ور کوي چې تاسو د تدریس او کتاب په اړه خپل فکر راسره شریکولای شئ. وچ کلک جمود حاکم دی، استاد د یوه مستبد حاکم په شان تعامل له شاګردانو سره کوي چې د هغوی پر ایینده ژوند حتمن دا منفي اغېزې لري.

په نصاب کې داسې هیڅ کتاب نه شته چې د تدریس او درس په اړه دې لارښوونې کړې وي، د همدې خلا نتیجه ده چې استادان یې د تدریس په طریقو نه دي خبر او یوازې له وچ زور او استبداد څخه کار اخلي او یوازې استاد محوره تدریس کېږي چې د شاګرد فکر، ذهن، وړتیا و اهلیت ته پکې هیڅ ځای نه شته.

استاد کتاب مخته بږدي او درس وایي، تخته نه شته چې لیکل پر وکړي، د تېرو درسونو په اړه بحث نه شته چې هر طالب له خپل فکر او معلوماتو سره سم برخه پکې واخلي، د ایینده درس پوښتنه نه کېږي چې د شاګرد ذهنیت یې په اړه څنګه دی؟ استاد راځي کېني او درس وایي، کتاب ته ګوري مثال او ممثل یې ټول له کتابه وي، که یو دم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاده کتاب یوې خواته شي نو استاد ښایي خاموش ودرېږي او هیڅ هم ونه وايي. دا نصاب دومره کمزوری دی چې د کلونو استاد هم په دې کې دومره پر مختګ نه شي کولای چې د تدریس مهال که کتاب نه وي نو ښايي هیڅ یې تر خوله ونه وزي.

ازادې مطالعې ته هیڅ وخت پکې نه شته، استاد طالب ته نه وايي چې کولای شي ازاده مطالعه وکړي او دا یې په فکري غوړېدا کې مهم نقش لري. د استاد د ادب په نوم د شاګرد خوله بندېږي چې سوال ونه کړي، نیوکه ونه کړي او که په یوه مسله کې له استاد سره موافق نه وي، نو د بې ادبه په نوم رټل کېږي.

د استاد احترام جلا شی دی او له استاد سره په یوه موضوع کې خپل نظر شریکول بېل شی دی. دلته باید احترام او مناقشې پولې سره جوتې شي او طالب دې د بې احترامۍ په نوم له دې نه محرومېږي چې پوښتنه ونه کړي، له استاد سره خپل نظر شریک نه کړي، نیوکه او انتقاد ونه کړي. له همدې دورې باید طالب داسې تربیه شي چې تحمل ولري، د بل مخالف نظر ته احترام زدکړي، دا ور وښودل شي چې ته له مخالف کس سره یو ځای اوسه، حتمي نه ده چې په ژوند کې دې هیڅ مشترک نکات نه وي او ټول دې پر مخالفت راچورلي، نو په وژند کې مخالف او موافقت دواړه حتمي دي او هیڅ وخت په خپل مجلس کې ناست مخالف کس مه تخریبوئ او مه یې شړلو ته مجبوروئ.

نوټ:

زما له نظره زموږ پر نصاب باید له ابتدا تر انتها بیا کتنه وشي. اما زه داسې نه کوم چې یادو مواردو کې مشخص کتابونه یاد کړم چې دغه باید د هغه ځای ونیسي؛ ځکه دا کار باید یوه داسې کمیټه وکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کار لپاره ټاکل شوې وي، هغوی نه یوازې د دې چارې پوهـان او نظروال وي؛ بلکې تر ښې مطالعې او پرتلې وروسته باید همدا کـار د هغوی د ټولو په توافق وشي. زما هدف له نیـوکې یـوازې د خلکـو دې لوري ته ور پام کول دي چې اینده کـې ممکـن پـر دې موضـوع نـور کسان زیات کار هم وکړي.

۱۹/۱/۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقي په رواياتو کې

نوټ: موسيقي که څه هم اصلن د يوه فن نوم دی چې يوازې سروز او سندرې نه پکې راځي، اما زموږ په وخت کې يې عام استعمال د يوه فن په بڼه نه دی، له دې امله مې په سرليک کې موسيقي ياده کړې ده.

د موسيقي په اړه د مسلمانو پوهانو ترمنځ دوه انده موجود دي. ډېری پوهان په دې نظر دي چې موسيقي د رواياتو له مخې حرامه ده. د پوهانو يوه بله ووه ډله په دې فکر دي چې د موسيقي حرمت ته په قران کې اشاره هم نه ده شوې او بل خوا د حرمت په اړه زياتره روايات يې موضوعي او يا سخت ضعيف دي. د حرمت ملاتړي پوهان په دې اړه يوازې اته روايات داسې بولي چې استدلال ترې وشي او تر ټولو باوري روايت دوی هغه بولي چې بخاري په خپل کتاب کې معلق راوړی او نورو محدثينو بيا متصل کړی دی. د دې روايت په اړه محدثين پر دوو ډلو وېشلي دي. ځينې يې د صحت لور ته ترجيح ور کوي او يو شمېر نور يې بيا ضعيف ګڼي. دا مقاله مې د همدې رواياتو د څېړنې لپاره ځانګړې کړېده چې په راتلونکو کرښو کې به يې په اړه تفصيلي بحث وکړو.

په دې مقاله کې د هغو اياتونو په اړه بحث نه کوم چې يو شمېر کسان يې د موسيقي له حرمت سره تړي. ځکه نه د اياتونو الفاظ دا توجيه کوي، نه يې سياق او سباق مني او نه د اصحابو هغه اقوال د سند له مخې کره او ثابت دي چې دا اياتونه د موسيقي په اړه بولي. دې ټکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو نو بحث د هغو روایاتو په اړه کوم چې له دې موضوع سره تړلي دي، خو لومړی د قران د یوې اصطلاح (فحشا) په اړه وضاحت کوم.

په قران کې د فحشا الفاظ د حقیقت له مخې زنا(الاسراء: ۳۲) ته کار شوي، خو دا چې عربو د فحش توری یوازې زنا ته هم نه کاروه، بلکې زنا، له زنا سره اړوند فعلونه او اقوال، همجنس بازي، بخل، بې انصافي او ځینې نورې بدې کړنې، له دې امله نو قران هم له زنا سره یوځای همجنس بازي(العنکبوت:۲۸)، له میرې سره نکاح(النساء: ۲۲) او بدو کړنو(ال عمران: ۱۳۵) ته هم د فحشا اصطلاح کارولې. د (الکلیات) لیکوال وایي:

[الْفَحْشَاء] : كل فحشاء ذكر فِي الْقُرْآن فَالْمُرَاد الزِّنَا إِلَّا فِي قَوْله تَعَالَى: {الشَّيْطَان يَعدكُم الْفقر ويأمركم بالفحشاء} : فَإِن المُرَاد الْبُخْل فِي أَدَاء الزَّكَاة.(۱)

ژباړه: په قران کې هر ځای د فحشا توری زنا ته کار شوی مګر یوازې په ذکر شوي ایت کې فحشا د بخل لپاره استعمال شوې.

له دې وضاحت څخه مې هدف دا وو چې یو شمېر کسان د فحشا ایت پر موسیقي ور ترپي، په داسې حال کې چې موسیقي د فحشا تر ایت لاندې په هیڅ صورت نه شي راتلای. موسیقي د زنا ذریعه نه ده او نه هم وه. بلکې څېړنو ښودلې د موسیقي اوریدل د انسان پر روان مثبته اغېزه کوي. یو شمېر مریضانو ته ډاکټران د درملنې لپاره دا توصیه کوي چې موسیقي دې اوري څو له ناروغي ښه شي.

اوس د هغو روایاتو په اړه بحث ته را ګرزم چې د موسیقي د حرمت په اړه د روایاتو په کتابونو کې راغلي.

لومړی روایت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ وَالحَرِيرَ، وَالخَمْرَ وَالمعَازِفَ.(۲)

ژباړه: ارو مرو به زما په امت کې داسې ډلې پیدا شي چې زنا، وریښم، شراب او د سروز وسائل به حلال گڼي.

په دې روایت کې د معازف الفاظ شاذ دي، ځکه عطیه بن قیس نومي راوي یوازې دا الفاظ راوړي په داسې حال کې چې د روایت په نورو طریقو کې دا الفاظ نه شته او روایت د معازف له توري پرته راغلی او عطیه هغه راوي نه دی چې تفرد یې حجت وگڼل شي. ځکه د ده په اړه محدثین ښه نظر نه لري. امام بزار په کشف الاستار (۱/ ۱۰۶) کې وایي: لا باس به. امام ابو حاتم په جرح و تعدیل کې وایي: صالح الحدیث. امام ابن سعد په الطبقات کې وایي: وکان معروفا و له احادیث. شیخ الباني په الضعیفة (۳/ ۱۱۲) کې د ابو حاتم د الفاظو په اړه تر یوې تشریح وروسته کاږي:فهذا نص منه علی ان کلمة صالح الحدیث مثل قولهم لین الحدیث یکتب حدیثه للاعتبار والشواهد، لا التعدیل عند ابي حاتم خلافا لما یدل علیه کلام السیوطي في التدریب.

ژباړه: نو ده دا څرگنده کړه چې د صالح الحدیث کلیمه د محدثینو د لین الحدیث له کلیمې سره برابره ده چې حدیث یې د شاهد او تابع په ډول لیکل کېدای شي، نو د ابوحاتم کلام تعدیل نه شو لکه چې سیوطي په تدریب کې همدا فهمولې.

د هیثم بن عمران په نوم یو کس له عبد الواحد بن قیس څخه روایت کړی چې د ده حافظه ښه وه ځکه نورو خلکو خپل قرأتونه د ده په قرأت سمول. خو دا روایت ځکه د اعتبار وړ نه دی چې راوي یې خپله تر شک لاندې دی. عبد الواحد محدثینو سخت غندلی او ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري يې ګڼلې دی، له دې امله نو د ده روايت د بل په اړه نه شو منلای.

د محدثينو دوو سرلارو امام بخاري او امام مسلم په خپلو کتابونو کې د عطيه په روايت هيڅکله يوازې استدلال نه دی کړی بلکې صرف د شاهد او تابع په توګه يې راوړی. ځکه بخاري دا حديث د شرابو په بحث کې راوړی او داسې باب يې ايښی دی: باب ما جاء فيمن يستحل الخمر و يسميه بغير اسمه. خو همدا روايت يې بيا د معازف په باب کې نه دی روا‌ړی ځکه د راويانو ترمنځ اتفاقي شی د خمر توری دی چې ټولو راويانو ياد کړی او د معازف يادونه يوازې عطيه کړې چې دا الفاظ شاذ دي او راوي يې د استدلال وړ نه دی.يو مهم ټکی دا هم دی چې د روايت الفاظ خوندي شوي نه دي کله يو ډول او کله بل ډول راغلي. د بخاري روايت مو لوړ ذکر کړ چې څلور شيان يې ياد کړي، د ابوداؤد په روايت کې د (الحر، زنا) پر ځای (الخز/ پرېږ ورېښم) توری راغلی، د بيقهي په السنن الصغير کې بيا ورېښم، شراب او معازف ياد شوي. له دې اختلافه ښکاري چې روايت خوندي نه دی او معامله له عطيه خرابه شوېده. د ده له روايت سره راغلي شواهد هم ټول ضعيف دي چې يو ضعيف د بل ضعيف لپاره تکيه نه شي جوړېدای. امام الباني د خپل کتاب (صلاة التراويح) په هغه بحث کې چې پر شل رکعته تراويح يې اجماع رد کړېده، يو ځای داسي اصل بيانوي:

لأنه بني على ضعيف وما بني على ضعيف فهو ضعيف.

ژباړه: ځکه د دې بنياد پر ضعيف ښودل شوی دی او کوم شی چې پر ضعيف بنا وي هغه خپله هم ضعيف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري په خپل تاریخ کې د مالك بن ابي مریم په نوم له یو بل کس د معازفو د حرمت په اړه روایت نقل کړی چې یو شمېر کسان دا روایت د عطیه متابع بولي. په داسي حال کې چې د مالك بن ابي مریم روایت خپله د مالك له وجي نه دی صحیح، ځکه مالك مجهول کس دی او هیچا یې تعدیل نه دی کړی، نو څنګه د یو داسي کس روایت د تابع په توګه ومنو چې د هغه هیڅ نه وي معلوم. د ده په اړه محدثین وایي:

و قال ابن حزم : لا یدری من هو .

و قال الذهبی : لا یعرف . اهـ .(۳)

ژباړه: ابن حجر ویلي: ابن حزم ویل، دی نه پوهېږي چې دا کس څوك دی او ذهبي ویل، مجهول کس دی.

د میزان الاعتدال لیکوال تر (۷۰۲۹) شمېره لاندي مالك راوړی او زیاتوي: (عن ابن غنم لا یعرف.) ابن غنم ویل: مجهول دی. د مالك او عطیه یو بل متابع بخاري په تاریخ کبیر کې په (۹۶۷) شمېره راوړی لکن سند یې شکمن دی، د یوه راوي لپاره د (عمن اخبره) الفاظ کار شوي چې په سم ډول نه معلومېږي دا خبر څوك ور کوي، نو د دې شك له وجې هغه روایت بې اعتباره دی او د متابعت وړ نه دی. ځینې کسان پر دې ټینګار کوي چې په دې یادو الفاظو عبد الرحمن بن غنم راوي ته اشاره شوې، لکن دا خبره یې له څه دلیل پرته کړې. بلکي ده هم شك کړی لومړی یې ویلي که په دې الفاظو ابن غنم ته اشاره وي نو هغه ثقه دی او که بل څوك هدف وي نو بیا تابعي مستور دی. له دې الفاظو خپله د شك بوی راځي، له دې امله نو په پوره ډاډ سره وایم چې د دې روایت تابعي راوي معلوم نه دی او د شك له امله موږ د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي پـر حرمـت هيڅکلـه فيصـله نـه کـوو، بلکـې د دې حـديث (دع مايريبک الى ما لا يريبک) د اصل له مخې دا ضعيف او واهي روايات د دې وړ نه بولو چې د شيانو حرمت په ثابت کړو، ځکـه حرمـت يـوه باوري پرېکړه ده چې باوري دلايل ورته لازمي دي نه د دې رواياتو پـه شان کمزوري او ضعيف روايات.

دويم روايت:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ صَوْتُ مِزْمَارٍ عِنْدَ نِعْمَةٍ وَصَوْتُ رَنَّةٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ.(۴)

ژباړه: انس رض ويل چې رسول الله ص وويل: پر دوو اوازو لعنت شوی، يو د نعمت پر وخت د نل(شپېلۍ) ږغ او بل د مصيبت پر وخت د غم اواز.

دا روايت د سند له مخې کره نه دی، د شبيب بن بشر په نوم راوي يې ضعيف دی. مزي په خپل کتاب(تهذيب الکمال) کې ليکلي:

قال أبو حاتم : لين الحديث.

و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : يخطىء كثيرا.

ژباړه: ابو حاتم ويل، لين الحديث دی، ابن حبان په ثقاتو کې راوړی او ويل يې: ډېر خطا کېده.

د ميزان الاعتدال ليکوال وايي: قال أبو حاتم وغيره: لين الحديث.

ابو حاتم او نورو ويلي چې د لين الحديث مرتبه يې ده.

د ده په اړه يوازې امام ابن معين ويل چې ثقه دی، لکن د ابن معين وينا ځکه د اعتبار وړ نه ده چې هغه ډېر متساهل دی او تر تعديل دلته جرحه له دې امله مخته ده چې مفسره ده يعنې دليل ور سره راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې زيات خطا کېده. په داسې حال کې چې ابن معين يې د باوريتوب کومه بېلگه نه ده وړاندې کړې.

امام الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب) کې ليکلي چې د شبيب بن بشر متابعت عيسى بن طهمان هم کړی دی چې همدا روايت يې له انسه نقل کړی. ما چې څومره تحقيق وکړ د عيسى روايت مي ونه موند، البته د ده په اړه محدثينو بېلا بېل نظريات ور کړي چې تر ټولو منځلاری يې د ابن حبان رايه ده. ابن حجر په تهذيب التهذيب (٨/ ٢١٦)کې څو نظرونه نقل کړي:

قال ابن حبان : يتفرد بالمناكير عن أنس.

و يزيد الرقاشى عنه ; لا يجوز الاحتجاج بخبره .

و قال العقيلى : لا يتابع على حديثه.

ابن حبان ويل:له انسه په خاص ډول مناکير روايات نقلوي. يزيد الرقاشي ويل: په روايت يې دليل نه شي نيول کېدای، عقيلي ويل: د حديثو متابعت يې نه کېږي.

که د ده په اړه د هغو محدثينو نظريات هم ولولو چې ثقه يې گڼلی، نو دې پايلې ته رسېږو چې باوري به وي البته د انس روايات يې د منلو نه دي. ځکه ابن حبان يې په اړه مفسره جرحه کړې چې د انس روايات يې منکر دی. نو دلته يې متابعت ځکه نه منل کېږي چې ده هم روايت له انسه کړی او د انس روايات يې تر شک لاندې دي، له دې امله يې متابعت مردود دی.

امام حاکم په مستدرک او بيهقي په شعب الايمان کې د انس رض د روايت يو شاهد له جابر رض يا عبد الرحمن بن عوف رض څخه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی چې په سند کې يې ابن ابي ليلی کمزوری راوي شته. امام مزي په تهذيب الکمال کې وايي:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل ، عن أبيه : كان سيء الحفظ ، مضطرب الحديث ، كان فقه ابن أبى ليلى أحب إلينا من حديثه ، فى حديثه اضطراب.

عبد الله د خپل پلار په حواله ويل: دی سیء الحفظ او مضطرب الحديث و، تر حديثو يې ماته فقه ښه وه ځکه په حديثو کې يې اضطراب ليدل کيږي.

مزي دا هم ويلي چې امام احمد السعدي ويل: له عطاء څخه د ده زياتره روايات ناسم دي.

تر دې وضاحت وروسته ويلای شو چې د عبد الرحمن يا د جابر او عبد الرحمن دواړو دا روايت ځکه د انس د روايت شاهد نه شي کيدای چې د دې روايت سند کمزوری دی، ټول مدار يې پر ابن ابي ليلی دی او هغه خپله کمزوری دی او له عطاء څخه روايات يې په خاص ډول کمزوري دي چې دا روايت يې هم له عطاء څخه کړی او د هيڅ اعتبار وړ نه دی.

دريم روايت:

"إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

ژباړه: بيشکه الله پر ما او يا الله شراب، قمار، کوبه او هر نشه کوونکی شی حرام کړی دی.

پاسنی روايت امام احمد په خپل مسند کې په (۲۴۷۶) شمېره راوړی. امام الباني هم د دې روايت پر سند ږغېدلی او د مسند احمد محقق هم سند سم بللی، ما يې هم په اړه داسې څه نه دي موندلي چې دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ذکر کړم. خو دلته خبره په سند کې نه، بلکې په متن کې ده. د الکوبة توری معلوم نه دی چې اصلي معنا يې څه ده؟ چا د «الطبل» (ډول/طبله)معنا ترې اخيستې، چا «نرد» بللی او نرد د چکې په شان د لوبې او ساتيري يوه اله ده چې اتلس ګيټې غواړي يا خپله چګه ده. بل چا بيا بل تعريف ورته غوره کړی، لنډه دا چې د الکوبة سمه معنا نه ده فهمول شوې چې کوبه يعنې څه؟ نو په داسې يوه روايت د حراموالي فيصله نه شو کولای چې د متن سم ليدلوری يې نه معلومېږي.

د لسان العرب ليکوال کاږي:

والكُوبة: الشِّطْرَنْجَةُ. والكُوبَةُ: الطَّبْل والنَّرْدُ. قَالَ أَبو عُبَيْدٍ: أَما الكُوبة، فإِن مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخبرني أَن الكُوبةَ النَّرْدُ فِي كَلَامِ أَهل الْيَمَنِ؛ وَقَالَ غَيرُهُ، الكُوبَةُ: الطَّبْلُ.(۵)

ژباړه: کوبه يعنې شطرنج، کوبه ډول/طبله او نرد ته هم وايي. ابو عبيد ويل، محمد بن کثير خبر را کړ چې کوبه د يمنيانو په ژبه نرد ته وايي او بل چا ويلي چې کوبه ډول/طبلې ته وايي.

بلکې د ډول/طبلې ترجمه د لغتو کتابونو په (قيل) لفظ راوړې چې يو ډول کمزوري او غير حقيقيوالي ته يې اشاره کوي. د الفائق في لغت الحديث مصنف وايي: الكوبة: النَّرد وَقيل الطبل.

کوبه نرد ته وايي، چا ويلي چې ډول/طبله ترې هدف ده.

د تاج العروس ليکوال وايي چې دا يو ډول کوپونه وو چې هغه مهال د شرابو او څښاك لپاره کارېدل چې سر يې ګول او چوښکی يې نه و او چا ويلي چې لاستی يې نه در لود. ده ويلي چې امام فرّا همدا نظر لري. قران هم خو ځايه د کوبه جمعه اکواب ياده کړې(الزخرف: ۷۱، الغاشية: ۱۴) خو هيڅ ځای هم د موسيقي الې نه دي هدف، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپ او د څنباک سامان یې هدف دی. له دې معلومېږي چې الکوبه څخه د الطبل ترجمه ډېره کمزورې او له خپلې اصلي معنا څخه د لفظ له څه دلیل پرته اړول دي. په کوم حدیث کې چې د الکوبه یادونه شوې هلته د شرابو د څښلو لپاره د نورو سامانونو نومونه هم یاد شوي چې د یو څه وخت لپاره یې له هغو لوښو د دې لپاره منعه کړې وه چې د خلکو پخوانی عادت بیا را ژوندی نه شي، له هغو لوښو څخه یو همدا کوبه هم ده چې کوپ ته وایي او په خاص ډول د شرابو لپاره کارېده. دا معنا ور سره لګېږي او د الطبل ترجمه یې په دې ځای کې نه خپله حقیقي معنا ده او نه له مخکې متن سره خوند کوي.(٦)

ځلورم روایت:

امام الباني په خپل کتاب (تحریم الات الطرب) کې څلورم حدیث د ابوداؤد(٣٦٨٥) او نورو په حواله له عبد الله بن عمرو رض څخه نقل کړی دی چې نه یې سند سم دی او نه یې له متنه داسې څه ښکاري چې د موسیقي حرمت ترې ثابت شي. ځکه یوه روایت کې د (الغبیراء) توری دی چې د شرابو نوم دی او ښکاره یې حدیث کې یادونه شوې، بل ځای د (القنین) لفظ دی چې دا د موسیقي یوې الې(رباب) ته وایي؛ مګر سند یې دومره ضعیف دی چې ګواکې بیخي نه شته او دا یادونه د مسند احمد محقق هم کړېده او په بل متن کې د الکوبه یادونه ده چې ما یې په اړه مخکې تشریح کړېده. د روایت په متن کې رسول الله ص ته داسې څه منسوب شوي چې د هغه له شان سره نه لګېږي. حدیث کې پوښتنه ترې شوې چې د (الغبیراء) په نوم موږ شرابو جوړ وو، رسول الله ص ورته ویلي چې مه یې خورئ، درې ځله یې ورته ویلي او بیا وایي، که چا ایله نه کړل سر یې قلم کړئ. دا ځکه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص له شان سره نه لګیږي چې د شرابو خوړل ګنا ده، مګر قتل يې په هيڅ صورت نه دی روا، نو رسول الله ص څنګه دا امر کاوه؟ نو له دې روايت څخه د موسيقي حرمت څنګه ثابتوي؟ زه دې ته ډېر حيران يم چې د الباني غوندې يوه عالم او متقي انسان هم خپل پخواني او په نورو کتابونو کې ذکر کړي اصول ټول دلته د موسيقي د حرمت ثابتولو لپاره له پامه اچولي دي.

پنځم روايت:

الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب) کې له مصنف ابن ابي شيبه څخه په (۴۱۳۲) شمېره روايت نقل کړی دی چې الله پر ما شراب، کوبه، قنين او غبيراء حرام کړي دي.

"إن ربي تبارك وتعالى حرم علي الخمر والكوبة والقنين وإياكم والغبيراء فإنها ثلث خمر العالم"

ژباړه: زما رب پر ما شراب، کوبه او قنين حرام کړي او تاسو له غبيراء ځان ساتئ، هغه د نړۍ د شرابو يو ثلث دی. يعنې ډېر دي.

الباني د دې روايت په تحقيق کې خپله دې نتيجې ته رسيږي چې سندونه يې ټول ضعيف دي، البته دا يو سند يې نسبتن نورو ته لږ د پام وړ دی؛ نو ده هم نقل کړی، لکن په هغه روايت کې د نورو کمزوريو تر څنګ د ابن لهيعه په نوم راوي شته چې هم يې حافظه خرابه وه او هم مدلس دی چې معنعن(هغه روايت چې په «عن» لفظ نقل شوی وي) روايت يې د منلو نه دی او دلته يې عنعنه کړې.

شپږم روايت:

ترمذي په خپل کتاب کې په دغه شمېره(۲۲۱۳) روايت نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ»، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَاكَ؟ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَتِ القَيْنَاتُ وَالمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الخُمُورُ»: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الحَدِيثُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلٌ وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ژباړه: عمران بن حصين روايت کړی چې رسول الله ص وويل: په دې امت کې به خسف(په ځمکه ننوتل)، مسخه(د څېرې بدلون) او قذف(له اسمانه د تیږو باران) وي. د مسلمانانو يوه کس ورته وويل: د الله رسوله! دا څه وخت؟ ده وويل: کله چې سندرغاړې، سروزونه او شراب څښل عام شي. دا حديث له اعمش، هغه له عبد الرحمن بن سابط هغه له رسول الله ص مرسل نقل کړی او دا حديث غريب دی.

د دې روايت په سند کې عبد الله بن عبد القدوس نومی راوي دی چې محدثينو سخت غندلی، يوه نمونه يې د مزي له تهذيب الكمال څخه دا ده:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل : سألت يحيى بن معين عنه ، فقال : ليس بشىء ، رافضى خبيث .

و قال أحمد بن على الأبار : سألت زنيجا عنه ، فقال : تركته ، لم أكتب عنه شيئا ، و لم يرضه.

ژباړه: عبد الله وايي د ده په اړه مې له ابن معينه پوښتنه وکړه، ده وويل: هيڅ شی نه دی، خبيث رافضي دی. احمد بن علي الابار وايي: له زنجي مې د ده په اړه پوښتنه وکړه، هغه ويل: ما ايله کړی دی، هيڅ نه څني ليکم او نه ترې خوښ يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې دا راوي د باور وړ نه دی او روایت یې مردود دی. الباني یې د یو شمېر توابعو او شواهدو یادونه کړې، خو هر ځای دی هم وايي چې دا د سند له مخې سم دی البته مرسل دی چې تابعي یې له رسول الله ص نقلوي او سند یې موصول نه دی او دا بیا متصل دی خو ضعیف السنده دی. نو د دې اړتیا نه شته چې د هغو په اړه خبره اوږده کړم.

اووم روایت:

ترمذي په جامع الترمذي(۲۲۱۱) کې له علي رض څخه روایت کړی چې که په دې امت کې لس خویونه پیدا شي نو تکالیف پر نازلېږي. له هغو خویونو یې سندرغاړې ته غوږ ښودل او سرزونه ږغول هم یاد کړي.

دا روایت هم صحیح نه دی، امام ترمذي تر روایت وروسته کښلي چې دا روایت یوازې په همدې طریقه نقل شوی چې فرج بن فضاله نومی راوي یې محدثینو سئ الحفظ بللی، له دې امله د اعتبار وړ نه دی.

اتم روایت:

امام ترمذي په جامع الترمذي(۱۲۸۲) کې له ابو امامه رض څخه روایت کړی چې رسول الله ص د سندر غاړو له رانیولو، پرې پیسې اخیستلو، تجارت کولو او نورو څخه منعه کړې او له دې لارې راغلې پیسې یې ټولې حرامې بللې.(۷)

تر دې روایت وروسته ترمذي لیکي:

حَدِيثُ أَبِي أُمَامَةَ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِثْلَ هَذَا مِنْ هَذَا الوَجْهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ العِلْمِ فِي عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ وَضَعَّفَهُ وَهُوَ شَامِيٌّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د ابو امامه حديث غريب دی، دا روايت موږ ته يوازې په دې طريقه راغلی، ځينو علماؤ په علي بن يزيد کې خبرې کړې او ضعيف يې بللی دی، دا راوي شامي دی.

له دې څخه معلومېږي چې روايت د سندله مخې سم نه دی او د حرمت په اړه هيڅ هم ترې نه ثابېږي.

د موسيقي د حرمت په اړه د حديثو په کتابونو کې دا هغه روايات دي چې د موسيقي حرام منونکي يې د استدلال وړ بولي او له دې پرته نور روايات دوی هم د دې وړ نه ګڼي چې د موسيقي پر حرمت ترې استدلال وکړي. هغه روايات چې يو شمېر اوسنيو او پخوانيو علماؤ د موسيقي د حرمت په اړه کره بللي، په کتابونو کې يې ځای ور کړی او د موسيقي حرمت يې په ثابت کړی دی، د هغو ټولو حقيقت هغه وو چې ما لوړ بيان کړ. د دې رواياتو په اړه که تفصيلي بحث وکړم او ټول هغه موارد تر څېړنې لاندې ونيسم چې تېرو پوهانو د پاس رواياتو په اړه را برسېره کړي، نو زه په بارو وايم چې بيا يوه کتاب ګوتې ته اړتيا ده په يوه مقاله کې دا بحث را غونډول د چا د وسه خبره نه ده، لکن ما د لوستونکو د اسانۍ لپاره هڅه وکړه چې دا اوږد بحث په لنډ ډول را خلاصه کړم او په اصلي حقيقت خلک خبر کړم. د موسيقي، سندرغاړو، دريوو او... په اړه د نفي او منعې د دلايلو تر څنګ د اثبات دلايل هم شته چې د حديثو په معتبرو کتابونو کې نقل شوي دي. راځئ يو څو يې تر نظر تېر کړو.

امام بخاري او امام مسلم له علي رض څخه روايت نقلوي چې يوه ورځ حمزه رض د علي د دوو اوښو بوک پرې کړ، دی وايي: ما پوښتنه وکړه، دا چا وکړل؟ دوی ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الأَنْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابَهُ.(۸)

ژباړه: حمزه دا کار وکړ، هغه د انصارو له يوې ډلې سره په دې کور کې دی، ده او ملګرو ته يې يوه سندر غاړې سندرې وايي.

په دې روايت کې د هغې يوه مصرعه هم نقل شوې چې حمزه يې د اوښ د بوك پرېکولو ته هڅولی دی. روايت په اخير کې دي چې دا مهال شراب حرام نه و او د حرمت په اړه ايت وروسته نازل شو. د شرابو په اړه وضاحت شوی دی، لکن د سندر غاړې سندرې اورېدل خو همداسې پر خپل حال پاته شو. نه کوم ايت کې د حرمت حکم نازل شوی او نه هم هيڅ کره او صحيح روايت کې دا خبره شوې چې له سندر غاړې سندري اورېدل حرام کار دی.

په بخاري کې له عائشي رض څخه روايت دی:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحًى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاذَفَتْ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيداً، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ».(۹)

ژباړه: عائشې رض ويل چې ابو بکر رض د کوچني يا لوی اختر په ورځ داسې مهال دې ته ورغی چې رسول الله ص له دې سره و، هلته دوې سندر غاړې هم وې چې د بعاث(جنګ) په اړه يې هغه سندرې ويلې چې انصارو يو بل ته د پيغور په ډول تبادله کړې وې. ابو بکر رض وويل: شيطاني الې؟ دوه واره يې وويل. رسول الله ص ويل: ابو بکره! ايله يې کړه، هر قوم يوه د خوښۍ ورځ لري، همدا زموږ د خوښۍ ورځ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عائشه رض دې دوو نجونو ته د قينتان الفاظ کاروي چې زموږ په ژبه کې د دې متبادل لفظ سندرغاړې دی. په يوه بل روايت کې که څه هم د جاريتان لفظ راغلی، خو توافق يې داسي دی چې هم ځوانې نجونې وې او هم يې سندرې ويلې.

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، إِلاَّ شَيْئًا وَاحِدًا " أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ ".(١١)

ژباړه: قيس ويل: د رسول الله ص په وخت کې چې هر څه وو ما خپله ليدلي؛ مگر يو شی مي نه دی ليدلی چې د واړه اختر په ورځ به رسو الله ص ته په سندرو او دريو هر کلی ويل کېده.

د دې روايت په اړه مو دوو خبرو ته پام غواړم:

يوه دا چې روايت د سند له مخې ستونزې لرې، لکن د توابعو او شواهدو په مټ هغې درجې ته رسېږي چې د موسيقي حرمت منونکي د موسيقي د حرمت په اړه د همدې مرتبې دلايل وړاندي کوي. د جابر په نوم يو راوي کمزوری دی، خو يو شمېر کسانو يې متابعت کړی چې ابو اسحاق، شريک او نور دي. نو که د موسيقي حرمت په داسې کمزورو رواياتو ثابتوي، بيا به د همدې درجې هغه روايات څه په کوي چې د موسيقي او الو حلت يې ترې ثابتېږي؟

دويمه دا چې تقليس څه ته وايي؟ د مسند احمد څېړونکي په دې اړه د سيوطي قول يې په تفسير کې رانقل کړی:

قال السيوطي: فَسَّره بعض الرواة بأن تقعد الجواري والصبيان على أفواه الطرق يلعبون بالطبل، وغير ذلك، وقيل: هو الضرب بالدف. انتهى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: سیوطي ویل: ځینو راویانو د تقلیس تفسیر داسې کړی چې نجونې او هلکان د لارې پر طرفونو کېني په ډول لوبې کوي او داسې نور. چا ویلي: تقلیس دریې وهل دي.

قال السندي: کان يُقَلَّس: على بناء المفعول، من التقليس، وهو الضرب بالدف والغناء.

سندي ویلي: په مجهوله صیغه دی چې د ده به تقلیس کېده. یعنې په دریو او سندرو یې هر کلی کېده.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ».(۱۲)

ژباړه: ربیع بنت معوذ رض ویل چې زما د واده په سهار ما ته رسول الله ص راغی او همدا ستا پر ځای راته کېناست او ځو نجونو دریه وهله او په بدر کې د خپلو وژل شویو پلرونو په اړه یې سندرې ویلې، ان چې یوې نجلۍ وویل: زموږ نبي د سبا په شیانو پوهېږي. رسول الله ص ورته وویل: داسې مه وایه، خپلې پخوانۍ سندرې وایه.

د ښځو سندرې، دریې او ډلونه په کره روایاتو ثابت دي په داسې حال کې چې دا هر څه د نارینه وو په وړاندې کوي، مګر بل لور ته د موسیقي د حرمت دلایل دومره ضعیف دي چې د دې روایاتو په وړاندې هیڅ هم نه دي، خپله د دې روایاتو منونکي هم دا خبره مني، ځکه یې نو هر ځای د حرمت ثابتونکي روایات په ټوټو سره تړلي او هر ځای یې په یوه او بل نورو ته پیښې ور کړې. له دې ښکارې چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره صحت په اړه يې هغوئ هم شکمن دي، نو په شکمن شي څنگه روا او داسې شيان حرام کړو چې جواز يې خپله په کره رواياتو ثابت دی؟.

ډول، دريه او د ښځو سندرې د موسيقي مهم اجزا دي. نو کله چې د دې درو واړو جواز له رواياتو ثابت شو، گواکې ټول جزونه يې ثابت او روا شول. ځکه موسيقي يو شی نه ده، بلکې همدا ډول، دريه، باجه، نل او داسې نور الات، که ډول روا وي، دريه روا وي، د ښځو سندرې روا وي، نو دا نورو الاتو څه کړي دي چې د حرامو په کتار کې يې درولي؟

د ميرمنو د اواز په اړه هم اختلاف شته، که زموږ په شان يوه ټولنه د ميرمنو اواز د هغوی له امله منعه کړي او د سد ذرايع له بابه يې وگڼي؛ يوه خبره ده، که نه د سروز د الو په اړه هيڅ کره ثبوت نه لرو چې د حرمت ټاپې پر ولگوو.

يو مهم اصل دا هم دی چې د ټولو شيانو اصل اباحت دی(البقرة: ۲۹) او کله چې د دې خلاف فيصله کېږي، نو پوره باروي دلايل غواړي چې يو شی له خپل اصل(اباحت) څخه واړوي. د موسيقي اصل هم جواز دی، که څوک غواړي چې د موسيقي حراموالی ثابت کړي، نو ارو مرو بايد د داسي مرتبې دلايل راوړي چې باوري او د شک هيڅ مجال پکې نه وي. خو د دې مرتبې روايات او دلايل يو هم نه شته، بلکې هر روايت چې راغلی يا په سند يا هم متن کې داسې خبرې شوې چې د هغه روايت اعتبار او صحت ته يې زيان اړولی.

پر همدې بنسټ ويلای شم چې موسيقي د خپل اصل له مخې روا ده، د حرمت په اړه راغلي دلايل يې ټول ضعيف دي او يو شمېر کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلايل يې لا د حلالوالي په اړه هم راغلي دي چې دا ټول د موسيقي پر جواز او رواوالي دلالت کوي.

بده يې نه ګڼم چې د دې بحث په اخر کې د حرمت تعريف هم راوړم څو خلکو ته روښانه شي چې هر ډول دلايل د حرمت ثبوت نه شي کېداى:

طَلَبُ الْكَفِّ عَنِ الْفِعْلِ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ.

ژباړه: په باوري دليل له کاره د بنديدلو غوښتنه ده.(۱۳)

حرام هغه څه دي چې په قطعي دليل ثابت شي او په ځينو کتابونو کې د قطعي الدلالة ټکى هم شته چې مفهوم يې هم بايد واضح وي، نو که د موسيقي په اړه راغلي دلايل په دې ميزان کې وتلو نو ډېره بې وزنه وخېژي. خبره بايد په ټول پوره او پر اصولو برابره وي چې د منلو معيار ته ورسېږي او که د هر څونه لوى انسان خبره وي خو چې پر معياره برابره نه وي، د منلو وړ نه ده.

يوه خبره بايد شعر په اړه وکړم، چې ښه خبرې يې د نثر په شان ښې دي او بدې يې بدې دي، لکه نثر کې چې کنځل بد دي، غيبت ناروا دى، د شعر په ژبه هم کنځل، غيبت، بهتان او... ناسم کارونه حرام دي چې هغه د موسيقي له حرمت سره کار نه لري، بلکې د خپل ذات له مخې حکم پر کېږي.

سرچينې:

(۱)الکليات، فصل الفاء.

(۲)بخاري، کتاب الاشربه، باب ماجاء فيمن يستحل الخمر و يسميه بغير اسمه: ۵۵۹۰.

(۳)تهذيب التهذيب: 10 / 21.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)مسند البزار: ۷۵۱۳.

(۵) لسان العرب، د ب بحث، فصل اللام: ۷۲۹/۱.

(٦).تاج العروس، الحزء ۴ فصل الکاف، کوبه: ۱۸۱/۴.

(۷)سنن الترمذي، ابواب البیوع، باب ماجاء في کراهیة بیع المغنیات، ح: ۱۲۸۲.

(۸).بخاري: ۴۰۰۳، مسلم، کتاب المغازي: ۱۹۷۹.

(۱۰).بخاري، کتاب مناقب الانصار، باب مقدم النبي ص المدینه و اصحابه، ح: ۳۹۳۱.

(۱۱).مسند احمد: ۱۵۴۷۹.

(۱۲) .بخاري، کتاب المغازي، باب، ح: ۴۰۰۱.

(۱۳).الموسوعه الفقهیه الکویتیه، حرف التاء، تحریم: /۲۰٦/۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوروز په اړه یو وضاحت

په راتلو در سره ډېرې خوښۍ راوړه
په خوشحال باندې دې قدر دی نوروزه

زما د مشاهدې له مخې د نوروز په اړه زموږ خلك پر درو ډلو وېشلي دي. یوه ډله د نوروز لمانځل مطلق حرام ګڼي او ځینې یې یو ګام وړاندې بړدي او په دې ورځ ډالۍ ور کول، منل او تشویق یې کفر بولي. بله ډله یې لمانځل روا بولي او په دې ورځ کېدونکي ناسم اعمال بد ګڼي، مګر د نوروز حرمت ته دا بېل اعمال نه بانه کوي. د عوامو یوه لویه ډله بیا د دواړو ډلو ترمنځ د شك پر میدان هکه پکه ولاړه ده. که د هرې ډلې له ژبورو سره مخ شي نو د هغې ډلې اکس دریځ د نیمې ورځې لپاره ور سره مني او د ورځې په اخیر کې بیا پر نوي دریځ لیدله کېږي.

په دې لیکنه کې به د لومړۍ ډلې هغه دلایل راوړم چې له هغو په استناد دوی هڅه کوي د نوروز لمانځل خلکو ته د شریعت له مخې حرام ثابت کړي. په دې میدان کې یو روایت چې ډېر لاس پر لاس کېږي او د نورو موضوعاتو په اړه هم له هغه څخه استناد کېږي؛ دا دی.

من تشبه بقوم فهو منهم.(۱)

که څوك یو قوم سره تشبیه غوره کړي، نو دی هم د هغه قوم حکم لري.

دا حدیث په اصحابو کې یوازې عبد الله بن عمر رض روایت کړی، نو پوښتنه کېږي چې د داسې عمومي قانون په اړه یوازې ابن عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دا روایت اورېدلی او په اصحابو کې بل چا دا قانون نه دی نقل کړی؟ که څه هم حذیفه رض ته هم یو روایت منسوب دی، مګر د هغه سند دومره ضعیف دی چې ګواکي روایت بیخي نه شته.

دویم دا چې د دې روایت سند تر ابن عمره هم کره نه دی. محدث صنعاني په سبل السلام (۴/ ۲۶۷) کې وایي: د دې روایت په سند کې ضعف دی او شواهد یې هم ټول ضعیف دي. دارنګه امام عجلوني په کشف الخفاء (۲/ ۳۱۴) کې وایي: په سند کې یې کمزوري ده. امام زرقاني پسي وایي: د شاهد په مټ د حسن درجه لري. یعنې حسن لغیره دی. (مختصر المقاصد: ۱۰۱۲) د همدې درجې په روایاتو هیڅ ځای دلیل نه نیول کېږي البته د بل صحیح روایت په څنګ کې راوړل کېدای شي. مګر دلته د حرمت په اړه ترې استدلال کېږي چې په هیڅ توګه د منلو نه دی. امام هیثمي وایي چې په یوه بله کمزورې طریقه دا روایت له حذیفه بن یمان رض څخه هم شوی مګر د علي بن غراب په نوم راوي کمزوری دی.(مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۷۴) زرکشي یې په اړه وایي: سند یې کمزوری دی. (اللآلي المنثورة: ۱۰۱) وتلی مشهور حنفي مذهبه محدث امام زیلعي وایي: فیه ابن ثوبان ضعیف. ابن ثوبان راوي کمزوری دی. (نصب الرایه: ۴/ ۳۴۷) همدا شان دوو وروستیو پوهانو حسان عبد المنان او شعیب الارنووط هم د دې روایت سندونه کمزوري ګڼلي.

دریم دا چې که دا یو عام قانون وبولو نو بیا زموږ په هر شي کې له نورو سره مشابهت راځي. په تګ، جامو، خوراک، څښاک، پر کټ ناسته او داسې بیخي ډېر شیان. همدې ته په کتو ځینو کسانو هڅه کړې چې مشابهت دوه ډوله کړي. یو یې حرام او بل یې مباح بللی. مباح یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه بللي چې له ورځني ژوند سره تړلي وي. لکه همدا یاد شیان او حرام یې هغه ګڼلي چې په دین او شریعت کې مشابهت وي. د دې روایت په اړه که تر دوو اولو ټکو را تېر شو، بیا هم د نوروز په اړه د حرمت استناد نه شي ځني کېدای. ځکه نوروز له فرهنګ سره اړه لري چې شریعت یې په اړه د حرمت فیصله نه کوي. یعنې نوروز دین نه دی، بلکې له پخوا څخه را پاته کلتوري خوشالي ده چې شریعت یې په اړه ساکت دی او د هر ساکت شي په اړه د مباح پرېکړه د ټولو اصولینو متفقه فیصله ده.

په دویم قدم کې د مسند احمد او ابوداؤد هغه روایت وړاندې کېږي چې انس رض وایي، رسول الله ص د مدینې له خلکو د هغو دوو ورځو په اړه پوښتنه وکړه چې دوی پکې خوشالي کولې. (ما هذان الیومان؟) دوی ورته وویل چې زموږ د جاهلیت د وخت هغه ورځې دي چې موږ په کې خوشالي کوله. رسول الله ص ورته وویل: ان الله قد ابدلکم بهما خیرا منهما: یوم الاضحی ویوم الفطر. یعنې الله هغه دوې ورځې په غوره دوو در بدلې کړې چې لوی او کوچنی اخترونه دي.(۲)

که د روایت دې متن ته ځېر شو نو د نورزو یا بلې خوشالۍ حرمت په کوم ځای کې دی؟ دلته ویل شوي چې هغه د خوشالۍ ورځې تر دې ځکه ښې دي چې یو خو خوشالي پکې شته او بل د الله له لورې ټاکل شوې دي چې عبادت هم پکې کېږي. له دې متن څخه دا ثابتول چې د نورو لمانځل نور حرام دي، بیخي بې انصافي ده. یو به عبادت او رواج نه سره ګډوو او بل به د غوره او ناغوره له تورو د حرمت او نارواوالي مفهوم نه اخلو. که دې ټکو ته متوجې شو نو بیا په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کې هیڅ د حرمت مفهوم نه شته او د نوروز په اړه یې راوړل لویه بې انصافي ده.

یو مهم ټکی دا هم دی چې که له اخترونو پرته د خوشالۍ نورې ورځې د شرعي حکم پر اساس ونه لمانځلې شي، نو د ټولي اسلامي نړۍ په کچه چې د خپلواکۍ کومې ورځې لمانځل کېږي، ایا هغه هم له نامسلمانو سره د تشابه له کبله ناروا دي؟ په داسې حال کې چې دا دود هم موږ له نورو اخیستی او د اسلام په پیل کې یې هیڅ راز شواهد نه شته؟ ان دغه ډول ورځ د ملایانو او طالبانو په واکمنۍ کې هم لمانځل کېده، خو د هغه ګډ علت پر بنا یې هیڅا مخالفت ونه کړ چې د ازادۍ د ورځې او نوروز تر منځ موجود دی او په مصر کې اوس هم د (شم النسیم) په نوم د خوشالۍ یوه ورځ شته چې د الازهر د مفتیانو په شمول ډېری نورو علماؤ هم اجازه ور کړېده. که د ازادۍ د ورځې جشن روا وي، نو نوروز څه ګنا کړېده؟ که هدف دلته د عربي او ایراني کلتورنو ټکر وي، نو چې عربي کلتور ته د پاتېدا او لمانځنې اجازه شته(لکه: لنګوټه، اوږده کالي، پر سرونو یو ډول دسملونه اچول او)، ایراني یا زموږ خپل رواج ته د بقا اجازه ولې نه ور کوو؟

استاد محمد محق په سترګې به پرانیزو کتاب کې وایي چې د ملګرو ملتونو په یو را پور کې د هغو کسانو شمېر درې سوه میلونه ښودل شوی چې نوروز لمانځي.. دا په داسې حال کې چې دا ټول کسان له یوه دین یا مفکورې سره تړاو نه لري. له دې ښه ثابتېږي چې نوروز له دین یا شریعتونو سره تړلی عمل نه دی او دا د ډېری خلکو لپاره نن هم او په تیر کې هم د کال لومړۍ ورځ وه او په دې سره د کال یو نوی فصل پیلېږي. نو انسانانو دا دخپلي خوښۍ ورځ نوملې. دا یو ګډ فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې له اديانو سره يې هيڅ سر و کار نه شته او نـه هـم اديـان د دې ډول مېلو د حرمت ټاپې له ځان سره لري. له دې امله نو عـلي کـرم اللـه وجهه ته د نوروز په ورځ راغلې تحفې هغه منلې دي. ابن تيميـه وايـي: واما قبول الهدية منهم يوم عيدهم فقد قـدمنا عـن عـلي بـن ابي طالـب رضی الله عنه أتي بهدية النيروز فقبلها. يعنې د دوی د اختر په ورځ يې ډالۍ منل کېدای شي، ځکه علي رض ته يې ډالۍ راوړې او هغـه تـرې منلې. له عائشې رض څخه هم په مصنف ابن ابي شيبه کې روايـت دی چې د ډالۍ منلو توصيه يې کړې. ابو برزة رض هم روايت شـته چـې د مجوسيانو د اختر په ورځ يې ډالۍ ترې منلې.

د حراموالي لپاره يو بل مهم ټکی هغه ناسم اعـمال دي چـې پـه دې ورځ تر سره کېږي. خو د دې ناسمو کړنو له امله يو بېل شی له څه دليل پرته نه شو حراموﻻی. دا منو چې پر زيارتونو شرکـي اعـمال د منلـو نـه دي، مګر دا هم بايد ومنو چې د دې اعمالو يـوازينی سـبب نـوروز نـه دی، ځکه اخترونو کې هم خلك قبرونو ته ځـي، هلتـه زاری کـوي او ميخونه لرګيو کې ټکوهي او غوښتنې ترې کوي. نو ايا له دې وجـې بـه سبا د اختر د نه لمانځلو فتوا ور کوو؟ په اختر کې هم خلـك مصـارف کوي، مېلو ته ځي، کارونه ټول رخصـت وي او پـه دې خوښـي کـې د افراط تر حده خوښياني کېږي چې له دې امله تـر ننـه هـم چـا د اخـتر لمانځل ناروا نه دي بللي.

د قران کريم او نبوي احاديثو لارښوونه دا ده چې که پـه کـوم څـه نـه پوهيږئ او يا پکې شکمن ياست، هغه مه کـوئ. لـه دې را تـه ثـابتيږي چې په ډېرو ضعيفو، واهي، کمزورو او هغو رواياتو چـې مفهـوم يـې د خپل چوکاټ لپاره بدل کړل شي، باوري شيان نه شي حرامېدای. قـران

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم امر کوي چې له علم پرته په څه مه پسې کیږئ او حدیث هم وایـي چې باوري ومنه او شکمن ایله کړه. نو دې اصولو ته په کتو ویلای شـم چې د نوروز حرمت د شرعي نصوصو غوښتنه نـه ده. زما پـه ګومـان دا یوه کلتوري مسله ده چې ځیني ملتونه د نورو ملتونو کلتور د پراخېدا په حال کې نه شي لیدلای. له دې امله نو د هغه د ور کولو لپاره له ټولو ور سره وسیلو په ګټې اخیستنې هڅه کوي چې دا رواج ورک کړي. د ډېـر افسوس ځای دا دی چې ګـڼ شـمېر حکومتونـه او ملتونـه دینـي متـون خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره کاروي. له نوروز سره هـم دا ډېـر وخـت همدا معامله روانه ده چې کله یې د هغه عالم په خوله ناروا کوي او کلـه د دغه. د نوروز په شمول موږ نورې خوښۍ هم لرو چې دیني یا شرعي جنبه نه لري، البته لمانځل یې له شریعت سره ټکـر هـم نـه دی. بلکـې خوښي په اسلامي شریعت کې ډېره مطلوبه ده. په یوه نبوي حدیث کې دي: ما رأیت احدا اکثر تبسما من رسول الله. (الترمذي) تر رسـول اللـه ډېر حندېونکی کس مي بل هیڅ نه دی لیدلی. جریر بن عبـد اللـه رض هم وایـي: مـا حجبنـي رسـول اللـه منـذ اسـلمتُ ولا رأني الا تبسـم في وجهي. (مسلم) کله چې زه مسلمان شوی یم نو رسول الله له ما ځان نـه دی ګوښه کړی او هر وخت یې زما تر مخ تبسم کاوه. بل حـدیث دی: تبسمک في وجه اخیک لک صدقة. (ترمذي) رسول الله وایي: د خپل ورور په مخکي خندا دې هم صدقه ده.

له دې ټولو روایاتو ښکاري چې خندا، خوشالي او خوښۍ په اسلامي شریعت کې مطلوب دي. انسانانو ته خوشالي ور کول ډېره اساسي مسله ده چې شریعتونو هیڅکله هم د خدای او رسـول پـه نـوم لـه انسـانانو د خوښۍ وړلو هڅه نه ده کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۷/ ۳/ ۱۲

سرچيني:

(1) ابوداؤد، كتاب اللباس، باب لبس الشهره، ح: ۴۰۳۱.

(۲)مسند احمد، مسند انس بن مالك رض، ح: ۱۳٦۲۲، ابوداؤد: ۱۱۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا

په مسلمانانو کې د هغه کس په اړه اختلافات او بېل نظرونه له ډېره وخته شتون لري چې په ارادي توګه يې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی کړی وي. يو شمېر عالمانو په دې اړه خاصې ليکنې کړې. لکه ابن تيميه چې د الصارم المسلول على شاتم الرسول په نوم يې يو کتاب ليکلی او دا دريځ يې غوره کړی، چې رسول ته ښکنځل کوونکی مسلمان وي که کافر؛ وژل کېږي.

دا يوازې ابن تيميه نه دی چې د استهزا کوونکي سزا يې مرګ ټاکلې؛ بلکې تر ده مخکې او وروسته نور کسان هم شته چې د مقدساتو سپکاوی يې د کفر او قتل موجب ګڼلی.

له اسلام څخه د همدې علماؤ دې تعبير پر اسلام باندې منتقدينو ته د نيوکو يو بل اپشن هم په لاس ور کړ. له همدې امله به چا اسلام د بې انصافۍ دين باله، چا د قراني ایاتونو او هغو احاديثو ترمنځ ټکر ته اشاره کوله چې د استهزا کوونکي د قتل خبر کې شوې او ځينو له بلې زاويې ورته کتل.

البته له دې هر څه سره د تاريخ په هر دور کې داسې پوهان هم وو چې دا کار يې نه يوازې د اسلام برخه نه دی بللی. بلکې د اسلامي متونو په استناد يې سخت انتقادونه هم پر کړي.

که د دې مسلې د وضاحت لپاره موږ قران کريم ته پام وکړو او د انبياؤ سنت تر نظر تېر کړو نو راته ثابتېږي چې په اسلامي مقدساتو د استهزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي نه یوازې مرګ نه دی روا، بلکې تر دې هم کمه سزا یې اسلام نه ده ټاکلې.

په قران کریم کې یو ځای لولو:

{وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ () لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} [التوبة: 65، 66]

که له دوي وپوښتې نو ارو مرو به درته ووايي چې موږ ګپې او ساتېری کاوه. ووایه چې په الله، ایاتونو او رسولانو یې پسخند وهئ؟ عذرونه مه بیانوئ تر ایمان وروسته مو کفر کړی که موږ ستاسو یوه ډله وبخښو نو بلې ته به مو عذاب ځکه ور کړو چې جرمونه یې کړي.

دا د توبې سورې ایاتونه دي چې تر ټولو وروستی نازل شوی سورت دی. دلته وینو چې یو شمېر کسانو په دیني مقدساتو پسخند وهلی او بیا یې عذر دا بیان کړی چې ګپه وه. قران کریم یې ځواب ویلی چې په دیني مقدساتو د استهزا لامل مو هغه پټ کفر دی چې تر ایمان وورسته مو غوره کړی او له دې سره یې د اخروي عذاب ګوتڅنډنه ورته کړې او پیغمبر علیه السلام ته یې امر نه دی کړی چې عذاب ور کړي.

له دې ایته په ډاګه شوه چې په اسلامي ټولنه کې دین ته سپکاوی یو جرم دی البته د سزا په اړه یې څه نه دي ویلي او یوازې اخروي عذاب یې یاد کړی دی.

په یوه بل ایت کې هم دي:

{وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[النساء: 140]

ژباړه: یقینن تاسو ته په کتاب کې نازل شوي چې که مو د الله له ایاتونو انکار او پسخند واورېد نو تاسو له هغوئ سره مه کېنئ څو دوی په نورو خبرو بوخت شي که نه تاسو به هم دغه وخت د دوی په شان یاست.

یو مهم ټکی دا هم دی چې دا سورتونه په مدینه کې نازل شوي او دا مهال رسول الله ص د مسلمانانو مشري کوله او د ده په مشري له نامسلمانو سره یو شمېر جنگونه هم شوي دي. لنډه دا چې دا د وروستي وخت ایاتونه او حکم دی نه دا چې دا په صدر اسلام کې و او بیا منسوخ شو.

له دې ایاتونو ثابته شوه چې که څوك له ایاتونو انکار کوي او په ځنگ کې گپې هم ور باندي کوي، نو الهي امر دا دی چې دا مجلس همدې کسانو ته ور پرېښودل شي. کله چې دوی د ایاتونو موضوع بدله کړه او بل بحث یې شروع کړ نو مسلمان ته اجازه شته چې له نامسلمانو کسانو سره د هغوی په مجالسو کې گډون وکړي. قران کریم نه دلته امر کړی چې پسخندیان ووژنئ نه یې د بند امر کړی او نه هم بله دنیاوي سزا. د دوی د همدې عمل حساب پر خدای دی او هغه یوه شو خپله یې بنده. په دې موضوع کې بنده ته اختیار نه دی ور کول شوی چې کومه سزا ورته ځانگړې کړي.

په یوه حدیث کې راځي چې نبي علیه السلام ته یو ځارایي کس د اسلام منلو لپاره راغی. دې کس له رسول الله ص سره پر اسلام بیعت وکړ او ولاړ. خو بله ورځ راغی او له تبې یې شکایت وکړ او د بیعت ماتولو خبره یې هم ذکر کړه. رسول الله ص انکار وکړ او هغه کس

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام پرېښود او له مدینې ووتی. رسول الله ص وویل چې مدینه د بنۍ په شان ده چې خیره وړي او اوسپینه پرېږدي.(۱)

د بخاري له دې حدیث څخه هم ثابته شوه چې که څوك لـه اسلام څخه وګرزي نو دا ګرزېدا یا انکار یې د دې سبب نه شي کېدای چې په دنیا کې سزا ور کـړل شي، بلکـې رسـول اللـه ص یـوازې همـدا لـوړې جملې ویلې او هغه کس چې خپله تبه یې د اسلام په بیعت پورې تړلـې وه او بیرته یې بیعت هم مات کړ، هیڅ ونه ویـل یـوازې د بیعـت لـه ور کولو یې انکار وکړ.

په سورت المنافقون کې هم د رسول اللـه ص او اصـحابو پـه اړه ویـل شـوي چـې دوی ذلیـل خلـك دي او وایـي: لـئن رجعنـا الـی المدینـة لیخرجن الاعز منها الاذل. که مدینې ته ولاړو نو عزتمن به یې بې عزته پسې اخلي.

قران کریم دا وینا را اخیستې چې د رسول په شان کې ویل شوې، خو نه یې دنیاوي سزا ورته ټاکلې او نه هم پیغمبر علیه السلام هغه کـس تـه چې دا وینا یې کړې او اصحابو شاهدي هم پر ادا کـړه، کومـه دنیـاوي سزا ور کړه.

د قران کریم په وینا چې هر نبي ته د خپلو امتیانو له لورې ویل شـوي چې لیونی یې، د بل په اشاره کار کوې، شاعر یې، درواغ وایې، ګوډګر یې، سحر په در شوی او داسې نور سخت الفاظ، خو هیڅ نبي ته الله د همدې سپکاوي په خاطر امر نه دی کړی چې دا کسان یا ووژني یا هم بله دنیاوي سزا ور کړي.

له دې ټولو دلایلو څخه ثابته شوه چې مقدساتو ته سپکاوی یو دینـي جرم دی چې سزا یې خدای خپله ور کوي. بنده حق نـه لـري چـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسله کې له ځانه حدود وټاکي او د خدای بندګانو ته په خپله خوښه تعزیرات ور کړي. د دیني مسلو په تشریح او وضاحت کې قران کریم لومړی مقام لري او تر یوه داسې حدیث چې خبر واحد وي د انبیاؤ سنت په دین کې ډېر معتبر دي چې عمل په وشي. بیا په یوه داسې موضوع کې خو خبر واحد مطلق د عمل وړ نه دی چې هم د قران کریم خلاف وي، هم د ټولو پیغمبرانو د سنت خلاف وي او هم یې عقل ردوي. هغه روایات چې په اسلامي مقدساتو د پسخندیانو قتل یې روا کړی، پر خدای، ایاتونو، نبوي سنتو او هغو احادیثو زیاتوب دی چې دلته مي وړاندې له لاسوندونو سره ذکر کړل. خدای چې دا دین د انسانیت د سوکالۍ لپاره رالېږلی هیڅکله داسې امر نه ور کوي چې د بنده قتل یوازې د هغه په یو داسې عمل روا کړي چې سزا یې یوازې خدای ور کوي، خو له دې سره یې یوځل د بنده په لاس هم وکړوي. قران کریم وایي: وانزلناه الیک الکتاب لتخرج الناس من الظلمات الی النور. کتاب د همدې لپاره راغلی چې انسانانو له کړاونو رڼا ته راولي. نه دا چې پر خلکو بوج او پېټی شي. قران کې اساني ده سختي نه کوي، بل ځای وایي: یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر. الله د اساني اراده لري نه د سختي.

د اسلام همدې اساسي روح ته په کتو ویلای شو چې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی یو دیني جرم دی چې سزا یې خدای پر خپله ذمه اخیستې مګر په دنیا کې یې خپل رسول ته هم د دې اختیار نه دی ور کړی، نو له رسول پرته نور عام انسانان به د دې څه اختیار ولري؟

۲۰۱۷/ اپریل/ ۲۰

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)(بخاري باب المدینة تنفي الخبث حدیث نمبر: ۱۸۸۳)

بیعت که انتخابات؟

په دې مقاله کې غواړم د بیعت، انتخاباتو او حل و عقد په اړه ځینې نارونانه گوښې راوسپړم. تر اسلام مخکې عربو د سودا مهال رواج درلود چې د فاینل سودا لپاره یې یوبل ته لاسونه سره ورکول چې بیعت صفقه ورته ویل کیدل. همدارنگه یې له خپلو مشرانو سره د وفادارۍ په پار هغه ته لاس ورکاوه، د اسلام تر راتلو وروسته همدا طریقه په مسلمانانو کې هم رواج شوه او له خپلو مشرانو سره به عوامو بیعت کاوه چې هغه ته د وفاداري ژمنه ورکړي او هم له هغه څخه وعده واخلي څو زموږ له حقونو به دفاع کوي او هر مسوول کس د خپل ولس په وړاندې مسوول دی چې دا لاس ورکول یې د دواړو خبرو ثبوت و.(۱)

د حل و عقد په اړه لغتپوهان وایي چې حل خلاصولو او د یوه جامد شي ویلېدو ته هم ویل کېږي، عقد بیا غوټې ته وایي، نو خلاصول او غوټه کول یې لنډه معنا ده چې دلته د مسلمانانو د عامه چارو د سمبالښت په خاطر د نظام ایجادول هدف دي، اصلن باید عقد و حل لیکل شوی وای، ځکه تر عقد وروسته حل موجودېږي خو ممکن ځینو د سهولت په خاطر همداسې لیکلی وي. پر دې موضوع ځینو څېړونکو نوشته کړي چې د حل و عقد اصطلاح لومړی ابو بکر باقلاني په خپل کتاب کې کارولې ده چې وروسته بیا پسې عامه شوه. نوموړی عالم په ۴۰۳ کې مړ دی نو معلومه شوه چې په څلورمه هجري پیړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه دا اصطلاح رامنځته کړې ده او لـه دې هـر څـه سره دوی ادعـا کړې ده چې دا یوه اسلامي او شرعي صبغه لري!(۲)

انتخاب هم د دې دوو الفاظو په شان عـربي لفـظ دی چـې معنا یـې ټاکنه ده، د انتخاباتو اصطلاح بیا نوې ده چې پخوا نه وه کار شوې او د ټاکنې په معنـا ده. لـه دې اصـطلاح هـدف دادی چـې ولـس د خپلـې مشرۍ او شورا لپاره ځینې کسان په خپلو رایو ټاکي(انتخابوي).

ځینې کسان فکر کوي چې بیعت په اسلام کې ریښه لري، همدا شـان د حل و عقد له لارې رامنځته شوی حکومت اسـلامي صـبغه لـري امـا انتخابات بیا په اسلام کې ناروا دي. زما په انـد دوی پـه دینـي مفـاهیمو کې تر ماهیت شکل ته ډېره توجو کـوي، کـه پـه دې پـوه شي چـې لـه هرې زمانې سره د شرعي احکامو د تطبیق اړتیا ده، نو بیا اړینـه ده چـې تر شکل ماهیت ته ډېره پاملرنه وشي او انتخابات د بیعت یو نـوی ورژن وبلل شي همدا شان د حل و عقد ځای باید لویې جرګـې تـه پرېښـودل شي او د شورا د پخواني نوم پر ځای نوی نـوم پارلمـان غـوره شي او د غوراوي طریقې ته یې هم حتمن فرق سره کوي که څـه هـم پخـواني د شورا او حل و عقد د انتخاب پر یوه طریقه جوړ نـه دي سره راغـلي او ګڼې طریقې یې بیان شوې دي، نو نن هم شونې ده چې یوه بله طریقـه د اوس وخت غوښتنو او حالاتو ته په کتو پر اضافه کړو. ځکه د وخـت له تېرېدو سره نوي مفاهیم رامنځته کېـږي، غوښـتنې نـوې او زیـاتېږي، کلتور او فرهنګ ته نوي شیان لار پیدا کوي، له یوه ځایه بل ځـای، لـه یوه وخته بل وخت، له یوه قومه بل قـوم او لـه یـوه ملتـه بـل ولـس تـه غوښتنې او تقاضاوې بدلېږي، د دې لپاره اړینه ده چې تر شکل ماهیت مهم وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي خبرو وروسته زه اصلي خبرې ته راځم. زما په اند بیعت د انتخاباتو یو پخوانی شکل دی، اصلن مهمه دلته داده چې د ټولنې لپاره یو مسوول وټاکل شي چې د هغه په مشرۍ کې د خلکو چارې مخته یوووړل شي، په دې ځای کې هدف بیعت نه دی، نه انتخابات دي، بلکې دلته هدف د یوه زعیم انتخاب دی، چې د هغه تر مشرۍ لاندې چارې سمې پر مخ ولاړې شي، که د انتخاباتو پر حراموالی او د بیعت پر شرعي والي خبرې ګرمي کړو نو له موږ به اصل مقصد ورک وي او په وسیله غوندې شیانو کې به مو بحث پیل کړی وي. زه د ځینو کسانو په شان اصلن له لویه سره دا نه منم چې نظام هم اسلامي و نااسلامي کېدای شي، اسلام او کفر د انسان کړنې دي، که اطاعت وکړي او پر خپل رب و رسول یې ایمان راوړي نو مسلمان دی او کنه منکر (کافر) دی. نظام د عامه چارو د سمې سمبالونې یو چوکاټ دی او چوکاټ ته د کفر یا اسلام نسبت کول زما په اند سهي نه دي. په اسلامي نصوصو کې هم د نظام په اړه د اسلامي یا شرعي نظام یا هم د کفر نظام هیڅ هم نه شته نه دا راغلي چې دغه شرعي امیر دی او هغه بیا کفري امیر دی. همدا شان شریعت کوم چوکاټ هم نه دی مقرر کړی چې په دې چوکاټ کې دننه دې نظام جوړ شي څو اسلام یا شریعت ته منسوب شي او که دا نه وي بیا کفر یا نااسلامي ته منسوبېږي.

د شرعي لومړیتوبونو په پېژندلو موږ کولای شو چې د داسې بې فایدې کشالو او شخړو مخه ونیسو. لومړی باید هغه اولویتونه په ګوته شي چې د شریعت هدف دي او د هغو لپاره جدي مبارزه وشي نه دا چې له شریعته سیاسي قدرت ته د رسیدو وسیله جوړه شي او د انسانیت لپاره راغلی رحمت دین د ځینو خاصو کړیو د انحصاري قدرت په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست غوندي بدنام شي، هغه دین چې هدف يې انساني و بشري اصلاح وه ولې باید په لوی لاس د انساني خرابونې او وژنې کار ترې واخیستل شي؟!

مهمه دا ده چې پر بشر ـ د ظلم مخه ونیول شي، انسان د انسان له مریيتوبه ازاد شي، خلك د باورونو په انتخاب کې ازاد پرېښودل شي، کوم څه چې په دین و شریعت کې راغلي هغو باندې باور وساتل شي او د څه په اړه چې يې سکوت کړی، هغه دنیوي چارې وګڼل شي او په هغه ډول مخته یووړل شي چې د بشر په ګټه وي، زمان او مکان يې تقاضا کوي. له وخت سره ټکر یوازې د بشر په تاوان تمامېږي او که د ټکر لامل هر ډول عقیده یا باور وي، نو هغه باور و عقیده به هم ډېره بدنامه شي.

پاته شوه د حل وعقد موضوع؛ دا اصطلاح لومړی د یوه عالم له لورې په څلورمه هجري پېړۍ کې استعمال شوه چې وروسته د نورو عالمانو له لوري تر کارونې وروسته پسې عامه شوه. یعنې د خیر القرون د زمانې اصطلاح هم نه ده چې ځینې خلك يې د حکومت لپاره د یوه اسلامي موډل په توګه وړاندې کوي، ممکن د هغه وخت غوښتنه به وه چې هغوی ایجاد کړې ده اما نن اړینه نه ده چې موږ دې دا موډل نظام جوړ کړو او د خپل وخت عیني شرایط له پامه وغورځوو. د عبد الله بن ابراهیم په پاس یاد شوي کتاب کې یادونه شوې ده چې اهل حل و عقد او اهل شورا هم تر خپل منځ توپیر سره لري، ده ویلي چې اهل حل و العقد دوامداره دنده نه لري، بلکې موقته چاره ده، له دوی مشوره نه غوښته کېږي بلکې د یوې ستونزې د حل په موخه راغونډېږي او حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کوي، مگر اهل شورا بیا دوامداره خپل کارونه مخته وړي، د مشورې تر طلب وروسته هغوی مشوره ور کوي او داسې نور ټکي.

ما چې په هغو توپیري ټکو کې فکر وکړ نو عینن زموږ د زمانې لویه جرگه او ملي شورا غوندې یو شی ترې راوتی. اهل حل و العقد لویه جرگه ده او ملي شورا بیا د هغې زمانې اهل الشورا دي. انتخابات عینن د بیعت نوی شکل دی چې له نن زمانې سره سمون هم خوري او د حالاتو غوښتنه هم ده.

زما په اند پر دې موضوعاتو شخړه یوازې لفظي ده، حقیقت کې دا یو شان دي، دوی هغه زمانه کې یو نوم ور کاوه او نن خلك بل، هغه زمانه کې به یې ممکن شکل یو ډول و او نن به یې لږ تغییر کړی وي، دا تغییر یوازې په دې چارو کې نه راځي، بلکې په نورو شیانو کې هم راغلی دی، مثلن: حج ته تلل، اذان کول، د شاهدۍ په اړه له نویو وسایلو کار اخیستل، د جنس یا سره و سپینو پر ځای د کرنسۍ کارول او داسې نور، لکه دا یاد شیان چې د وخت غوښتنه وه او ده، همدارنگه انتخابات، لویه جرگه او ملي شورا هم د وخت غوښتنې دي چې د شکل په لیږ تغییر د هماغه اهدافو لپاره کارېږي لکه دوی چې بیعت، اهل حل و العقد او اهل شورا په خپله زمانه کې کارول.

د یو شي هدف مهم وي، هغه ته وسیلې که هره یوه وي توپیر نه لري چې اصل هدف ته لاس رسی په پیدا کېږي نور وسایل ممکن مختلف وي، د زمانې په تېرېدا سره توپیر هم وکړي او د کلتورونو ادلون بدلون هم تغییر ور کړي، خو هدف به له لاسه نه وزي، کله چې هدف په هره جایزه وسیله تر لاسه کېږي هماغه وسیله سمه ده او د الفاظو پر سر یې شخړه د هوښیارانو کار نه دی؛ خو د وسیلې بدلون هم په هره موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او هر ځای کې شونی نـه وي، د دې لپـاره هـم خپـل مـوارد شـته، ځينې وختونه ممکن يوه نيک کار ته خلك له بدو وسيلو ځـان رسـول غواړي، خو دا کار يې شرعي مجوز نه لري.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۱

سرچينې:

(۱).د ابن منظور لسان العرب، د سيد محمد حسين طباطبايي الميزان: ۴۷۲/۱۸، ، د ابن اثير نهايه: ۴۷۱/۱.

(۲).القاموس المحيط باب اللام فصل الحاء ماده حل مخ: ۱۲۷۵، اهل الحل والعقد، صفاتهم و وظائفهم، مخ: ۱۸، او ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز

د اسماني شرايعو متون انسان ته د انسان په ژبه راغلي دي. هغه ژبه چې انسان رامنځته کړې، د خپل پنځونکي په شان ده، بدلېږي، تغيير کوي، نوي الفاظ ورته رادننه کېږي، د څو تعبيرونو احتمال لري، يو لفظ يې ګڼې معناوې ور کوي، له يوې جملې يې د انسانانو برداشتونه مختلف وي، لهجوي توپيرونه پکې ځای مومي، د يوې سيمې کلتور يو ډول اغېز پر کوي او د بلې سيمې فرهنګ نور څه پکې ننباسي، يوه زمانه کې يو ډول اصطلاح عامه وي او بيا بل وخت راشي چې هغه زړه اصطلاح په کلېشه بدله شي، نوې يې ځای ونيسي۔ او نور ټول هغه عوارض چې انساني ژبو ته ور پېښېږي.

دا هر څه له دې امله ژبې ته ور پېښ دي چې خپله انسان هم پر يوه حال نه دی، د انساني تغيير او تبديل له امله ژبه هم د بدلېدا په حال کې وي او دا لړۍ له لومړۍ ورځې پيل او تر ننه يې دوام کړی. دا خبره ډېرې تشريح ته اړتيا نه لري چې د زمان و مکان په لحاظ د انسانانو غوښتنې مختلفې وي. يوه زمانه کې انسان يو ډول غوښتنې کوي او بله زمانه کې تر پخوا ډېر څه غواړي. ځکه څومره چې انساني پوهه ډېرېږي همدومره ور سره د انسان ذهن پراخېږي او د غوښتنو نوملړ يې هم ډېرېږي.

انسان د خپل کمزوري علم له امله له نن څخه پخوا د نيټ غوښتنه او د همدې لارې د کاروبارو غوښتنه نه د رلوده، ځکه په خبر نه و. اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا شی موجود دی نو هر انسان یې د استعمال غوښتنه کوي او په انساني ټولنه کې چې هر شی د انسان تر استعمال لاندې راځي ښه او بد عواقب دواړه لري چې نوې پدیده ورته ویلای شو او نوی فکر غواړي.

د انسانانو مختلف فرهنګونه د دې ثبوت دی چې غوښتنې او خواهشات بېل دي. هم د مکان له مخې او هم د زمان. دا دوه داسې قیدونه دي چې همنوعه انسانان پر مختلفو کلتورونو او ټبرونو وېشي. په انساني نړۍ کې تقریبا هره اختراع د اړتیا له امله شوې ده. هر اختلاف د بشري اړتیا له مخې رامنځته شوی او د هرې پدیدې تر شا د همدې بشري غوښتنې ریښه لیدله کېږي.

کله چې د انساني ټولنې هیڅ شی هم د ثبات په حال کې نه دی او د یوه فیلسوف په خبره چې دلته یوازې تغییر د ثبات په حال کې دی، نو بیا هر هغه قانون چې تغییر ممنوعه کوي انساني ټولنه له بدمرغیو سره مخوي. انسان باید د تغییر په حال کې واوسي او په همدې انسان خوشاله وي. کله چې جمود رامنځته شي ژوند ور سره ودرېږي، ښکلا له لاسه ور کړي، رنګیني ختمه شي، د ځلا پر ځای تیارې د ژوند هره برخه تر سیوري لاندې راولي، د خوښي پر ځای غمونه وي او د مستي پر ځای مړتتوالی وي، د حرکت پر ځای سکون وي. له دې امله باید ټول اسماني شرایع د تغییر دروازه خلاصه پرېږدي او د انساني فطرت خیال وساتي.

زما د معلوماتو سره سم په شرایعو کې همدې اصل ته پام شوی دی. شریعت خپله د هغو احکامو نوم دی چې تل د تغییر په حال کې وي. قران کریم همدې ټکي ته په دې الفاظو (لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) اشاره کړې.(۱) دلته راغلي چې شریعت د هر امت له بل څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېل وي. ولې؟ ځکه ځای او وخت یې مختلف وي، کله چې یوه قوم ته رسول راځي نو په هغه قوم کې عیني همدا مهال د بل اړتیا نه شته، له دې امله باید بل رسول نورو قومونوته ولاړ شي چې ځای یې تغییر وکړي او همدا شی د شریعت تغییر ته لار جوړوي.

له انبیاؤ سره په خپل وخت کې کتابونه نازلول هم د دې تغییر او تبدیلۍ شاهدي ور کوي. که داسې نه وای، نو یو کتاب به یې نازل کړی وای او نبیانو به هر مهال له هغه کتاب څخه خلکو ته احکام بیانولای، مگر داسې نه دي شوي. لامل یې دا دی چې که له یوه کتاب څخه احکام اخیست کېدای، نو هغه د ژوند ټولو رنگینیو ته یې ځواب نه شوای ور کولای. هر قانون چې د انسان لپاره وي، نو باید هغه خصوصیت قبول کړي چې خپله انسان یې په خپل ذات او فطرت کې لري. انسان په هر حال کې متغیر دی او قانون یې باید تغییر حتمن ومني. د شریعت په نصوصو کې دا شی ډېر واضح دی چې لاندي یې څو مثالونه ذکر کوم:

۱ــ د مکې مکرمې بنسټ ابراهیم او اسماعیل علیمها السلام ایښی دی. مگر مکیانو د خپل مالي کمزورۍ له امله د مکې له خونې یوه برخه بېله کړه. کله چې رسول الله ص مکه فتحه کړه، هیله یې در لوده چې مکه د خپل جد ابراهیم پر بنسټونو ودانه کړي او همدا یې خپل بنیاد هم و، خو له دې ډاره یې دا کار ونه کړ چې خلك نوي مسلمانان شوي، ممکنه ده د مکې وراني او نوې جوړېدا بد اثر پر وکړي، په انسانانو کې د فتنې له امله یې مکه د مکیانو پر نیمگړي جوړښت ایله کړه .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــــ رسول الله ص چې کله مدينې ته هجرت وکړ، مسلمانان مسکينان وو. له دې امله رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې د قربانۍ غوښه به تر درې ورځو وروسته په کور کې نه ساتئ. له دې څخه يې هدف دا وو چې خلك غوښه ووېشي او مسکينانو ته په ټولنه کې خپله برخه ورسېږي. اما کله چې بې وزلي کمه شوه، رسول الله ص خلکو ته اجازه ورکړه چې د غوښې ساتل نور ستاسو کار دی زما له لورې پابندي نه شته. (۳)

۳ــــ په مدينه کې رسول الله ص لومړی خلکو ته اجازه نه ورکوله چې هديرې ته ولاړ شي او زيارت وکړي. په رواياتو کې د دې هدف دا بيان شوی چې لومړي سر کې مسلمانان د زيارت په اسلامي ادابو نه پوهېدل، رسول الله ص پرې ډارېده چې بيرته د جاهليت د وخت باورونه پکې ځای ونه نيسي، له دې امله يې منعه کړي وو، کله چې دا ډار ختم شو نو اجازه يې ورکړه چې د اخرت او مرگ د ياد لپاره هديرو ته ولاړ شي.(۴)

۴ــــ رسول الله ص مکيانو ته تر ۱۳ کاله دعوت وروسته مدينې ته هجرت وکړ. دا کار يې د ځان ساتنې په موخه و، له همدې امله هغه مهال يوازې د مکې له ښارگوټي هجرت فرض و او هر مسلمان بايد له مکې هجرت کړی وای. مگر کله چې مسلمانان مکه ونيوله، رسول الله ص اعلان وکړ چې د مکې تر فتحې وروسته هجرت ختم شو.(۵) دا يوه اړتيا وه، مکيانو ته د شريعت د سزا يوه برخه وه. کله چې هغوی خپل حالت بدل کړ، د اختلاف زمانه يې متغيره شوه، نو حکم هم تغيير وکړ. هجرت هم يوازې له مکې لازمي و، ځکه نو بحرين، يمن، د بنو حنيفه سيمه او شاوخوا بدويي عربو کې مسلمانان اوسېدل او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ص د هجرت امر هم نه دی ور ته کړی. ان د هغوی د تعلیم لپاره رسول الله ص د خلکو په غوښتنه یوځل د شپږو یا لسو او بل ځل د اویا اصحالو ډله ولېږله چې مسلمانو قبیلو ته اسلام وښیي یا یې په خپله سیمه کې اسلام ته دعوت کړي؛ خو له بده مرغه له دواړو ګروپونو سره چل وشو.(٦)

له دې پاس مثالونو ښکاره شوه چې مکان، زمان او کلتور پر شرعي متن څومره اغېز لري. مګر پوښتنه دا ده چې ایا له همدې اصل څخه تر رسول الله ص وروسته امت هم ګټه پورته کولای شي او که دا واک یوازې د رسول تر ذات او وخته محدود دی؟ اصلن په دې بحث کې دا ټکی مهم دی، که نه پاس ذکر سوي مثالونه ټول مني.

زه دې بحث ته له دې زاویې ورځم چې د شریعت زیاتره احکام موقتي وي او دین د ابدي مقدسو احکامو نوم دی. مخکې مې د شریعت په اړه د قران کریم ایت ذکر کړی او د دین په اړه الله تعالی وایي: وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (٧)

ژباړه: او بېشکه دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم، له ما وډار شئ.

په دې ایت کې د ګڼو انبیاو دین ته په مفرد اسم اشاره(هذه) ګوته نیول دا ښیي چې دین د ټولو نبیانو ترمنځ مشترک دی او شریعتونه یې توپیر لري. له همدې امله وایي چې ستاسو هرې ډلې ته ځانګړی شریعت دی خو دین ته په مفرد اشاره کوي چې د ادیانو اتحاد ښیي.

که بحث ته تر ننوتو مخکې یو حدیث هم ذکر کړم نو له موږ سره به ان شاء الله د موضوع په روښانولو کې مرسته وکړي. حدیث دادی:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا» (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: بېشکه الله دې امت ته د هرو سلو کلونو په پیل کې یوځوك راپاڅوي چې دین(شریعت) یې ورته نوی کړي.

عربي ژبه کې د الفاظو یو د بل پر ځای استعمال خورا زیات دی، دلته هم د (دین) لفظ د شریعت لپاره کارول شوی، دلیل یې دادی چې تجدید یوازې په شرعي احکامو کې راځي او دیني احکامو لکه قران کریم چې صراحت په کړی، د ټولو نبیانو ترمنځ مشترك وي، نو بناءً دلته له راغلي لفظه شریعت هدف دی. ځکه قران کریم کې د دین لپاره د ملت توری هم کارېږي، قران کریم کې د شریعت پر ځای د دین یادونه نور ځایونه هم راغلې ده او حدیثو کې یې هم مثالونه شته.

اوس د موضوع سپړل هم اسانه کېږي او هم د لوستونکو فهم ژر ورته رسېږي. موږ پوهېږو چې په حدیث کې رغلی د (یجدد) لفظ د تجدید(تفعیل) د باب مضارع ده چې د نوي کولو معنا ورکوي. یعنې په شرعي تعبیر کې د هر زمان، مکان او کلتور غوښتنو ته که پام وشي او له خپل وخت سره داسې تعبیر شي چې د حساسیتونو پارولو پر ځای د بشري جامعې ګټو ته پکې نظر وشي، نو دا شرعي تجدد دی او موږ ته یې د قران و حدیثو له مخې اجازه راکړل شوې.

هغه ځوك چې تجدد د نبي علیه السلام زمانې ته د شریعت کشول بولي او دې ته د تجدد نوم ورکوي، زما په اند ناسم فکر یې اخیستی. ځکه یو خو له عملي ژوند سره شرعي مسلو ته ربط نه شي ورکولای چې دا له ځمکنیو حقایقو سره ټکر کوي او بل د تجدد له توري یې هم سم برداشت نه دی کړی ځکه تجدید، نوي کېدل دي نه شاته وړل. که دلته د تجدید پر ځای د ارتجاع د باب لفظ راغلی وای، نو بیا ددوی فهم سم و، مګر د لته خبره برعکس ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ته که کلتوري بڼه ور نه کړل شي د انسانانو تر فهم او وس لوړېږي. مثلن: عربي کې هغه ذات چې خلك يې عبادت کوي، د الله په نوم يادېږي، که د معبود همدا اسم ذات یوه پښتون ته په داسې حال کې ذکر کړې چې هغه له دې ناخبره وي، نو څه پرې پوهېږي چې زما متکلم ماته څه وايي؟ کله چې موږ هغه ته د ده د خپل کلتور، ژبې او عرف سره سم دخدای نوم یاد کړو او دا لفظ په هغه ورته ترجمه کړو، نو هغه پوهېږي چې له الله څخه زما د متکلم مراد څه شی دی.

یو بل مهم ټکی په شرعي مسلو کې زیاتره وخت ماهیت وي، نه شکل. له دې امله نو چې کله هدف په یوه بڼه تر لاسه کېږي شارع یې پر خاص شکل ټینګار نه کوي. مثلن: د بني قريظه په غزا کې رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې ولاړ شئ لمونځ مو د بني قريظه سيمې ته ورسوئ. خلکو فکر وکړ چې د رسول الله ص هدف هلته تلل دي، نه ارو مرو لمونځ په هغه ځمکه کې ادا کول، له دې امله يې لمونځ پر لار وکړ، اما ځينو کسانو په ظاهري الفاظو تمسك وکړ او لمونځ يې هلته ورساوه. رسول الله ص ته قيضه وړاندي شوه نو هغه د يوې ډلې فهم هم ناسم ونه بالی.(۹)

له دې ښکاري چې مهم په شريعت کې اهداف وي، کله چې هدف تر لاسه کېږي، نو پر يوه خاص شکل يې ټينګار کول د شريعت له مقاصدو څخه نه وي؛ البته ځينو استثنائاتو ته په پام! بيا زموږ په زمانه کې چې رسول الله ص نه شته او شرعي متون زموږ تعبير ته اړتيا لري، نو بايد پر يوه خاص شکل تر ټينګار بايد پر ماهيت تاکيد وشي چې هم اختلاف ختم شي او هم هدف تر لاسه کړو.دا کار نه يوازې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وخت کې مهم دی، بلکې د هرې زمانې لویو علماؤ همدا کار کړی دی. څو مثالونه:

۱ــ د حدیثو په معتبرو کتابونو کې روایت دی چې د رسول الله ص او ابو بکر رض په زمانه کې د یوه مجلس درې طلاقه یو طلاق بلل کېدو، خو عمر فاروق رض په خپله زمانه کې د خلکو د ناسم عمل او ځینو زورونو له امله اعلان وکړ چې د یوه مجلس درې طلاقه به تر دې وروسته درې شمارل کیږي.(۱۰)

۲ــ د رسول الله ص په زمانه کې زاني ته د سلو درو تر سزا وروسته دا هم د سزا برخه ګڼل کېده چې زاني یې له سیمې د یوه کال لپاره شړی، مګر عمر فاروق رض د یوې بدې پېښې تر واقع کېدا وروسته دا سزا لغوه کړه.(۱۱)

۳ــ د رسول الله ص په زمانه کې د واړه اختر سرسایه خلکو په اجناسو ور کوله چې مشهور یې کورت، اوربشې او خورما وه(۱۲) دا ځکه هغه مهال کرنسی نه کارېده، خلکو به جنس په جنس سودا کوله، اما د امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کې وروسته د دې اجناسو پر ځای کرنسی ته جواز ور کړل شو.(۱۳)

دا هغه مثالونه دي چې د اړتیا له مخې د شرعي مسلو په شکل کې بدلون راغلی؛ بلکې که ووایو چې دلته یې تعبیر له زمان و مکان سره برابر کړی دی، نو ښه نظر به وي. شریعت کې یو اصل دا هم دی چې نه ځان ته ضرر رسول جواز لري او نه بل ته، له دې امله چې کله د یوې زمانې تعبیر د بلې زمانې یا د یو ځای تعبیر د بل ځای د خلکو له ګټو سره ټکر وکړي، نو کولای شي چې شرعي تعبیر ته تغییر ور کړي ځکه اسلام کې همدا اصل دی چې (لاضرر و لاضرار في الاسلام)(۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا چې بشري جامعې ته تکلیف پېښوي لازمي خبره ده چې انساني تعبیرونه دي، له دې امله نوی تعبیر اړین دی او زوږ ته شاکول مجبوري ده.

لنډه دا چې په بشري نړۍ کې د زمان، مکان او کلتور له قید څخه هیڅ شی وتلای نه شي. شرعي نصوص چې د انسان لپاره راغلي، نو حتمي خبره ده چې ټول هغه عوارض به ورته پېښیږي لکه انسان او د هغه ژبې ته چې ور پېښ دي. انسان په یوه حالت کې ثبات نه لري، کله یې یو حکم په ګټه وي او کله بل، کله یو ډول حالات وي او کله بل ډول. له متن څخه اخیست شوي تعبیرونه هر وخت د انساني جامعې په ګټه نه وي، له دې امله اړتیا ده چې هر وخت نوي کړل شي او د بشري ټولنې ټولې اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شریعت د انساني سهولت لپاره راغلی نه د سختۍ لپاره(۱۵) له دې امله هر هغه سخت تعبیر د دین له اساس سره متصادم دی چې پر بشري جامعه سختي ته پکې تمایل شوی وي.

د پخواني تعبیر یو لوی مشکل دا هم و چې د اوس په نسبت انساني لید ډېر کم و، معلوماتو ته لاس رسی د اوس په شان پراخ نه و، تر ډېره حده د یوه فرد لخوا شوي تعبیرونه دي چې د خپل کوچني چاپېریال اغېز ور باندې پروت و او د اوس وخت نوې غوښتنو ته پکې هیڅ پام نه دی شوی. بل پلو هغه مهال مسلمانان د یوه بریالي قوم په توګه مطرح وو، هلته یوه لویه پاچاهي یا خلافت د مسلمانانو موجود و، پر شرعي تعبیر دې هم لوی اغېز کړی او داسې تعبیر ورته لار پیدا کړې چې اوس زموږ له زمان و مکان سره اړخ نه لګوي. که د فقهې کتابونو ته سر ور ښکاره شي، نو داسې ډېر مسایل به ووینې چې نن ورته اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته. مګر په خپل وخت کې به همدې مسلو ته ضرورت و او د همدې اړتيا له مخې ليکل شوي دي. له دې ښکاري چې پر شرعي نصوصو او تعبير يې زماني، مکاني او فرهنګي قيدونه ژور اثر لري او د هر وخت په تعبير و تفسير کې د دې ټولو اثار بيخي جوت دي.

۲۰۱۸/ سپټمبر/ ۱۷

سرچينې:

۱)المائده: ۴۸، يعنې ستاسو د هر امت لپاره موږ شريعت و تګلاره ټاکلې.

۲)صحيح مسلم کتاب الحج باب نقض الکعبه و بنائها ح: ۱۳۳۳.

۳)مسلم کتاب الاضاحی باب بيان ماکان من النهی اکل لحوم الاضاحي بعد ثلاث...ح: ۱۹۷۱.

۴)سنن ابي داؤد کتاب الجنائز باب زيارة القبور ح: ۳۲۳۵.

۵)صحيح البخاري کتاب الجهاد والسير باب لاهجرة بعد الفتح ح: ۳۰۷۷.

۶)الرحيق المختوم السرايا والبعوث بين احد والاحزاب، بعث الرجيع و مأساة بئرمعونه: ۲۶۷.

۷)المومنون: ۵۲.

۸)سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مايذکر في قرن المائه ح: ۴۲۹۱.

۹)صحصح البخاري کتاب المغازي باب مرجع النبي ص من الاحزاب...ح: ۴۱۱۹.

۱۰)صحيح مسلم کتاب الطلاق باب طلاق الثلاث ح: ۱۴۷۲.

۱۱)بدائع الصنائع کتاب الحدود فصل في شرائط وجوب حد الشرب: ۷/ ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٢)مسلم كتاب الزكاة باب زكاة الفطر على المسلمين من التمر والشعير ح: ٩٨٥.

١٣)بدائع الصنائع كتاب الزكاة باب الزكاة الواجبه فصل بيان جنس الواجب وقدره وصفة في صدقة الفطر: ٢/ ٦٩.

١٤)شرح التلويح على التوضيح فصل في كيفية السماع والضبط والتبليغ: ٢/ ٢٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرتد سزا

عمومي فکر او مشهوره فقهي تګلاره دا ده چې که څوک له مسلمانۍ وګرزي، نو شرعي حکم يې لومړی ترې توبه غوښتنه او د انکار په صورت کې د هغه وژنه ده. که څه هم فقهاؤ دا کار د برحاله حکومتي محکمې چاره بللې، خو اوس له دې اصل څخه ياغي باغي ډلو هم د ځان او شريعت په ساتنه کې ګټه اخيستې او حتا افرادو هم دې ته لاس ور اچولی دی. مشال خان او فرخنده يې غوره مثالونه دي.

دا ادعا په داسې دلايلو ثابته شوې چې يو لورته د قران کريم له اياتونو سره اړخ نه لګوي او بل لورته د داسې درجې دي چې دومره ستره پرېکړه په هغو دلايلو نه شي ثابتېدای؛ دارنګه د دين له اساساتو او د رسول الله ص له عملي سنتو سره هيڅ سمون نه لري. قران کريم په ښکاره الفاظو انسانانو ته د دين د منلو او نه منلو واک ور کوي، لکه چې وايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ .(۱)

ژباړه: په دين کې هيڅ زياتی نه شته يقينن هدايت له بې لارۍ بېل شوی دی.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ.(۲)

ژباړه: او ووايه حق ستاسو د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ايمان دې راوړي او که يې خوښه وي، کافر دې شي.

له دې دوو اياتونو جوتېږي چې د ايمان اوکفر په اړه الله انسان ته پوره اختيار ور کړی دی، له همدې امله بيا د ثواب يا عذاب وړ دی، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اختیار یې ښه یا بد عمل کړی دی. د لومړي ایت په اړه د ځینو علماؤ د نسخې رایه ځکه د اعتبار وړ نه ده چې نسخه په امر او نهې کې راځي، اخباریه جملې نسخه نه لري، نو دلته د هغوی نظر د اصول الفقهې پر معیار برابر نه دی له دې امله د التفات وړ نه دی. نورو بیا ویلي چې اسلام ته په دخول کې اکراه نه ده په کار، اما د وتلو مهال بیا په حدیث باندي عمل کېږي. دا هم سم دریځ نه دی، ځکه د عربي ګرامر له مخې کله چې نکره لفظ د نفې په څنګ کې واقع سي، نو عمومیت فایده کوي چې دلته تر (لا) وروسته د (اکراه) نکره لفظ راغلی او خپل عمومیت یې پر ځای ساتلی. له دې معلومېږي چې نه په لومړي سر کې شریعت اجازه ور کوي چې څوک په جبر مسلمان کړل شي او نه وروسته اجازه شته چې له وتلو یې په جبر را وګرزوي. ځکه دین منل د یوه انسان اختیاري چاره ده، انسان ته پکې د مداخلې چانس نه دی ور کول شوی. د خدای دین دی او د خدای مخلوق که یې مني د خدای اجر به تر لاسه کړي او که یې نه مني، د خدای له لوري به سزا ویني؛ مخلوق پکې ځای نه لري.

مګر که څوک له اسلامه وګرزي او بیا په زور ورته را وګرزول شي؛ نو دا دین، الله ترې نه مني؛ ځکه قران وایي:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً .(۳)

ژباړه: که چا دا کار (ایمان راوړل) د الهي رضا لپاره وکړ، نو ژر به یې موږ ستر اجر ورکړو.

همدې اصل ته قران په ګڼ شمېر ایاتونو کې اشاره کړې ده، رسول الله ص هم یو حدیث کې وایي:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: يقينن د اعمالو دار و مدار پر نيتو دی او هر شخص ته هغه دي چې نيت يې کړی وي.

ښه! که څوك په زور دين ته راوستل شي نو ايا دا به دالله لپاره وي او که صرف له ډاره؟ نيت به يې د الله رضا وي او که هر څه له نيت پرته؟

بله پوښتنه، که څوك په زور کافر شي نو کفر يې منل کېږي؟ قران وايي نه منل کېږي: إلا من أكره و قلبه مطمئنٌ بالإيمان .

ايمان د انساني خوښې کار دی، لکه چې رسول الله ص به ويل: رضيتُ بالله ربا وبالإسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا .

ان د اسلامي قانون له مخې د زور بيه نه ده روا، د زور نکاح ناروا ده، د زور طلاق نه سهي کېږي او داسې نور، نو د اسلام په منلو کې به څنګه ومنل شي؟

تر انسانانو الله ښه قدرت پر لري، خو الله داسې نه کوي، وايي:

{ وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ }(٥)

که ستا د رب خوښه وای، نو په ځمکه کې به ټولو خلکو ايمان راوړی وای، ايا ته خلك اړ کوې چې دوی مومنان شي؟

{ قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ }(٦)

ووايه! له الله سره پوره حجت دی، که يې خوښه وای تاسو ټول به يې هدايت کړي وای.

{ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ } .(٧)

که د الله خوښه وای نو دوی به شرك نه وای کړی او موږ ته پر دوی محافظ نه يې ټاکلی او نه پرې نګران يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسني اياتونه په وضاحت وايي که د الله خوښه واى نو په زور يې پـه ټولو انسانانو دين منلاى شواى، خو الله داسې نه کوي، ديـن منـل اونـه منل يې د انسانانو خوښې ته ايله کړى دى کفر کوي که اسلام، د انسـان خپله خوښه ده، د دې خوښې له امله يې الله دوزخ يا جنت ور کوي.

البته په دې موضوع کې ټولې ستونزې له هغه روايته را پيښې دي چې بخاري او نورو کتابونو راوړى دى:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ».(۸)

ژباړه: که چا خپل دين بدل کړ نو وې وژنئ!

خو که دې کسانو د دې موضوع اړوند ټول اياتونه او حديثونه تر نظـر تېر کړي واى، نو داسې سرسري حکم به يې نه ترې اخيست.

الهي وينا ده:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .(۹)

ژباړه: که له تاسو څوک له خپله دينه وګرزېد، بيا د کفر پـه حـال کـې ومړ؛ نو اعمال يې پـه دنيـا او اخـرت کـې ختـم شـول، همـدوى د اور خاوندان دي، دوى به پکې هميشه وي.

ايت کې الله د مرتد حکم ياد کړى دى خو يوازې د اخرت ګوتڅنډنه يې ور ته کړې ده، په دنيا کې يـې د هـيڅ عـذاب يادونـه نـه ده کـړې، ځکه بيا د دين په اړه هغه عمومي اصل ختمېدى چې په ديـن کـې زور زياتى نه شته.

که د وژنې روايت عام اصل وګڼو؛ نو هم له ايت او هـم لـه دې نـورو حديثونو سره ټکر کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَاءَ أَعْـرَابِيٌّ إِلَى النَّبِـيِّ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ فَبَايَعَـهُ عَـلَى الْإِسْـلَامِ، فَوُعِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَـالَ: أَقِلْنِـي، فَـأَبَى، ثُـمَّ أَتَـاهُ، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: خَرَجَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَتَنْصَعُ طَيِّبَهَا "

ژباړه: يو څارايي رسول الله ص ته راغی پر اسـلام يـې بيعـت ور سره وکړ، نو تبه يې شوه، بيا رسول الله ص ته راغـی، وې ويـل: زمـا بيعـت بېرته راکړه، ده انکار وکړ، بيا راغی، وې ويل: بيعت مي راکړه، ده انکار وکړ، د ده په اړه يې پوښتنه وکړه، دوی وويل: ولاړ، نو رسـول اللـه ص وويل: مدينه د بټۍ په شان ده، کمزوری يـې ختمـوي او ښـه يـې ايلـه کوي.(۱۰)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ يَكْتُبُ لِرَسُـولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ، فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِـهِ رَسُـولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَـلَ يَـوْمَ الْفَـتْحِ، فَاسْـتَجَارَ لَـهُ عُـثْمَانُ بْـنُ عَفَّانَ، فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "(۱۱)

ژباړه: ابن عباس ويل: عبد الله بن سعد بن ابی سرح د رسول اللـه ص کاتب و، بيا شيطان وښوياوی له کفـارو سره ملگـری شـو، د فتحـې پـه ورځ يې رسول الله ص د وژلو امر وکـړ، نـو عـثمان پنـا ورتـه وغوښـته رسول الله ص ورته پنا ور کړه.

البته د وژلو امر يې لومړی ځکه ور کړ چې لـه محـاربو(جگړه مـارو) کافرانو سره يو ځای و، له ده سره يو ځای يې د صفوان، عکرمه او نورو کافرانو د وژلو امر هم کړی چې عکرمه او صفوان يې هم بيا په شفاعت وبخښل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مشهوره پېښه د رسول الله ص د حدیبیې سوله هم ده چې له کافرانو سره یې پر دې شرط سوله وکړه که له موږ څوک مرتد شو تاسو ته درغی موږ یې نه غواړو اوکه ستاسو څوك موږ ته راغی، موږ به یې در کوو.

له دې معلومېږي چې که د مرتد وژل دیني حکم وای، رسول الله ص به یې نه په اړه د چا شفاعت منلی وای اونه به یې له کافرانو سره په دې شرط سوله کړې وای، ځکه عائشه رض وایي چې کله به د الهي حدودو خبره راغله؛ نو رسول الله یې په عملي کولو کې تر ټولو جدي و. (۱۲)

بله خبره دا هم ده چې رسول الله ص په خپل ژوند کې یوځل هم دا حکم نه دی عملي کړی، په داسې حال کې چې زرگونه منافقین له دینه مرتد شول او پر کفر یې د قران سوره منافقون، سوره توبه اونور شاهدان هم دي، رسول الله ص ونه وژل، بلکې د ابن ابی منافق د جنازې لمانځه ته هم ورغی او اصحاب یې هم د دوی هر یوه له وژلومنعه کړل؛ځکه چې وایي بیا به کافران ووایي: محمد اوس خپل ملگري وژني. (۱۳)

له دې څېړنې جوته شوه چې د مرتد وژل یو سیاسي حکم دی، د یو مصلحت پر بنسټ رسول الله ص د خاصو خلکو په اړه همدا حکم کړی دی، لکه د ابن ابی سرح چې له محاربو کافرانو سره ملگری و، یا هغه کس چې له جماعته بېل شي او د مسلمانانو ترمنځ تفرقه راولي، دا کس له دې امله وژل کېږي چې اختلاف ته لمن وهي نه له دې وجې چې مرتد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره د دې روایت په اړه دا هم ده چې متن یې ښې ډېرې ستونزې لري.

په یوه روایت کې راغلي چې علي رض هغه کسان ووژل چې مرتد شوي وو، په بل کې دي چې د بت عبادت یې کاوه او په بل کې دي چې زنادقه(دهریان/مجوسیان) وو، ان په یوه روایت کې لا دا هم دي چې د مرتد توبه نه منل کېږي، دا په ښکاره د قران مخالف دی، قران وايي چې که توبه وکړي، عمل اصلاح کړي؛ نو مومن دی او روایت وايي چې توبه یې هم نه منله کېږي.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، لاَ يَقْبَلُ اللهُ تَوْبَةَ عَبْدِ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ» .(۱۴)

د عکرمه په نوم یو کس د دې روایت په سند کې راغلی، د هغه په اړه به لاندي د ځینو محدثینو رایه راواخلو.

د عکرمه په اړه د پوهانو نظرونه:

وقالوا: كان عكرمة كثير الحديث والعلم بحراً من البحور؟ وليس يُحتج بحديثه؟ ويتكلم الناس فيه (الطبقات الكبرى، ابن سعد 2:386،5:293) . وكان من المعارضين لعلي وكان يميل لرأي الخوارج (ميزان الاعتدال، الذهبي / تذكرة الحفاظ، الذهبي، ترجمة عكرمة). ويقول عنه الذهبي كان خارجياً، وروايته مريبة لايعتد بها وكان مالك ابن أنس يصنف الأحاديث المروية عنه في بند الضعيفة الواهية.(۱۵)

حدیث پوهانو ویل: عکرمه زیات روایات نقلول د علم سمندر و، خو حدیث یې دلیل نه دي او خلکو پکې خبرې کړې دي.

ده له علي سره تضاد در لود او د خوارجو نظریات یې خوښ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهبي د ده په اړه ويلي: خارجي و، روايات يې شکمن دي باور پرې نه شي کېداى. مالك بن انس له ده روايت شوي احاديث د ضعيفو واهي رواياتو په کتار کې راوستل.

د مرتد په اړه دا مطلق روايت دى، بايد په هغه الفاظو مقيد کړل شي چې بل روايت کې راغلي او هغه د (مفارق لجماعته) دي. د مطلق الفاظ پر مقيد حمل کول په قران کريم کې هم شاهد لري چې د (الدم) مطلق لفظ يې په (دم مسفوح) مقيد کړى دى. يو مهم ټکى دا هم دى چې روايت په تابعينو کې عکرمه نقل کړى دى. د يو داسې چا روايت په څنګه د قران په مقابل کې ومنل شي چې خپله يې محدثين د نورو عامو رواياتو په اړه سره مختلف دي، يو شمېر يې مني او نور يې بيا رواياتو ته د شك په نظر ګوري؟!

په دې اړه د پوهانو نظرونه:

د احنافو علماء په دې اند دي چې ښځه له دې امره بېله ده، او د نورو مذهبونو پوهان په دې کې هم ور سره اختلاف لري. احناف د خپلې مدعى لپاره يو کمزورى حديث وړاندې کوي او په مقابل کې يې نور پوهان بل کمزورى حديث را مخ ته کوي.

مسألة قتل المرتدة: اختلف الفقهاء في حكم قتل الْمُرْتَدَّةُ على قولين:

القول الأول: أنها كَالْمُرْتَدِّ تقتل، وهو قول جُمْهُورِ الْفُقَهَاءِ من المالكية،والشافعية، والحنابلة، لِعُمُوم قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَدَّل دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، ولِمَا رَوَى جَابِرٌ أَنَّ امْرَأَةً يُقَال لَهَا أُمُّ رُومَانَ ارْتَدَّتْ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الإْسْلاَمُ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلاَّ قُتِلَتْ.

القول الثاني: أَنَّ الْمُرْتَدَّةَ لاَ تُقْتَل بَل تُحْبَسُ حَتَّى تَتُوبَ أَوْ تَمُوتَ، وَهو قول الْحَنَفِيَّةُ، وذلك لِنَهْيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْكَافِرَةِ الَّتِي لاَ تُقَاتِل أَوْ تُحَرِّضُ عَلَى الْقِتَال، فَتُقَاسُ الْمُرْتَـدَّةُ عَلَيْهَا .قـال الزيلعي: (وَلاَ تُقْتَلُ الْمُرْتَدَّةُ بَلْ تُحْبَسُ حَتَّى تُسْلِمَ).(١٦)

د مرتدې ښځې په وژلو کې د فقهاؤ دوه قوله دي:

لومړی: دا، لکه مرتد وژله کېږي، د مالکیانو، شوافعو، حنابله وو زیاتره فقها همدا وايي. رسول الله ص عام ویلي چې څوك دین بدل کړي قتل یې کړئ او جابر روایت نقل کړی ام رومان نومې ښځه مرتده شوه رسول الله ص امر وکړ چې اسلام ورته وړاندې کړي که یې ومني(خوښه) که نه قتل دې شي.

دویم: مرتده نه وژله کېږي، بندي به وي چې توبه وکاږي یا مړه شي؛ همدا د احنافو مذهب دی؛ ځکه رسول الله ص د هغې کافرې له وژلو منعه کړې ده چې جنگ نه کوي، نو مرتده پر همدې قیاس ده. امام زیلعي ویلي: مرتده به نه وژله کېږي، بندي به وي چې مسلمانه شي.

ابن تیمیه په الصارم المسلول کې وايي: ومع أن السنة في المرتد أنـه لا يقتل حتى يستتاب إما وجوبا أو استحبابا.

وسنذكر إن شاء الله أن جماعة ارتدوا على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوا إلى التوبة وعرضت عليهم حتى تابوا وقبلت توبتهم.(١٧)

د مرتد په اړه اصل دا دی چې وژل کېږي به نه، بلکې توبه ترې غوښته کېږي، یا خو لازمي ده او یا ښه کار دی. دا به هم بیان کړم چې د رسول الله ص په زمانه کې زیات خلك مرتد شول بیا توبه ترې وغوښتل شوه، دین ورته وړاندې شو، ان چې توبه یې وکړه او توبه یې ترې ومنله شوه.

د ازهر پوهنتون استاد علامه شلتوت وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقد يتغير وجه النظر فى المساله. اذ لوحظ ان كثير من العلماء يرى ان الحدود لا يثبت بحديث الآحاد، وان الكفر بنفسه ليس مبيحا للدم، وانما المبيح هو محاربه المسلمين والعدوان عليهم ومحاوله فتنتهم عن دينهم وان ظواهر القران الكريم فى كثير من الايات تابى الاكراه فى الدين.(١٨)

او رښتيا له دې امله هم په دې مسله کې رايه تغيير کوي چې زياتره پوهان وايي په احاد حديثو حدود نه ثابتيږي او خپله کفر د دې سبب نه دی چې وينه يې روا کړي، له مسلمانانو سره د جګړې، پر دوی د تيري او له دينه د را ايسارولو (پر مهال وينه تويول) روا دي. ډېر ځايونه د قران ښکاره اياتونه په دين کې له زور زياتي منعه کوي.

د احمديه ډلې مشر په القتل باسم الدين نومي کتاب کې کاږي:

إن حرية التحول من دين وإليه هي المحك الحقيقي لمبدأ لا إكراه في الدين، إذ لايمكن أن تكون الحرية في اتجاه واحد، هو اتجاه دخول الإسلام، ثم لا مخرج منه.(١٩)

دين ته د تګ او ترې د تلو ازادي(بېشکه په دين کې زور زياتی نه شته) د پيل يو غوره معيار دئ، ځکه دا هيڅ امکان نه لري چې ازادي دې يوازې له يوه لوري وي، هغه اسلام ته د تلو لوری او بيا ترې وتل نه شته.

د هغه روايت په اړه دا وضاحت هم نه شته چې هغه د يوه بل اوړده حديث ټوټه ده چې هغه د يوه خاص کس په اړه ور کول شوی دی او که عام دی؟ عام يې ځکه نه شو بللای چې د قران کريم له مهمو اصولو سره نه لګيږي او نه د رسول الله ص له عملي سنتو سره سمون لري، نو لازمي خبره ده چې هغه د يوه خاصې پيښې يا د يوه خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس په اړه د رسول الله ص تر وینا یا حکم وروسته د یوه راوي بالمعنا روایت دی چې الفاظ یې د هغه خپل دي او د رسول الله ص له خاص حکم څخه یې استنباط کړی دی. بالمعنا روایات په حدیثي کتابونو کې بیخي زیات دي، چې ځینې همدغسې خطاوې لري، لکه پر مړي د ژړا له امله مړي ته سزا ورکولو حدیث چې عمر رض مطلق بیاناوه او عائشې رض تر یوه خاص کس پورې تعلق ورکاوه؛ دا ځکه چې عائشه رض د حدیث په شان ورود خبره وه، خو عمر رض یې علم نه درلود، یوازې نبوي وینا ورته رسېدلې وه او هغه هم عمومي بلله.

سرچینې:

(۱)(بقره: 256)

(۲)(کهف:29)

(۳)(نساء: ۱۱۴)

(۴)(بخاري،کتاب الایمان، باب کیف کان بدء الوحي الی رسول الله، شمېره:۱)

(۵)[یونس:۹۹]

(٦)[الأنعام۱۴۹]

(۷)[الأنعام)

(۸)(بخاری : ۳۰۱۷)

(۹)(بقره: ۲۱۷)

(۱۰)بخاري)

(۱۱)ابوداؤد)

(۱۲)بخاري)

(۱۳)مسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)مجعم کبیر : ۱۰۱۳)

(۱۵)(میزان الإعتدال)

(۱٦)تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي (3 / 285).

(۱۷)(الصارم: 117/1، المسئلة الاولی)

(۱۸)الاسلام عقیده و شریعه : ۱۰۳)

(۱۹)(القتل باسم الدين ،مرزا طاهر أحمد ،لندن ،ص ٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله

د جبر او اختیار په اړه یوازې شرعي نصوص بحث نه کوي، بلکې د مذهب له دایرې دباندې فلاسفه وو هم بحث پر کړی دی. مسله لـه پخوا څخه ډېره جنجالي ده، خو کله چې د مذهب په نصوصو کې پـه دې اړه ظاهرن متفاوت نصوص راځي او له دې څخه بیا ځینې داسې کسان د خپل لید له مخې تعبیر وکړي، چې یوازې او یوازې پـه الفاظو پسې مبتلي نور نه معقولیت ته ګوري او نه منطقیت ته، نو خبره نوره هم جنجالي او ډېره پسې ورانه شي.

دا مسله باید په پوره دقت روښانه شي او ټول هغه شرعي نصوص یې په اړه وپلټل شي چې له دې موضوع سره اړه لري او داسې یو تعبیر یې وړاندې شي چې خلک پکې ورک نه شي، دنیوي ژوند کې د ستونزو سبب نه شي، نصوص تر خپل منځ سره ټکر نه شي او د خلکو د لا بې لارۍ سبب ونه ګرزي.

دې مسلې له ډېرو کسانو سخت لټان جوړ کړي دي، دوی تـه چې کله د انساني هڅو خبره ور یاده کړې، نو وایي؛ خدای چې څه لیکلي وي هغه کیږي! په داسې حال کې چې نـه یې د خـدای مطلب درک کړی دی او نه د دنیاوي ژوند په اصولو پوه شوي دي. څوک چې نـه دین فهمولای شي او نه د ژوند اصول، نو پـه دې خـدای ملامـت دی؟ زموږ مشکل دا دی چې د خدای مسوولیتونه خلکو پـه خپـل لاس کـې اخیستي دي او خپله وظیفه یې خدای ته ایله کړې ده. موږ ته باید زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنياوي کارونه خدای را جوړ کړي او موږ به د خدای دين ورته ساتو! دلته مو ټول کارونه د خدای د ارادې برخلاف کړي دي.

انسان ته په ژوند کې دا مهمه ده چې خپل مسوولیتونه معلوم کړي، هغه څه چې د بشر په وس کې وي د هغو په اړه خپلې هڅې دوامداره کړي، په دې هم باید پوه شي چې دلته هیڅ شی هم په معجزانه توګه نه بدلیږي، بلکې د هر بدلون او تغییر تر شا ځینې لاملونه دي چې له انساني اعمالو سره رابطه لري. موږ باید په هیڅ صورت له خپله مسوولیته تېښته ونه کړو، دا بې همتي ده چې انسان تر وس لاندې کار د خدای پر تقدیر ور اړوي او بس ټوله مسله په دې خلاصه کړي چې همدا مو نصیب و. دلته نصیب څه معنا لري؟ همدا مو د خپلو کمزورو او نه هڅو نتیجه وه. ولې د خپلو کړنو په اړه خدای تر سوال لاندې راولو او ولې د خپل عمل ملامتیا پر بل مخلوق ور اړوو؟ دلته موږ نه یوازې دا چې له خدای سره ظلم کوو، بلکې له خپل ځان سره هم ظلم کوو او تر دې بله بدتره یې دا هم ده چې ټول ځمکني واقعیتونه پټوو او هر وخت هم خپل ځان او هم مو ایینده نسلونه په خیالي دنیا کې پرېږدو چې دا موږ ته د بدې ایینده او تر دې لا هم د خراب اخرت زیری را کوي، ځکه څوک چې په خپل لاس د دنیا په شته امکاناتو دنیا نه شي رغولای، نو هغه به د اخرت د سترو نعمتونو تمه څنګه وکړي او هغه شرایط به یې څنګه پوره کړي؟

زه دلته د قران او حدیثو له ذخیرې په دې پوري مربوط ټول ایاتونه او احادیث نه را اخلم؛ ځکه دا ټول مقاله نه شي ځایولای؛ یوازې به څو ظاهرن متعارض نصوص را نقل کړم او تر هغه وروسته به د هغو د تطبیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې مسله پورې اړوند هغه دریغ روښانه کړم چې په دې اړه د نصوصو، مطالعې او مشاهدې له مخې ما خپل کړی دی.

د اختیار په اړه قراني ایاتونه:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

ژباړه: او ووایه چې حق ستا د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، انکار دې وکړي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّراً نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الانفال: ۵۳)

ژباړه: دا له دې امله چې الله پر یوه قوم خپله کړې، پیرزوینه نه ترې اخلي ان چې هغوی په خپل لاس تغییر ور نه کړي؛ او بېشکه الله اورېدونکی پوه دی.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بېشکه الله د یوه قوم حالت نه تغییروي، ان چې هغوی یې په خپله تغییر نه کړي.

وَأَنْ لَيْسَ لِلإِنْسَانِ إِلاَّ مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الأَوْفَى () وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (النجم: ۳۹- ۴۲)

ژباړه: او انسان ته یوازې هغه څه دي چې ده یې کوښښ کړی وي او د خپلې هڅې پایله به ژر وګوري، بیا به ده ته پوره جزا ور کړل شي او د هر څه په اړه وروستی پرېکړه ستا د رب له لورې کېږي.

دا او دې ته ورته ایاتونه په قران کریم کې نور هم شته. اما د نجم سورت کې دا تګلاره روښانه شوې ده چې انسان ته د هغه د هڅو پایله ور کول کېږي او د خپلو کړو اعمالو بدله به یې تل په برخه وي. تر انساني هڅو او پلانو وروسته فیصله د هغو اصولو ده چې د خدای له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـورې ټاکـل شـوي دي او هغـوی د انسـاني هڅـو پـر بنسـټ منصـفانه پرېکړې کوي. موږ ګورو چې وېښ او خواريکښ ملتونه نـه يـوازې دا چې خپل ژوند جوړ کړي، بلکې لـه نـورو ملتونـو سره هـم د ژونـد پـه سمون کې کومک کوي، اما لټ او بيده ملتونه نه ځان تـه ښـه سـوکاله ژوند برابرولای شي او نه يې نورو ته خير رسېږي. يو لور ته انسان هڅې وکړې او د ټاکلو اصولو له مخې يـې پايلـه بريـالۍ وه او بـل طـرف تـه انسان لټي وکړه او نتيجـه يـې هـم د هغـه پـه زيـان وه. ځکـه دا نـړۍ د داسبابو کور دی، کله چې څوک له اسبابو پورته کارونه غواړي، نو لکه څوک چې د ابو پر ځـای سراب پسـې روان وي او هيڅکلـه هدفتـه نـه رسېږي، دوی به هم سرګردانه خو تر اخيره بـه موخـه ترلاسـه نـه کـړي؛ څوک چې دلته هر څه په خپل لاس او امکاناتو غواړي وکړي او د دې لپاره تل هڅاند هم وي، نو موږ او دوی په ګـډه هغـه نـړۍ وينـو چـې زموږ لپاره يې تصور هم ګران و.

يو بل لنډ او ساده مثال به يې بيان کړم: يو څوک که له غره ځـان ايلـه کړي، نو پايله يې حتمي مرګ دی، ځکه دلتـه الهـي اصـول همـداسي تعين شوي دي او که څوک له غره پر يـوه لار کښـته شي؛ نـو سـالم او روغ به ځمکې ته ولاړ شي. يو کس د ښيښي کوپ يا ګيلاس را اخـلي له ډبرې يې وهي، نتيجه ښکاره ده چې مـاتېږي او کـه يـې پـه کـراره را واخلي په پټنوس کې يې کښېږدي، جوړ روغ ګيلاس يـا کـوپ بـه وي چې د چای يا اوبو لپاره به کار ځنې اخلي.

يعنې زموږ پر بشري اراده پورته بله هيڅه اراده داسې حاکمه نه ده چې موږ يې وچ يو کار ته مجبور کړي يو. که داسې وي نو بيا د جزا او سـزا پرېکړې بې عدالتي ده. که يو انسـان پـه ماشـوم يـو ناسـم کـار پـه زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او بیا ماشوم ته سزا ور کوي نو ایا دا عدالت او انصاف دی؟ که انسان د الهي مقرراتو له مخې پر هر ښه او بد عمل مجبور وي، نو بیا د جزا او سزا ور کول څکه بې ګټې دي چې په دې یوه کار کې هم د انسان لاس په خپله اراده نه و، بلکې ورته اړ ایستل شوی، نو سزا یا جزا ولې باید ور کول شي؟

دلته خدای ځینې اصول ټاکلي دي، د انسان د اعمالو نتیجه د هغو اصولو په رڼا کې ټاکله کېږي. مثلن: دوه کسه پر بام ولاړ دي، یو کس د ځینې (زینې) په وسیله ځمکې ته کښته کېږي او بل بیا ټوپ اخلي. ماشوم هم په دې پوهېږي چې لومړی به روغ کښته شي او دویم که مړ نه شي نو د بدن کوم غړی خو به یې حتمي ماتېږي. دا د هغو مقرراتو پرېکړه ده چې په دې نړۍ کې خدای تعین کړي دي. له دې امله خدای ویلي دي چې هیڅ پاڼه د هغه له ارادې پرته نه رژېږي، یعنې د رژېدا لپاره لاملونه شته، کله چې هغه عامل رامنځته شي، نو پاڼه په خپله لوېږي، دلته خدای پر هره پاڼه د لوېدو امر نه کوي، بلکې اصول دي چې خدای ټاکلي دي، نو څکه یې خدای ځان ته نسبت هم کوي.

د جبر په اړه ځینې ایاتونه:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ.

(التوبه: ۵۱)

ژباړه: ووایه موږ ته یوازې هغه څه رسېږي چې الله راته لیکلي وي، هغه زموږ مرسته کوونکی د ی او مومنان دې یوازې پر الله توکل وکړي.

{وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التکویر: 29]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: تاسو یوازې د هغه څه اراده کولای شئ چې د عالمیانو رب یې وغواړي.

په دې ایت کې له لیکلي څخه هماغه مقرارت هدف دي چې الله په دې دنیا کې وضع کړي دي او دا نظام د هغو اصولو له مخې روان دی. انسان ته په کار دي چې له دې اصولو سره ځان برابر کړي، هغه څه وکړي چې په ګټه یې وي نه داسې کړنې چې زیان ورته لري، او نه دي هم د تقدیر و قضا له امله لاس تر زنې کینې.

د قضا او قدر په اړه له ایمان سره پر دې حقیقت هم سترګې نه شو پټولای چې شریعت انساني واک یا اختیار محدود کړی نه دی او نه یې انسان مجبور کړی دی. قران کې د قدر په اړه راغلي:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ.

(الحجرات: ۲۱)

ژباړه: او له موږ سره د هر شي پریمانه خزانې دي او موږ هر شی په معلومه اندازه نازلوو.

پر هر شي تر پیدایښت یا وجود مخکې الهي علم له اختیار سره ټکر نه دی، قران وایي:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (الانعام: ۵۹)

ژباړه: او له ده سره د پټو کیلی دي چې یوازې دی علم پر لري، دی د وچې او سمندر په شیانو هم علم لري او هیڅ پاڼه نه لوېږي، مګر دی پرې علم لري، نه د ځمکې په تاریکیو کې یوه دانه شته او نه لوند یا وچ مګر په مبین کتاب کې (لیکلي) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه شي تر وجود مخکې پر هغه علم لري، د هر کار لپاره یې اندازه کړې ده او د دې اندازې لپاره یې خپل مقرارت ټاکلي دي، الله یو چا ته هر څه د هغه د هڅو او بریالیو پلانونو په مټ ور کوي چې همدا یې تقدیر دی. د تاریخ په کتابونو کې راغلي چې عمر فاروق رض شام ته روان و چې د وبا خبر ورته راغی. هغه تر مشورې وروسته پرېکړه وکړه چې شام ته به نه ځي او بېرته به ګرزي. یو چا پوښتنه ترې وکړه چې ته د الله له قضا تښتې؟ ده ورته وویل: موږ د الله له تقدیره د الله تقدیر ته تښتو. هدف یې دا و چې د الهي مقراراتو له مخې که هر څوک د مرض په ځای کې پاته شي، نو هغوی ته میکروب سرایت کوي او ناروغ به شي او که څوک له دې ځایه ځان وساتي، نو خوندي به شي، دواړه د الله اصول دي، نو موږ یې له یوه اصله بل ته پنا وړو.(۱)

د قدر، تقدیر او قضا په اړه هم ځینې بحثونه شوي دي چې ایا دا درې الفاظ توپیر سره لري که نه؟ څوک منفي نظر لري او څوک مثبت، اما زه دلته دې لفظي شخړو ته نه ځم. په دې مسله کې هدف باید روښانه شي چې خلک یې له ستونزو سره مخ کړي او ډېر لوی ابهام پکې پروت دی.

زما په اند قدر و قضا له انساني اختیار سره تضاد نه لري. انسان په خپلو هڅو کې تل ازاد دی، مګر د هغه پر کړنو باندي راتلونکې نتیجې قدر او قضا ده چې انسان یې مخه نه شي ډب کولای. لکه چې وړاندي یې ما مثالونه بیان کړل. یو څوک د خپل تجارت لپاره ښه محاسبه کوي، هر څه په یوه نرخ اخلي او په لوړ یې پلوري، د هرې ورځې تغییر ته یې متوجې وي او پر خپل مال پام کوي، نو حتمي خبره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ګټه به يې تر لاسه کړي، بل هم عيني تجارت کوي مګر د لـومړي په شان يې چارو ته لازمه پاملرنه نه کوي، پايله بـه يـې يـوازې خسـاره وي. دا د هغه پر عمل مرتبه نتيجه ده چې په کتاب الله کې ورته تقـدير ويل شوي دي. دا نتيجې دلته د شته اصولو پـه مـټ رامنځتـه کيـږي او هيڅ چاره ترې نه شته. دلته يوه پوښتنه بله هم پيدا کيږي چې ايـا اللـه د خپلو ټاکلو اصولو پابند دی او که يې مخالفت کوي؟

زه چې څومره په شرعي نصوصو کې معلومات لرم نو پـه دې انـد يـم چې الله د خپلو اصـولو پابنـد دی. اللـه تعـالی لـه خپلـو ټـاکلو اصـولو مخالفت نه کوي اما د دې دا مطلب نه دی چې الله يـې وس نـه لـري، بلکې وس يې لري اما هغه هم الهي اصول دي، اصل د وعدې يا ژمنـې په شان دی چې هغه له خپلو وعدو نه پر شا کيږي.(فاطر: ۴۳)

الله تعالی څو واره يادونه کړې چې پخوانو قومونو ته د بد اعمالو سـزا ور کول د هغه سنت دي او دا سنت هغه هيڅکله نه بدلوي، لـه دې پـه ډاګه معلوميږي چې د قران په اصطلاح کې تقدير همدغه شی دی چې الله بل ځای په سنت ترې يادونه کړې ده. سنت پر ټاکلو اصولو بانـدې ولاړې تګلارې ته ويل کيږي چې الله تعالی يـې د دې نظـام د برحالـه ساتلو لپاره کار ترې اخلي.

زما په انـد خـو د تقـدير او قضـا او د اختيـار و ازادي تـرمنځ منافـات وجود نه لري او د جبر و اختيار په اړه ټول هغه معلومات چې ما تر لاسه کړي وو همدغه دي. يعنې انسان په خپلو ټولو کړنو کې واک لـري او د هغه پر عمل مرتبه نتيجه د هغه د عمل پايله ده چې د الهي مقراراتـو لـه مخې حتمن راتلونکې ده.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه:

۱)تاريخ طبری، 57/4).

د انبیاؤ د معصومیت مسله

نبیان او رسولان هم د عامو انسانانو غوندې ټولې هغه ځانګړنې لري چې عام انسان ترې برخمن دی او له دې امله قران د انبیاؤ د ځینو خطاو یادونه هم کړې ده. ځکه دوی هم انسانان دي او له انسان هر وخت خطا شونې ده. له دې امله رسول الله ص ویلي دي چې هر انسان خطا کوي خو غوره يې هغه دي چې بیرته رجوع وکړي.(کل بني ادم خطأ و خیر الخطائین التوابون).(۱)

نبیان او رسولان له عامو انسانانو دا ځانګړی امتیازي صفت لري چې هغوی ته د خدای له لورې وحې راځي او عام انسانان دا امتیاز نه لري. نور د عام بشر غوندې نبي او رسول هم خوراك، څښاك، جامې، میرمنې، دنیا، مال، کور، خپلوانو او د ژوند مخته وړلو لپاره ټولو اړینو وسایل ته اړتیا لري، خپه کیږي، مریضیږي، خوشالیږي، له دې ټولو سره اخیر مړ کیږي هم.

د نبیانو او رسولانو د معصومیت مسله هم د نظروالو ترمنځ خورا اختلافي شوې ده، په دې اړه ګڼ نظرونه شته، چا پکې افراط کړی او ځوك تفریط ته کاږه دي. ځینو د یوه ایت مقابله په بل ایت کړې ده او په دې ډول يې ګواکې یو ایت له بل سره ټکر کړی دی، نورو بیا د ایت مقابل ته حدیث راوړی چا بیا حدیث په حدیث رد کړی یا يې هم ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث له امله تاویل کړی او کله یې بیا حدیث د حدیث له وجې تاویل کړی وي.

زما په ګومان نه باید ایت په ایت رد کړل شي او نه حدیث په حدیث، نه حدیث د ایت مقابلې ته ودرول شي او نه قران د حدیث. څومره چې ممکنه وي هر یو پر خپل ځای داسې تفسیر و تعبیر شي چې نه یې خپل مفهوم له لاسه ور کړی وي او نه هم له بل سره تصادم وکړي او نه د دین عمومي پیغام ته صدمه ورسوي.

په قران یا حدیث کې چې د نبیانو و رسولانو د خطا یادونه شوې ده، نو دا به پر خپل اصلي مفهوم حمل کړو؛ ځکه د نبیانو او رسولانو غوراوی، درناوی او پرې ایمان خو د الله د قول له وجې وي، نو کله چې بېرته د الله د خپل نبي یا رسول په اړه د خطا یادونه کوي، موږ باید د رسول په درناوي کې دومره ډوب نه شو چې د الله د قول احترام مو ورته هېر شي، د الله قول هم د احترام وړ دی او پر خپله اصلي معنا یې حملول اړین دي تر هغو چې مانع یې وجود ونه لري، د نبي او رسول احترام و درناوی تر موږ الله ته زیات ارزښت لري؛ مګر له دې هر څه سره الله تعالی د هغوی په اړه د خطا یادونه کړې ده، له دې امله موږ باید موږ د الهي قول د احترام له امله د هغوی خطا هم ومنو. دا د هغوی له فضیلت او رسالت سره ټکر نه دي، که وای نو خدای یې په خپل کتاب کې یادونه ولې کوله؟

نبي او رسول هم زموږ په شان انسان دی او دا خطا یې د دې هر څه ثبوت دی، له دې امله باید انسان د خدای مرتبې ته لوړ نه کړل شي، ښه داده چې موږ د هغوی نبوت و رسالت هم ومنو او د الله پر قول باندې هم پوره باور وکړو. موږ که پر رسول او نبي له دې امله ایمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو چې خدای امر کړي یو، نو دا هم لازمه ده چې د الهي قول له امله يې ومنو چې رسول او نبي خطا هم کولای شي.

قران کریم کې د رسول الله ص د خطا یادونه شوې ده، لکه سوره تحریم او سوره فتح کې، همداشان قران د ادم علیه السلام د خطا یادونه کړې ده، بل لور ته د نوح خطا ته هم اشاره سوې ده، د یونس علیه السلام خطا هم نه ده له پامه نه ده اچول شوې، همدا شان په حدیثو کې هم د ابراهیم د خطا یادونه شوې ده او داسې نور مثالونه یې هم نصوصو کې شته.

البته خلك په دې وارخطا کېږي چې که نبي یا رسول گنا کوي، نو بیا خو لکه د نورو انسانانو سزا به هم په اخرت کې ور کول کېږي، مگر دا خبره ناسمه ده. نبي یا رسول خطا کړې ده، خو سزا یا هم له سزا پرته يې معافي په دنیا کې ورته کړې ده، نو اخرت کې يې بیا سزا یا حساب ور کول نه شته.

قران کریم یادونه کړې ده چې ټول شوي گناهونو رسول الله ص ته معاف دي، همداشان يې د یونس، ابراهیم، ادم او بل هر رسول یا نبي یادونه کړې ده چې تر خطا وروسته يې معافي ورته کړې ده. هغوی په دنیا کې د خپلې گنا سزا لیدلې ده لکه یونس، یا ادم یا هم له سزا پرته معافي ورته شوې ده لکه رسول الله ص ته چې د فتحې په سورت کې یادونه شوې ده چې مخکني او وروستني گناهونو مي درته معاف کړي دي.

نو زما په اند چې له رسول او نبي لوی گناهونه کېږي او شوي دي، یعنې د گنا د صدور په اعتبار هغوی معصوم نه دي، قران کریم چې د هغوی د ذنب یا گنا یادونه کړې ده همدا خپله اصلي معناوې يې سهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ ځکه د الله الفاظ دي او د خدای چې څومره درناوی پر موږ لازم دی همدومره يې د الفاظو احترام هم لازم دی، له دې امله زه همدا ذکر شوي الفاظ پر خپله اصلي معنا اخلم او هيڅ ډول تاويل ته پکې ځای نه ورکوم. خو بل لور ته بيا زه د نصوصو په استناد دا خبره هم کوم چې تر شوې گنا وروسته هغوی ته يا سزا ورکول شوې يا هم معاف شوي دي له دې امله يې اخرت کې نه سزا شته نه بيا حساب و کتاب ور سره کيږي.

لنډه دا چې رسول او نبي په دې لحاظ معصوم نه دي چې گنا نه کوي، مگر په دې اعتبار معصوم دي چې اخرت کې يې سزا نه ورکول کيږي. زه په دې باور نه يم چې د نبي او رسول معصوميت د گنا د نه صدور په اعتبار وبولم مگر اخرت کې يې سزا نه شته نو به دې لحاظ بيا معصوم دي.

زما په اند په دې تعبير او تفسير موږ کولای شو چې د اياتونو و حديثونو ترمنځ توافق هم رامنځته کړو او هم يې له اصلي معنا څخه منحرف نه کړو. له دې سره جوخت موږ د الهي الفاظو احترام هم ساتلی دی او هم د نبيانو و رسولانو پر فضيلت و نبوت يا رسالت باور هم لرو. هغوی د دنيوي صفاتو په اعتبار انسانان دي او هر څه چې له نورو انسانانو پيښيدای شي له دوی هم تر سره کيږي خو توپير يې دادی چې الله يې په اخرت کې نه سزا ورکوي او نه يې هم حساب و کتاب ور سره کوي.

د معصوميت يو بل اړخ يې دادی چې رسول او نبي او د دين په چارو کې معصوم دي، دوی چې د الهي دين په نوم کوم کارونه کوي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ځانه هيڅ هم نه ورګډوي، بلکې د خدای له لورې وحې ورته کيږي، قران کريم وايي:

{وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الأَقَاوِيلِ () لأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ () ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} [الحاقة: 44 - 46]

ژباړه: او که ده پر موږ ځينې ويناوې له ځانه وتړلې، موږ به يې جدي ترې ونيسو، بيا به يې ښارګ ور غوڅ کړو.

له دې ايته ښکاري چې د دين او شريعت د بيان په اړه هم دوی معصوم دي، ځکه که يوه خبره هم وکړي، نو الله به يې د نړۍ په وړاندې سزا ور کړي.

۲۰۱۸/ ۱۱/ ۱۸

سرچينه:

(۱)(ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر التوبه ح: ۴۲۵۱)

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱ـ قران کریم

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱) معجم اللغة العربیة المعاصره، د احمد مختار عبد الحمید عمر او یوې ډلې تالیف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) مبارکپوري، الرحيق المختوم، د صفي الرحمن، د دار الهلال بيروت چاپ، له تاريخ پرته.
۱۳)طبري، تاريخ الطبري= تاريخ الرسل والملوك، وصلة تاريخ الطبري، د ابو جعفر محمد بن جرير بن يزيد، صلة تاريخ الطبري د عريب بن سعد الطبري تاليف، د دار التراث بيروت چاپ، دوم چاپ: ۱۳۸۷هـ، يولس ټوكه.
۱۴) عتكي، مسند البزار، د ابو بكر احمد بن عمرو البزار، د مكتبة العلوم والحكم مديني چاپ، د چاپ چارې يې له ۱۹۸۸م څخه پيل تر ۲۰۰۹م پای ته رسېدلې چې ټول ۱۸ ټوكه دی)
۱۵) ابن قيم، اعلام الموقعين، د محمد بن ابي بكر الجوزيه، د دار الكتب العلميه بيروت چاپ، د محمد عبد السلام ابراهيم تحقيق، ۱۹۹۱ كال، څلور ټوكه)
۱۶)(زركشي،البرهان في علوم القران، د أبو عبد الله بدر الدين محمد بن عبد الله بن بهادر، دار احياء الكتب العربية، كال: ۱۹۵۷)
۱۷) ابن كثير، الفصول في السيرة، د ابو الفداء اسماعيل بن عمر بن كثير ليكنه، د محمد العيد الخطراوي تحقيق او تعليق او د علوم القران اداري چاپ)
۱۸) شنقيطي، مذكرة في اصول الفقه، د شيخ محمد امين شنقيطي، مكتبة العلوم والحكم، مدينه منوره، پنځم چاپ، ۲۰۰۱م)
۱۹) دمشقي، التحبير شرح التحرير، د علاء الدين ابو الحسن علي بن سليمان الدمشقي، مكتبة الرشد رياض، لومړی چاپ ۲۰۰۰م)
۲۰) واقدي، فتوح الشام، د محمد بن عمر الواقدي ليكنه او د دار الكتب العليمة لومړی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱) شيخي زاده ،مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر ، د عبد الرحمن بن محمد ليكنه د دار احياء التراث العربي اداري چاپ ، دوه ټوكه)
۲۲) بلاذري ، فتوح البلدان ، د احمد بن يحيى البلاذري ليكنه ، دار و مكتبة الهلاب بيروت چاپ)
۲۳) طبري ، تفسير الطبري ، د محمد بن جرير ليكنه ، د احمد شاكر په تحقيق او د الرساله موسسې چاپ)
۲۴) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه ، د محمد مصطفى ، دار الفكر دمشق ،لومړی چاپ ۲۰۰۶م ، دوه ټوكه)
۲۵) حنفي ، الكليات معجم في المصطلحات والفروق اللغوية ، ابو البقاء ايوب بن موسى الحسيني ، د عدنان درويش او محمد مصري په تحقيق ، د الرساله موسسې چاپ ، له تاريخ پرته ، يو ټوك)
۲۶) عسقلاني ، تهذيب التهذيب ، ابو الفضل احمد بن علي بن حجر ، د دائرة المعارف النظاميه هند چاپ ، لومړی چاپ كال ۱۳۲۶ ، ۱۲ ټوكه)
۲۷) الباني ، تحريم الات الطرب ، د ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين ، د الريان موسسې بيروت او دار الصديق الجبيل سعودي چاپ ، دريم چاپ: ۲۰۰۵م ، يو ټوك)
۲۸) مزي ، تهذيب الكمال في اسماء الرجال ، د ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن بن يوسف الزكي ، د دوكتور بشار عواد معروف په تحقيق ، د الرساله موسسې بيروت چاپ ، اول چاپ: ۱۹۸۰ ، ۳۵ ټوكه)
۲۹) ذهبي ، ميزان الاعتدال في نقد الرجال ، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن قايماز ، د علي محمد البجاوي په تحقيق ، د دار المعرفه للطباعة والنشر بيروت چاپ ، لومړی چاپ: ۱۹۶۳ ، خلور ټوكه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰) نیشاپوري، المستدرک علی الصحیحین، د ابو عبد الله الحاکم محمد بن عبد الله بن محمد په ابن الربیع مشهور، د مصطفی عبد القادر عطا په تحقیق، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۰، څلور ټوکه)

۳۱) بیهقي، شعب الایمان، د ابو بکر احمد بن حسین بن علي الخراساني، د دوکتور عبد العلي عبد الحمید حامد او مختار احمد ندوي په تحقیق او تخریج، د مکتة الرشد للنشرـ والتوزیع چاپ، اول چاپ: ۲۰۰۳، ۱۴ ټوکه)

۳۲) زبیدي، تاج العروس، د ابو الفیض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسیني، د دار الهدایه چاپ، له تاریخ پرته)

۳۳) عبسي، المصنف في الاحدیث و الاثار، د ابو بکر بن ابي شیبه، عبد الله بن محمد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستي، د کمال یوسف الحوت په تحقیق، د مکتبة الرشد ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۰۹، ۷ ټوکه)

۳۴) الموسوعه الفقهیه الکویتیه، د کویټ د وزارة الاوقاف والشئون الاسلامیه، له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷ پورې چاپ شوې ده، له ۱تر ۲۳ ټوکه یې دویم چاپ د کویټ دار السلاسل اداري کړی، له ۲۴ تر ۳۸ د مصرـ مطابع دار الصفوة اداري کړی، له ۳۹ تر ۴۵ د وزارت له خوا چاپ شوی)

۳۵) صنعاني، سبل السلام، ابو ابراهیم، عزالدین، محمد بن اسماعیل بن صلاح، د دار الحدیث چاپ، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۳۶) جراحي، کشف الخفاء، د اسماعیل محمد العجلوني، د مکتبه القدسي چاپ، د چاپ کال: ۱۳۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷) مغربي، مجمع الزوائد، د محمد بن محمد بن سليمان الفاسي، د ابو علي سليمان بن دريع په تحقيق او تخريج، د ابن كثير كويټ او دار ابن حزم بيروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۸، ۴ ټوكه)

۳۸) زركشيـ، اللآلي المنثوره في الاحاديث المشهور المعروف په التذكرة في الاحاديث المشتهرة، د ابو عبد الله، بدر الدين، محمد بن عبد الله بن بهادر، د مصطفى عبد القادر عطا په تحقيق، د دار الكتب العليمه چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۸۶، يو ټوك)

۳۹) زيلعي، نصب الرايه لاحاديث الهدايه، د جمالد الدين، ابو محمد، عبد الله بن يوسف بن محمد، د محمد عوامه په تحقيق، د موسسه الريان للطباعة والنشر لبنان- بيروت او دار القبلة الثقافة الاسلاميه سعودي -جده چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، خلور ټوكه)

۴۰) محق، سترگې به پرانيزو، د دوكتور محمد محق ليكنه، دولي الله ازاد پښتو ژباړه، د چاپ كال: ۲۰۱۳.

۴۱) حراني، الصارم السلول على شاتم الرسول، د ابو العباس، تقي الدين احمد بن عبد الحليم بن تيميه، د محمد محي الدين عبد الحميد په تحقيق، د الحرس الوطني السعودي چاپ، له تاريخ پرته، يو ټوك)

۴۲) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۴۳) شيباني، النهايه في غريب الحديث والاثر، د ابو السعادات، مجد الدين، مبارك بن محمد بن اثير، د طاهر احمد زاوي او محمود محمد طناحي په تحقيق، د المكتبة العلمية چاپ، د چاپ كال: ۱۹۷۹، ۵ ټوكه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۴) فيروزابادي، القاموس المحيط، د ابو طاهر محمد بن يعقوب، د محمد نعيم العرقسوسي تر مشري لاندي د الرساله موسسې د تحقيق څانگې په تحقيق، د الرساله اداري چاپ بيروت، اتم چاپ: ۲۰۰۵، ۱ ټوك)

۴۵) كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوكه)

۴۶) تفتازاني، شرح التلويح على التوضيح، د سعد الدين مسعود بن عمر، د صبيح اداري چاپ، مصر، له تاريخ پرته، دوه ټوكه)

۴۷) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ۲۵ ټوكه)

۴۸) زيلعي، تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي، د فخر الدين، عثمان بن علي بن محجن البارعي، حاشيه د شهاب الدين احمد بن محمد ده، د مطبعة الكبرى الاميرية قاهرې چاپ، لومړی چاپ: ۱۳۱۳)

۴۹) شلتوت، السلام عقيدة و شريعة، محمود، په عربي ژبه دغه ليكل شوی كتاب، ما انلاين موندلی، نور جزئيات يې نه شته، په همدې نوم پر نيټ پيي ډي ايف موندل كيږي.

۵۰)القتل باسم الدين، دا كتاب هم په دې نوم پر نيټ انلاين شته.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library